

ut ipse testatur initio sui operis. Sed continuavit aliquis alius anonymus usque ad annum 967. Dicitur etiam scripsisse de Disciplina Christiana libros duos, quos exstare non puto.

Gerardus Joannes Vossius in libro secundo de Historicis Latinis.

Ejusdem Ludovici ætate, item Conrado imp. (qui Ludovico successit anno 912 ac septennium imperavit) claruit Regino, abbas Prumiensis cœnobii, in diœcesi Trevirensi. Contextuit duos Chronicorum libros, quibus præcipue tractat res Francorum. Manuscriptos habemus Cantabrigiæ in bibliotheca tum Academiæ tum collegii S. Benedicti, ut est apud Th. James. Sed ibi non Regino, verum ἀπλῶς abbas Prumiensis vocatur. De eo sic Sigebertus in Cat. cap. 112: *Regino abbas Prum, etc., usque ad annum nati Christi 908.* Ubi malim annum unum adimi. Etsi et apud Trithemium legas 98 pro 908. Sane ante annum 907, hodieque apud Reginonem reperias hæc verba: *Huc usque Regino.* Sed continuavit hæc Chronica alius usque ad annum 957, vel potius usque ad Othonem II, qui imperare cœpit anno 972. Composuit et de Doctrina ecclesiastica libros ex sanctorum Patrum et conciliorum generalium decretis. Hi manuscripti asservantur Viennæ in bibliotheca Cæsarea. Error Trithemii inde obortus, quod apud Reginonem in præfatione operis legatur: *Ea (Chronica) in duos libellos distinxi, exordium capiens a primo incarnationis Dominicæ anno, et consummans cœptum opus usque in præsentem annum, qui computatur a præfatione [leg. præfata incarnatione] Domini 908.* Sed, librarii culpa, anno auctiorem esse numerum quam convenit satis liquet ex eo quod dicebamus. Ita enim uti retulimus et in manuscriptis invenitur et in excusis tum veteribus tum nuperis. Appendix vero ea Reginonis, quam dixi, Romerium habere auctorem videtur.

Joannes Morinus in appendice libri de Pœnitentia, pag. 39.

Sæpissime Reginonis collectionem allegamus quam penes nos habemus. Canonum collectio est in duos libros distincta. Facile colligi potest ex caractere ante annum millesimum scriptam esse, vix postea. Reginoni abbati eam damus, quia hoc fert collectionis initium majusculis litteris exara-

tum, quod est ejusmodi: *Incipit libellus de disciplinis, recollectus ex jussu Rathbodi Trevericæ a Reginone abbate monasterii ex divinis conciliis et decretis.* Istius collectionis mentionem facit Trithemius de Scriptoribus ecclesiasticis in Reginone. *Scripsit, inquit, Historiam seu Chronicam libris x. De Disciplina ecclesiast. lib. II, etc. Scripsit autem præfatum opus, quod prænotatur de ecclesiastica Disciplina et Religione Christiana, jubente Rathbodo archiepiscopo Trevirorum, quod ex decretis sanctorum Patrum et generalium conciliorum in duobus libris comportavit, et in nonginta ferme capitula per rubricas ea more luculenter distinxit.* Ita noster codex est distinctus. Primus liber continet capitula 154, secundus paulo plura, eo quod nonnulla post Reginonis mortem addita sunt, velut decretum in Conofurth anno 952, indictione 9, a rege Othone, regni illius 15, consentientibus episcopis, comitibus aliisque fidelibus latum, ut raptores virginum et viduarum anathematizarentur et omni conjugii spe in futurum frustrarentur. Sunt et quædam alia quorum causa capitulorum numerus a Trithemio notatus aliquantulum exceditur. Hinc apparet Othone primo regnante scriptum esse istud collectionis exemplar. Composita fuit et in lucem edita anno 906. Id colligitur ex fine libri primi, capite scilicet 447 et sequentibus, in quibus refertur ex concilio Nicæno formula integra condendarum epistolarum formatarum. Deinde formulæ duo exemplaria traduntur: unum Rathbodi Treverensis archiepiscopi scribentis Roberto Metensi episcopo, et illi commendantis Gislemarum presbyterum a se ordinatum; data enim est Idibus Octob., an. incarnationis 908; alterum est Dadonis Verdunensis episcopi ad Rathbodem Trevirensis eodem anno datum. Eodem tempore florebat Regino. Anno enim, ut ipse testatur in Chronico suo, 892 electus est abbas Prumiensis, licet incassum, multis contradicentibus. Chronicon autem finivit anno 906, quo formatarum istarum exemplaria ponit. Vidit hanc collectionem Ivo Carnotensis episcopus, eaque usus est in Decreto suo. Duo enim illa exemplaria litterarum formatarum verbum e verbo ex hac collectione in suam transtulit, non modo earum describendarum ex concilio Nicæno methodum, ut videre potes in Decreto sexta parte tribus ultimis capitibus.

1-21 INCIPIT LIBELLUS

DE ECCLESIASTICIS DISCIPLINIS

ET

RELIGIONE CHRISTIANA

COLLECTUS

Ex jussu domini metropolitani Rathbodi Trevericæ urbis episcopi, a Reginone quondam abbate Prumiensis monasterii, ex diversis sanctorum Patrum conciliis et decretis Romanorum pontificum feliciter in Dei nomine. Amen.

ADMONITIO DE INQUISITIONE SEQUENTI.

Inter Capitula Hincmari, quæ primum edita sunt in appendice tomi III Conciliorum Galliæ, titulus secundus est, de his quæ magistri et decani per singulas Ecclesias inquirere et episcopo renuntiare

debent. *Hæc porro Capitula Hincmari eadem sunt cum his quæ leguntur in Inquisitione ista. Itaque vel Regino accepit, ea ex Capitulis Hincmari uberioribus, quibus hactenus caremus; aut Hincmarus sua accepit ex veteri formula ex qua et Regino postea descripsit; quod propius vero crediderim. Si cui tamen aliter visum fuerit, per me licet ut is iudicio suo fruatur.*

INCIPIT INQUISITIO DE HIS QUÆ EPISCOPUS VEL EJUS A MINISTRI IN SUO DISTRICTU VEL TERRITORIO INQUIRE DEBEANT PER VICOS, PAGOS, ATQUE PAROECIAS SUÆ DIOECESeos.

In primis inquirendum est in cuius sancti honore consecrata sit basilica, vel a quo fuerit consecrata. Post hæc ipsa ecclesia circumspiciatur, si bene sit cooperta atque camerata, et ne ibi columbæ vel **22** aliæ aves nidificent propter immunditiam stercoreis sive importunitatis inquietudinem.

2. Quo metallo sint signa ipsius ecclesiæ.

3. Si fenum, annona, aut tale aliquid in ecclesia mittantur.

4. Deinde ad altare accedere oportet, et contemplari qualia sint indumenta ejus, quot nova, et quot vetusta, et qualiter nitida.

5. Quo metallo sint capsæ et cruces coopertæ, aut si diligenter reconditæ sunt reliquiæ in altari, aut si ipse capsæ seris et clavis munitæ sunt.

6. Quo metallo sit calix et patena, et si mundus sit ab omni sorde, aut ubi reponatur.

7. Si corporale ex mundissimo et nitidissimo linteo sit, et ubi recondatur.

8. Si locus sit in secretario aut juxta altare præparatus ubi aqua effundi possit quando hæc abluuntur, et si vas ibi dependeat ubi sacerdos manus lavet post perceptionem corporis et sanguinis Domini, et presbyter, diaconus, aut subdiaconus ibi primo corporale lavet.

9. Inquirendum si pyxis semper sit super altare cum sacra oblatione ad viaticum infirmis.

10. Si Missalem plenarium [*Forte Psalterium, ut in Capitulis Walterii Aurelian. e. 7.*]. Lectionarium et Antiphonarium habeat. Nam sine his missa perfecte non celebratur.

11. Videndum etiam quod alii libri ibi sint, et an bene sint retiati [*Editio Helmæstad. et Hincmar., recitati*], quot et qualia vestimenta sacerdotalia ibi sint, et si sint nitida aut in nitido loco collocentur.

12. Requirendum de luminaribus ipsius ecclesiæ, et quot cerarios habeat.

23 13. Investigandum si habeat ipsa ecclesia mansum habentem bonvaria duodecim, præter cimiterium, et curtem ubi ecclesia et domus presbyteri continetur, et si habeat mancipia quatuor.

14. Quot mansos habeat ingenuiles, et quot serviles, aut accolas, unde decima reddatur.

15. Considerandum etiam si atrium ecclesiæ sit sæpe munitum, ne aliqua immunditia polluatur.

De vita et conversatione presbyteri.

16. Inquirendum si presbyter cellam habeat juxta ecclesiam, aut suspiciosa in circuitu ostiola sint.

17. Si suspiciosus de aliqua femina sit, aut in sua domo aliquam subintroductam habeat mulierem.

18. Si visitet infirmos, si eos reconciliet, si eos ungat oleo sancto juxta Apostolum, si eos propria manu communicet, et non per quemlibet laicum. Si tradat communionem laico aut femine ad deferendum infirmo: quod nefas est.

19. Si pro baptizandis infantibus, aut infirmis reconciliandis, vel mortuis sepeliendis, præmium vel munus exigat.

20. Illud super omnia perscrutandum, si sine baptismo per negligentiam presbyteri aliquis infans in paroecia mortuus est.

21. Si per domos extra ecclesiam missam cantet.

22. Si sit ebriosus vel litigiosus.

24 23. Si arma ferat in seditione.

24. Si canum aut avium jocis deserviat.

25. Si in tabernis hibat.

26. Si clericum habeat qui legat Epistolam vel lectionem et qui ad missam respondeat, et cum eo psalmos cantet.

27. Si nocturnis horis ad matutinas laudes persolvendas omni nocte surgat.

28. Si primam, tertiam, sextam, nonam certo tempore signo ecclesiæ denuntiet, et cursum debitum cantet.

29. Si missarum solemnia non ante horam tertiam celebrentur.

30. Si presbyter, quod absit, postquam cibum aut potum sumpserit, missam celebrare præsumat.

31. Si thuribulum habeat, et incensum in sacrificio Domini offerat.

32. Si verbum Domini populo annuntiet.

33. Si tempore statuto, id est circa horam tertiam diei, missam celebret, et post hæc usque ad medium diem jejuset, ut hospitibus atque peregre venientibus, si necesse fuerit, possit missam cantare.

34. Si curam pauperum ac peregrinorum et orphanorum habeat, eosque juxta possibilitatem suam ad suum prandium invitet.

35. Si aquam benedictam omni die Dominico ante missarum solemnia faciat in vase nitido et tanto ministerio convenienti, de qua populus intrans ecclesiam et stans in ecclesia aspergatur.

36. Si calicem aut patenam vel vestimentum sacerdotale aut librum præsumat tabernario **25** vel negotiatori in vadium dare.

37. Si xenium vel quodcumque emolumentum temporale, imo detrimentum spirituale, a quo-

cunque publice precante vel incestuoso accipiat, ut episcopo vel ejus ministris peccatum illius retineat.

38. Si aliquem minus digne poenitentem favoris aut familiaritatis aut consanguinitatis gratia ad reconciliationem adducat, et ei testimonium reconciliationis ferat.

39. Si quando ad anniversarium diem, tricesimum, septimum, vel tertium alicujus defuncti vocatus fuerit, se inebriare praesumat et precari in amore sanctorum vel ipsius animae bibere, et alios ad bibendum cogere, vel se aliena precatione ingurgitare, et plausus et risus inconditos et turpia joca et cantus indecentes facere praesumat.

40. Si nihil patrimonii habens quando proventus est ad dignitatem ecclesiasticam, postea emit praedia, cujus juris sint.

41. Si usuras exigat, et conductor sui senioris existat.

42. Si missam cantat et non communicat.

43. Si feminam ad altare permittat accedere, et, quod non licet, calicem Domini tangere.

44. Si per pecuniam fuerit ordinatus, vel ipsam in qua cantat pretio obtinuerit ecclesiam.

45. Si aliam ante habuerit ecclesiam, et, ea dimissa, ad aliam quaestus causa migraverit.

46. Si plures teneat ecclesias sine aliorum presbyterorum adjutorio.

47. Si in alterius parochia missam cantat **26** absque presbyteri voluntate vel rogatu.

48. Si decimam ad alterum pertinentem recipit.

49. Si poenitentem invitat carnem manducare et bibere vinum, nisi pro eo ad praesens eleemosynam fecerit.

50. Si chartas scribat, vel sui senioris conductor existat.

51. Si indifferenter baptizet.

52. Si non habet fontes lapideos, vel aliud vas ad hoc praeparatum, in quo nihil aliud fiat.

53. Si orationem Dominicam et Symbolum omnibus suis parochianis insinuatam habeat.

54. De Litanis majore.

55. De Rogationibus.

56. Si jejunium Quatuor Temporum anni plebi omnimodis observandum annuntiet.

57. Si feria quarta ante Quadragesimam plebem sibi commissam ad confessionem invitet, et ei juxta qualitatem delicti poenitentiam injungat, non ex corde suo, sed sicut in Poenitentiali scriptum est.

58. Si tribus temporibus anni, id est, Natale Domini, Pascha et Pentecosten, omnes fideles ad communionem corporis et sanguinis Domini accedere admoneat.

59. Si illud etiam admoneat, quibus temporibus conjugati se abstinere debent a propriis uxoribus.

60. Ut nullus clericus ad nuptias pergat.

61. Si de oblationibus quae a populo offeruntur die Dominico et in diebus festis, expleta **27** missa, eulogias plebi tribuat.

62. Si sine stola vel orario in itinere incedat.

63. Si postponens clericalia vestimenta, laicibus utatur indumentis.

64. Si aquam cum vino misceat, in sacrificio Domini.

65. Si, expleta missa, reliquum corporis et sanguinis Domini ipse presbyter cum timore et reverentia sumat. Et si diaconum aut subdiaconum non habet, ipse manu propria calicem et patenam abluat atque abstergat.

66. Si absque alba, aut cum illa alba qua in suos usus quotidie utitur, missam cantare praesumat.

67. Si de decimis quatuor fiant portiones.

68. Si rem ecclesiae aut possessionem aut mancipium vendere, commutare, aut quocunque ingenio alienare praesumpserit.

69. Si diem Dominicum et alias festivitates absque opere servili a vespera in vesperam celebrare doceat.

70. Si plebem admoneat ut in atrio ecclesiae nequaquam cantent, aut choros mulierum ducant, sed ecclesiam ingredientibus verbum Dei cum silentio audiant.

71. Si carmina diabolica, quae super mortuos nocturnis horis ignobilia vulgus cantare solet, et cachinnos quos exercent, sub contestatione Dei omnipotentis prohibeat.

72. Si offerentes instruat ut candelam vel quidquid aliud ad altare deferre placuerit, ante missam, vel antequam Evangelium legatur, offerant.

28 73. Oblationem autem unam tantummodo oblatam ad offertorium pro se suisque omnibus unusquisque offerat.

Quid sit a presbytero requirendum.

74. Postquam haec omnia diligenter investigata fuerint, tunc ipse presbyter ab episcopo vel ejus vicario percontandus est.

75. Si ex ingenuis parentibus sit natus, aut ex servili conditione.

76. Si de eadem parochia aut de alia sit natus vel ordinatus.

77. Si sit de eadem parochia, inquirendum est a quo episcopo fuerit ordinatus, vel ad quem locum pretitulatus.

78. Si servus est, ostendat chartam libertatis.

79. Si de alia parochia, ostendat litteras commendatitias, quas formatam vocant.

80. Si ulla parte corporis est imminutus. Si seipsum abscidit.

Post haec de ministerio sibi commissio inquirendum est.

81. Si expositionem Symboli atque orationis De-

minicæ juxta traditionem orthodoxorum Patrum penes se scriptam habeat, et eam pleniter intelligat, et inde prædicando populum sibi commissum sedulo instruat.

82. Si orationes missarum, præfationem quoque canonis, et eundem canonem bene intelligat, et memoriter ac distincte proferre valeat.

83. Si Epistolam et Evangelium bene legere possit atque saltem ad litteram ejus sensum manifestare.

84. Si psalmorum verba et distinctiones regulariter ex corde cum canticis consuetudinariis pronuntiare sciat.

85. Si sermonem Athanasii episcopi de fide sanctæ Trinitatis, cujus initium est : *Quicumque vult salvus esse*, memoriter teneat, et sensum illius intelligat, et verbis communibus enuntiare sciat.

86. Si exorcismos et orationes ad catechumenum faciendum, ad fontem quoque consecrandum, et reliquas preces super masculum et feminam pluraliter atque singulariter distincte et rationabiliter proferre valeat.

87. Similiter ordinem baptizandi ad succurrendum infirmis.

88. Ordinem quoque reconciliandi juxta modum sibi canonice reservatum, atque unguendi infirmos, orationes quoque eidem necessitati competentes, si bene scit legere aut memoriter enuntiare.

89. Similiter ordinem et preces in exsequiis atque agendis defunctorum.

90. Si memoriter teneat exorcismos et benedictiones salis et aquæ.

91. Si cantum nocturnum atque diurnum noverit.

92. Si computum minorem, id est epactas, concurrentes regulares, terminos paschales, et reliquos sapiat.

93. Si habeat Martyrologium, ex quo certis diebus natalitia sanctorum populo annuntiet.

94. Si habeat quadraginta homilias Gregorii, et eas studiose legat atque intelligat. Vel si eas habere non potest, vel sermonem prædicti doctoris de septuaginta discipulis a Domino ad prædicandum missis habeat, et diligenter legat et intelligat, et cognoscat se ad formam septuaginta discipulorum in ministerio ecclesiastico esse promotum.

95. Si habeat Pœnitentiale Romanum, vel a Theodoro episcopo aut a venerabili presbytero Beda editum ; ut secundum quod ibi scriptum est interroget confitentem, aut confesso modum pœnitentiæ imponat.

FINIT INQUISITIO.

Hæc quæ supra capitulatim inquirenda expressimus, auctoritate canonica roborari oportet.

(182⁶) In canonibus vulgatis concilii Meldensis, pro eo quod Regino et Burchardus habent *conversatio reprehensibilis contemptibilem reddat*, legitur

Ut canonum statuta sine præjudicio ab omnibus custodiantur. Ex concilio Meldensi, quod factum fuit temporibus Caroli junioris, anno Dominicæ incarnationis 845, v Kalendas Julii, indict. 8 titulo 10.

I. (Concil. Meld. c. 34 ; BURCHARD. lib. 1, c. 61.) Canonum statuta sine præjudicio ab omnibus custodiantur, et nemo in actionibus vel judiciis ecclesiasticis suo sensu, sed eorum auctoritate, ducatur. In exponendis etiam vel prædicandis divinis Scripturis sanctorum catholicorum et probatissimorum Patrum sensum quisque sequatur ; in quorum scriptis, ut beatus dicit Hieronymus (in epist. ad Lætam), fidei veritas non vacillat.

31 *Qualem ministrum episcopus juxta se habere debeat. Ex eodem concilio, tit. 11.*

II. (Concil. Meld. c. 35 ; BURCHARD. lib. 1, c. 83.) Ut quisque episcopus talem juxta se pro viribus habere decertet qui juxta sincerissimum et purissimum sensum catholicorum. Patrum fide et observatione mandatorum dei seu et prædicationis doctrina presbyteros plebium assidue instruat et informet, ne domus Dei vivi, quæ est Ecclesia, sine lucerna verbi divini remaneat. Sed et isdem talis existat quem amor pecuniæ non vexet, aut reprobi mores et conversatio reprehensibilis contemptibilem reddat (182⁶). Hinc est quod cum Moyses querelam in conspectu Dei deponeret se non posse portare tantum onus quod ei fuerat impositum, audivit a Domino : *Congrega mihi septuaginta viros de senioribus Israel, quos tu nosti quod seniores populi sint ac magistri, et auferam de spiritu tuo, tradamque eis ut sustentent tecum onus populi, et non tu solus graveris (Num. 11)*. Quid in Moyse nisi summum sacerdotium, quid in septuaginta viris nisi presbyteros accipimus ? Quod autem Dominus aufert de spiritu Moysi traditque eis, patenter ostendit quod hi qui ab episcopo in Dei conspectu vocati sunt, ut secum onus populi sustentent, eadem quæ episcopus sentire debent eademque velle et in partito sibi onere totis viribus cooperari. Hoc enim significat quod non alium sed ejusdem Moysi spiritum accipiant.

32 *De eadem re. Ex Capitulis synodalibus Caroli imperatoris, tit. 103.*

III. (Lib. 1 Capitular., c. 109.) Episcopos itaque monemus ut sive per se sive per vicarios pabulum verbi divini sedulo populis administrent ; quia, ut ait beatus Gregorius (lib. 1, epist. 24), iram contra se occuli judicis excitat sacerdos si sine prædicationis sonitu incedit.

Quod a rege postulandum sit ut episcopi tempore opportuno ad ministerium sibi commissum vacare possint. Ex supradicto concilio, tit. 4.

IV. (Concil. Meld. c. 28, et in Capitulis Caroli Calvi tit. 7.) Ut regia magnificentia liberiolem libertatem episcopis ad peragendum in eorum parochiis mini-

conversatio reprehensibilis periculose devastet. Quæ vero dein sequuntur apud Reginonem et Burchardum non exstant in canone illo concilii Meldensis.

sterium præstet quam hactenus propter diversas A perturbationes habuissent. Ipsi autem episcopi concessum sibi otium non in suas voluptates, sed in divinum, et officiosum convertant negotium; quatenus studentes prædicationibus, correctioni atque confirmationi, quod hactenus per parochias fuit neglectum, solerter de cætero sit emendatum.

33 *Ne episcopi propter suam quietem negligant plebem sibi commissam. Ex eodem concilio, tit. 5.*

V. (Concil. Meld. c. 28; BURCHARD, lib. 1, c. 28.) Providendum est ne episcopi propter suam quietem ad remotiora loca secedentes, et suum ministerium negligentes, proprias deserant civitates; sed aut parochias suas cum officii efficacia circummeant, aut cum religione in suis civitatibus canonicè cum filiis suis degant. Presbyteros etiam sibi commissos doctrina, castitate, et sobrietate, atque hospitalitate secundum suum ministerium ornari compellant.

De episcopis qui raro aut nunquam plebes sibi commissas per seipsos visitant. Ex eodem concilio, tit. 6.

VI. (Concil. Meld. c. 29.) Ut quorundam episcoporum reprehensibilis, imo damnabilis, consuetudo omnimodis corrigatur, qui plebes sibi creditas aut raro aut nunquam per seipsos juxta ordinem evangelicum et apostolicum atque ecclesiasticum visitant, cum Dominus dicat: *Speculatorem dedi te domui Israel, et audies ex ore meo verbum, et annuntiabis eis ex me (Ezech. III), et cætera quæ divinus sermo complectitur.*

Ut episcopus ambulet per suam diocesim. Ex concilio Bracarensi, tit. 7

VII. (Concil. Bracar. II, c. 1; BURCHARD., lib. 1, c. 85.) Placuit omnibus episcopis atque convenit ut per singulas Ecclesias et dioceses ambulantes primum discutiant clericos, quomodo ordinem baptismi teneant vel missarum, **34** et qualiter quæcunque officia in Ecclesia peragant. Et si recte quidem invenerint, Deo gratias; sin autem minime, docere debent ignaros, et hoc omnimodis præcipere, ut sicut antiqui canones jubent, ante dies viginti baptismi ad purgationem exorcismi catechumeni currant; intra quos virginti dies omnino catechumeni Symbolum, quod est *Credo in Deum*, specialiter doceantur.

Quid laicos docere oporteat.

(*Ex eod. concilio Bracar. II, c. 1.*) Postquam ergo suos clericos discussissent vel docuerint episcopi, alia die, convocata plebe ipsius Ecclesiæ, doceant illos ut errorem fugiant idolorum vel diversa crimina, id est homicidium, adulterium perjurium, falsum testimonium, et reliqua peccata mortifera; et quod nolunt sibi fieri, non faciant alteri; et ut credant resurrectionem omnium hominum et diem judicii, in quo unusquisque secundum opera sua recepturus sit. Et sic postea episcopus de Ecclesia illa proficiscatur ad aliam.

(183) Vide concilium Valentinum III, cap. 17.

(184) Vide lib. V. Capitularium, capp. 93, 109,

Ut episcopus cum paucis suam parochiam circummeat. Ex concilio Toletano, tit. 5

VIII. (Concil. Tolet. VII, c. 4; BURCHARD. lib. 1, c. 86.) Cum episcopus suam diocesim visitat, nulli præ multitudine onerosus existat, nec unquam quinquagenarium numerum evectionis excedat, aut amplius quam una die per unam quamque basilicam remorandi licentiam habeat (183).

35 *Ut si episcopus hoc explere nequiverit, suos vicarios dirigat. Ex eodem concilio, tit. 6.*

IX. (Concil. Tolet. IV, c. 36; BURCHARD. lib. 1, c. 87.) Quod si episcopus aut languore detentus, aut aliis occupationibus implicatus, id explere nequiverit, presbyteros probabilis vitæ aut diaconos mittat, qui redditus basilicarum et reparationes et ministrantium vitam inquirent.

Ut episcopi suam diocesim visitent. Ex Capitulis synodalibus Caroli Augusti.

X. (184) Ut episcopi circummeant parochias sibi commissas, et ibi inquirendi studium habeant de incestu, de parricidiis, adulteriis et aliis malis quæ contraria sunt Deo, et quæ Christiani devitare debent, et infra illorum parochias ecclesiarum, quibus neesse est, emendandi curam habeant. Similiter tam nostras a nobis in beneficium datas quam et aliorum summo studio provideant.

Ut episcopus duos solidos tantum accipiat cum suam parochiam circuit. Ex concilio Bracarensi, tit. 10.

XI. (10, q. 3, c. 1.) Placuit ut nullus episcoporum, cum suas dioceses visitat, præter honorem cathedræ suæ, id est duos solidos, aliquid aliud tollat per ecclesias, neque tertiam partem ex quacunque oblatione populi in ecclesiis parochialibus requirat; sed tertia illa pars pro luminaribus ecclesiæ vel reparatione servetur, **36** et singulis annis episcopo exinde ratio fiat. Nam si tertiam illam partem episcopus tollat, lumen et sarta tecta ecclesiæ abstulit.

De episcopis qui non visitatis parochiis pretium servitutis requirunt. Ex concilio apud Triburias habito temporibus Arnulphi regis, tit. 26.

XII. (BURCHARD. lib. 1, c. 229.) Delata est coram sancta synodo querimonia plebium, eo quod sint quidam episcopi nolentes ad prædicandum vel D confirmandum suas per annum parochias circumire, qui tamen exigunt ut mansiones, quibus in profec-tione uti debuerant, alio pretio redimant qui parare debent. Quæ duplex infamia et negligentia et avaritia sanctæ synodo horrore fuit magno; et statuerunt ne quis penitus ultra exerceat id cupiditatis ingenium, et ut sollicitiores sint episcopi de suis gregibus visitandis.

De eadem re. Ex capitulis synodalibus Caroli imperatoris, tit. 94.

XIII. (Lib. I Capitular., c. 100.) Ne vero episcopi, occasione prædicandi aut confirmandi oneri essent

365, et tom. II Conciliorum Galliæ, pag. 248, cap. 32.

populis, a nobis admoniti [adm. a n.] polliciti sunt se deinceps hoc cavere velle et eo tempore suum ministerium [min. s.], in quantum facultas datur, exsequi, his [apud hos] quibus prodesse possunt, non quo eorum [ne cor] profectio, quantum in illis est, sit importuna vel onerosa (185).

37 *De immunitate ecclesiarum. Ex eodem capitulari, tit. 103.*

XIV. (*Capitula Caroli Calvi, tit. 9, c. 4.*) Denuntiandum est omnibus, et a missis nostris ordinandum, ut omnes ecclesie et presbyteri sub immunitate et privilegio et ordinatione atque dispositione episcoporum singularum parochiarum in quibus consistunt, secundum auctoritatem canonicam permaneant.

Quod omnes basilicæ in potestate episcoporum sunt. Ex concilio Aurelianensi, tit. 13.

XV. (*Concil. Aurel. I, c. 17; BURCHARD, lib. III, c. 8.*) Omnes basilicæ quæ per diversa loca constructæ sunt vel quotidie construuntur, placuit secundum priorum canonum regulam ut in ejus episcopi, in cujus territorio positæ sunt, potestate consistant.

De parochiis. Ex concilio Chalcedonensi, tit. 19.

XVI. (*Concil. Chalced. c. 17; BURCHARD, lib. III, c. 148.*) Singularum ecclesiarum rusticas parochias vel possessiones manere inconcussas illis episcopis qui eas retinere noscuntur, et maxime si per tricennium eas absque vi obtinentes **38** sub dispensatione rexerunt. Quod si intra tricennium facta fuerit de his vel fiat altercatio, licere eis qui se læsos asserunt apud sanctam synodum provincie certare.

Quales ministros episcopi in civitatibus suis relinquere debeant. Ex Capitulis Caroli junioris, tit. 5.

XVII. (*Capitula Carlomanni, tit. 2, c. 7.*) Et quoniam episcopi, qui nostris et suis communibus Ecclesiis et totius regni necessitatibus occupati sunt, non valent cuncta soli prospicere quæ intra fines parochiæ illorum perpetrantur, statimus ut quotiescunque episcopi a propria civitate digrediantur, tales adjutores unusquisque in sua civitate relinquat qui hæc omnia prudentissime in sua civitate peragant, ut pauperes sanguine Christi redempti semper in civitate presentem inveniant a quo responsum et consolationem accipiant. In vicis autem et villis longe a civitate remotis constituat unusquisque episcopus reverendos et caros atque omni prudentia morum temperatos presbyteros, qui sua vice superius statuta modeste perficiant, et ad quos alii presbyteri juniores et minus cauti suam causam referant.

(185) Perturbatus est ordo istius capituli apud Reginonem. Exhibuimus hic lectionem codicis Parisiensis. Editio Helmæstadiensis non est multum diversa. Varias lectiones damus inter uncas; sed integer locus sic restituendus est ex libris Capitu-

A *De tricennali præscriptione. Ex epistola Gelasii pape.*

XVIII. (*Gelas. I, epist. 10, c. 1; lib. VII. Capitular., c. 175; BURCHARD, lib. III, c. 149.*) Illud etiam annecti placuit, ut si qui, quod absit, facultates Ecclesiæ necnon et dioceses ab aliis, a quibus possidentur, episcopis jure sibi vindicent, quod tricennalis lex conclusit, quia et filiorum nostrorum principum **39** ita emanavit auctoritas, ut ultra triginta annos nulli liceat pro id appellare quod legum tempus excludit.

De rebus per triginta annos possessis. Ex Capitulis Ludovici imperatoris, tit. 7.

XIX. (*Addit. IV, c. 34; BURCHARD, lib. III, c. 150.*) **B** Ut de rebus ecclesiarum quæ ab eis per triginta annorum spatium sine ulla interpellatione possessæ sunt testimonia non recipiantur; sed eo modo contineantur sicut res ad fiscum dominicum pertinentes contineri solent.

De inscriptione temporum. Ex eodem, capite 9.

XX. (*Lex Burgund., tit. 79, c. 2, 3.*) Si quis terram ab altero dixerit violenter sibi esse sublatam, et convicerit prius quam triginta annorum compleatur numerus et rem constiterit occupatam, et requirere poterit, repetentis triginta annis a quocunque pervasa fuisse dicatur, et non fuerit ante repetita, nihil sibi reddendum esse cognoscat.

Item de eadem re. Ibidem.

C XXI. (*Ibid., c. 5.*) Et quia omnia ad quietem omnium pertinentia ex lege convenit provideri, quas omnino causas de quibuscunque rebus, quæ intra triginta annos non fuerint definitæ, nullo eas postmodum licebit ordine commoveri: quia satis unicuique ad requirendum et recipiendum quod ei debitum fuerit superscriptus annorum numerus constat posse sufficere.

D *Item de eadem re. Ibidem.*

XXII. (*Interpretat. leg. un. Cod. Theod., de tranquill. et colonis.*) Si quis colonum alienum in re sua triginta annos habuerit, ac si suum vindicet. Qui infra triginta annos inventus fuerit, a domino cum filijs sibi debitis et omni peculio revocetur. Si vero mortuus fuerit, peculum ejus dominus recipiat. Colonia vero si viginti annis in alieno dominio permanserit, a priori domino non requiratur. Colonum duas partes agnationis sequantur, colonam vero tertia pars. Nam si agnatio infra viginti annos edita fuerit, quando adhuc colonia domino competebat, repetentibus non negatur, quia in modernis legibus est constitutum. Sed, ne separatio conjugii fiat, precipimus ut dominus coloni vicaria muliere cum agnatione partis tertiae non negetur.

larium, tam editis, tum manuscriptis. Ne vero, etc., et eo tempore suum ministerium, in quantum facultas dabatur, exsequi quo eorum profectio, quantum in illis erat, his quibus prodesse possunt et debent, non sit importuna vel onerosa.

De consecranda ecclesia. Ex concilio Wormatiensi. A quid largitus fuerit ecclesie, neque de decimis et oblationibus fidelium quemquam presbyterorum

XXIII. (*Concil. Bracar. II, c. 3; concil. Wormat. c. 3; BURCHARD. lib. III, c. 37.*) Placuit, quoties ab aliquo fidelium ad consecrandas ecclesias episcopus invitatur, non quasi ex debito munus aliquod a fundatore requirit; sed si ipse quidem aliquid ex suo voto obtulerit, non respuat. Attamen unusquisque episcopus meminerit ut non prius dediceret ecclesiam, nisi antea dotem basilicæ et obsequium ipsius per donationem chartulæ confirmatum accipiat. Nam non levior est istius temeritas, si sine luminaribus vel sine substantiali sustentatione eorum qui ibidem servituri sunt quam si domus privata consecratur ¶ I ecclesia (186).

De libertate ecclesiarum. Ex Capitularibus, titulo 81.

XXIV. (*Lib. I Capitular., c. 91; BURCHARD. lib. III, c. 52; WALTER. Aurelian. c. 9.*) Sancitum est ut unicuique ecclesie unus mansus integer absque ullo servitio attribuatur, et presbyteri in eis constituti non de decimis, nec de oblationibus fidelium, non de domibus, neque de atriis, vel hortis juxta ecclesiam positis, neque de præscripto manso aliquo servitium faciant præter ecclesiasticum. Et si aliquid amplius habuerint, inde senioribus suis debitum servitium impendant.

De termino ecclesiarum. Ex eodem, capite 117.

(*Lib. I Capitular. c. 155.*) Ut terminum habeat unaquæque ecclesia de quibus villis decimas recipiat.

De novis ecclesiis. Cap. 87.

XXV. (*Lib. I Capitular., c. 93.*) Statutum est de villis novis et ecclesiis novis ibidem noviter in eis constitutis ut decimæ de ipsis villis ad easdem ecclesias conferantur.

Item ex eodem, cap. 5.

XXVI. (*Capitulare Caroli M. ad Salz, c. 5; BURCHARD. lib. III, c. 7.*) Quicumque voluerit in sua proprietate ecclesiam ædificare, cum consensu et voluntate episcopi in cujus parochia fuerit, licentiam habeat. Verumtamen omnino providendum est ut alie ecclesie antiquiores propter hanc occasionem suam justitiam aut decimam non perdant, sed semper ad antiquiores ¶ 2 ecclesias persolvatur.

Item de manso ecclesiarum. Ex eodem capitulari. D

XXVII. (*Lib. V. Capitular., c. 45.*) De uno manso ad ecclesiam dato, de quo aliqui homines contra statuta sibi servitium exigunt, quicumque pro hac causa accusatus fuerit, comes vel missi hoc quod inde subtractum est presbyteris cum sua lege restituere faciant.

De eadem re. Ex synodo Meldensi, capite 63.

XXVIII. (*Concil. Meldense, c. 63.*) Secundum canonicam auctoritatem et constitutionem domini imperatoris Lodovici, de agro ecclesiastico et manso ac mancipiis, quæ ipse in suis Capitulis constituit, vel si quilibet pro loco sepulture ali-

quid largitus fuerit ecclesie, neque de decimis et oblationibus fidelium quemquam presbyterorum aliquem censum persolvere cogat, ne quisquam cujuslibet ordinis aut dignitatis exinde quidquam subtrahat et redhibitionem quamcunque exigit temporalem. Quod si fecerit, communionem usque ad satisfactionem privetur, et regia potestate hoc emendare legaliter compellatur.

Item de privilegio ecclesiarum.

XXIX. (*Concil. Arelat. VI, c. 20; lib. II Capitular. c. 36; BURCHARD. lib. III, c. 9.*) Ut ecclesie antiquitatis constitutæ nec decimis nec ulla possessione priventur, ita ut novis oratoriis tribuantur.

¶ 3 *De ecclesiis vel altaribus ambiguis, et ut superfluo altaria de ecclesia abiciantur, cap. 65.*

XXX. (*Lib. I Capitular., c. 151; BURCHARD. lib. III, c. 10.*) Ecclesie vel altaria quæ ambigua sunt de consecratione consecrentur, et superflua altaria destruantur de ecclesia.

De honore ecclesiastico, cap. 142.

XXXI. (*Lib. I Capitular., c. 148.*) Ut episcopi prævideant quam honorem presbyteri pro ecclesiis suis senioribus tribuant.

Quod omnium ecclesiarum dotes ad episcopum pertineant. Ex concilio Toletano, capite 19.

XXXII. (*Concil. Tolet. III, c. 19; lib. VII Capitular. c. 213. BURCHARD. lib. III, c. 20.*) Multi contra canonum constituta sic ecclesias quas edificaverunt postulant consecrari, ut dotem quam ecclesie contulerunt, ad episcopi ordinationem non pertinere censeant. Quod factum et in præteritum displicet, et in futuro prohibetur, sed omnia secundum consuetudinem antiquam ad episcopi ordinationem et potestatem pertineant (187).

Unde ecclesie debeat restaurari et episcopo obsequium exhiberi. Ex epistola Gelasti papæ.

XXXIII. (*Decreta Gelas. c. 27; lib. VII Capitular., c. 290; RICULF. c. 11; BURCHARD. lib. III, c. 137.*) Quatuor autem tam de reditu quam de oblatione fidelium, prout cujuslibet ecclesie facultas admittit, sicut dudum rationabiliter est decretum, convenit fieri portiones: quarum una sit pontificis, altera clericorum, pauperum tertia, quarta fabricis applicanda; ¶ 4 de quibus, sicut sacerdotis intererit, sic clericus ultra delegatam sibi summam nihil insolenter noverit expetendum. Ea vero quæ ecclesiasticis ædificiis attributa sunt, huic operi veraciter prærogata locorum doceat instauratio manifesta sanctorum, quia nefas est si, sacerdotis ædibus destitutis, in luerum suum præsul impendia his designata convertat.

De eadem re. Ex epistola Simplicii papæ, cap. 2.

XXXIV. (*Decreta Simplicii, c. 2.*) De redditibus Ecclesie vel oblatione fidelium sola episcopo ex his una portio remittatur, due ecclesiasticis fabricis et erogationi peregrinorum et pauperum pro-

(186) Vide librum Legum Longob., tit. 1, cap. 45.

(187) Vide lib. VI Capitular., cap. 66.

future, ultima clericis pro singulorum meritis dividatur.

De honore ecclesie Dei. Ex Capitulis synodalibus, tit. 69.

XXXV. (Lib. I *Capitular.*, c. 71.) Placuit nobis admonere ut unusquisque episcopus videat super suam parochiam ut ecclesia Dei suum habeat honorem, simul et altaria secundum suam dignitatem venerentur, et non sit domus Dei et altaria sacrata pervia canibus, et ut vasa sacrata Deo in magna veneratione habeantur, et ut sacrificia sanctificata cum magna diligentia ab eis colligantur qui digni sunt.

Item de restauratione ecclesiarum Dei. Ex Capitulis Ludouici imperatoris, cap. 40.

XXXVI. (Lib. IV *Capitular.*, c. 40.) De opere vel restauratione **45** ecclesiarum comes et episcopus sive abbas una cum misso nostro, quem ipsi sibi elegerint ad hoc, considerationem faciant, ut unusquisque eorum tantum inde accipiat ad operandum et restaurandum quantum ipse de rebus ecclesiarum habere dignoscitur. Similiter et vassi nostri aut in commune tantum accipiant operis quantum rerum ecclesiasticarum habent, vel unusquisque per se juxta quantitatem quam ipse tenet. Aut si inter eos convenerit ut pro opere faciendo argentum donent, juxta estimationem operis in argento persolvant; cum quo pretio rector ecclesie ad predictam restaurationem operarios conducere et materiam emere possit. Et qui nonas et decimas dare neglexerit, primum quidem illas cum lege sua restituat, insuper et bannum nostrum solvat, ut ita castigatus caveat ne saepius iterando beneficium amittat.

De eadem re. Item ex Capitulis, tit. 22.

XXXVII. (Lib. II *Capitular.*, c. 22.) De operibus in restauratione ecclesiarum, sive in faciendo, sive in redimendo, episcopalis potius sequatur voluntas. Nullatenus tamen remaneat quin, sicut a nobis saepe jussum est, hoc aut illud partibus ecclesiarum persolvatur. Et hoc omnibus notum sit, quia quicumque negligenter exinde egerit, et coram nobis exinde negligens repertus fuerit, illud volumus omnino ut subeat quod in nostro capitulari de hac re communi consultu fidelium nostrorum ordinavimus.

46 *De locis dudum sacris. Ex eodem Capitulari, capit. 54.*

XXXVIII. (Lib. IV *Capitular.*, c. 53.) De locis jam dudum sacris et nunc spurcitia foedatis, ut juxta possibilitatem in antiquum statum reformentur.

De ecclesiis destructis. Ex eodem, cap. 3.

XXXIX. (Lib. V *Capitular.*, c. 144; lib. III *Leg. Longob.*, tit. 1, c. 47.) De ecclesiis destructis, ut episcopi et missi inquisitionem faciant utrum per negligentiam aut impossibilitatem destructae sint;

(188) Caput istud non exstat in codice Reginonis.

A et ubi negligentia inventa fuerit, episcopali auctoritate emendare cogantur qui eam restaurare debuerant. Si vero per impossibilitatem contigit, ut aut plures sint quam necesse sit, aut majoris magnitudinis quam ut ex rebus ad eas pertinentibus restaurari possint, episcopus modum inveniat, qualiter congrue emendari et consistere possint.

De eadem re. Ex Capitulis synodalibus Caroli Junioris, cap. 62.

XL. (*Capit. Caroli Calvi, tit. 6, c. 66.*) Servi ecclesiarum quibuscunque potestatibus subditi, unde melior consuetudo vel devotior commendatio ex tempore et jussione domni Ludouici vel certe domni Caroli, seu etiam Pippini, non existit, saltem viginti diebus in anno eidem ecclesiae ad reficiendas ipsius ruinas absque molestia servire sinantur. Ubi autem et amplior commendatio et melior consuetudo inde haberetur, pro hac nostra necessitudinis consideratione non decadat.

47 *Item de eadem re. Ex Capit. Ludouici capit. 5.*

XLII. Ne vero ecclesiae presbyteris commissae in restauratione aut in luminaribus juxta possibilitatem rerum ab illis negligantur vestra nihilominus invigilare debet solertia. Et sicut alios prohibetis ne de mansis ad ecclesiae luminaria datis aliquid accipiant, sic et vos et vestri archidiaconi de eisdem mansis nihil accipiendo, aliis exemplum praebeatis. Sed potius ad id quod data sunt servire concedantur; ut totum, sicut dictum est, in restauratione ecclesiarum et luminaribus vestra auctoritate et studio cedere possit.

De decimis. Cap. 162.

XLII. (Lib. I *Capitular.*, c. 149.) Ut decimae in postestate episcopi sint, qualiter a presbyteris dissipentur.

De eadem re. Ex cap. 157.

XLIII. (Lib. I *Capitular.*, c. 163.) Ut qui ecclesiarum beneficia habent, nonam et decimam ex eis ecclesiae cujus res sunt donent; et qui tale beneficium habent, ad medietatem laborent, et de eorum portione proprio presbytero decima donent.

De eadem re.

XLIV. Novalia rura, quae juxta cultos agros fiunt, ecclesiae antiquae decimentur. Et si ultra milliaris quatuor vel quinque in saltu qualibet digna persona aliquod novale collaboravit, ibidemque cum sui episcopi consensu ecclesiam construxerit, post consecrationem **48** ecclesiae provideat presbyterum, ejusque conductu de eodem elaboratu decimas eidem ecclesiae conferat (188).

Item de nonis et decimis. Ex eodem, cap. 36.

XLV. (*Concil. Cabilon. II, c. 19; lib. II Capitular.*, c. 38.) Qui decimas post creberrimas admonitiones et praedicationes sacerdotum dare neglexerint,

excommunicentur. Juramento, vero eos constringi A nolumus, propter periculum perjurii.

Item de nonis et decimis. Ex eodem, cap. 21.

XLVI. (Lib. II *Capitular.* c. 21). De nonis quidem et decimis, unde et genitor noster et nos frequenter et in diversis placitis admonitionem fecimus, et per Capitularia nostra qualiter hæc observentur ordinavimus, volumus atque jubemus ut de omni collaboratu et de vino et feno fideliter et pleniter ab omnibus nona et decima persolvatur. De nutrimine vero pro decima, sicut hactenus consuetudo fuit, ab omnibus observetur. Si quis tamen episcoporum fuerit qui argentum pro hoc accipere velit, in sua potestate maneat, juxta quod ei et illi qui hoc persolvere debet convenerit.

Item de nonis et decimis. Ex eodem, cap. 5 lib. V. B

XLVII. (Lib. I *Capitular.* c. 143). De his qui nonas et decimas jam per multos annos aut ex parte aut ex toto dare neglexerunt, volumus ut per missos 49 nostros constringantur, ut secundum consuetudinem priorem solvant unius anni nonam et decimam cum sua lege, et insuper bannum nostrum. Et hoc eis denuntiatur, quod quicumque hanc negligentiam iteraverit, beneficium unde hæc nona et decima persolvi debuit amissurum se sciat.

Item de eadem re. Cap. 6.

XLVIII. (Lib. V *Capitular.* c. 143); *Addit.* IV, c. 73). Quicumque decimam abstrahit de ecclesia ad quam per justitiam debet dari, et eam presumptuose vel propter munera aut amicitiam vel C aliam quamlibet occasionem ad alteram ecclesiam dederit, a comite vel a misso nostro distringatur, ut ejusdem decimæ quantitatem cum sua lege restituat.

Item de eadem re. Cap. 7.

XLIX. (Lib. V *Capitular.* c. 46; *Lex Longobardor.* lib. III, tit. 3, c. 8; BURCHARD. lib. III, c. 154). De decimis quas dare populus non vult nisi quolibet modo ab eo redimantur, ab episcopis prohibendum est ne fiat. Et si quis contemptor fuerit, inventus, ut nec episcopum nec comitem audire velit, si noster homo fuerit, ad præsentiam nostram venire compellatur, cæteri vero distringantur, ut inviti ecclesie restituant quod voluntarie dare neglexerunt.

Item de eadem re. Cap. 9.

L. (Lib. V *Capitular.* c. 147). De illis qui agros dominicatos propterea neglexerunt excolere ut nonam et decimam exinde non persolvant, et alias terras ad excolendum propter hoc accipiunt, volumus ut de tribus annis ipsam annonam cum sua lege 50 persolvant. Et si quis contemptor aut comitis aut missorum nostrorum propter hoc exstiterit, sub fide jussoribus ad palatium venire compellatur.

Item de eadem re. Ex concilio Meldensi cap. 62.

LI. Hi qui ex rebus ecclesiasticis nonas et decimas persolvere et sarta tecta ecclesie secundum antiquam auctoritatem et consuetudinem restaurare debent, et hoc non solum negligunt, verum et

contemnendo dimittunt, atque clericos fame et penuria afficiunt, ecclesiastica quoque ædificia dissolutione adnullari permittunt, tandiu ab ecclesiastica communione separentur usque dum diligentia emendare studeant quod socordia neglexerunt. Quod si iterum iteraverint, post excommunicationis satisfactionem, regia potestate compulsi, juxta legale et antiquum edictum: *Qui negligit censum, perdat agrum.*

Item de decimis. Ex Capitulis Caroli.

LII. (*Capitulare ad Salz.* c. 2). De decimis ubi antiquitas fuerunt ecclesie baptismales, et devotio facta fuit, juxta quod episcopus ipsius parochie ordinaverit, omnimodis fiant donatæ. Et si per donationes regum aut cæterorum Deum timentium honorum hominum ad episcopia seu monasteria aliquæ res delegatæ sunt, et ex ipsis rebus antiquitas ad ipsas ecclesias priores decimæ datæ fuerunt, ipsa antiqua donatio vel devotio firma et stabilis permaneat. Tamen, ut supra diximus, decimas de ipsis rebus, qui 51 eas possidere videtur, persolvat.

Ne fenum et annona et vinum mittatur in ecclesia.

Ex eodem capit. 142.

LIII. (Lib. I *Capitular.* c. 150). Ut nullus presbyter annonam vel fenum aut vinum in ecclesia mittere præsumat (189).

De eadem re. Ex dictis sancti Augustini episcopi.

LIV. In oratorio nemo aliquid agat nisi ad quod est factum fiat: unde et nomen accepit. Aut si forte etiam aliqui propter horas constitutas, si eis vacat et orare voluerint, eis non sint impedimento qui ibi aliquid agendum putaverint.

Item alibi.

(*Regula Tornat.* c. 15; BURCHARD. lib. III, c. 80). In oratorio præter orandi et psallendi Dei cultum penitus nihil agatur, ut nomini huic et opera jugiter impensa concordent.

Item de eadem re. Ex dictis sancti Benedicti.

LV. (*Regula S. Benedicti*, c. 52; BURCHARD. lib. III, c. 81). Oratorium hoc sit quod dicitur, nec ibi quidquam aliud geratur aut condatur.

Ut nullus in ecclesia convivari præsumat. Ex concilio Carthaginiensi.

LVI. (BURCHARD. lib. III, c. 83). Ut nulli episcopi vel clerici in ecclesia conviventur, nisi forte transientes hospitii necessitate illic resideant. Populi etiam ab hujusmodi conviviis, quantum potest fieri, prohibeantur.

52 *De eadem re. Ex concilio Laodicensi.*

LVII. (*Concil. Laod.* c. 28; BURCHARD. lib. III, c. 82). Non oportet in domiciliis divinis sive ecclesiis agapen facere, et intus manducare, vel accubitus sternere.

Ut nemo præsumat in ecclesia vinum vendere. Ex concilio Turonensi.

LVIII. (BURCHARD. lib. III, c. 84). Perlatum est ad sanctam synodum quod quidam presbyteri in ecclesiis sibi commissis tabernas, quod nefas est, consti-

(189) Vide Theodulfum, cap. 8 et Ahytonem, cap. 21.

tuant, neque per caupones vinum vendant aut vendere permittant, et ubi tantummodo orationes et verbum divinum Deique laus debuerit resonare, ibi comessationes et ebrietates fiant, ibi risus et plausus et verba turpia, ibi rixæ et contentiones resultent. Quod quam sit Deo contrarium, Dominus Deus demonstrat; qui cum invenisset in templo vendentes et ementes et nummularios sedentes, facto funiculo de resticulis, omnes ejecit de templo. Si enim ea quæ licite vendi videbantur in templo, et ad hoc emebantur ut in eodem templo offerrentur Domino, ipse foras ejecit, quid putas de tam pestifera præsumptione et Dei contemptu fiet? Et si non solum sacerdotibus, sed etiam omnibus clericis præcipitur ne tabernas ingrediantur, qui audire potest ut ecclesiæ Dei tabernæ fiant? Ita que interdicti per omnia synodus ne hoc impostum nullatenus fiat. Quod si factum fuerit, presbyter deponatur; laici, communionem privati, ab ecclesia, quam dehonorerunt, expellantur (190).

53 De eadem re.

LIX (BURCHARD. lib. III, c. 83). Interea non est leviter accipiendum quod Dominus dicit: *Domus mea domus orationis est (Isa. LVM)*. Si enim domus Dei orationis domus vocatur, hoc debet esse quod dicitur, nec ibi aliud debet geri aut recondi. Ubi enim corpus Domini consecratur, ubi angelorum præsentia non dubitatur adesse, ubi sanctorum reliquiæ reconditæ venerantur, ne quid inhonestum appareat quod oculos ad orationem venientium offendat, ne quid ibi videatur quod ad lucrum temporale pertineat; sed omnia sancta, omnia munda, et tantummodo ad ecclesiasticum ministerium pertinentia.

Ut altaria mundissimis linteis cooperiantur; et ut presbyteri feminis prædicent ut linteamina dent unde altare vestiatur. Ex concilio Rhemensi cap. 5

LX. (BURCHARD. lib. III, c. 97). Observandum est ut mensa Christi, id est, altare, ubi corpus Dominicum consecratur, ubi sanguis ejus hauritur, ubi sanctorum reliquiæ reconduntur, ubi preces et vota populi in conspectu Dei a sacerdote offerantur, cum omni veneratione honoretur, et mundissimis linteis et palliis diligentissime cooperiatur, nihilque super eo ponatur nisi capsæ cum sanctorum reliquiis, et quatuor Evangelia. Expleta missa, calix et sacramentorum liber cum vestibus sacerdotalibus in mundo loco sub sera recondantur.

54 De linteis altarium preparandis. Ex Capitularibus.

(Lib. I Capitular. c. 152). Presbyteri per parochias suas feminis prædicent ut linteamina in altaria præparent.

Ut nullus presbyter alterius parochianum ad missam recipiat. Ex concilio Nannetensi CCCXXVIII.

LXI. (Concil. Nannet. c. 1; BURCHARD. lib. II, c. 92). Ut Dominicis vel festis diebus presbyteri, antequam missas celebrent plebem interrogent si alte-

rius parochianus in ecclesia sit, qui proprio contempto presbytero ibi missam velit audire; quem si invenerint, statim ab ecclesia ejiciant, et ad suam parochiam redire compellant. Similiter interrogent si aliqui discordantes sint, qui inter se litem implacabilem habeant. Et si inventi fuerint, statim reconcilientur. Quod si noluerint pacem suscipere, ab Ecclesia ejiciantur usque quo ad charitatem redeant. Non enim possumus munus vel oblationem ad altare offerre donec prius fratri reconcillemur. His ita peractis, sacerdotes missarum solemniam rite peragant.

Item ex eodem concilio. Ex Capitularibus.

(Concil. Nannet. c. 2; lib. I Capitular. c. 153; BURCHARD. lib. II, c. 91). Ut nullus presbyter alterius parochianum, nisi in itinere fuerit, vel placitum ibi habuerit, ad missam recipiat.

De oblationibus fidelium ad altare.

LXII. Si aliquid fideles ad altare offerunt, a ministro receptum post altare ponatur.

55 *Ut nihil aliud in sacrificio Domini offeratur præter id quod Dominus statuit. Ex canonibus apostolorum, tit. 3.*

LXIII. Si quis episcopus aut presbyter præter ordinationem Domini alia quædam in sacrificio offerat super altare, id est, aut mel, aut lac, aut pro vino siceram, aut confecta quædam, aut volatilla, aut animalia aliqua, aut legumina, contra constitutionem Domini faciens, deponatur de gradu. *Quæ species ad altare, non ad sacrificium, sed ad benedictionem simplicem debent offerri. Ex canonibus apostolorum, tit. 4.*

LXIV. (BURCHARD. lib. VI, c. 6). Offerri non liceat aliquid ad altare præter novas spicas et uvas et oleum et thymiana, id est incensum, tempore quo sancta celebratur oblatio.

Ut ea quæ in ecclesiis offerri non possunt, ad domos sacerdotum a fidelibus deferantur. Ubi supra, tit. 5.

LXV. Reliqua poma omnia vel primitiæ ad domum episcopi et presbyteri dirigantur, nec offerantur in altari. Certum est autem quod episcopis et presbyteris et diaconis et reliquis clericis dividantur.

Quid in sacrificio Domini offerri debeat. Ex concilio Wormacensi, cap. 29.

LXVI. (Concil. Bracar. III, c. 2; concil. Wormat. c. 4; BURCHARD. lib. V, c. 2). In eucharistia non debet aqua pura offerri, ut quidam sobrietatis causa falluntur, 56 sed vinum cum aqua mistum, quia et vinum in redemptionis nostræ mysterio fuit cum dicat: *Non habet de hoc gemmine vitis (Matth. XXVI)*; et aqua mistum, quod post cenam dabat. Sed et de latere ejus aqua cum sanguine egressa, vinum de vera carnis ejus vite cum aqua expresse ostendit. Cum igitur magister veritatis verum salutis nostræ sacrificium commendaret suis discipulis, panem tantum et calicem sub hoc sacramento præbuit

(190) Vide Capitulare Riculfi Suessionensis, cap. 13.

cognoscimus. Ideoque præter panem et vinum cum aqua mistum aliud offerri non debet. Calix enim Dominicus vino et aqua permistus debet offerri; quia videmus in aqua populum intelligi, in vino vero ostendi sanguinem Christi. Ergo quando in calice vino aqua miscetur, Christo populus adunatur, et credentium plebs ei in quem credidit copulatur et jungitur: quæ copulatio et conjunctio aqua et vino sic miscetur in calice Domini, ut commistio illa non possit separari. Nam si vinum tantum quis offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis. Si vero aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo. Non potest enim calix Domini esse aqua sola, aut vinum solum, nisi utrumque sibi misceatur.

De calice Domini. Ex consilio Rhemensi titulo 8.

LXVII. (BURCHARD. lib. III, c. 96, et dist. 1, *De consecrat. c. 45.*) Ut calix Domini cum patena, si non ex auro, omnimodis ex argento fiat. Neque causentur presbyteri, avaritia suadente, de paupertate vel impossibilitate, cum una pars ex omnibus quæ ad ecclesiam pertinent **57** in fabricis ipsius ecclesiæ sit impendenda. Admonendus est etiam populus ut aliquid in donariis Domini offerat, sicut ipse antiquus populus sub Moyse in tabernaculo Domini fecisse legitur. Si quis autem tam pauperrimus est, saltem vel stanneum calicem habeat. De ære autem aut ex aurichalco non fiat calix; quia ob vini virtutem æruginem parit, quæ vomitum provocat. Nullus autem in ligneo calice præumat cantare.

De corporali Dominico. Ex concilio quo supra.

LXVIII. (BURCHARD. lib. III, c. 98.) Corporale super quo sacra oblatio immolatur, ex mundissimo et purissimo linteo sit; nee in eo aiterius generis materia pretiosior aut vilior misceatur; quia Dominicum corpus in sepulcro, non in holosericis, sed tantum in sindone munda fuit involutum. Corporale nunquam super altare remaneat; sed aut in Sacramentorum libro ponatur, aut cum calice et patena in mundissimo loco recondatur. Et quando abluatur a sacerdote, diacono, vel subdiacono, primo in ecclesia in loco et vase ad hoc præparato abluatur, eo quod ex Dominico corpore et sanguine infectum sit. Post hæc a lavandario in nitido loco paretur [*Editio Helmæstad. reponatur*].

De eucharistia. Ex Capitulis synodaticis, cap. 155.

LXIX. (Lib. I *Capitular. c. 161; Capitula WALTERII Aurel. c. 7; BURCHARD. lib. v, c. 10.*) Ut presbyter semper eucharistiam habeat paratam; ut quando quis infirmaverit, aut parvulus infirmus fuerit, statim **58** eum communicet, ne sine communione moriatur.

De eadem re. Ex concilio Turonensi.

LXX. (BURCHARD, lib. v, c. 9.) Ut omnis presby-

(191) Vide Hug. Menard. in notis ad lib. Sacramentor, pag. 378.

(192) Vide concilium Metense anni 888, cap. 6.

(193) Consentunt in hoc loco editio Helmæstadiensis et codex ms. Parisiensis quo nos usi sumus. Variant autem libri Capitularium. In editis sane, tum apud Burchardum, et in veteri codice

ter habeat pyxidem, aut vas tanto sacramento dignum, ubi corpus Dominicum diligenter recondatur ad viaticum recedentibus a sæculo. Quæ sacra oblatio intincta debet esse in sanguine Christi, ut veraciter presbyter possit dicere infirmo: *Corpus et sanguis Domini proficiat tibi, etc.* (181). Semperque sit super altare observatum propter mures et nefarios homines; et de tertio in tertium diem semper mutetur, id est, illa a presbytero sumatur, et alia quæ eodem die consecrata est in locum subrogetur, ne forte diutius reservata mucida, quod absit, fiat.

De oblatiis, ut de sabbato in sabbatum innoventur.

Ex eodem.

LXXI. (BURCHARD. lib. v, c. 12.) Illud etiam adnectendum videtur, ut oblationes quæ in altari offeruntur, de Sabbato in Sabbatum semper innoventur: quia panes propositionis, qui super mensam Domini ponebantur, a Sabbato in Sabbatum semper mutabantur.

Ut chrisma semper sub sera sit. Ibidem.

LXXII. (BURCHARD. lib. IV, c. 80.) Præterea et illud omnimodis observandum est, ut sacrum chrisma et oleum consecratum semper sub sera sit; ne illud unde Christo incorporamur, et unde omnes fideles sanctificantur, unde reges et sacerdotes inunguntur, aliquis infidelis aut immundus **59** tangat, aut aliquis perfidus ad Dei iudicium subvertendum subripiat, quod experimento didicimus (192). *Si presbyter chrisma dederit ad iudicium subvertendum. Ex Capitularibus, tit. 55.*

LXXIII. (Lib. v *Capitular. c. 55; Lex Longobardor. lib. III, tit. 27, c. 1.*) Ut presbyter qui chrisma donaverit ad iudicium subvertendum, postquam de gradu suo depositus fuerit, manum amittat.

Ut nullus presbyter pro chrismate aliquod munus det. Ex concilio Meldensi cap. 45.

LXXIV. (BURCHARD. lib. v, c. 77.) Ut nemo episcoporum vel quilibet minister ecclesiasticus propter sacrum chrisma aliquid muneris accipiat, neque denarios, vel quælibet munuscula, quæ per ministros episcoporum a presbyteris inordinabiliter exiguntur. Decet tamen presbyteros cum voluntariis eulogiis tempore congruo visitare et venerari suos episcopos.

Ut omnis presbyter duas ampullas in Cœna Domini ad civitatem deferat. Ex Capitulis, tit. 156.

LXXV. (Lib. I *Capitular. c. 162; BURCHARD. lib. v, c. 75.*) Ut presbyter in Cœna Domini ampullas duas secum deferat, unam ad chrisma, alteram ad oleum ad catechumenos inungendum vel infirmos juxta sententiam apostolicam (193), ut quando quis infirmatur, inducat presbyteros Ecclesiæ, qui pro ipso orent, **60** eumque inungant, et cætera (*Jac. v*).

ms. bibliothecæ Colbertinæ, tum etiam in nostro, præcipitur ut presbyter tres ampullas secum deferat. Sed in veteri codice ms. ex quo prima Parisiensis editio prodit, tum etiam in antiquissimo libro monasterii Rivipullensis, ita omnino legitur: *Ut presbyter in Cœna Domini duas ampullas secum deferat, unam ad chrisma, alteram ad oleum*

De presbyteris qui longe positi sunt. Item unde supra, capite 93.

LXXVI. (Lib. I *Capitular.* c. 99; BURCHARD, lib. IV, c. 79.) De presbyteris qui accipiendi gratia chrismatis ad civitates in cœna Domini venire soliti erant, sancitum est ut de his qui longe positi sunt, de octo vel decem unus ab episcopo eligatur, qui acceptum **61** chrisma sibi et sociis diligenter perferat. Hi vero qui non longius a civitate quam quatuor aut quinque millibus habitant more solito ad accipiendum chrisma per se veniant; discendi vero gratia alio non quadragesimali tempore ad civitatem convocentur, propter plebes sibi commissas.

Ut alterius episcopi chrisma nullus presbyter accipiat. Ex concilio Vasensi, cap. 3.

LXXVII. (Lib. VII *Capitular.* c. 310; BURCHARD, lib. IV, c. 78.) Per singula territoria presbyteri vel ministri ab episcopis non prout libitum fuerit, a vicinioribus, sed a suis propriis per annos singulos petant chrisma, appropinquante solemnitate paschali, nec per quemcunque ecclesiasticum, sed si qua necessitas aut ministrorum occupatio est, per subdiaconum, quia inhonorum est inferioribus summa committi. Optimum autem est ut ipse suscipiat qui in tradendo usus est. Si quid autem obstat, saltem is cuius officii est sacrarium disponere et sacramenta suscipere (194).

Ut nullus minister sine chrismate proficiscatur.

LXXVIII. (*Concil. Arausic.* I, c. 2; BURCHARD, lib. IV, c. 75.) Nullum ministrorum, qui baptizandi recepit officium, sine chrismate unquam debere progredi, quia inter nos placuit semel in baptismo chrismari. De eo autem qui in baptismo quacunque necessitate faciente non chrismatus fuerit, in confirmatione sacerdos commonebitur.

62 *De fontibus sacris. Unde supra.*

LXXIX. (HINCARI *Capitula* an. 852, c. 3; BURCHARD, lib. IV, c. 13; *Capitulare* AHYTONIS, c. 7.) Presbyter qui fontes lapideos habere nequiverit, vas conveniens ad hoc solummodo baptizandi officium habeat, quod nunquam extra ecclesiam deportetur. Similiter ad corporale lavandum et ad pallas altaris propria vasa habeantur, in quibus nihil aliud fiat (195).

Ut nullus presbyter absque vestimentis sacerdotalibus præsumat missam cantare. Ex concilio Rhemensi.

LXXX. Nullus presbyter sine amictu, abba et stola, et fanone, et casula ullatenus missam celebrare præsumat. Et hæc sacra vestimenta mundissima sint, et in nitido loco intra ecclesiam collocentur. Nec presbyter, cum his induitur, extra ecclesiam exeat, quia hoc lex divina prohibet.

ad catechumenos unguendum vel infirmos juxta sententiam, etc. Hanc ultimam lectionem secutus est Regino. Contra in veteri codice pontificali ecclesie Rothomagensis, apud Hugonem Menardum in notis ad librum Sacramentorum, pag. 80: *Mane primo mansionarii ordinent omnia quæ sunt*

A *Ut nullus presbyter in vadium sacrata vasa vel vestimenta mittat. Unde supra, cap. 11.*

LXXXI. (HINCARI in *Capitulis* datis an. 852, c. 11; BURCHARD, lib. III, c. 104; *Capitulare* THEODULFI, c. 18.) Ut nullus presbyter præsumat calicem vel patenam vel pallium altaris vel vestimentum sacerdotale aut librum tabernario vel negotiatori aut cuilibet laico vel femine in vadium dare, nisi justissima necessitate urgente: quia tanta est sanctitas sacri ministerii, ut salva altioris mysterii intelligentia, etiam per prophetam Dominus prohibuerit ne cum sanctis vestimentis sacerdos procedat ad populum, sed intra sancta illa dimittat, **63** colloquio divino rediens. Et cui in tabernas ad bibendum a sacris canonibus ingredi prohibetur, sanctificata sacri ministerii nec ad contingendum immundis, quanto minus in vadimonium exhibere debet, sicut Stephanus papa et martyr secundum Hilarium in suis Decretalibus docuit.

—
ABHINC DE VITA SACERDOTUM.

Ut episcopus et presbyter non longe ab ecclesia hospitium habeant. Ex concilio Carthaginensi.

LXXXII. (*Concil. Carthog.* IV, c. 14.) Ut episcopus non longe ab ecclesia hospitium habeat.

Ut presbyteri nullatenus ubique hospitari sinantur. Ex concilio Meldensi, cap. 36.

LXXXIII. Ut presbyteri nullatenus ubicunque hospitari sinantur, aut aliquo modo ipsi præsumant; sed assidue apud suas ecclesias esse studeant propter sacra mysteria vel ministeria fidelibus exhibenda, nec etiam alibi habitare permittantur. Neque mulieres quacunque habitationem [*Sirmond. et cod. ms., frequentationem*] habeant in locis in quibus presbyteri aliquem recursum habuerint. Quod si observare parvipenderit, ita ut transgressores, et qui contra interdicta fecerint, judicentur.

64 *De continentia sacerdotum. Ex concilio Neocæsariensi, cap. 1.*

LXXXIV. (BURCHARD, lib. II, c. 108; *Concil. Neocæsar.* c. 10.) Presbyter si uxorem acceperit, ab ordine deponatur. Si vero fornicatus fuerit, aut adulterium perpetraverit, amplius pelli debet, et ad poenitentiam redigi. Simili modo etiam diaconus, si eodem peccato succubuerit, ab ordine ministerii subtrahatur.

De eadem re. Ex eodem concilio.

LXXXV. (*Concil. Neocæsar.* c. 9; BURCHARD, lib. II, c. 49.) Presbyter si præoccupatus corporali peccato confessus fuerit de se quod ante ordinationem deliquerit, oblata non consecret, manens in reliquis officiis propter studium bonum. Quod si de se ipse non fuerit confessus, et argui manifeste nequiverit, potestati sui iudicii relinquatur.

necessaria ad consecrationem chrismatis, ampullas tres de oleo mundissimo plenas ponentes in sacrario, unam ad oleum pro infirmis, alteram ad chrisma, tertiam vero ad oleum ad catechumenos unguendum.

(194) Vide concilium Carthaginense IV, cap. 36.

(195) Vide infra, cap. 271 hujus libri.

De eadem re. Ex canonibus apostolorum.

LXXXVI. (Canon. apost. c. 25 ; BURCHARD. lib. II, c. 189 ; lib. XVII, c. 39.) Presbyter aut diaconus qui in fornicatione aut perjurio aut furto aut homicidio captus est, deponatur, non tamen communione privetur. Dicit enim Scriptura : *Non judicat Dominus bis.*

Item.

LXXXVII. Sacerdotes Domini et diaconi vel quicumque sacramenta contrectant, pudicitiae custodes ab uxoribus se abstineant.

De eadem re.

LXXXVIII. (BURCHARD. lib. II, c. 118.) Præterea, quod dignum et pudicum et honestum est, tenere Ecclesia **65** omnino debet, ut sacerdotes et levite cum mulieribus non coeant, quia ministerii quotidiani necessitatibus occupantur, et scriptum est : *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum Dominus Deus vester.*

De eadem re.

LXXXIX. (BURCHARD. lib. II, c. 117.) De presbyteris et diaconibus divinarum legum est disciplina, ut incontinentes in officiis talibus positi omni honore ecclesiastico priventur, nec admittantur ad tale ministerium, quod sola continentia oportet impleri.

Item.

XC. (Concil. Nic., c. 3 ; BURCHARD. lib. II, c. 109.) Interdixit per omnia magna synodus non episcopo, non presbytero, non diacono, vel alicui omnino qui in clero est, licere subintroductam habere mulierem, nisi forte matrem aut sororem aut amitam, vel eas tantum personas quæ suspicionem suffugiunt.

De eadem re. Ex Decretis Siricii papæ, tit. 12.

XCI. (Decreta Siricii c. 12 ; BURCHARD. lib. II, c. 110.) Feminas vero non alias esse patimur in domibus clericorum nisi eas tantum quas proprie sola necessitudinis causa habitare cum iisdem synodus Nicæna permisit.

De eadem re. Ex concilio Carthaginensi cap. 25.

XCII. (Conc. Carthag. VI, c. 25.) Aurelianus [Aurelius] episcopus dixit : Addimus, fratres charissimi, præterea, cum de quorundam clericorum, quævis lectorum, **66** erga uxores proprias incontinentia referretur, placuit, quod et diversis conciliis firmatum est, ut subdiaconi, qui sacra mysteria contrectant, et diaconi, et presbyteri, seu etiam episcopi, secundum propria statuta ab uxoribus se abstineant, ut tanquam non habentes videantur esse : quod nisi fecerint, ab ecclesiastico removeantur officio ; cæteros autem clericos ad hoc non cogi nisi maturiore ætate.

De eadem re. Ex Decretis Siricii papæ, cap. 7.

XCIII. (Decreta Siricii, c. 7.) Plurimos enim sacerdotes Christi atque levitas post longa consecrationis suæ tempora tam de conjugiiis propriis quam

(196) Recte hoc capitulum laudat Regino, si ratio habeatur veterum codicum. Etenim caput istud, quod in editionibus est 98 libri primi, 92 est in codicibus Colbertino et Rivipullensi, ubi in libro pri-

A etiam de turpi coitu sobolem didicimus procreasse, et crimen suum hac præscriptione defendere, quia in Veteri Testamento sacerdotibus ac ministris generandi facultas legitur attributa. Dicit mihi nunc quisquis ille est sectator libidinum præceptorque vitiorum, si æstimat quia in lege Moysi passim sacris ordinibus a Domino nostro laxata sunt frena luxuriæ, cur eos quibus mittebantur Sancta sanctorum præmonet dicens. *Sancti estote, quia et ego sanctus sum Dominus Deus vester.* Cur etiam procul a suis domibus anno vicis suæ habitare in templo jussi sint sacerdotes ? Hæc videlicet ratione, ne vel cum uxoribus possent carnale exercere commercium, ut conscientiae integritate fulgentes acceptabile Deo munus offerrent ; quibus expleto deservitionis suæ tempore uxoris usus solius successionis causa fuerat relaxatus ; quia non ex alia nisi ex **67** tribu Levi quisquam ad Dei ministerium fuerat præceptus admitti.

De eadem re. Capit. 92.

XCIV. (Lib. I Capitular. c. 98 ; BURCHARD. lib. II, c. 3.) Statutum est ab episcopis de presbyteris, ut qui feminas secum indiscrete habitare permittunt, et propter hoc malæ pinionis suspicione denotantur, si deinceps admoniti non se correxerint, velut contemptores sacrorum canonum canonica invectione feriantur (196).

De eadem re. Ex concilio Wormatiensi, cap. 38.

XCIV. (Concil. Wormat. c. 9.) Placuit ut episcopi, presbyteri, diaconi, subdiaconi abstineant a conjugibus, ut non generent filios. Quod si hoc decretum violaverint, ab honore clericatus pellantur.

De eadem re. Ex Decretis papæ Leonis.

XCVI. (Decreta Leonis I, c. 17 ; BURCHARD. lib. II, c. 114.) Lex continentiae eadem est altaris ministris quæ episcopis atque presbyteris ; qui cum essent laici sive lectores, licite et uxores ducere et filios procreare potuerunt ; sed cum ad prædictos pervenerunt gradus, cœpit eis non licere quod licuit. Unde ut de carnali **68** fiat spiritale conjugium, oportet eos nec dimittere uxores, et quasi non habeant sic habere, quo et salva sit charitas connubiorum et cesset operatio nuptiarum.

De eadem re. Ex dictis sancti Gregorii papæ.

XCVII. Qui corpus suum castitati dedicant, habitare secum feminas non permittant.

Item sancti Augustini.

XCVIII. Ideo nolo ut soror mea mecum sit, quia quæ cum sorore mea sunt, sorores meæ non sunt.

De eadem re. Ex concilio Wormatiensi, cap. 9.

XCIX. (Concil. Wormat. c. 2.) Sacerdotes igitur si in fornicationis laqueum ceciderint, et crimen manifestissime ostensum fuerit, hætenus sacerdotii non possunt habere honorem, secundum canonicæ institutionis auctoritatem.

mo desunt sex capita quæ exstant in editionibus. In veteri codice ms. bibliothecæ Regiæ, ex quo prodiit prima editio Parisiensis, est numero 91.

Quæ mulieres in domibus habitent clericorum. Ex concilio Agathensi.

C. (*Conc. Agat. c. 10* BURCHARD. lib. II, c. 112.) Id etiam ad custodiendam vitam et famam speciali ordinatione præcipimus, ut nullus clericorum extraneæ sit mulieri qualibet consolatione aut familiaritate conjunctus. Et non solum in domo illius extranea mulier non accedat, sed nec ipse frequentandi ad extraneam mulierem habeat potestatem; sed cum matre tantum et sorore, filia et nepte, si habuerit vivendi liberam habeat potestatem; **69** de quibus nominibus nefas est aliud quam natura constituit suspicari.

Ne ancillæ vel libertæ cellarium teneant clericorum vel ministerium secretum impendant. Ex concilio Agathensi.

CI. (*Conc. Agat. c. 11*; BURCHARD. lib. II, c. 113.) Ancillas vel libertas a cellario vel a secreto ministerio et ab eadem mansione in qua clericus manet placuit removeri.

De familiaritate extranearum mulierum. Ex concilio Aureliano.

CII. (*Concil. Aurelian. III, c. 4.*) Ideoque statuimus ut ne quis antistitum aut clericorum licentiam habeat intra domum suam ullam, absque propinquis mulieribus quas priores canones eloquuntur, habere personam. De quibus etiam id specialiter inhibetur, ut si quis clericorum suspicionem adversam aut oblocutionem populi ob mulierem quamcunque incurrerit, eam statim, si intra domum suam habet, abiciat. Si certe extranea et sui juris est, istam omnibus conditionibus studeat abjicere, ut infamia quæ excitata est abrogetur. Quod si quilibet antistitum vel clericorum quod supra scriptum est vitare noluerit, pro inobedientia triennii excommunicatione mulctetur. Quod si adulterii permixtione fuerit approbatus, in regradatione honorum, priorum canonum statuta serventur.

De eadem re. Ex concilio Turonico.

CIII. (*Concil. Turon. I, c. 4*; BURCHARD. lib. II, c. 116.) Et quia diabolo nullum locum dare oportet, hoc præcipue custodiendum decrevimus ut nulli clerici cum extraneis feminis **70** habeant familiaritatem, nec ullum male loquendi vel sentiendi hominibus aditum tribuant: quia frequenter per hanc indecentem occasionem contigit ut diabolus, qui insidiatur sicut leo in cubili suo, de ruinis servorum Dei insultet. Si quis vero clericus post interdictum episcopi sui illicitis familiaritatibus extranearum feminarum voluerit inhærere, a communione habeatur alienus.

De eadem re. Ex concilio Nannetensi, capitulo 6.

CIV. (*Concil. Nannet. c. 3*; lib. VII *Capitular. c. 291*; BURCHARD. lib. II, c. 116.) Inhibendum et modis omnibus interminandum est ut nullus sacerdos eas personas feminarum, sicut et in canone insertum continetur, de quibus suspicio esse potest, in domo sua habeat; sed neque illas quas canones concedunt (quia instigante diabolo etiam in

A illis scelus frequenter perpetratum reperitur, aut etiam in pedisequis illarum), scilicet matrem, amatam, sororem. Sed si quis de his habuerit talem necessitatem patientem cui sit necessitas sustentatio presbyteri, habeat in vico aut in villa domum longe a presbyteri conversatione, et ibi eis subministret quæ necessaria sunt. Sed et hoc secundum auctoritatem canonicam modis omnibus prohibendum, ut nulla femina ad altare præsumat accedere aut presbytero ministrare aut infra cancellos stare aut sedere.

De visitandis a presbytero infirmis. Unde supra.

CV. (*Concil. Nannet. c. 4*; BURCHARD. lib. XVIII in *Argumento.*) Cum sacerdos audierit aliquem **71** infirmari in sua plebe, quam citius ad eum pergat, et ingressus cubiculum, aquam benedictam super eum et per omne cubiculum aspergat, cum antiphona *Asperges me, Domine*, et versu *Exsurgat Deus*. Deinde dicat orationem: *Deus, qui sacerdotibus tuis tantam præ cæteris gratiam contulisti.* Deinde cantet septem psalmos cum precibus pro infirmis. Post hæc omnes jubeat extra cubiculum secedere, et appropinquans lecto quo infirmus decumbit, eum blande leniterque alloquatur, ut omnem spem suam in Deo ponat, ut flagellum Dei patienter toleret, ut hæc ad purgationem et castigationem suam provenire credat, ut peccata sua confiteatur, ut emendationem promittat, si dominus vitam concesserit, penitentiam pro culpis commissis spondeat, ut substantiam suam, dum adhuc sensus et ratio in eo viget, disponat, ut peccata sua elemosynis redimat, ut his qui in se peccaverunt indulgeat, ut rectam fidem et credulitatem teneat, ut de Dei misericordia nunquam desperet. Cum his et hujuscemodi allocutionibus fuerit mens infirmi relevata, data benedictione sacerdos recedat, non post multum reversurus, detque locum ut ægrotus de peccatis suis possit cogitare.

De infirmis qui confitentur peccata sua et se reconciliari exposcunt. Ex quo supra.

CVI. (*Concil. Nannet. c. 5*; BURCHARD. lib. XVIII, c. 3.) Infirmus, qui, necessitate mortis urgente, confitetur peccata sua, sub ea conditione a sacerdote reconcilietur, ut si ei Dominus vitam donaverit sanitatemque reddiderit, **72** secundum qualitatem delicti omnimodis poeniteat.

De reconciliandis infirmis. Ex concilio Nicæno.

CVII. (*Concil. Nicæn. c. 13*; BURCHARD. lib. XVII, c. 6.) De his qui ad exitum veniunt, etiam nunc relaxatio antiqua regularisque servabitur, ita ut si quis egreditur e corpore, ultimo et necessario viatico minime privetur; quo si vel desperatus, et consecutus communionem, oblationisque participes factus, iterum convalescit, sit inter eos qui communionem orationis tantummodo consequuntur. Generaliter autem omni cuilibet in exituposito et poscenti sibi communionis gratiam tribui, episcopus probabiliter ex oblatione dare debet.

De eadem re. Ex epistola Leonis papæ.

CVIII. (*Leo I, ep. 91*; BURCHARD. lib. XVIII, c. 4.) His autem qui in tempore necessitatis et in periculi

urgens instantia præsidium pœnitentiæ, mox reconciliationis implorant, nec satisfactio interdicenda est, nec reconciliatio deneganda; quia misericordiæ Dei nec mensuras possumus ponere, nec tempora definire, ad quem nulla impedit venire mortis conversio, dicente Dei Spiritu per Prophetam: *Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris.* Et alibi: *Dic iniquitates tuas prior, ut justificeris.* Item: *Quia apud Dominum misericordia est, et copiosa apud eum redemptio.* In dispensandis itaque donis Dei non debemus esse difficiles nec se accusantium gemitus lacrymasque negligere, cum ipsam pœnitendi **73** affectionem ex Dei credamus inspiratione conceptam, ut resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem.

De eadem re. Ex consilio Africano.

CX. (*Conc. Carthag. II, c. 4; BURCHARD. lib. XVIII, c. 13*). Aurelius episcopus dixit: Si quisquam in periculo fuerit constitutus, et se reconciliari divinis altaribus petierit, si episcopus absens fuerit, debet utique presbyter consulere episcopum, et sic periclitantem ejus præcepto reconciliare; quam rem salubri consilio debemus roborare.

De eadem re. Ex epistola Cælestini papæ.

CX. (*Decreta COELEST. I, c. 15; BURCHARD. lib. XVIII, c. 4*). Vera ergo ad Deum conversio in ultimis positorem mente potius est æstimanda quam tempore, propheta hoc taliter asserente: *Cum conversus, ingemueris tunc salvus eris.* Cum ergo Dominus sit cordis inspector, quovis tempore non est deneganda pœnitentia postulanti, cum illi se obliget judæi cui occulta omnia noverit revelari.

De his qui obmutescunt antequam sacerdos veniat ad eos. Ex epistola Leonis papæ.

CXI. (*S. LEO, epist. 91, c. 5; BURCHARD. lib. XVIII, c. 9; RICULF., c. 10*). Ita ergo talium necessitati auxiliandum est ut nec actio illis pœnitentiæ nec communionis gratia denegetur, si eam etiam amisso vocis officio per indicia integri sensus quærere comprobentur. Quod si ita aliqua ægritudine fuerint aggravati ut quod paulo ante poscebant, et sub præsentia significare non valebant (197), testimonia eis fidelium circumstantium **74** prodesse debent, simul tamen et pœnitentiæ et reconciliationis beneficium consequantur.

De eadem re. Ex consilio Carthaginensi.

CXII. (*Concil. Carthag. IV, c. 78; BURCHARD. lib. XVIII, c. 23*). Pœnitentes qui in infirmitate viaticum eucharistiæ acceperint, non se credant absolutos sine manus impositione, si supervixerint.

De eadem re. Ex epistola Siricii papæ.

CXIII. (*Decreta SIRICII, c. 5; BURCHARD. lib. XVIII, c. 8*). Quicumque carnali fragilitate ceciderunt, his viatico munera, cum ad Dominum cœperint proficisci, per communionis [cod. ms., communicationis] gratiam volumus subvenire.

(197) Mendosa est lectio istius capituli apud Reginonem. Legendum itaque, *poscebant, sub presentia sacerdotis significare non valeant, etc.*

A *De pœnitentibus subito mortuis. Ex consilio Vassensi cap. 65.*

CXIV. (*Concil. Vas. I, c. 2; BURCHARD. lib. XVIII, c. 24*). Eorum qui in pœnitentia accepta in bonæ vitæ cursu sine communionem subito moriuntur, oblationem recipiendam, et eorum funera ac deinceps memoriam ecclesiastico affectu proseguendam.

De communione privatis qui vita defuncti sunt. Ex epistola Leonis papæ.

CXV. (*Decreta LEONIS I, c. 20; BURCHARD. lib. XI, c. 52*). Horum causa Dei judicio conservanda est, in cujus manu fuit ut talium obitus usque ad communionis remedium [adde non] differretur. Nos autem quibus viventibus non communicavimus, mortuis communicare non possumus.

75 *De unguendis infirmis. Ex concilio Turonensi.*

CXVI. Postquam infirmus ab onere peccatorum per confessionem relevatus fuerit et a sacerdote reconciliatus, oleo sanctificato in Dei nomine unguendus est, primum in pectore, deinde inter scapulas cum precibus ad hanc sanctam unctionem pertinentibus, ut juxta Apostolum oratio fidei salvet infirmum, etc.

De eadem re. Ex epistola Innocentii papæ, cap. 387.

CXVII. (*Decreta INNOC. I, c. 8; BURCHARD. lib. XVIII, c. 2*). Beatus enim Jacobus apostolus in Epistola sua scripsit: *Infirmatur quis in vobis? Inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini: et oratio fidei salvabit infirmum, et allevabit eum Dominus: et si in peccatis fuerit, remittentur ei (Jac. v).* Quod non est dubium de fidelibus agrotantibus accipi vel intelligi debere, quia sancto oleo chrismatum perungi possunt, quod ab episcopo confectum non solum sacerdotibus, sed omnibus uti Christianis licet in sua aut suorum necessitate unguendum. Cæterum illud superfluum videmus adjectum, ut de episcopo ambigatur quod presbytero licere non dubium est. Nam idcirco presbyteris dictum est, quia episcopi occupationibus impediti ad omnes languidos ire non possunt. Cæterum si episcopus aut potest aut dignum ducit aliquem a se visitandum et benedicere et tangere chrismate, sine cunctatione potest, cujus **76** est ipsum chrisma conficere. Nam pœnitentibus istud fundi non potest, quia genus est sacramenti. Nam quibus reliqua sacramenta negantur, quomodo unum genus putatur posse concedi.

De eadem re. Ex dictis Bedæ presbyteri.

CXVIII. *Infirmatur quis in vobis? Inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum.* Hoc et apostoli in Evangelio fecisse leguntur, et nunc Ecclesiæ consuetudo tenet, ut infirmi oleo consecrato ungantur a presbyteris, et oratione comitante sanentur. Non solum presbyte-

ris, sed, ut papa Innocentius scribit, etiam omnibus Christianis licet eodem oleo in sua aut suorum necessitate unguendo; quod tamen oleum non nisi ab episcopis licet confici. Nam quod ait *oleo in nomine Domini* significat oleo in nomine Domini consecrato, vel certe quia etiam cum unguunt infirmum nomen Domini super eum invocare pariter debent. *Et si in peccatis sit, dimittentur ei.* Multi propter peccata in animam facta infirmitate aut etiam morte plectuntur corporis. Unde Apostolus Corinthiis, quia corpus Domini indigne percipere erant soliti ait: *Ideo inter vos multi imbecilles et dormiunt multi.* Si ergo infirmi in peccatis sunt, et hæc presbyteris Ecclesiæ confessi fuerint, ac perfecto corde ea relinquere atque emendare sategerint dimittentur eis. Neque enim sine confessione emendationis peccata queunt dimitti. Unde recte **77** subjungitur: *Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem ut salvemini.*

De sacra communione. Unde supra.

CXIX. Postquam infirmus sacra unctione fuerit delibutus, statim corpore et sanguine Domini recreandus est; ut de ejus vita corporali desperatur, vivificari in anima aut vita mereatur æterna. Ait enim Dominus: *Qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum, habet vitam æternam. Et: Nisi manducaveritis, non habebitis vitam in vobis.* Proinde sancti canones præcipiunt ut nulli fidei in extremis posito communio denegetur.

Ne presbyter sacram communionem laico vel femine ad deferendum tradat. Ex concilio Rhemensi.

CXX. (BURCHARD. lib. v. c. 30, et dist. 2, de consecr. c. 29). Pervenit ad notitiam nostram quod quidam presbyteri in tantum parvipendant divina mysteria, ut laico aut femine sacrum corpus Domini tradant ad deferendum infirmis; et quibus prohibetur ne sacrarium ingrediantur, nec ad altare appropinquent, illis Sancta sanctorum committuntur. Quod quam sit horribile, quam detestabile, omnium religiosorum animadvertit prudentia. Igitur interdicit per omnia synodus ne talis temeraria præsumptio ulterius fiat, sed omnimode presbyter per semetipsum infirmum communicet. Quod si aliter fecerit, gradus sui periculo subiacebit.

78 *Et nulla præmia pro baptizandis requirantur. Ex epistola Gelasii papæ.*

CXXI. (Decreta GELAS. c. 5; BURCHARD. lib. iv, c. 71). Baptizandis consignandisque fidelibus pretia nulla præfigant. nec illationibus quibuslibet impositis exagitare cupiant renascentes, quoniam quod gratis accepimus, gratis dare mandamur. Et ideo nihil a prædictis prorsus exigere moliantur, quo vel paupertate cogente deterriti, vel indignatione vocati, redemptionis suæ causas adire despiciant; certum habentes quod qui prohibita admisisse fuerint deprehensi, vel commissa non potius sua sponte correxerint, periculum subituri proprii sint honoris.

Ut nemo pro sepultura quidquid exigat. Ex epistola Gregorii papæ.

CXXII. (S. GREGOR. lib. vii, indict. 2, epist. 55, Capitulare ANYTONIS, c. 24). Grave nimis et procul

A est a sacerdotis officio pretium de terra concessa putredini quærere et de alieno velle facere luctu compendium. Hoc autem vitium et nos, postquam Deo auctore ad episcopatus honorem accessimus, de Ecclesia nostra omnino vetuimus, et pravam denuo consuetudinem nequaquam usurpari permisimus, memores quia dum Abraham a filiis Ephron, hoc est, filio Seor, sepulcri pretium ad humandum corpus conjugis postularet, pretium accipere renuit, ne commodum videretur de cadavere consecutus. Si ergo tantæ considerationis paganus vir fuit, quanto magis nos, qui sacerdotes dicimur, hoc facere non debemus? Unde hoc avaritiæ vitium ne vel in alienis denuo tentari **79** præsumatur admoneo. Sed si quando aliquem in Ecclesia vestra sepeliri conceditis, siquidem parentes ipsius, proximi, vel hæredes pro luminaribus sponte quid offerre voluerint accipere non vetamus. Peti vero aut aliquid exigi omni modo prohibemus; ne, quod valde irreligiosum est, aut venalis, quod absit, dicatur Ecclesia, aut, vos de humanis videamini mortibus gratulari, si ex eorum cadaveribus studetis quærere quolibet modo compendium.

De eadem re. Ex concilio Meldensi, cap. 72.

CXXIII. (Capitulare THEODULFI, c. 9; RICULF. c. 19; ANYTONIS c. 23; BURCHARD. lib. iii, c. 158). Ut nemo quemlibet mortuum in ecclesia quasi hæreditario jure, nisi quem episcopus aut presbyter pro qualitate conversationis aut vitæ dignum duxerit, sepelire præsumat: nec quisquam ossa cujuslibet mortui de sepulcro suo ejicere, aut sepulturam ejusquam temerario ausu quoquo modo violet, sed unumquemque in loculo sibi a Deo parato atque concesso adventum sui judicis præstolari concedat; maxime cum non solum divinæ leges, sed etiam et humanæ, apud humanam rempublicam sepulcrorum violatores reos mortis dijudicent. Sed et neque pro loco sepulturæ, ut verbis sancti Gregorii utamur, pretium de terra concessa putredini quærere et de alieno velle facere luctu compendium aliquo modo tentent. Si quando autem proximi vel hæredes sponte aliquid offerre in ecclesia voluerint in eleemosyna defuncti, accipere non vetamus. Peti vero aut aliquid exigi **80** omnino prohibemus; ne, quod valde irreligiosum est, aut venalis, quod absit, dicatur Ecclesia, aut de humanis mortibus videamur gratulari, si compendium exinde studemus modo quolibet quærere.

Ut nullus in ecclesia mortuum sepeliat. Ex Capitulis synodalibus tit. 158.

CXXIV. (Lib. 1. Capitular. c. 159). Ut nullus deinceps in ecclesia mortuum sepeliat.

De eadem re. Cap. 48.

CXXV. (Lib. ii. Capitular. c. 47; concil. Arelat. vi, c. 24). Ut de sepeliendis in basilicis mortuis constitutio illa servetur quæ ab antiquis Patribus constituta est.

Ex concilio Nannetensi.

(Concilio Nannet. c. 6; BURCHARD. lib. iii, c. 159).

Præcipiendum, secundum canonum auctoritatem, ut de sepulcris et hominibus sepeliendis nihil muneris exigant: nisi forte qui sepelitur, vivens jussit ecclesiae, in cujus atrio sepelitur, de suis rebus aliquid tribuere, aut etiam post mortem illius, quibus commissum est ejus eleemosynam facere, de rebus illius aliquid dare sponte voluerint. Tamen nullatenus a presbyteris illis aliquid exigatur, sive ab illis qui locis et vicis praesunt. Prohibendum etiam, secundum majorum instituta, ut in ecclesia nullatenus sepeliantur, sed in atrio aut in porticu aut exedra ecclesiae. Infra ecclesiam vero, aut prope altare, ubi corpus Domini et sanguis conficitur, nullatenus habeant licentiam sepeliendi.

§1 De eadem re. Ex concilio Triburiensi.

CXXVI. (Concil. Tribur. c. 15, 16). Ut, si possit fieri, mortui non alibi sepeliantur praeter ad ecclesiam, et deinceps nihil exigatur pro pretio sepulturae.

De eadem re. Ex eodem.

CXXVII. (BURCHARD. lib. IV, c. 101). Dictum est in quibusdam locis pro perceptione chrismatis nummos dari solere, pro baptismo et communionem. Hoc simoniacae heresis semen detestata est sancta synodus et anathematizavit, et ut de caetero nec pro ordinatione nec pro chrismate vel baptismo, nec pro sepultura vel communionem quidquam exigatur, sed gratis dona Christi gratuita dispensentur [Burchard., dispensatione donentur.

De infantibus mortuis per negligentiam non baptizatis. Ex Pœnitentiâ, cap. 17.

CXXVIII. Pariens femina, cujus filius per negligentiam non baptizatus obierit, annum unum pœniteat, et nunquam sit sine aliqua pœnitentia (198). Si sacerdos, ad quem pertinebat, vocatus fuerit ad baptizandum infantem, et venire neglexerit, ipse secundum damnationem animae iudicio episcopi sui castigetur. Sed et omnibus fidelibus licet, ubi forte morituros invenerint non baptizatos, imo præceptum est, omnes animas eripere a diabolo per baptismum, id est benedicta aqua simpliciter in nomine Domini, et baptizare illos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, intinctos aut superfusa aqua. Unde oportet **§2** eos, qui possunt, tamen fideles, monachos maxime, et scientiam habere baptizandi; et si alicubi longius exierint, eucharistiam semper secum habere debent.

De eadem re.

CXXIX. (BURCHARD. lib. IV, c. 48; Capitulare THEODULFI, c. 17). Perpendant presbyteri quanti discriminis sit animas innocentium per eorum negligentiam a regno Dei excludi. Si enim gaudium est in caelo super uno peccatore pœnitentiam agente, quid putas, quanta ira et indignatio

A super illum erit qui per suam negligentiam januas paradisi innocentibus clausit? Et ideo presbyteri summa diligentia caveant ne animas, pro quibus sanguis Christi effusus est, per suam incuriam a caelesti beatitudine separent. Sed si, quod absit, evenerit, gravi pœnitentiae luctu diebus vitae suae se submittat per cujus evenerit neglectum.

De eadem re. Unde supra.

CXXX. Cujus parvulus in negligentia sine baptismo mortuus fuerit, tres annos pœniteat, primum ex his in pane et aqua.

Ne oblationes in domibus offerantur, et ne missae extra ecclesiam cantentur. Ex concilio Laodicensi.

CXXXI. (Concil. Laodic. c. 58; Addit. III, c. 4 et B 41; BURCHARD. lib. III, c. 60). Quod non oporteat in domibus oblationes celebrari ab episcopis vel presbyteris.

Unde supra.

CXXXII. (BURCHARD. lib. III, c. 64). Dictum est nobis quod quidam **§3** laici in domibus propriis præcipiant presbyteris missas celebrare et inter canum discursus et scortorum greges sanctitatis mysteria polluantur magis quam consecrentur. Quapropter præcipimus ut nullus presbyter extra ecclesiam præsumat missam cantare nisi forte itineris necessitas exposcat: ubi in tentorio, aut sub divo, in loco nitido et longe ab omni immunditia remoto missas celebrare permitimus: et hoc nullatenus sine tabula consecrata.

C De eadem re. Ex epistola Anacleti papae.

CXXXIII. (BURCHARD. lib. III, c. 71). Sacerdotes quando sacrificant, non soli hoc agere debent, sed testes secum adhibeant, ut Deo perfecte in sacratis Domino locis sacrificare probentur. Ait namque auctoritas legis divinae: *Vide ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris, sed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus* (Deut. XII). (199).

De ebriis clericis. Ex concilio Agathensi.

CXXXIV. (Conc. Agath. c. 41; BURCHARD. lib. XIV, c. 2). Itaque eum quem ebrium fuisse constiterit, ut ordo patitur, aut triginta dierum spatio a communionem statuimus submovendum, aut corporal dandum [subdendum] supplicio.

De eadem re. Fructuosi episcopi.

CXXXV. (BURCHARD. lib. XIV, c. 9). Si quis ecclesiastica præditus ordinatione, aut monachus, repertus fuerit **§4** ebriosus, in pane et aqua tribus pœniteat mensibus.

De eadem re.

CXXXVI. (BURCHARD. lib. XIV, c. 6). Si quis episcopus aut aliquis ordinatus in consuetudine ebriosus fuerit, aut desinat, aut deponatur.

De eadem re.

CXXXVII. Laicus, si ebriosus fuerit, tres dies in pane et aqua pœniteat.

cap. 99, 312, 334, et Addit. II, cap. 7, 10, et Capitulare Riculfi Suession., cap. 2.

(198) Vide infra cap. 60 et seqq., libri II.

(199) Cf. infra cap. 339 et 340 hujus libri. — Vide lib. VI Capitularium, cap. 198, 205, lib. VII,

Generales sententiæ de omnibus ebriosis ac vinolentis. Sancti Hieronymi presbyteri et Ephræm Syri diaconi.

CXXXVIII. (HIERON. in *epist ad Eustoch.*; BURCHARD. lib. XIV, c. 12). Fuge vinum velut venenum, ne ebrietas superet te, exspoliatumque virtutibus, nudum efficiat. Vinum enim, ut sancta Scriptura dicit (*Eccli. XIX*), apostatate facit etiam sapientes. Attende Noë, virum sapientem et sanctum, quomodo ad ebrietatem nudatus est dormiens (*Gen. IX*). Attende Lot patriarcham, qui per ebrietatem impudenter se commiscuit filiabus (*Gen. XIX*). Hinc beatus Basilius ait: « Multi per vinum a demonibus capti sunt; nec est aliud ebrietas quam manifestissimus daemon. » Hinc propheta ait: *Fornicatio et ebrietas auferit cor* (*Os. IV*). Ebrietas enim perturbationem parit, gignit mentis furorem, et flammam suscitatur libidinis, Apostolo teste: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria* (*Ephes. V*). Si quis autem contra hæc sanctorum fecerit statuta, dignam ac longam agat penitentiam; quia unum est ex his peccatis quæ hominem a regno Dei separant, dicente **85** apostolo Paulo: *Neque ebriosis regnum Dei possidebunt* (*I Cor. VI*).

De eadem re. Ex dictis sancti Benedicti.

CXXXIX. (BURCHARD. lib. XIV, c. 1). Nihil sio contrarium est homini Christiano quomodo crapula, sicut ait Dominus in Evangelio: *Videte ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate* (*Luc. XXI*).

De eadem re. Ex Capitularibus, titulo 161.

CXL. (Lib. I *Capitular.* c. 167). De ebrietate, ut omnium primum seniores semetipsos exinde caveant, et eorum junioribus exemplum modum sobrietatis ostendant.

Item ex lib. III, cap. 38.

CXLI. (Lib. I *Capitular.*, c. 38). Ut nullus ebrius causam suam in mallo quærere nec testimonium dicere præsumat; nec placitum comes habeat nisi jejunus.

Ex eodem, cap. 72.

CXLII. (Lib. III *Capitular.*, 72). Ut in hoste nemo parem suum vel quemlibet alterum hominem bibere roget [cogat. *Ex ms, codice Rivipull.*]. Et quicumque in exercitu ebrius inventus fuerit, ita excommunicetur, ut in bibendo sola aqua utatur, quousque se male fecisse cognoscat.

Ex Capitularium lib. I, tit. 138.

CXLIII. (Lib. I *Capitular.*, c. 144). Ut nemini liceat alium cogere ad bibendum.

86 *Ex canonibus apostolorum, tit. 42.*

CXLIV. (BURCHARD. lib. XIV, c. 5). Episcopus, presbyter, aut diaconus aleam atque ebrietati deserviens aut desinat aut certe damnetur. Subdiaconus aut lector aut cantor similia faciens aut desinat, aut communionem privetur. Similiter etiam laicus.

(200) Vide Additionem IV *Capitular.*, cap. 47; *Capitularium Riculfi Suession.*, cap. 14, et *Capitularium Abytonis Basileensis*, cap. 46.

Ex Pœnitentiâ, cap. 19.

CXLV. (BURCHARD. lib. XIV, c. 13). Qui per ebrietatem vomitum facit, si presbyter aut diaconus est, quadraginta dies pœniteat. Si monachus triginta dies; si clericus, viginti dies. Si laicus, quindecim dies.

Ex canonibus.

CXLVI. (BURCHARD. lib. XIV, c. 6). Si quis episcopus, aut aliquis ordinatus, vitium habuerit ebrietatis, aut desinat, aut deponatur.

Ex alio Pœnitentiâ.

CXLVII. (BURCHARD. lib. XIV, c. 14). Laicus si per ebrietatem vomitum fecerit, tres dies a carne et vino et cervisia abstineat.

CXLVIII. (BURCHARD. lib. XIV, c. 15). Si quis per nequitiam alium inebriaverit, dies quadraginta pœniteat.

De his qui eucharistiam vomunt.

CXLIX. (BURCHARD. lib. V, c. 46). Si quis per ebrietatem vel voracitatem eucharistiam evomuerit, XL dies pœniteat. Clerici vel monachi seu diaconi XL dies pœniteant. Presbyteri LXX dies episcopi XC. Si pro infirmitatis causa evomuerit, IV dies pœniteat.

87 *De clericis inter epulas cantantibus. Ex concilio Africano.*

CL. (*Concil. Carthag. IV, c. 62*; BURCHARD. lib. II, c. 170). Clericos inter epulas cantantes ab officio detrahendos (200).

De eadem re. Ex eodem.

CLI. (BURCHARD. lib. II, c. 171). Si quis clericus aut monachus verba scurrilia, joculatoria, risuraque moventia loquitur, acerrime corripatur.

De eadem re. Ex eodem.

CLII. (*Concil. Carthag. IV, c. 60*; BURCHARD. lib. II, c. 172). Clericos scurriles et verbis turpibus joculatores ab officio detrahendos (201).

De clericis maledicis.

CLIII. (*Concil. Carthag. IV, c. 57*; BURCHARD. lib. X, c. 66). Clericos maledicis, maximeque in sacerdotibus, cogatur ad postulandum veniam. Si noluerit, degradetur, nec unquam ad officium absque satisfactione revocetur.

De clericis jurantibus.

CLIV. Clericos jurantes excommunicandos.

De eadem re. Unda supra.

CLV. (*Concil. Carthag. IV, c. 61. Addit. IV, c. 48*; BURCHARD. lib. II, c. 173). Clericum per creaturas jurantem **88** acerrime objurgandum. Si perstiterit in vitio, excommunicandum.

De conviciosis vel maledicis.

CLVI. Si quis convicio vel maledicto vel etiam crimine subjecto læserit aliquem, dignissima purgetur satisfactione. Si hoc vitium iteraverit, penitentia justissima secundum modum culpæ expiatur.

(201) Vide concilium Tolet. IV, cap. 23; concilium Agathense, cap. 70; *Addit. IV Capitular.*, cap. 46; et *Capitularium Abytonis episcopi Basileensis*, cap. 44.

De eadem re.

CLVII. (BURCHARD. lib. x, c. 51.) Apostolus dicit: *Neque maledici regnum Dei possidebunt.* Si quis hoc peccatum admiserit, tam grande pœniteat quam grande perpetravit scelus, quod a regno Dei separat.

De detractoribus.

CLVIII. (BURCHARD. lib. x, c. 63.) Si quis promptus facilisque est ad detrahendum, dicensque quod verum non est, septem dies in pane et aqua sequestratus a fraterno consortio pœniteat.

De contentionibus vel rixis.

CLIX. (BURCHARD. lib. x, c. 62.) Si quis contentiones vel rixas amaverit, vel manifestum convicium fratri intulerit, juxta arbitrium prioris tandiu pœniteat quam diuturna expietur pœnitentia.

Unde supra.

CLX. (BURCHARD. lib. x, c. 53.) Qui contentiosus aut murmurans exstiterit, secundum arbitrium prioris tandiu pœniteat quandiu culpæ qualitas exstat.

89 *Unde supra.*

CLXI. (BURCHARD. lib. x, c. 53.) Si quis videtur contentiosus esse, dicente Apostolo: *Nos talem consuetudinem non habemus neque Ecclesia Dei (I Cor. xi).* Si quis hoc facit, notetur, usquequo corrigatur.

De lascivis vel superbis.

CLXII. Qui lascivus et superbus fuerit, triduo in pane et aqua pœniteat.

De eadem re.

CLXIII. (BURCHARD. lib. x, c. 56.) Si quis lascivus in lingua fuerit, tridua pœnitentia expietur (202).

De murmurantibus.

CLXIV. (*Regula S. Basilii* c. 71; *Concordia Regular.* c. 8, § 9, BURCHARD. lib. x, c. 54.) Apostolus dicit: *Omnia facite sine murmurationibus (Philip. ii).* Alienus sit a fratrum unitate qui murmurat, et opus ejus abiiciatur.

Unde supra.

CLXV. (*Regula S. Basilii*, c. 93; BURCHARD. lib. x, c. 52.) Si quis murmurans exstiterit, videat ne pœnam murmurantium incurrat, de qua Apostolus dicit: *Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore (I Cor. x).* Juxta mensuram opusque peccati, quia in hac sententia Apostoli pleniter declaratur, sacerdotis judicio pœniteat.

Si quis priorem detraxerit. Ex dictis sancti Basilii.

CLXVI. (*Regula S. Basilii*, c. 43; BURCHARD. lib. x, c. 67.) Si quis detraxerit eum qui **90** præst, septem dies a conventu ecclesiæ separatus, ut Maria soror Aaronis, quæ detraxit Moysi, pœniteat.

De seditiosis clericis. Ex concilio Toletano.

CLXVII. (*Concil. Tolet.* iv, c. 45.) De clericis qui in seditione arma sumpserint, amisso ordinis sui gradu in monasterium pene contrahantur (203).

A *De clericis in mutuam cædem prorumpentibus. Ex concilio Ilerdensi.*

CLVIII. (*Concil. Ilerd.* c. 14; BURCHARD. lib. ii, c. 216.) Si qui clerici in mutuam cædem proruperint, prout dignitas officiorum in tali excessu contumeliam pertulerit, a pontifice districtius vindicetur.

Unde supra.

CLXIX. (*Regula S. Aureliani*, c. 13; *Concordia Regular.* c. 75, § 2; BURCHARD. lib. ii, c. 217.) Frater in fratrem si ausus fuerit magnum mittere, legitimam disciplinam accipiat.

De eadem re. Ex dictis sanctorum.

B CLXX. (*Regula S. Ferreoli*, c. 21; *Concordia Regular.* c. 75, § 2.) Clericus aut monachus in alterum inflammatus, quod est turpissimum, manus injicere non præsumat, præter illos ad quos pertinet correctio. Si quis hæc transgressus fuerit, disciplinis canonicis subjacebit.

De eadem re. Ex concilio Agathensi.

CLXXI. (*Concil. Carthag.* iv, c. 67; *Conc. Agath.* c. 69; BURCHARD. lib. ii, c. 17.) Seditiosos nunquam ordinandos, **91** sicut nec usurarios vel injuriarum suarum ultores.

Unde supra.

CLXXII. (BURCHARD. lib. ii, c. 190.) Si quis in aliquo ecclesiastico gradu sacratus percussor exstiterit, corripiatur acerrime. Si non emendaverit, tribus mensibus pœniteat in pane et aqua.

De eadem re. Ex canonibus apostolorum.

G CLXXIII. (*Can. Apostolor.* c. 28.) Episcopum aut presbyterum aut diaconum percutientem fideles delinquentes aut infideles inique agentes, et per hujusmodi volentem timeri, dejici ab officio suo præcipimus, quia nusquam nos hoc Dominus non docuit; e contrario vero ipse, cum percuteretur, non repercussit.

Ne clerici arma ferant. Ex Capitularibus, lib. i, tit. 72.

CLXXIV. (Lib. i *Capitular.*, c. 70; BURCHARD. lib. ii, c. 212.) Omnimodis dicendum est presbyteris et diaconibus ut arma non portent, sed magis se confidant in defensione Dei quam in armis.

De eadem re. Ex concilio Meldensi.

D CLXXV. (*Concil. Meld.* c. 37; BURCHARD. lib. ii, c. 211.) Quicumque ex clero esse videntur, arma militaria non sumant, nec armati incedant, sed professionis suæ vocabulum religiosis moribus et religioso habitu præbeant. Quod si contempserint, tanquam sacrorum canonum contemptores et ecclesiasticæ sanctitatis profanatores proprii gradus amissione mulcentur, quia non possunt simul Deo et sæculo militare.

92 *Ne episcopus vel presbyter aut diaconus canes ad venandum habeant.*

CLXXVI. (*Conc. Agath.* c. 55, *Epaon.* c. 4.; BURCHARD. lib. ii, c. 213.) Episcopus, presbyter, aut diaconus canes ad venandum aut accipitres habere

(202) Vide Regulam sancti Fructuosi, cap. 15.

(203) In editione Loaisæ legitur, pœnitentiæ contradantur. Allibi, perenniter tradantur.

non liceat. Quod si quis talium personarum hac voluntate detectus fuerit, si episcopus est, tribus mensibus se a commutatione suspendat; presbyter duobus mensibus, diaconus uno ab omni officio vel communione.

Ne clerici tabernas ingrediantur. Ex concilio Laodiceno.

CLXXVII. (*Concil. Carthag.* III, c. 27; BURCHARD, lib. II, c. 130.) Ut clerici edendi vel bibendi causa tabernas non ingrediantur, nisi peregrinationis necessitate compulsi.

Unde supra.

CLXXVIII. (*Concil. Laodicen.*, c. 24; BURCHARD, lib. II, c. 131.) Quod non oportet sacro ministerio deditos a presbyteris usque ad diaconum et reliquum ecclesiasticum ordinem, id est usque ad subdiaconum, lectores, cantores, exorcistas et ostiarios, et ex numero continentium et monachorum, ingredi tabernas.

De eadem re. Ex decretis Augustini.

CLXXIX. Tabernas nullus clericorum, ut cano- num prohibent decreta, causa sumendi cibi aut potus audeat ingredi. Si quis hæc violaverit, ut sanctorum canonum contemptor, acerrimis corripiatur disciplinis.

93 *De eadem re. Ex concilio Carthaginensi.*

CLXXX. (*Concil. Carthag.* IV, c. 48; BURCHARD, lib. II, c. 210.) Clericus qui non pro emendo aliquid in nudinis vel in foro deambulat, ab officio suo degradetur.

De vigiliis clericorum. Ex concilio Carthaginensi.

CLXXXI. (*Concil. Carthag.* IV, c. 49.) Clericus qui absque corpusculi sui inæqualitate vigiliis deest, stipendio privatus excommunicetur, quousque correptus videatur.

De eadem re. Ex concilio Eliberitano

CLXXXII. (*Concil. Eliberit.*, c. 21; *conc. Agath.*, c. 64.) Si quis in civitate positus per tres dominicas ad Ecclesiam non accesserit, excommunicetur, quousque correptus videatur.

De eadem re. Ex concilio Toletano.

CLXXXIII. (*Concil. Tolet.* I, c. 5.) Ut presbyter vel diaconus vel quilibet ecclesie deputatus clericus, si intra civitatem fuerit, vel in loco in quo ecclesia est, aut castella, aut vicus, aut villæ, ad ecclesiam ad sacrificium quotidianum non venerit, clericus non habeatur, si castigatus non emendaverit (204).

De eadem re. Ex concilio Agathensi.

CLXXXIV. (*Conc. Agath.* c. 64.) Clerici qui ecclesiam frequentare aut officium suum implere neglexerint, peregrina eis communio tribuatur.

94 *De eadem re. Ex decretis sancti Benedicti.*

CLXXXV. (*Regula S. Bened.*, c. 16; BURCHARD, lib. II, c. 105.) Ut ait Propheta: *Septies in die laudem dixi tibi* (*Psal.* cxviii). Qui septenarius numerus a nobis sic implebitur, si matutino, primæ, tertiæ, sextæ, nonæ, vespere, completoriiue tem-

(204) In concilio Toletano legitur: *Si castigatus per satisfactionem veniam ab episcopo noluerit promereri.*

A pore nostræ servitutis officia persolvamus, quia de eis dixit Propheta. Nam de nocturnis vigiliis idem ipse ait: *Media nocte surgebam*, etc. (*Ibid.*) Ergo his temporibus referamus laudes Creatori nostro super judicia justitiæ suæ.

Ex concilio Venetico.

(*Concil. Venetic.*, c. 14; BURCHARD, lib. II, c. 153.) Clericus qui intra muros civitatis manet, et eo die matutinis hymnis sine ægritudine defuerit, septem dies a communione habeatur extraneus.

Ut missæ ante horam tertiam non celebrentur. Ex epistola Telesphori papæ.

CLXXXVI. (BURCHARD, lib. III, c. 63, et dist. I *de consec.*, c. 48.) Missarum celebrationes ante horam diei tertiam minime sunt celebrandæ (quia eadem hora et Dominus erucifixus est, et super apostolos Spiritus sanctus descendisse legitur), excepta nocte sanctæ Nativitatis.

Ut fideles ante horam tertiam non prandeant.

CLXXXVII. (*Addit.* IV, c. 49; BURCHARD, lib. II, c. 185, et dist. 44, c. 12.) Non oportet clericos vel laicos religiosos ante sanctam horam diei tertiam inire convivia, neque aliquando clericos, 95 nisi hymno dicto, edere panem, et post cibum gratias auctori Deo referre.

Ut sacramenta altaris a jejunis celebrentur. Ex concilio Africano.

CLXXXVIII. (*Conc. Afric.* c. 8; *Capitulare ANTONIS*, c. 10.) Ut sacramenta altaris non nisi a jejunis celebrentur, excepto uno die anniversario quo cæna Domini celebratur. Nam si aliquorum pomeridiano tempore defunctorum episcoporum sive cæterorum commendatia facienda est, solis orationibus fiat, si illi qui faciunt jam pransi inveniuntur.

Ut post allocutionem episcopi in missarum solemnibus plebs ad orationem invitetur. Ex concilio Laodiceno.

CLXXXIX. (*Concil. Laodic.* c. 19; BURCHARD, lib. II, c. 69.) Quod oporteat seorsum primum post allocutiones episcoporum orationem super catechumenos celebrari. Et postquam catechumeni egressi fuerint, super eos qui sunt in pœnitentia precem fieri. His etiam accedentibus ad manum sacerdotis et discedentibus tres orationes consummari fidelium, ita ut prima quidem sub silentio, secunda vero et tertia per exclamationes solitas expleantur.

De eadem re.

CXC. (BURCHARD, lib. II, c. 70.) Oportet (205) ut in diebus festis vel dominicis, post sermonem intra missarum solemnibus habitum ad plebem, sacerdos admoneat ut juxta apostolicam institutionem orationem omnes in commune pro diversis necessitatibus fundant ad Dominum pro regibus et 96 rectoribus ecclesiarum, pro pace, pro peste, pro infirmis qui in ipsa parœchia lecto decumbunt, pro super defunctis; in quibus singillatim precibus plebs ora-

(205) Cf. infra cap. 204 hujus libri; vide Amaloni epistolam I.

tionem Dominicam sub silentio dicat, sacerdos vero orationes ad hoc pertinentes per singulas admonitiones solemniter expleat. Post hæc, sacra celebretur oblatio. Ait enim Apostolus: *Obsecro primum omnium fieri orationes, obsecrationes, gratiarum actiones, etc (I Tim. II.)*

Ut nullus presbyter solus præsumat missam cantare. Ex concilio Nannetensi.

CXCI. (BURCHARD. lib. III, c. 68.) Definivit sanctum concilium ut nullus presbyter solus præsumat missam cantare (206). Cui enim dicit Dominus vobiscum, aut Sursum corda, aut Gratias agamus Domino Deo nostro, cum nullus sit qui respondeat? Aut in Canone, et omnium circumstantium, cum nemo adsit? Aut quem invitat ad orationem, cum dicit Oremus, cum nullus sit qui secum oret? Aut ergo ista penitus reticenda sunt, et non solum non erit perfectum sacrificium, verum etiam incurret, quisquis ille est, terribilem sententiam: *Si quis tulerit de hoc, tollet Deus partem ejus de libro vitæ (Apoc. XII).* Aut si hæc muris et parietibus insusurraverit, ridiculosum erit. Quapropter periculosa superstitio maxime a monasteriis monachorum exterminanda est. Prævideant autem prælati ut presbyteri in cœnobiis cooperatores habeant in celebratione missarum. Si quis hæc transgressus fuerit, ab officio suspendatur.

97 *De presbyteris qui, celebrata missa, non communicant. Ex canonibus apostolorum.*

CXCII. (Canon. apostolor., c. 9; BURCHARD. lib. III, c. 79.) Si quis episcopus aut presbyter aut diaconus vel quilibet ex sacerdotali catalogo, facta oblatione non communicaverit, aut causam dicat et si rationabilis fuerit, veniam consequatur; aut si non dixerit, communionem privetur, tanquam qui populo causa læsionis exstiterit.

Quod fideles laici communicare debeant. Unde supra

CXCIII. (Can. Apostolor. c. 10; BURCHARD. lib. II, c. 67.) Omnes fideles Christiani qui ingrediuntur ecclesiam die Dominico, et Scripturas apostolorum et Evangelium audiunt, non autem perseverant in oratione usque dum missa peragatur, nec sanctam communionem percipiunt, velut inquietudines ecclesiæ commoventes convenit communionem privari.

Unde supra.

(BURCHARD. lib. II, c. 68.) Omnes qui ingrediuntur ecclesiam Dei et Scripturas sanctas audiunt, neque communicant in oratione cum populo, sed pro quadam intemperantia se a perceptione sanctæ communionis avertunt, hi de ecclesia removeantur quando per confessionem penitentiae fructus ostendant. *De diligentia corporis Domini. Ex definitione ecclesiasticorum dogmatum.*

CXCIV. (BURCHARD. lib. V, c. 15, et dist. 2 de consecr., c. 13.) Quotidie eucharistiæ communionem

98 percipere nec laudo nec vitupero, omnibus tamen Dominicis diebus communicandum hortor. Si tamen mens in affectu peccandi est, gravari magis dico eucharistiæ perceptione quam purificari. Et ideo quamvis quis peccato mordeatur, peccandi de cætero voluntatem non habeat, et communicaturus satisfaciat lacrymis et orationibus, et confidens de Dei misericordia, accedat ad eucharistiam intrepidus et securus. Sed hoc de illo dico quem mortalia peccata non gravant (207).

Item sanctus Augustinus ad Januarium.

(AUGUST. epist. 118; BURCHARD. lib. V, c. 16.)

Dixerit quispiam non quotidie accipiendam eucharistiam, alius affirmet quotidie. Faciat unusquisque quod secundum fidem suam pie credit esse faciendum. Neque enim litigaverunt inter se, aut quisquam eorum se alteri præposuit, Zachæus et ille centurio, cum alter eorum gaudens in domo sua suscepit Dominum (Luc. XIX), alter dixerit: *Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum (Matth. VII);* ambo Salvatorem honorificantes, quamvis non uno modo, ambo peccatis miseri, ambo misericordiam consecuti. Ad hoc valet quod manna secundum propriam voluntatem in ore cujusque sapiebat.

De eadem re. Ex epistola Clementis papæ.

CXCV. (CLEMENS, epist. 2; REMEDIUS Curiensis, c. I BURCHARD. lib. V, c. 11.) Certe tanta in altari holocausta offerantur quanta populo sufficere debeant. Quod si remanserint, in crastinum non reserventur, **99** sed cum timore et tremore clericorum diligentia consummantur. Qui autem residua corporis Domini, quæ in sacrario relictæ sunt, consumunt, non statim ad communes sumendos cibos conveniant, nec putent sanctæ portioni commiscere cibum qui per cuniculos digestus in secessum emittitur (208). Si igitur mane Dominica porrigitur, usque ad sextam jejument ministri qui eam consumpserint, et si tertia vel quarta hora acceperint, jejument usque ad vesperam. Sic secreta sanctificatione æterna custodienda sunt sacramenta.

Ex Capitularibus, lib. I, cap. 32.

(Lib. I Capitular., 138.) Ut omnes fideles communicent, et ad missas expectent finalem deprecationem (209).

Ex lib. II, cap. 34.

(Concil. Cabilon. II, c. 46; lib. II Capitular., c. 40; BURCHARD. lib. V, c. 14.) In perceptione corporis et sanguinis Domini magna discretio adhibenda est. Cavendum enim est ne si nimium in longum differatur, ad perniciem animæ pertineat, dicente Domino: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis (Joan. VI).* Si vero indiscrete accipiatur, timendum est illud quod ait Apostolus:

(206) Vide librum V Capitularium, cap. 93.

(207) Vide Hinemarum in fine epistolæ 40.

(208) Vide epistolam Rabani ad Heribaldum, cap. 33.

(209) In codicibus Rivipullensi et Colbertino, tum etiam in Regio, ex quo prima editio Parisiensis prodiit, legitur, *expectent sine alia deprecatione.*

Qui manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat (I Cor. xi). Iuxta ejusdem Apostoli vocem probare se debet homo, et sic de pane ille edat; ut videlicet abstinens aliquot diebus ab operibus carnis, et purificans corpus animamque 100 suam; præparet se ad percipiendum tantum sacramentum, exemplo David (I Reg. 24), qui nisi confessus fuisset abstinnisse [edit. Helmæstad., fuisset abstinentiam] ab opere conjugali ab heri et nudius tertius, nequaquam panes propositionis a sacerdote accepisset.

Ex eodem libro.

(Lib. II Capitular. c. 45; BURCHARD. lib. V, c. 17.)

Ut si non frequentius, vel ter laici homines in anno communicent, nisi forte quis majoribus quibuslibet criminibus impediatur, id est in Pascha, Natali Domini et Pentecosten.

De presbyteris qui non communicant.

(Lib. I Capitular. c. 6, BURCHARD. lib. III, c. 78.)

Auditum est aliquos presbyteros missam celebrare et non communicare, quod omnino in canonibus apostolorum interdictum esse legitur. Vel quomodo dicere recte potest, si non communicaverit, *Sumpsimus, Domine, sacramenta*, et cætera (210).

Ne populus antequam missa finiatur, de ecclesia egrediatur. Ex concilio Arelatensi.

CXCVI. (Concil. Aurelian. I, c. 26; BURCHARD. lib. III, c. 20.) Cum ad celebrandam missam in Dei nomine convenitur, populus non ante discedat quam Missæ solemnitas compleatur; et ubi episcopus fuerit (211), benedictionem accipiat sacerdotis.

101 De eadem re. Ex concilio Carthaginensi, capit. 147.

CXCVII. (Concil. Carthag. IV, c. 24; BURCHARD. lib. II, c. 66.) Sacerdote in ecclesia verbum faciente, qui egressus de auditorio fuerit, excommunicetur. Ut sacrarium mulieres non introeant. Ex concilio Laodiceno.

CXCVIII. (Concil. Laodic. c. 44; BURCHARD. lib. III, c. 100.) Quod non oporteat mulieres ingredi ad altare, et ea contingere quæ virorum officiis deputata sunt (212).

Ex epistola Leonis papæ.

(Decreta GELAS. c. 26; BURCHARD. lib. III, c. 104.) Nihilominus impentienter audivimus tantum divinarum rerum subisse despectum, ut femine sacris altaribus ministrare firmentur, cunctaque non nisi virorum famulatu deputata sexum cui non competit exhibere.

De eadem re. Ex concilio Turonensi.

CXCIX. (BURCHARD. lib. III, c. 76, ex concilio Rothomag., c. 2.) Dicitur est nobis quod quidam presbyteri, celebrata missa, detrectantes ipsi sumere divina mysteria quæ consecrarunt, calicem Domini mulierculis, quæ ad missas offerunt, tradunt, vel quibusdam laicis, qui dijudicare corpus

(210) Caput istud non exstat in editione Helmæstadiensi, et additum est ex codice ms. Parisiensi.

(211) In editione Helmæstad. legitur: *Et ubi episcopus non fuerit, etc.* Vide concilium in Aurelian., cap. 29, et lib. VII Capitular., cap. 201, et Addit.

A Domini nesciunt, id est discernere inter cibum spiritalem et carnalem: quod quantum sit omni ecclesiasticæ religioni contrarium, pietas fidelium novit. Unde omnibus presbyteris interdiximus ut nullus imposterum 102 hoc facere præsumat; sed aut ipse cum reverentia sumat, aut diacono vel subdiacono, qui ministri altaris sunt, colligenda tradat. Illud etiam attendat ut eos propria manu ante communicet. Nulli autem laico aut femine eucharistiam in manibus ponat, sed tantum in ore cum his verbis: *Corpus et sanguis Domini prosit tibi ad remissionem peccatorum et ad vitam æternam.* Si quis hæc transgressus fuerit, quia Deum omnipotentem contemnit et quantum in ipso est inhonorat, ab altari removeatur.

B Ut omnis presbyter qui ecclesiam regit, thuribulum et incensum habeat. Unde supra.

CC. (BURCHARD. lib. III, c. 227, ex concilio Rothomag., c. 1.) Ut tempore quo Evangelium legitur, et finito offertorio, super oblationem incensum, ut in mortem videlicet Redemptoris, ponatur.

De prædicatione presbyterorum. Ex Capitular. lib. I, tit. 76.

CCI. (Lib. I Capitular. c. 82.) Sed et unicuique vestrum videndum est, dilectissimi et venerabiles pastores ecclesiarum Dei, ut presbyteri quos præmittis per parochias vestras ad regendum et prædicandum per ecclesias populum Dei, ut honeste prædicent, et non sinatis nova vel non canonica aliquos [Editio Helmæstad., nova aut inusita aliq.] ex suo sensu et non secundum sacras Scripturas fingere et prædicare populo. Sed et vosmetipsi utilia, honesta et recta, et quæ ad vitam ducant æternam, prædicare; alios quoque instruite, ut hæc eadem prædicent.

103 Quid sit a presbyteris prædicandum.

CCII. (Lib. I Capitular. c. 82; BURCHARD. lib. II, c. 89.) Primo omnium prædicandum est omnibus generaliter ut credant Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum unum Deum esse omnipotentem, qui omnia fecit, et unam esse deitatem et substantiam et majestatem in tribus personis Patris, Filii, et Spiritus sancti.

(BURCHARD. lib. II c. 60.) Item prædicandum est quomodo Filius Dei incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria virgine pro salute humani generis, passus, sepultus, tertia die resurrexit, et celum ascendit, in fine mundi veniens iudicare omnes homines secundum opera propria; quo modo impii cum diabolo in ignem æternum mittentur, justi cum Christo in vitam æternam erunt.

(BURCHARD. lib. II, c. 61.) Item prædicandum est quod omnes homines in propria carne resurgent.

(BURCHARD. lib. II, c. 65.) Item prædicandum est pro quibus criminibus cum diabolo deponuntur, quæ Apostolus enumerat, fornicatio, immunditia, luxu-

iv, cap. 42.

(212) Vide lib. VII Capitular., cap. 134, 175, 189, et Capitulare Theodulfi episcopi Aurelian., cap. 6; Capitulare Abytonis, cap. 11, et Capitula ejus, cap. 16.

ria, idolorum servitus, veneficia, etc. Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Et ideo hæc cum omni studio prohibeantur.

(BURCHARD. lib. II, c. 64.) Item prædicandum est de dilectione Dei et proximi, de fide et spe in Deo, de humilitate, patientia, castitate, benignitate, misericordia, de eleemosynis, de confessione, ut fratribus ex corde remittatur. Qui hæc et his similia agunt, regnum Dei consequentur.

De eadem re. Ex eodem lib. I, cap. 154.

CCIII. (Lib. I *Capitular.* c. 168; WALTER Aurelian., c. 7; BURCHARD. lib. XIX, c. 99.) Ut unusquisque presbyter capitula 104 habeat de majoribus vel minoribus vitiis, per quæ cognoscere valeat vel prædicare subtilis ut caveant ad insidias diaboli.

De eadem re. Ex eodem cap. 159.

CCIV. (Lib. I *Capitular.* c. 165; BURCHARD. lib. II, c. 72.) Ut sacerdotes admoneant populum ut eleemosynam dent et orationem faciant pro diversis plagis quas assidue pro peccatis nostris patimur (213).

De eadem re. Ex cap. 160.

CCV. (Lib. I *Capitular.* c. 166.) Ut ipsi sacerdotes unusquisque secundum ordinem suum, prædicare et docere studeant plebem sibi commissam.

Admonitio ad episcopos. Ex lib. II, cap. 5.

CCVI. (Lib. II *Capitular.* c. 5.) De sacerdotibus ad vestram curam pertinentibus magnum adhibete studium ut qualiter vivere debeant, et quomodo populis ad suam portionis curam pertinentibus exemplo et verbo prosint, a vobis magna cura edoceantur, et ut id facere studeant, vestra auctoritate constringantur.

Ut quisque presbyter qui ecclesiam tenet, clericum habeat. Ex concilio Nannetenst.

CCVII. (BURCHARD. lib. II, c. 56; *Capitular* THEODULFI, c. 20.) Unusquisque presbyter qui plebem regit, clericum habeat qui cantet, et Epistolam et Lectionem legat, et qui possit scholam tenere; et admoneat suos parochianos ut filios suos ad Psalterium discendum mittant ad 105 ecclesiam, quo ipse in omni castitate erudiat.

Ut omnis presbyter horas canonicas solemniter persolvat. Ex eodem, cap. 19.

CCVIII. (HINCMAR *Capitula*, tit I, c. 9; BURCHARD. lib. II, c. 104.) Presbyter, mane matutinali officio expleto, pensam servitutis sue canendo primam, tertiam, sextam nonamque persolvat, ita tamen ut postea horis competentibus juxta possibilitatem aut a se aut a scholaribus publice compleantur; deinde peractis missis, et infirmis visitatis, ad opus rurale exeat jejunos, ut iterum necessitatibus peregrinorum et hospitem, sive diversorum commentium, infirmorum quoque atque defunctorum succurrere possit, usque ad statutam horam pro qualitate temporis et opportunitatis.

Ut presbyter curam hospitem habeat. Unde supra.

CCIX. (HINCMAR. *ibid.* c. 10.) Ut presbyter curam

(213) Vide supra cap. 190 hujus libri.

(214) Vide *Capitular* Riculfi Suessionensis, cap. 12.

hospitem, maxime pauperum atque debiliu, orphanorum quoque atque peregrinorum habeat, hosque ad prandium suum quotidie juxta possibilitatem convocet, eisque hospitem tribuat (214).

Ex eodem capite.

Capitula CARLOMANNI tit. 2, c. 12; BURCHARD. lib. 2, c. 167.) Ut autem omnis occasio rapinæ tollatur, volumus ut presbyteri, qui bonum exemplum charitatis omnibus ostendere debent, hospitales existant, juxta Dominicum et apostolicum præceptum, et humanitatem præbeant iter facientibus, quia per hospitalitatem placuerunt 106 quidam Deo, angelis hospite receptis; et Dominus in die iudicii dicturus est electis: *Hospes eram, et suscepistis me* (Matth. xxv). Et Job dicit: *Hostium meum semper viatori patuit* (Job. xxxi).

De aqua benedicta. Ex epistola Alexandri pape.

CCX. (ALEXAND. I, *epist.* 1, c. 8; REMEDIUS Curienensis, c. 24; BURCHARD. lib. II, c. 53.) Aquam enim sale conspersam populis benedicimus, ut ea cuncti aspersi sanctificentur; quod et omnibus sacerdotibus faciendum esse mandamus. Nam si cinis vitale aspersus populum sanctificabat atque mundabat (*Hebr.* ix), quanto magis aqua, quæ sale aspersa divinisque precibus sacra est, populum sanctificat atque mundat? Et si sale asperso per Eliseum prophetam sterilitas aquæ sanata est (*I Reg.* ii), quanto magis divinis precibus sacra aqua sterilitatem rerum aufert humanarum, et coinquinatos sanctificat et purgat, et cætera bona multiplicat, et insidias diaboli avertit, et a phantasmatum versutiis hominem defendit.

De eadem re. Ex supradicto concilio, cap. 5.

CCXI. (HINCMAR. *ibid.*, c. 5; BURCHARD. lib. III, c. 52.) Ut omni die Dominico quisque presbyter in sua ecclesia ante missarum solemniam aquam benedictam faciat in vase nitido et tanto mysterio convenienti, de qua populus intrans ecclesiam aspergatur; et qui voluerint, in vasculis suis accipiant ex ipsa, et per mansiones et agros et vineas, super pecora quoque sua, atque super pabula eorum, non super cibos et potum suum conspergant.

107 *De presbyteris qui culpas peccantium reticent vel minus digne penitentes ad reconciliationem adducunt. Unde supra.*

CCXII. (HINCMAR. *ibid.* cap. 13; BURCHARD. lib. XIX, c. 100; *Liber Penitentialis*, apud Stevartium, pag. 711.) Ut nemo presbyterorum xenium vel quocunque emolumentum temporale, imo detrimentum spirituale, a quocunque publice peccante vel incestuoso accipiat ut episcopo vel ministris ejus peccatum illius reticeat, nec pro respectu cujusque personæ aut consanguinitatis vel familiaritatis, alienis communicans peccatis, hoc episcopo innotescere detrectet, nec a quoquam penitente aut gratia aut favore aut munus suscipere præsumat, aut minus di-

gne pœnitentem ad reconciliationem adducat, et ei testimonium reconciliationis ferat, et quocunque livore alium quemlibet dignius pœnitentem a reconciliatione removeat, quia hoc simoniacum et Deo et hominibus contrarium est (215).

Ex Pœnitentiali.

(BURCHARD. lib. XIX, c. 124). Qui reticuerit peccatum fratris quod est ad mortem, nec eum corripuerit, aut Ecclesiæ Dei ut emendetur dixerit, quandiu consensit, tandiu pœniteat.

De presbyteris qui a fidelibus ad prandium invitantur. Unde supra, cap. 14.

CCXIII. (HINCMA. *ibid.*, c. 14; BURCHARD. lib. II, c. 161). Ut nullus presbyterorum, quando ad anniversarium diem, tricesimum, aut septimum, vel tertium alicujus defuncti, aut quacunque vocatione ad collectam presbyteri **108** convenerint, se inebriare nullatenus præsumat, nec precari in amore sanctorum vel ipsius animæ bibere aut alios ad bibendum cogere, nec se aliena precatione ingurgitare, nec plausus et risus inconditos et inanes fabulas referre aut cantare præsumat vel turpia joca vel cum urso vel tornatricibus ante se facere permittat, nec larvas dæmonum, quas vulgo talmascas dicunt, ante se ferri consentiat, quia hoc diabolicum est et a sacris canonibus prohibitum.

De rixis et pugna sacerdotum.

CCXIV. (HINCMA. *ibid.*; BURCHARD. lib. II, c. 103). Summopere etiam quisque presbyter caveat, sicut de statu suo vult gaudere, ut non quacunque occasione parem suum aut alium quemlibet ad iram et rixam, multo minus ad pugnam vel ad cædem, aliquo verbo irretet seu provocet, nec provocatus ad hoc quisquam prosiliat, quia in talibus conversationibus et potationibus semper se immiscet diabolus.

De convivio presbyterorum.

CCXV. (HINCMA. *ibid.*; BURCHARD. lib. II, c. 162). Quando autem convenerint presbyteri ad convivium, decanus aut aliquis prior illorum versum ante mensam incipiat, et cibum benedicat, et tunc secundum suum ordinem sedeant, alteri honorem portantes, et per vices cibum et potum benedicant; et aliquis de illorum clericis aliquid de sancta Scriptura legat, et post refectionem similiter sanctum [*cod. Paris. secundum*] hymnum dicant ad exemplum Domini, sicut in cœno fecisse legitur; et sic se **109** contineant omnes presbyteri, maxime in talibus locis, ut non vituperetur ministerium nostrum [*Burchardus, ut non vitup. min. illorum; codex Helmæstad., ne min. nostrum vituperetur*].

De Kalendis, quando presbyteri simul conveniunt.

Unde supra, cap. 16.

CCXVI. HINCMA. *ibid.*, c. 15; RICULF. c. 20; *Capitulare ABYTONIS*, c. 29; BURCHARD. lib. II, c. 164). Quando presbyteri per Kalendas simul conveniunt,

A post peractum divinum ministerium et necessariam collationem; non quasi ad prandium [*Burchardus, non quasi ad plenam refectionem*], ibi ad tabulas resideant, et per talia inhonesta convivia invicem graventur, quia indecens est et onerosum. Sæpe etiam tarde ad ecclesias redeunt, magis damnum de reprehensione conquirunt et de gravedine mutua contrahunt quam lucrum ibi faciant. Nam de hujusmodi conventu Paulus Corinthios reprehendit (*I Cor. XI*), qui inconvenienter cœnam Dominicam manducare conveniebant. Sic et qui ad cœnam Dominicam, id est ad collationem verbi sub occasione conveniunt, et exuri setate ventrisca [*edit. Helmæstad., Burchard. et Hincmar., ex veritate ventris causa. — Vide concilium Nannet., c. 15*] junguntur, reprehensibiles coram Deo et hominibus habentur. Et ideo peractis omnibus, qui voluerit, panem cum charitate in domo fratris sui simul cum fratribus frangat et singulos biberes accipiant, maxime ultra tertiam vicem poculum non contingant; et sic ad ecclesias redeant.

De his qui de nihil habentibus ordinantur. Ex concilio Carthaginensi.

CCXVII. (*Codex Canon. Eccl. Afric.*, c. 32; JESSE *Ambian.*, c. 6; BURCHARD. lib. III, c. 120). Placuit ut episcopi, presbyteri, **110** diaconi, vel quicunque clerici, qui nihil habentes ordinantur, et tempore episcopatus vel clericatus sui agros vel quacunque prædia suo nomini comparant, tanquam rerum Dominicarum invasionis crimine teneantur, nisi admoniti in ecclesia eadem ipsa contulerint.

De eadem re. Ex Capitularium libro I, cap. 150.

CCXVIII. (Lib. I *Capitular.*, c. 156; BURCHARD., lib. III, cap. 121). Unusquisque presbyter res quas post diem consecrationis acquisiverit, propriæ Ecclesiæ relinquat.

De eadem re. Ex concilio remensi.

CCXIX. (HINCMA. *Capitul.* tit. 2, c. 18; BURCHARD. lib. III, c. 118). Investigandum est si nihil patrimoni habens presbyter quando proventus est ad ordinem ecclesiasticum, postea emerit prædia, cujus juris sint, quoniam ecclesiæ ad quam de nihil habente promotus est, esse debent juxta canonicam auctoritatem.

Ex concilio Arausicano, cap. 54.

(*Conc. Agath.* c. 54; BURCHARD. lib. III, c. 119).

Presbyter, cum diocesim tenet, de his quæ emerit ad ecclesiæ nomen scripturam faciat, aut ab ejus quam tenet ecclesiæ ordinatione discedat (216).

De redditibus vel oblationibus ecclesiæ.

CCXX. (HINCMA. *Capitula*, tit. 2, c. 19). Inquirendum est si occasione hujus præcedentis capituli aliquis presbyterorum de redditibus ecclesiæ vel oblationibus ac votis fidelium alio nomine res comparaverit, **111** et ibi structuram fecerit, vel quæ ad ecclesiam pertinent ibidem collocaverit, et mu-

(215) Vide Capitulare Riculfi Suessionensis, cap. 9.

(216) Caput istud non exstat in codice ms.

lierum frequentationem inibi fieri permiserit, vel, quod turpis est, tales mulieres ibidem habuerit quæ beneficium suum exerceant et curam domus agant, et in eodem presbyter frequenter veniens manserit. Contra decreta canonum hoc malum agitur. Quia sicut nec suo, ita nec alieno nomine presbyter fenus exercere debet, multo minus fraudem facere de facultatibus ecclesiasticis: quoniam hoc sacrilegium est, par crimen Judæ furis, qui sacras oblationes asportabat et furabatur.

De usuris. Ex canone apostolorum.

CCXXI. *Canon. apostolor. c. 44*; BURCHARD. lib. II, c. 119.) Episcopus, presbyter, aut diaconus usuras a debitoribus exigens, aut desinat, aut certe damnatur.

De eadem re. Ex concilio Nicæno.

CCXXII. (*Concil. Nicæn. c. 17*; BURCHARD. lib. II, c. 120.) Quoniam multi sub regula constituti avaritiam et turpia lucra sectantur, oblique Scripturæ dicentis: *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram*, etc., mutuum dantes, centesimas exigunt, juste censuit sancta synodus ut si quis inventus fuerit usuras accipiens aut hemiola, id est sescupla, exigens, vel aliquid tale prorsus excogitans, turpis lucri gratia dejiciatur a clero, et alienus existat a regula.

De eadem re. Ex concilio Laodicensi.

CCXXIII. *Concil. Laodic. c. 5.*) Quod non oporteat sacerdotes et clericos fenerantes usuras, vel quæ **112** dicuntur sescupla, id est summam capituli et dimidium summæ, percipere (217).

De eadem re. Ex epistola Leonis.

CCXXIV. (*Decreta LEONIS I, c. 3*; BURCHARD. lib. II, cap. 123) Nec hoc quoque prætereundum esse duximus, quosdam turpis lucri cupiditate captos usurariam exercere poenam (218) et fenore velle ditescere: quod non dicam in eos qui sunt in clericali officio constituti, sed et in laicos cadere, qui Christianos se dici cupiunt, condolemus.

Ut sub alieno nomine fenus non exercent clerici. Ex eadem epistola.

CCXXV. (*LEO I in Decretis, c. 4*; BURCHARD. lib. II, c. 121.) Illud etiam præmonendum, ut sicut non suo, ita nec alieno nomine aliquis clericorum exercere fenus attentet.

De eadem re. Ex concilio Tarraconensi.

CCXXVI. (*Concil. Tarrac. c. 2*; BURCHARD. lib. c. 122.) Quicumque in clero esse voluerit, emendi vilis vel vendendi carius studio non utatur.

De eadem re. Ex concilio Eliberitano.

CCXXVII. (*Concil. Eliberit. c. 18.*) Episcopi, presbyteri, et **113** diaconi de locis suis negotiandi causa non discedant, nec circumveantes provincias, nundinas sectentur. Sane ad victum sibi con-

(217) Vide capitula Ahytonis Basileensis, cap. 17.

(218) Admonendum hoc loco est, pro eo quod codex ms. Reginonis habet *usurariam exercere poenam*, apud Leonem primum in epistola prima legi

PATROL. CXXXII.

quirendum, aut filium, aut libertum, aut mercenarium, aut amicum mittant. Et si voluerint negotiari, intra provinciam negotientur.

De eadem re. Ex concilio Carthaginensi.

CCXXVIII. (*Concil. Carthag. III, c. 16*; BURCHARD. lib. II, c. 131.) Placuit ut episcopi, presbyteri et diaconi non sint conductores, aut procuratores, neque ullo turpi negotio et inhonesto victum quærant, quia scriptum est: *Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus (II Tim. II).*

De eadem re. Ex eodem concilio.

CCXXIX. (*Concil. Carthag. III, c. 16*; BURCHARD. lib. II, c. 124.) Item placuit ut clericus, si commoverit pecuniam, pecuniam accipiat; si speciem, eandem speciem, quantum dederit accipiat.

Ex Capitularium lib. II, cap. 36.

CCXXX. (*Lib. II Capitular. c. 37*; BURCHARD. lib. II, c. 125.) Ut presbyteri a turpibus lucris et usuris non solum ipsi abstineant, verumetiam plebes sibi subditas abstinere instruant.

De eadem re. Ex concilio Chalcedonensi.

CCXXXI. *Concil. Chalcedon. c. 3*; BURCHARD. lib. II, 145.) Pervenit ad sanctam synodum quod quidam qui in clero videntur electi, propter lucra turpia conductores alienarum possessionum fiant, et sæcularia negotia sub cura sua suscipiant, Dei quidem ministerium parvipendentes, sæcularium vero discurrentes domos, et propter avaritiam patrimoniorum **114** sollicitudinem surmentes. Decevit itaque sanctum concilium, nullum deinceps, non episcopum, non clericum, non monachum, aut possessiones conducere, aut negotiis sæcularibus se miscere, præter ecclesiasticarum rerum sollicitudinem.

De eadem re. Ex concilio Meldensi, cap. 49.

CCXXXII. (*Concil. Meld. c. 49*; BURCHARD. lib. II, c. 146.) Ut nemo laicorum presbyteros ecclesiarum suarum turpi villicationi et, secundum Apostolum (*II Tim. II*), sæculari et inhonestæ negotiationi implicare nec secum alios [*Apud Sirmondum, aliorum; sic etiam in vet. cod. nostro.*] contra auctoritatem ducere præsumat, quo ministerium sibi commissum cogantur negligere. Quod si contra interdicta præsumperit, excommunicetur.

De his qui per pecunias fuerint ordinati. Ex canone apostolorum.

CCXXXIII. (*Canon. apostolor. c. 50.*) Si quis episcopus aut presbyter aut diaconus per pecunias hanc obtinuerit dignitatem, dejiciatur ipse et ordinator ejus et a communione modis omnibus abscindatur, sicut Simon Magus a Petro.

De eadem re. Ex concilio Chalcedonensi.

CCXXXIV. (*Concil. Chalcedon. c. 2*; BURCHARD. lib. I, 112.) Si quis episcopus per pecunias fecerit ordinationem et sub pretio redegerit Spiritus sancti

exercere pecuniam; quod rectius puto. Editio Helmiæstadiensis neque poenam habet neque pecuniam. Ivo parte VI, cap. 65, et, Gratianus 14, q. 4, cap. 76 legunt pecuniam.

gratiam, quæ non potest vendi, ordinaveritque per pecunias episcopum aut presbyterum aut diaconem proprii gradus periculo subiacebit, et qui ordinatus est, nihil ex hac ordinatione proficiat, sed **115** alienus sit a dignitate. Si quis vero mediator datus vel acceptis exstiterit, si clericus fuerit, proprio gradu decidat; si monachus aut laicus, anathematizetur.

De eadem re. Ex epistola Gelasii papæ

CCXXXV. (*Decreta GELASII* c. 24; BURCHARD. lib. 1, c. 22.) Quos constiterit indignos meritis sacramentis esse pretio dignitatem, convictos oportet arceri: quia dantem pariter accipientemque damnatio Simonis, quam sacra lectio testatur, involvit.

De eadem re. Ex epistola Hormisdæ papæ.

CCXXXVI. (BURCHARD. lib. 1, c. 23.) Hoc itaque ad priora coadjungimus, ne benedictio per impositionem manus, quæ a Deo esse creditur, pretio comparetur; quia Simon Spiritum sanctum volens redemptione mercari, apostoli fuit detestatione percussus (*Act. viii*).

De eadem re. Ex concilio Nannetensi.

CCXXXVII. (*Concil. Nannet.* c. 7; BURCHARD. lib. 1, c. 106.) Omnibus ministris ecclesiasticæ dignitatis interdiximus ut nullus quocumque munere aut favore corruptus clericum alterius parochiæ latentem ac furtive ad ordinationem suam introducere præsumat. Quod si fecerit, juxta Chalcedonense decretum is qui ordinatus est donum sancti Spiritus, quod furari conatus est, amittat; et qui mediator exstiterit, si clericus est, proprio gradu decidat; si laicus aut monachus, anathematizetur.

116 *De eadem re. Ex concilio Meldensi, cap. 43.*

CCXXXVIII. (*Concil. Meld.* c. 43; BURCHARD. lib. 1, c. 21.) Cavendum est et summo opere præcavendum, ac per virtutem Christi sanguinis interdendum episcopis et regibus, et omnibus sublimioribus potestatibus atque cunctis fautoribus et electoribus quorumcumque, atque consensoribus seu ordinatoribus in gradu ecclesiastico, ut nemo per simoniacam hæresim regiminis locum obtineat quacunque factione, calliditate, promissione, seu commoditate, aut datione per se aut per omisam personam, cum Spiritus sanctus inter cætera documenta per os sancti dicat Gregorii (*lib. vii, indict. 2, epist. 110*): « Cur non perpendit quia benedictio illi in maledictionem convertitur? » Et alibi (*lib. iv, ind. 14, epist. 51*): « Dolens, inquit, dico, gemens denuntio, quia sacerdotium, quod apud vos intus cecidit, foris diu stare non poterit. »

(219) Vide S. Gregorium lib. ix *Moral.* cap. 17, et lib. xii, cap. 25.

(220) Vide Capitulare Theodulfi, cap. 16; Capitula Ahytonis episcopi Basileensis ad presbyteros

A *Quod munus sit etiam a lingua. Ex dictis Gregorii papæ.*

CCXXXIX. (S. GREGOR. *homil. 4 in Evangelia*; BURCHARD. lib. 1, c. 113.) Sunt nonnulli qui numerorum quidem præmia ex ordinatione non accipiunt, et tamen sacros ordines pro humana gratia largiuntur. Hi nimirum quod gratis accipiunt, gratis non tribuunt, quia namque favoris de impenso officio sanctitatis expetunt. Unde cum virum justum describeret Isaias, ait: (*qui excutit manus suas ab omni munere* (*Isa. xxxiii*)). Quia aliud est munus ab obsequio, aliud munus a manu, aliud munus a lingua. Manus ab obsequio est subjectio indebite impensa. Munus a manu, **117** pecunia est. Munus a lingua, favor. Qui ergo sacros ordines tribuit, tunc ab omni munere manus excutit quando in divinis rebus non solum ullam pecuniam, sed etiam humanam gratiam non requirit (219).

Ne presbyteri, ut ecclesias obtineant, munera dent. Ex Capitularium libro 1

CCXL. (Lib. 1 *Capitular.*, c. 146.) Ut nullus presbyter ad introitum ecclesiæ xenia donet (220).

De his sacerdotibus vel clericis qui per pecunias aliorum sacerdotum ecclesias aut beneficia subripiunt vel subvertunt

(Lib. vii *Capitular.*, c. 146, BURCHARD. lib. iii, c. 114.) Sancitum est atque omnibus modis prohibitum, ut si quis presbyter præventus fuserit alicui clerico aut laico munera dare aut dedisse aut alicui pecuniam tribuere ut alterius presbyteri ecclesiam subripiat, pro hac cupiditate seu rapina turpis lucri gratia dejiciatur a clero et alienus existat a regula. Nam si pro misericordia episcopo placuerit longo tempore eum, poenitendo quæ gessit, in carceris ærumna recludere, et usque ad satisfactionem ibi detineri, et postea, si se correxerit, et talia deinceps minime se facere promiserit, humanius erga eum agere, poterit, si voluerit, et ipse dignus inventus fuerit.

118 *Ut nullus presbyterum in ecclesia mittat vel ejiciat, ex eisdem Capitularibus, cap. 41.*

CCXLI. (Lib. 1 *Capitular.*, c. 147; BURCHARD. lib. iii, c. 111.) Ut nullus laicus presbyterum in ecclesia mittere vel ejicere præsumat, nisi per consensum episcopi (221).

Ex eodem.

Item interdendum videtur clericis sive laicis ne quis cuilibet presbytero præsumat dare ecclesiam sine licentia et consensu episcopi sui.

Item ex eodem.

(Lib. v *Capitular.*, c. 43, et *Addit. iv, c. 72*, lib. iii, *Leg. Longob.*, tit. 1, c. 43.) De his qui sine consensu episcopi presbyteros in ecclesiis suis constituunt, vel de ecclesiis ejiciunt, et ab episcopo vel quolibet misso dominico admoniti obedire noluerint, suos cap. 12, et Capitulare ejusdem, cap. 33.

(221) Vide concilium Viennense sub Formoso, cap. 4, et concilium Engelheimense, cap. 4.

ut bannum nostrum reuadiare et per fideiussores ad palatium venire jubeantur; ut tunc nos decernamus utrum nobis placeat ut illum bannum persolvant aut aliam armiscaram sustineant.

De ecclesiis inter cohæredes divisis. Ex eodem.

CCXLII. (lib. v *Capitular.*, c. 44; lib. III *Ley. Longob.*, tit. I, c. 44; BURCHARD. lib. II, c. 41.) De ecclesiis quæ inter cohæredes sunt divisæ considerandum est quatenus si secundum providentiam et admonitionem episcopi ipsi cohæredes eas voluerint tenere et honorare, faciant. Si autem hoc contradixerint, in episcopi potestate maneat utrum eas **119** ita consistere permittat, aut reliquias exinde auferat.

De eadem re. Ex concilio Triburiensi.

(*Concil. Tribur.*, c. 32, BURCHARD. lib. III, c. 40.) Si plures hæredes contenderint de communi ecclesia, auferri jubeat episcopus reliquias sacras et ecclesiam claudi, donec communi consensu statuatur ibi presbyterum et unde vivat.

Ut in ecclesia una non plures presbyteri constituentur. Ex concilio Rheimensi, cap. 8.

CCXLIII. (BURCHARD. lib. III, c. 44.) Unusquisque presbyter ecclesia una, ubi ordinatus est, contentus sit, et nullus in duabus ecclesiis ministrare præsumat (222).

Ex concilio quo supra.

(BURCHARD. lib. III, c. 45.) Sicut in unaquaque ecclesia presbyter debet esse, ita ipsa ecclesia, quæ sponsa vel uxor ejus dicitur, non potest dividi inter plures presbyteros; sed unum tantummodo habebit sacerdotem, qui eam caste et sinceriter regat. Unde interdiximus ut nullus præsumat ecclesiam inter duos vel plures dividere, quia ecclesia Christi uxor et sponsa debet esse, non scortum, sicut Calixtus papa testatur (223) [7, q. 1, c. 39].

120 *Ut laici ecclesias non teneant nec decimas accipiant. Ex concilio [Meldensi], cap. 65.*

CCXLIV. (*Concil. Meld.* c. 75.) Indignum valde est ut qui in regia dignitate cæteros Ecclesie filios auctore Deo præcellitis, negligentius quæ Dei sunt exsequi videamini. Unde dignum erat ut capellas villarum vestrarum laicis non committeretis, sed potius illis qui et eadem sacra loca religiosius tractarent et vobis debitum obsequium impenderent. Monemus itaque et hortamur, ne, quod absit, periculum anathematis ex decimis præsumptis incurratis, ut hoc corrigere studeatis.

De eadem re. Ex eodem capitulo.

CCXLV. (*Concil. Meld.* *ibid.*) Si capellas vestras presbyteris aut viris ecclesiasticis dederitis, et Dominicas decimas acceperint, sarta tecta ecclesie et luminaria exinde competenter provideant, et presbyteri parochianas decimas accipiant, et populi necessitatibus debite invigilent.

(222) Caput istud additum est ex codice manuscripto. Non exstat enim in editione Helmstadiensi. Vide lib. VI *Capitular.*, c. 73, et *Addit.* II, cap. 8.

De eadem re. Ex eodem.

CCXLVI. (*Concil. Meld.* *ibid.*) Si autem laici capellas vestras habuerint, a ratione et ab auctoritate alienum habetur ut ipsi decimas accipiant et inde canes aut genitarias eas accipiant, et inde restaurationem ecclesiarum suas pascant. Sed potius presbyteri ecclesiarum et luminaria et hospitium ac pauperum receptionem exhibeant, et pro vobis ac statu regni vestri Dei misericordiam studiose implorent.

121 *De his qui ecclesias deserunt in quibus pro-
vecti sunt et ad alias transeunt. Ex concilio
Nicæno.*

CCXLVII. (*Concil. Nic.* c. 46; BURCHARD. lib. II, c. 98.) Quicumque temere et periculose, nequo timorem Domini præ oculis habentes, nec agnoscentes ecclesiasticam regulam, discedunt ab ecclesia presbyteri et diaconi vel quicumque sub regula prorsus existunt, hi nequaquam debent, in aliam ecclesiam recipi, sed omnem necessitatem convenit illis imponi ut ad suas parochias revertantur. Quod si non fecerint, oportet eos communionis privari.

De eadem re. Ex concilio Chalcedonensi, cap. 10.

CCXLVIII. (BURCHARD. lib. II, c. 96.) Non licere clericum in duarum civitatum conscribi simul ecclesiis, et in qua initio ordinatus est, et ad quam confugit, quasi ad potiorem, ob inanis gloriæ cupiditatem: hoc autem facientes revocari debere ad suam ecclesiam, in qua primitus ordinati sunt, et ibi tantummodo ministrare (224).

Item ex concilio Antiocheno.

CCXLIX. (*Concil. Antioch.* c. 21; BURCHARD. lib. I, c. 75.) Episcopus ab alia parochia nequaquam migret ad aliam, nec sponte sua prorsus insiliens, nec vi coactus a populis. Maneat autem in Ecclesia quam primitus a Deo sortitus est, nec inde transmigret.

122 *De eadem re. Ex Decretis Calixti papæ.*

CCL. (CALIXT. *epist.* 2; BURCHARD. lib. III, c. 49, et apud GRATIAN. 7, q. 1, c. 39.) Quoniam sicut alterius uxor nec adulterari ab aliquo vel judicari aut disponi nisi a proprio viro, eo vivente, permittitur, sic nec uxor episcopi et presbyteri, quæ ejus ecclesia vel parochia indubitanter intelligitur, eo vivente, alteri judicare vel disponere aut ejus concubitu frui permittitur. Unde apostolus: *Alligata est uxor legi, quandiu vir ejus vivit. Eo vero defuncto, soluta est a lege viri (Rom. VII).* Similiter et Ecclesia, quæ uxor sacerdotis dicitur, eo vivente ei alligata est; eo vero defuncto, nubat in Domino, id est regulariter. Si enim eo vivente alteri nupserit, adultera judicabitur.

*Ne quis alienam parochiam usurpet. Ex epistola
Calixti papæ.*

CCLI. (CALIXT. *ibid.*) Nemo alterius terminos usurpet, nec alterius parochianum judicare aut excommunicare præsumat; quia talis judicatio aut excommunicatio nec rata erit nec vires ullas habe-

(223) Vide *Addit.* III *Capitular.*, cap. 25.

(224) Vide *Addit.* III *Capitularium*, cap. 50.

bit, quoniam nullus alterius iudicis nisi sui sententia tenebitur aut damnabitur. Nullus autem primas vel metropolitanus dicecesanei Ecclesiam vel parochiam usurpet aut aliquem ne ejus parochia excommunicare aut iudicare præsumat absque consilio vel iudicio ejusdem episcopi; sed hoc observet quod ab apostolis et Patribus ac predecessoribus nostris est constitutum et a nobis est confirmatum.

123 *Item ex eadem epistola.*

(CALIXT. *ibid.*; *Capitula Adr.* 1, c. 43.) Si quis metropolitanus episcopus, nisi quod ad suam propriam pertinet parochiam, sine consilio et voluntate omnium comprovincialium episcoporum extra aliquid agere tentaverit, gradus sui periculo subjacebit, et quod ita egerit, irritum habeatur et vacuum.

De clericis qui præficiuntur ptochiis. Ex concilio Chalcedonensi.

CCLII. (*Concil. Chalcedon.* c. 8; lib. VII. *Capitular.* c. 2.) Clerici qui præficiuntur ptochiis, vel qui ordinantur in monasteriis et basilicis martyrum, sub episcoporum qui in unaquaque civitate sunt secundum sanctorum Patrum traditiones potestate permaneant, nec per contumaciam ab episcopo suo dissiliant. Qui vero audent evertere hujusmodi formam nec proprio subjiciuntur episcopo, si clerici sunt, canonum correptionibus subjacebunt; si laici vel monachi, communione priventur.

Ut amplius presbyter non habeat quam unam ecclesiam. Ex Capitularium lib. 1, cap. 86.

CCLIII. Statutum est ut unaquæque ecclesia suum presbyterum habeat, ubi id fieri facultas providente episcopo permiserit. (Lib. I *Capitular.* c. 92; BURCHARD. lib. III, c. 46.)

De eadem re. Ex concilio Nannetensi.

CCLIV. (*Concil. Nannet.* c. 8; BURCHARD. lib. III, c. 47.) Sicut enim episcopus non plus potest habere quam unam civitatem et vir unam uxorem, ita presbyter unam tantum **124** ecclesiam (225). Itaque nullus presbyter plures præsumat habere ecclesias, nisi forte alios presbyteros sub se in unaquaque illarum habeat qui nocturnum atque diurnum officium solemniter adimpleant et missarum celebrationes quotidianis expleant cæremoniis.

Ut nullus presbyter alterius parochianum recipiat.

CCLV. (*Concil. Nannet.* c. 2; lib. I *Capitular.* c. 153; BURCHARD. lib. II, c. 91.) Ut nullus presbyter alterius parochianum, nisi in itinere fuerit, vel placitum ibi habuerit, ad missam recipiat (226).

Ex concilio Carthaginensi.

(*Concil. Carthag.* c. 7; *Addit.* IV, c. 22.) Casianus episcopus dixit: Statuat gravitas vestra ut

(225) Vide lib. VI *Capitularium*, cap. 73.

(226) Caput hoc non exstat in codice Helmæstadiensi, neque in Parisiensi. Quia tamen ex indiculo capitulum qui præfixus est initio codicis Parisiensis constabat caput istud hoc loco deesse, nos huc transtulimus ex libro primo *Capitularium*. Vide supra cap. 61.

A unusquisque clericus vel laicus non communicet in alia plebe sine litteris episcopi sui.

De eadem re. Ex Capitularium lib. 1, tit. 187.

CCLVI. (Lib. I *Capitular.* c. 154.) Nullus presbyter in alterius parochia missam cantare præsumat, nisi in itinere fuerit, nec decimam ad alterum pertinentem audeat recipere.

CCLVII. *De eadem re* (227).

125 *Ut episcopus in alterius episcopi parochia ordinationem non faciat. Ex concilio Antiocheno.*

CCLVIII. (*Concil. Antioch.* c. 22; BURCHARD. lib. I, c. 71.) Episcopus alienam civitatem, quæ non est illi subjecta, non adeat, nec ad possessionem accedat quæ ad eum non pertinet, nec ordinationem ibi faciat, nisi forte cum consilio et voluntate regionis episcopi.

Ut nullus presbyter aut laicus pœnitentem invitet vinum bibere aut carnem manducare. Ex Capitular. lib. 1, tit. 151.

CCLIX. (Lib. I *Capitular.* c. 157.) Ut nullus presbyter aut laicus pœnitentem invitet vinum bibere aut carnem manducare, nisi ad præsens pro ipso unum vel duos denarios juxta qualitatem pœnitentiæ dederit.

Ut nullus presbyter chartas scribat. Ex eodem.

CCLX. (Lib. I *Capitular.* c. 138; RIGULF. c. 13.) Nullus presbyter chartas scribat, aut conductor sui senioris existat.

Ut nullus, contempta minore ecclesia, ad potiorem aspiret. Ex synodo Meldensi.

CCLXI. (*Concil. Meld.* c. 30; BURCHARD. lib. III, c. 48.) Si quis de ordine sacerdotali, contemptu minoris ecclesiæ, ambitiose et improbe **126** ad potiorem aspiraverit, canonica erga eum definitio conservetur.

De baptismo, et quo tempore celebrandus sit. Ex canone apostolorum.

CCLXII. (*Can. apostolor.* c. 49. BURCHARD. lib. IV, c. 22.) Si quis episcopus aut presbyter juxta præceptum Domini non baptizaverit in nomine Patris, Filii, et Spiritus sancti, sed in tribus sine initio principiis, aut in tribus paraclitis, abjiciatur.

De eadem re. Ex eodem.

CCLXIII. (*Can. apostolor.* c. 50; BURCHARD. lib. IX, c. 23.) Si quis episcopus aut presbyter non trianam mersionem unius mysterii celebret, sed semel mergat in baptismo quod dari videtur in Domini morte, deponatur. Non enim dixit Dominus. In morte mea baptizate; sed: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (Matth. XXVIII).

Quod Pascha et Pentecosten sit baptizandum. Ex epistola Leonis papæ.

CCLXIV. (*Decreta LEONIS I,* c. 11; BURCHARD. lib.

(227) Deest hoc caput in codicibus Helmæstadiensi et Parisiensi. Nos, cum nihil certi nobis occurreret quod reponeremus, nihil temere præsumendum censuimus. Si quis tamen hunc hiatum suppleri desiderat, utatur capite 33 concilii Carthaginensis quarti.

IV, c. 2, 12). Unde quia manifestissime patet baptizandis in Ecclesia electis hæc duo tempora, id est Pascha et Pentecosten, esse legitima, dilectionem vestram monemus ut nullos alios dies huic observantiæ misceatis : quia sicut sunt alia quoque festa, quibus multa in honorem Dei reverentia debeat, principalis tamen et maximi sacramenti custodienda nobis est mysticæ rationis excerptio, non interdicta licentia, qua in baptismo tribuendo quolibet tempore periclitantibus subvenitur. **127** Ita enim ad has duas festivitates connexas sibimet atque cognatas incolumium et in pacis securitate degentium vota libera differimus, ut in mortis periculo, in obsidionis discrimine, in persecutionis angustiis, in timore naufragii, nullo tempore hoc veræ salutis singulare præsidium cuiquam denegemus.

De gravidis baptizandis. Ex concilio Neocæsariensi.

CCLXV. (*Concil. Neocæsar. c. 6*; BURCHARD. lib. IV, c. 31). Gravidam oportet baptizari quando voluerit. Nihil enim in hoc quæ parit nescienti communicat, propterea quod uniuscujusque suum propositum in confessione declaratur.

Baptizentur de quibus ignoratur an sint baptizati. Ex concilio Carthaginensi.

CCLXVI. (*Concil. Carthag. v, c. 5*; lib. VII *Capitular. c. 307*; BURCHARD. lib. IV, c. 45). Item placuit de infantibus, quoties non inveniuntur certissimi testes qui eos baptizatos esse sine dubitatione testentur, neque ipsi sunt per ætatem de traditis sibi sacramentis idonei respondere, absque ullo scrupulo eos esse baptizandos.

De baptizatis qui non confirmati moriuntur. Ex concilio Eliberitano.

CCLXVII. (*Concil. Eliber. c. 77*, BURCHARD. lib. IV, c. 92). Si quis diaconus regens plebem sine episcopo vel presbytero aliquos baptizaverit, episcopus eos per benedictionem perficere debet. Quod si ante de sæculo recesserint, sub fide qua quisque credidit poterit esse justus.

128 *De rebaptizatis. Ex concilio Hilerdensi.*

CCLXVIII. (*Concil. Hilerd. c. 9*). De his qui in prævaricatione rebaptizati sunt sine aliqua necessitate vel tormento, placuit ut circa eos Nicænsæ synodi statuta serventur, id est, ut septem annos inter catechumenos orent, et duos inter catholicos, et postea fidelibus in oblatione et eucharistia communicent.

Quod non nisi in Pascha et Pentecoste sit baptizandum. Ex concilio Wormatiensi.

CCLXIX. (*Concil. Wormat. c. 1*; BURCHARD. lib. IV, c. 7). Sacrosancti baptismi sacramentum non nisi in paschali festivitate et Pentecosten unusquisque fidelium noverit esse præbendum, exceptis his quibus mortis urgente periculo, ne in æternum pereant, talibus oportet remediis subvenire.

Ex concilio Meldensi, cap. 48.

CCLXX. (*Concil. Meld. c. 48*; BURCHARD. lib. IV, c. 14). Nemo presbyterorum baptizare præsumat nisi in vicis et ecclesiis baptismalibus, atque temporibus constitutis, nisi causa ægritudinis vel certæ necessitatis : et vici auctoritatem et privilegia debita retineant.

De fontibus sacris. Unde supra.

CCLXXI. (BURCHARD. lib. IV, c. 13, et apud GRATIAN. dist. 4, *de consecr. c. 106*). Omnis presbyter qui fontes lapideos habere nequiverit, vas conveniens ad hoc solummodo baptizandi officium habeat. Similiter ad corporale lavandum et ad pallas altaris propria vasa habeantur, in quibus nihil aliud fiat (228).

129 *Ut omnis presbyter suis parochianis symbolum et orationem Dominicam insinuet. Ex concilio Rhemensi, tit. 20.*

CCLXXII. (BURCHARD., lib. II, c. 62). Ut omnis presbyter omnibus parochianis suis symbolum et orationem Dominicam aut ipsemet insinuet aut aliis insinuandum injungat (229). Et cum ad confessionem tempore quadragesimali veniunt, hæc ab unoquoque memoriter sibi decantari faciat nec ante sanctam communionem alicui tradat nisi hæc ex corde pronuntiare noverit ; siquidem sine horum scientia nullus salvus esse poterit. In uno enim fides et credulitas Christiana continetur, in alio quid orare et petere a Deo debeamus exprimitur. Quod vero sine fide nemo possit esse salvus, Dominus ostendit, cum dicit : *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit* (Marc. XVI). Nullus autem credere potest quod nescit nec audivit. Ait enim Paulus : *Quomodo credent ei quem non audierunt ?* (Rom. X). Nec sola sufficit fides in corde, nisi etiam verbis enunciatur, ut idem Apostolus testis est : *Corde, inquit, creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (Rom. X). Nullus autem de stoliditate sensus vel tenuitate ingenii causetur : quia hæc tam parva sunt ut nemo tam hebes et barbarus sit qui hoc discere et verbis communibus pronuntiare non possit ; tam magna, ut qui horum scientiam pleniter capere potuerit, sufficere ea sibi credatur ad salutem perpetuam. *Capitulare THEODULFI c. 22*, et lib. VI *Capitular. c. 172*). Illud etiam observandum, ut nullis suscipiat infantem in baptismo a sacro fonte antequam eundem symbolum et orationem **130** dominicam coram presbytero decantet ; et ut presbyter omnibus patrinis annuntiet quod debitores sint suis filiis, cum ad intelligibilem ætatem venerint, hæc eadem insinuare.

Ex Capitularium lib. II.

CCLXXIII. (*Concil. Mogunt. sub Car. M. c. 47*; lib. II *Capitular. c. 39*). Præcipimus ut unusquisque

(229) Vide *Capitulare Theodulfi c. 22*; *Capitulare Ahytonis, c. 97*; lib. V *Capitular. c. 103*, et lib. VI c. 172.

(228) Vide supra cap. 79 hujus libri.

sque compater et proximi spirituales filios suos A
catholice instruant (230).

Ex eodem, cap. 49.

CCLXXIV. (*Concil. Arelat. vi, c. 19; lib. II Capitular. c. 46*). Ut parentes filios suos, et patrum eos quos de fonte suscipiunt, erudire summo opere student; illi, quia eos genuerunt et eis a Domino dati sunt; et isti, quia pro eis fidejussores exstiterunt.

De Litania majore. Ex concilio Moguntiacensi.

CCLXXV. *Concil. Mogunt. sub Car. M. c. 33; lib. V Capitular. c. 86; BURCHARD. lib. XIII, c. 6*. Placuit nobis ut litania major observanda sit a cunctis Christianis die septimo Kalend. Maii, sicut legendo reperimus, et sicut sancti patres nostri constituerunt, non equitando, non pretiosis vestibus induti, sed cinere respersi, et cilicio induti, nisi infirmitas impediens (231).

De jejuniis Rogationum.

CCLXXVI. (*BURCHARD. lib. XIII, c. 7*). Cum exigentibus peccatis Galliarum populi luporum rabie acriter interimerentur (*editio Helmstadi.*, infestarentur), nec hujus flagelli aliquod remedium invenire possent, congregati traduntur **131** Galliarum episcopi apud Viennam urbem (232), atque in commune statuerunt ut triduanum jejunium facerent. Cumque Dominus pestem misericorditer abstulisset, hi dies in consuetudinem annuæ celebritatis venerunt, ut per Galliarum provincias ante Ascensionis Domini diem celebrarentur. Agamus et nos hos dies cum summa reverentia et devotione, cum abstinentia carnis et humilitate cordis: non ut invisibilium luporum rabiem evadamus, sed ut invisibilium, id est, spirituum immundorum, tentamenta vincere valeamus (233). Nullus autem his diebus vestimenta pretiosa induat, qui in sacco et cinere lugere debemus. Prohibeantur ebrietates et comessationes quæ sunt in vulgari plebe. Nemo ibi equitare præsumat, sed discalciatis pedibus omnes incedant. Nequaquam mulierculæ choreas ducant, sed omnes in communi *Kyrie eleison* decantent, et cum contritione cordis Dei misericordiam exorent pro peccatis, pro pace, pro peste, pro conversatione frugum, et pro cæteris necessitatibus. Dies enim abstinentiæ sunt non lætitiæ.

De jejuniis Quatuor Temporum. Ex concilio Moguntiacensi.

CCLXXVII. *Concil. Mogunt. sub Car. M. c. 34; lib. V Capitular. c. 86; BURCHARD. lib. XIII, c. 2*. Constituimus ut quatuor tempora anni ab omnibus cum jejuniis observentur, id est, in Martio hebdomada prima, in Junio secunda, in Septembri tertia, in Decembri quarta, quæ fuerit plena ante vigiliam Natalis Domini, id est, feria quarta et sexta et sabbato. Veniant omnes ad ecclesiam hora nova **132** cum litanis ad missarum solemniam.

(230) Vide Capitulare Ahytonis episcopi Basiliensis, cap. 18, item Capitula ejusdem, cap. 25; in tom. VI et VIII Spicilegii Dacheriani.

(231) Vide concil. Aquisgran. anni 836, cap. 10.

De vigiliis sanctorum.

CCLXXVIII. (*BURCHARD. lib. XIII, c. 16*). Presbyteri cum sacras festivitates populo annuntiant, etiam jejunium vigiliarum eos omnimodis servare moneant.

De indicto jejuniis. Ex concilio Moguntiacensi.

CCLXXIX. (*Concil. Mogunt. sub Car. M. c. 55; lib. V Capitular. c. 87; BURCHARD. lib. XIII, c. 4*). Si quis indictum jejunium superbiendo contempserit et observare cum cæteris Christianis noluerit, in Gangrensi concilio præcipitur anathematizetur.

Ex concilio Gangrensi.

CCLXXX. (*Conc. Gangr. c. 19; BURCHARD. lib. XIII, c. 5*). Si quis eorum qui continentiam student, absque necessitate corporea tradita in commune jejunia ab Ecclesia custodita superbiendo dissolvit, stimulo suæ cogitationis impulsus, anathema sit.

De eadem re. Ibidem.

CCLXXXI. Quienque indictum jejunium violant sine gravi necessitate, memorentur Jonathæ filii Saul regis, qui maledictum patris parvipendens parumper mellis in summitate virgæ comedit, et idcirco sententiam mortis promeruit (*Reg. XIV*).

Item ex Capitularium lib. I, cap. 47.

CCLXXXII. (*BURCHARD. lib. XIII, c. 17*). Ut in Ecclesia a sacerdotibus jejunia constituta sine necessitate rationabili non solvantur.

133 *De fame et pestilentia.*

CCLXXXIII. (*Lib. I Capitular. c. 118; BURCHARD. lib. XII, c. 18*). De hoc si evenerit fames, pestilentia, inæqualitas aeris, vel alia qualiscunque tribulatio, non expectetur edictum nostrum, sed statim deprecetur misericordia Dei.

Quid sit usura.

CCLXXXIV. (*Lib. I Capitular. c. 125; BURCHARD. lib. II, c. 126*). Usura est ubi amplius requiritur quam datur, verbi gratia; si dederis decem solidos, et amplius requisieris; vel si dederis frumenti modium unum, et super eum aliquid exigas.

Item cap. 123.

CCLXXXV. (*Lib. I Capitular. c. 129*). Turpe lucrum exercent qui per varias circumventiones lucrandi causa inhoneste res quaslibet congregare decertant.

Quid sit fenus.

CCLXXXVI. (*Lib. I Capitular. c. 130*). Fenus est qui aliquid præstat. Justum fenus est, qui amplius non requirit nisi quantum præstitit.

De eadem re. Ibidem cap. 123.

CCLXXXVII. (*Lib. I Capitular. c. 131; BURCHARD. lib. II, c. 127*). Quicumque enim tempore messis vel vindemiæ, non necessitate, sed propter cupiditatem, comparat annonam vel vinum, verbi gratia, de tithibus denariis comparat modium vinum, et servat us-

(232) Vide Alcuin. c. 20 divinor. Officior. et Walafr. Strab. c. 28 de Reb. eccles.

(233) Vide Cæsarium Arelat. homil. 37.

que dum venundetur denariis quatuor, aut sex, aut amplius, hoc turpe lucrum dicimus.

134 *De confessione et pœnitentia.*

CCLXXXVIII. (BURCHARD. lib. XIX, c. 2.) Presbyteri debent admonere plebem sibi subjectam ut omnis qui se sentit mortifero peccati vulnere sauciatus, feria quarta ante Quadragesimam cum omni festinatione recurrat ad vivificantem matrem Ecclesiam, ubi quod male commisit cum omni humilitate et contritione cordis simpliciter confessus suscipiat remedia pœnitentiæ secundum modum canonicis auctoritatibus præfixum, tradaturque Satanae in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini. Non solum autem ille qui mortale aliquod commisit, sed etiam omnis homo qui-
cunque se recognoscit immaculatam Christi tunicam, quam in baptismo accepit, peccati macula polluisse, ad proprium sacerdotem venire festinet, et cum purificatione [*Burchard.*, puritate] mentis omnes transgressiones omniaque peccata, quibus Dei offensam se incurrisse meminit, humiliter confiteatur, et quidquid ei a sacerdote fuerit injunctum, ac si ab ipso omnipotentis Dei ore esset prolatum, ita diligenter intendat et cautissime observet.

De pœnitentibus. Ex concilio Africano.

CCLXXXIX. (*Concil. Carthag.* III, c. 32; lib. V *Capitular.* c. 53; BURCHARD. lib. XIX, c. 40.) Cujuscunque pœnitentis publicum et vulgatum crimen est, quod universam Ecclesiam commoverit, ante absidam manus ei imponatur.

De eadem re. Ex concilio Agathensi.

CCXC. (*Conc. Agath.* c. 13; BURCHARD. lib. XIX, c. 27.) Pœnitentes, tempore quo pœnitentiam petunt, impositionem manuum et **135** cilicium super capita a sacerdote, sicut ubique constitutum est, consequantur. Si autem comas non deposuerint aut vestimenta non mutaverint, abjiciantur [*edit. Helmstad.* Si autem comas deponere aut vestimenta mutare noluerint, abjiciantur].

Item unde supra. Ex eodem concilio.

CCXCI. (BURCHARD. lib. XIX, c. 26, et dist. 50, c. 64.) In capite Quadragesimæ omnes pœnitentes qui publicam suscipiunt aut susceperunt pœnitentiam, ante fores ecclesiæ se representent episcopo civitatis, sacco induti, nudis pedibus, vultibus in terram prostratis, reos se esse ipso habitu et vultu proclamantes; ubi adesse debent decani, id est archipresbyteri parochiarum, cum testibus, id est presbyteri pœnitentium, qui eorum conversationem diligenter inspicere debent; et secundum modum culpæ pœnitentiam per præfixos gradus injungat. Post hæc in ecclesiam eos introducat, et cum omni clero septem pœnitentiæ psalmos in terram prostratus cum lacrymis pro eorum absolute decantet. Tum consurgens ab oratione, juxta id quod canones jubent, manus eis imponat, aquam benedictam super eos spargat, cinerem prius mittat, dein cilicio capita eorum cooperiat, et cum gemitu ac crebris suspiriis eis de-

nuntiet quod sicut Adam projectus est de paradiso, ita et ipsi ab Ecclesia ob peccata ejiciantur. Post hæc jubeat ministros ut eos extra januas ecclesiæ expellant. Clerus vero prosequatur eos cum responsorio: *In sudore vultus tui vesceris pane tuo, etc.* (*Gen.* III), ut videntes sanctam Ecclesiam, ob facinora **136** sua temefactam et commotam, non parvipendant pœnitentiam. In sacra autem Domini cœna rursus ecclesiæ liminibus se præsentent.

De danda pœnitentia. Ex concilio Moguntiacensi.

CCXCII. (*Concil. Mogunt.* sub *Rabano* c. 31; BURCHARD. lib. XIX, c. 28.) Modus tempusque pœnitentiæ peccata sua confitentibus aut per antiquorum canonum institutionem, aut per sanctarum Scripturarum auctoritatem, aut per ecclesiasticam consuetudinem imponi debet a sacerdotibus. Nam qui peccatis gravibus leves quosdam et inusitatos imponunt pœnitentiæ modos, consuunt pulvillos, secundum propheticum sermonem, sub omni cubito manus, et faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis ad capiendas animas. Sed discretio servanda est inter pœnitentes publico et absconse. Nam qui publice peccat, oportet ut publica multetur pœnitentia et secundum ordinem canonum pro merito suo excommunicetur et reconcilietur.

Qualiter suscipere debent pœnitentem episcopi vel presbyteri. Ex Pœnitentiali Romano.

CCXCIII. (BURCHARD. lib. XIX, c. 33.) Quotiescunque Christiani ad pœnitentiam accedunt, jejunia injungimus, et nos communicare cum eis debemus in jejunio unam aut duas hebdomadas vel quantum possumus, ut non dicatur quod sacerdotibus Judæorum a Domino dicitur: *Vae vobis legisperitis, qui aggravatis homines, imponentes super humeros eorum onera gravia et importabilia, 137 ipsi autem uno digito vestro non tangitis sarcinas ipsas* (*Luc.* XI).

Item post pauca.

CCXCIV. (BURCHARD. *ibid.*) Quotiescunque dederis consilium peccanti, simulque da illi statim pœnitentiam, quantum debeat jejunare, aut elemosynis redimere peccata sua; ne forte obliviscaris quæ tibi jam dixit, et iterum tibi necesse sit interrogare, et forsitan erubescat iterum confiteri, et inveniatur jam amplius judicari.

D *Ut nullus alius præsumat pœnitentiam dare vel confessionem audire nisi episcopus aut presbyter. Ex eodem.*

CCXCV. Exsurge qui dormis, exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus. Frater, Dominus Jesus Christus, qui dixit discipulis suis: *Quæcunque ligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo; et quæcunque solveritis super terram, erunt soluta et in cælo* (*Matth.* XVIII), de quorum numero quamvis indignos nos esse voluit, ipse te absolvat per ministerium nostrum ab omnibus peccatis tuis, quæcunque cogitatione, locutione, atque operatione negligenter egisti, ut a nexibus peccatorum absolutum perducere te dignetur ad regna cælestia. Amen. Nos etiam, frater charissime,

secundum auctoritatem nobis indignis a Domino commissam absolvimus te ab omni vinculo delictorum, ut merearis habere vitam eternam per eum qui vivit, etc. (234)

(BURCHARD. lib. XIX, c. 153.) Sicut enim sacrificium offerre non debent **138** nisi episcopi et presbyteri, quibus claves regni cœlestis traditæ sunt, sic nec pœnitentium judicia alii usurpare debent. *Ut diaconus, si necesse sit, suscipiat confessionem.*

CCXCVI. (HALITGAR. *in præfat. lib. VI*; BURCHARD. lib. XIX, c. 154.) Si autem necessitas evenierit, et presbyter non fuerit præsens, diaconus suscipiat pœnitentem ad sanctam communionem.

Item de suscipiendu confessione. Ex Theodori archiepiscopi vel Bede presbyteri Pœnitentiali.

CCXCVII. (HALITGAR. *ibid.* BURCHARD. lib. XIX, c. 2.) Episcopi vel presbyteri, quando fidelium recipiunt confessiones, humiliare se debent, et cum tristitiæ gemitu lacrymisque orare, non solum pro suis delictis, sed etiam pro fratris casu. Ait enim Apostolus: *Quis infirmatur, et ego non infirmor?* (II Cor. XI.)

Unde supra.

CCXCVIII. (HALITGAR. *ibid.*; BURCHARD. lib. XIX, c. 2.) Dum ergo venerit aliquis ad sacerdotem confiteri peccata sua, mandet ei sacerdos ut exspectet modicum, donec intret ecclesiam aut cubiculum suum ad orationem. Si autem non est locus aptus ad hoc, dicat hanc orationem in corde suo.

Oratio.

CCXCIX. (HALITGAR. *ibid.*; BURCHARD. *ibid.* c. 3.) Domine Deus omnipotens, propitius esto mihi peccatori, ut condigne tibi possim gratias agere, qui me indignum propter tuam misericordiam ministrum fecisti officii **139** sacerdotalis, et me exiguum humilemque mediatorem constituisti ad orandum et intercedendum ad Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum pro peccantibus et ad pœnitentiam revertentibus. Ideoque, dominator Domine, qui omnes homines vis salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire, qui non vis mortem peccatorum, sed ut convertantur et vivant, suscipe orationem meam, quam fundo ante conspectum clementiæ tuæ pro famulis et famulabus tuis qui ad pœnitentiam venerunt, ut des illis spiritum compunctionis, ut respiciant a diaboli laqueis, a quo adstricti tenentur, et ad te per condignam satisfactionem revertantur per eundem Dominum.

Videns autem ille qui ad pœnitentiam venit sacerdotem tristem et lacrymantem pro suis facinoribus, magis ipse timore Dei percussus, amplius tristetur et exhorrescat peccata sua (235).

Ordo ad dandam pœnitentiam. Unde supra.

CCC. (BURCHARD. *ibid.*) Post hæc interroga eum blande leniterque. **140** Credis in Deum Patrem,

(234) Caput istud non exstat in ms.

(235) Hic locus sic habet in veteri codice ms. monasterii Rivipullensis: « Videns autem ille frater, qui ad pœnitentiam venit, hanc sacerdotis humilitatem, magis peccata sua exhorrescit, magis

et Filium, et Spiritum sanctum! *Resp.* Credo. Credis quod istæ tres personæ unus Deus sit? *Resp.* Credo. Credis quod in ipsa ista carne, in qua nunc es, in ipsa resurgere habes in die iudicii et recipere sive bonum sive malum quod gessisti? Credo. Vis dimittere illis peccata qui in te peccaverunt, Domino dicente: *Si non remiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra* (Matth. VI). *Resp.* Volo. Et require ab eo diligenter si est incestuosus, aut suo seniori infidelis. Et si non vult incestum dimittere, non potes ei dare pœnitentiam. Si autem vult, potes. His præmissis, pœnitentem alloqui affectuose debet sacerdos his verbis:

Frater, noli erubescere peccata tua confiteri. Nam et ego peccator sum, et fortassis pejora quam tu feceris habeo facta. Hæc idcirco admoneo, quia usitatum generis humani vitium est, ut beatus Gregorius dicit (lib. XXII *Moral.* c. 9), et labendo peccatum committere, et commissum confitendo non prodere, sed negando defendere, atque convictum defendendo multiplicare. Et qui diabolo instigante nefanda crimina perpetrare non metuimus, hæc eadem quæ opere absque ulla verecundia perfecimus, eodem suadente saltim verbis confiteri erubescimus, et coram homine, qui similis nostri est, eisdemque fortasse passionibus subiacet, confundimur dicere quod coram Domino, qui omnia inspicit, absque ullo mentis rubore committere non formidavimus detestanda actione. Sponte ergo fateamur quod nullo cogente commisimus. Si vero nos nostra scelera celaverimus, **141** ab illo manifestabuntur qui et accusator [*cod. Rivipull.*, auctor] est peccati et incentor (236). Ipse enim hic nos ut peccemus instigat; ipse, cum peccaverimus, accusat. Si ergo in hac vita preveniamus eum et ipsi sceleris nostri accusatores simus, nequitas diaboli inimici nostri accusatoris effugiemus, Paulo teste, qui ait: *Si nosmetipsos judicavimus, non utique dijudicavimus* (I Cor. VI).

Videns autem eum sacerdos verecundantem, rursus prosequatur: Fortasse, charissime, non omnia quæ gessisti ad memoriam modo veniunt. Ego te interrogabo. Tu cave ne diabolo suadente aliquid celare præsumas. Et tunc eum ita per ordinem interroget.

Fecisti homicidium aut casu aut volens, aut providiata parentum, aut jubente domino tuo, aut in publico bello. Si voluntarie fecisti, septem annos pœnitere debes; si nolens aut casu, quinque annos. Si pro vindicta parentis, unum annum, et sequentibus duobus annis tres quadragesimas et legitimas ferias. Si in bello, quadraginta dies. Si liber es, et jubente domino servum innocentem occidisti, annum unum, in duobus aliis annis tres quadragesimas et

scelera sua pertimescit. Post hæc charitative sacerdos eum suscipiat, humiliter eum sedere faciat secum, blande eum hujusmodi sermonibus attrahat. Frater, non erubescas confiteri peccata tua, » etc. (236) Vide Ruricium, lib. II, epist. 12.

legitimas ferias. Si servus dignus est morte, quadraginta dies pœniteat.

Fecisti truncationes manuum aut pedum, aut oculos hominis eruisti, aut vulnerasti hominem. Pro truncatione annum unum pœnitere debes; pro vulnere, quadraginta dies pœniteat.

Fecisti perjurium aut pro cupiditate sæculi, aut coactus et pro necessitate aut pervicacia **142** aut parentum, aut nesciens aut alios in perjurium induxisti scienter. Si sciens pejerasti, et alios in perjurium induxisti, septem annos pœnitere debes. Si nesciens, annum unum et tres quadragesimas. Si pro vita vel membris, tres quadragesimas :

Fecisti furtum aut sacrilegium aut infracturas vel rapinam, tollens quod tuum non erat. Si domos per noctem infregisti et quadrupedia tulisti vel fortio rem causam valentem solidis quadraginta, annum unum pœnitere debes et pretium reddere. Si non reddis, annos duos pœniteas. Si majorem fecisti furtum, tres annos pœnitere debes. Et si sæpe fecisti, annos septem. Pro modico furto viginti dies, pueri decem dies. Si de ecclesia aliquid tulisti, quod est sacrilegium, septem annos pœniteas.

Fecisti adulterium cum uxore aliena vel desponsata, vel virginem corrupisti, sive cum sanctimoniali vel Deo dicata, vel cum absoluta femina, id est, sine marito, vel cum ancilla propria. Si mœchatus es cum alterius uxore aut cum sanctimoniali, septem annos pœniteas; si cum virgine, duos annos; si cum vidua, annum unum. Si tuam uxorem dimisisti et alterius junxisti, septem annos pœniteas; si cum vacante femina, tres quadragesimas et legitimas ferias; si cum propria ancilla, quadraginta dies pœnitere debes.

Nupsisti cum uxore tua vel ancilla retro. Si fecisti, quadraginta dies debes pœnitere.

Nupsisti cum uxore tua quadraginta dies ante partum, quadraginta dies debes pœnitere.

143 Nupsisti in die Dominico, tres dies pœnitere debes.

Fecisti raptum de virgine vel vidua, tres annos pœnitere debes.

Fecisti fornicationem, sicut Sodomitæ fecerunt, cum pecoribus aut cum matre vel sorore, quindecim annos vel duodecim pœnitere debes.

Coinquinatus ex uxore tua in Quadragesima. Si hoc fecisti, annum unum pœnitere debes aut viginti sex solidos in eleemosynam dare. Si per ebrietatem evenit, quadraginta dies pœniteas.

Hoc etiam caveri debet, ut viginti dies ante Natale Domini et Pentecosten et omni die Dominica et post conceptionem manifestatam vir contineat se ab uxore.

(237) Editio Helmæstadiensis ita habet: « Duxisti aut transmisisti ullum hominem Christianum in captivitatem, tres annos. » Burchardus in libro xix paulo fusius, et cum aliquo discrimine. « Duxisti aut transmisisti vel vendidisti aliquem hominem in captivitatem, nisi pro pace communi. Si fecisti ;

A Dixisti falsum testimonium pro cupiditate aut nesciens, annum unum pœniteas.

Truncasti ullum membrum, tres annos pœniteas.

Odisti fratrem tuum. Quandiu in ipso odio fuisti, tandiu pœniteas in pane et aqua.

Detraxisti ullum hominem ad seniore m vel ad pares propter invidiam, quadraginta dies pœniteas.

Violasti in furto sepulcrum, annos duos pœniteas.

Contigit tibi ulla negligentia de sacrificio Domini, centum quadraginta dies pœniteas.

Consuluisti magos aut aruspices, aut incantatores aut sortilegos, vel vota quæ ad arbores vel ad fontes fiunt vovisti, annos tres pœniteas.

144 Tulisti aliquid pecuniæ de Ecclesia. Aut in quadruplum restitue, aut tres annos pœniteas.

Perdidisti aliquem per injustam delaturam, tres annos pœniteas.

Duxisti aut transmisisti aliquem in captivitatem, tres annos pœniteas (237).

Cremasti domum aut aream alterius, tres annos pœniteas.

Fecisti vomitum per ebrietatem, quindecim dies pœniteas. Si per contentionem, quadraginta. Si nesciens, sex dies pœniteas (238)

Manducasti morticina aut dilacerata a bestiis, quadraginta dies pœniteas. Similiter si sanguinem comederis.

Bibisti de liquore in quo mus vel mustela mortua inventa fuerit, quadraginta dies pœniteas.

C Contempsisti inductum jejunium in Ecclesia vel decreta seniorum, quadraginta dies pœniteas. Si in Quadragesima, unum annum.

145 Oppressisti infantem tuum, quinque annos aut tres pœnitere debes.

Bibisti ullum maleficium, id est, herbas vel alias causas, ut non potuisses infantes habere, aut alio donasti, aut hominem per mortiferam potionem occidere voluisti, aut alium hoc facere docuisti, aut de semine viri gustasti ut in amorem tuum exardesceret, aut chrisma bibisti aut ad subvertendum Dei iudicium alteri dedisti, etc. Si quid hujusmodi operatus es, septem annos pœniteas.

D Necasti voluntarie partus tuos, decem annos pœniteas. Et si filium vel filiam occidisti, duodecim. Et si in utero ante conceptum, unum annum. Si post conceptum, tres annos. Si tuus infans per tuam negligentiam sine baptismo mortuus est, annum unum pœniteas, et nusquam sis sine aliqua pœnitentia.

Fecisti aliquid, quod pagani faciunt in Kalendis Januarii, in cervulo vel in vegula, tres annos pœniteas.

Fecisti aliquid vel dixisti in quocunque opere

reduc eum, si poteris. Sin autem, duos annos per legitimas ferias pœniteas. »

(238) Editio Helmæstadiensis : « Fecisti vomitum per ebrietatem, xv dies pœniteas. Si per contentionem, xl. Si nesciens, vii dies pœniteas. Similiter si sanguinem comederis. »

quod inchoas per sortilegam vel magicam artem, **A** gum te esse oportet. Si ira te vexat, quæ in stultorum sinu requiescit, dominari debes animo tuo, et hanc a te mentis tranquillitate fuga. Si ventris ingluviæ ad vorandum pertrahit, sobrietatem sectare. Si luxuria, castitatem vove.

Misisti filium tuum super tectum aut super fornacem pro aliqua sanitate, vel incendisti grana ubi mortuus homo fuerat, quinque annos pœniteas.

Cantasti carmina diabolica super mortuos, viginti dies pœniteas.

Junxisti te mulieri tempore menstruo, quadraginta dies pœniteas.

Nupsisti cum uxore tua, postquam peperit, antequam quadraginta dies adimplerentur, **146** triginta dies pœniteas.

Communicasti de sacrificio Domini, et non prius abstinuisti ab uxoris amplexu quinque aut septem diebus, dies viginti pœniteas.

Operatus es aliquid in Dominica die, septem dies **B** pœniteas.

Detraxisti vel maledixisti aliquem causa invidiæ, septem dies pœniteas.

(BURCHARD. lib. XIX, c. 6; *Capitulare THEODULFI*, c. 31.) Nunc tibi octo principalia vitia explicabo,

id est, superbiam, vanam gloriam, invidiam, iram, tristitiam, avaritiam, ventris ingluviem, luxuriam.

Ex quibus si te culpabilem recognoscis, pœnitentiam suscipe. Nam ex his omnia vitia oriuntur.

(239) [De superbia, quæ initium omnis peccati est et regina omnium malorum, nascitur omnis in-

obedientia, omnis præsumptio, et omnis pertinacia, contentiones, hæreses, arrogantia.] De vana gloria oriuntur inobedientia, jactantia, hypocrisis,

contentiones, pertinacia, discordiæ, novitatum præsumptiones. De invidia nascitur odium, susur-

ratio, detractio, exultatio in adversis proximi, afflictio in prosperis. De ira oriuntur rixæ, tumor

mentis, contumeliæ, clamor, indignatio, blasphemie. De tristitia nascitur malitia, rancor, pusillanimitas, desperatio, torpor, vagatio mentis. De avaritia oriuntur proditio, fraus, fallacia, perjuria, inquietudo; et contra misericordiam obduratio. De ventris ingluvie propagatur inepta lætitia, scurrilitas, immunditia, multiloquium, hebetudo sensus. De luxuria generatur cæcitas mentis, inconsideratio, inconstantia, præcipitatio, **147** amor sui, odium Dei, affectus præsentis sæculi, horror et desperatio futuri.

ALLO JUTIO.

(BURCHARD. lib. XIX, c. 7.) Ergo si superbus usque **D** modo fuisti, humilia te ipsum in conspectu Dei.

Si vanam gloriam dilexisti, cogita ne propter transitoriam laudem æternam perdas mercedem.

Si invidiæ rubigo te huc usque consumpsit, quod est maximum peccatum et super omnia detestabile, quia diabolo comparatur invidus, qui primo homini invidit datum quod ipse per suam culpam perdiderat, age pœnitentiam, et profectum aliorum, tuum deputa. Si tristitia te superat, patientiam et longanimitatem meditare. Si avaritiæ morbus gravat, cogita quia radix est omnium malorum et idololatriæ comparatur, et ideo lar-

rum sinu requiescit, dominari debes animo tuo, et hanc a te mentis tranquillitate fuga. Si ventris ingluviæ ad vorandum pertrahit, sobrietatem sectare. Si luxuria, castitatem vove.

Tunc prosternat se pœnitens in terram, et cum lacrymis dicat: Et in his et in aliis quibuscunque humana fragilitas contra Deum et creatorem suum aut cogitando, aut loquendo, aut operando, aut delectando, aut concupiscendo peccare potest, in omnibus me peccasse et reum in conspectu Dei super omnes homines esse cognosco et confiteor. Humiliter etiam te, sacerdos Dei, exposco ut intercedas pro me et pro peccatis meis ad Dominum et creatorem nostrum, quatenus de his et de omnibus **148** sceleribus meis veniam et indulgentiam consequi merear.

Deinde sacerdos surgat et psalmum xxxvii decantet. Deinde L et LIII, et prosternat se in terram, et dicat hunc orationem:

ORATIO

Preeor, Domine, clementiæ et misericordiæ tuæ majestatem ut famulo tuo illi nunc peccata et facinora sua confitenti veniam relaxare digneris et præteritorum culpas indulgeas. Qui humeris tuis ovem perditam reduxisti, qui publicani precibus et confessione placatus es, tu etiam, Domine, huic famulo tuo illi placatus esse digneris. Tu hujus precibus benignus aspira, ut in confessione placabilis permaneat. Fletus ejus et petitio perpetuam clementiam tuam celeriter exoret sanctisque altaribus restitutus rursus æternæ ac cælesti gloriæ mancipetur, qui vivis, etc.

Deinde adjungatur:

Deus omnipotens sit adjutor et protector tuus, et præstet indulgentiam de peccatis tuis præteritis, præsentibus et futuris (BURCHARD. lib. XIX, c. 7).

Præfatio BEDÆ de remediis peccatorum.) Hæc de remediis peccatorum ex priorum monumentis excerptimus: in quibus tamen omnibus, non auctoritate censoris, sed consilio potius compatiens usi sumus, solerter admonentes doctum quemque sacerdotem Christi ut in universis quæ hic adnotata repererit, sexum, ætatem, conditionem, statum, personam, intellectum, ipsum quoque cor **149** pœnitentis curiose discernat, et secundum hæc, ut sibi visum fuerit, singula quæque dijudicet. Quibusdam namque a cibis abstinendo, aliis elemosynas dando, nonnullis genua flectendo sæpius, sive in cruce stando, aut aliquid aliud hujusmodi, quod ad purgationem peccatorum pertineat, faciendo, universa necesse est errata corrigere; quæ universa in examine discreti debent pendere iudicis.

De pœnitentibus. Ex concilio Africano.

CCCI. (HALITGAR. lib. III, c. 1, 11; *concil Carthag.* III, c. 31.) Pœnitentibus secundum differentiam peccatorum episcopi arbitrio pœnitentiæ tempora decernantur.

(239) Ista desunt in edit. Helmæstad. et in cod. ms.; addita autem sunt ex Burchardo et aliis.

De eadem re. Ex eodem.

CCCII. (HALITGAR. *ibid.* c. 4. *concil. Carthag.* IV, c. 74; BURCHARD. lib. XIX, c. 35). Ut sacerdos pœnitentiam imploranti absque personæ acceptione pœnitentiæ leges injungat.

Ut pœnitentia conjugatis ex consensu detur. Ex concilio Arelatensi.

CCCIII. (*Concil. Arelat.* II, c. 22; BURCHARD. lib. XIX, c. 41). Pœnitentiam conjugatis non nisi ex consensu dandam.

Ex concilio Laodicensi.

CCCIV. (*Concil. Laodic.* c. 2; HALITGAR. lib. III, c. 12; BURCHARD. lib. XIX, c. 41). De his qui diversis facinoribus peccaverunt, et perseverantes in oratione confessionis et pœnitentiæ conversionem a malis habuere perfectam, pro qualitate delicti talibus pœnitentiæ tempus impensum, propter clementiam et bonitatem Dei communio concedatur.

150 *De eadem re.*

CCCIV. (HALITGAR. *in præfat.* lib. VI; BURCHARD. lib. XIX, c. 32). Unumquemque hominem accedentem ad pœnitentiam si videris acriter et assidue stare in pœnitentia, statim remissius age adversus eum (240).

Ex concilio africano.

CCCVI. (*Concil. Carthag.* III, c. 32; BURCHARD. lib. XIX, c. 40, 70). Ut presbyter non interrogato episcopo non reconciliet pœnitentem, nisi absentia episcopi, necessitate compellente.

Ex epistola Innocentii papæ.

CCCVII. (*Decreta INNOC.* I, c. 7; HALITGAR. lib. III, c. 13; BURCHARD. lib. XVIII, c. 18). De pœnitentibus autem qui sive ex gravioribus commissis, sive ex levioribus pœnitentiam gerunt, si nulla interveniat ægritudo, quinta feria ante Pascha eis remittendum Romanæ Ecclesiæ consuetudo demonstrat. Sane si quis ægritudinem inciderit, et usque ad desperationem devenerit, ei est ante tempus Paschæ relaxandum.

Ex concilio Carthaginensi.

CCCVIII. (*Concil. Carthag.* IV, c. 75; BURCHARD. lib. XV, c. 38). Ut negligentes pœnitentes tardius recipiantur.

151 *Ut nullus episcopus alterius civitatis vel parochiæ pœnitentem suscipiat, vel sine episcopi vel presbyteri testimonio reconcillet. Ex epistola Felicis papæ.*

CCCIX. (FELIX III; *epist.* 7, c. 6). Curandum sumopere est ne quis fratrum coepiscoporumque nostrorum aut etiam presbyterorum in alterius civitate vel diœcesi pœnitentem, vel sub manu positum sacerdotis, aut eum qui reconciliatum se dixerit, sine episcopi vel presbyteri testimonio et litteris, ad cujus pertinet parochiam, suscipiat.

Ut presbyteris et diaconibus manus tanquam pœnitentibus non imponatur. Ex concilio Carthaginensi.

CCCX. (*Concil. Carthag.* V, c. 41; BURCHARD. lib. (240) In veteri codice ms. monasterii Rivipullensis, post hæc verba, *remissius age adversus eum,*

A XIX, c. 72). Confirmatum est ut si quando presbyteri vel diaconi in aliqua graviore culpa convicti fuerint, qua eos a ministerio necesse sit removeri, non eis manus tanquam pœnitentibus vel tanquam fidelibus laicis imponatur.

Ut pœnitentia clericis non negetur. Ex concilio Arelatensi.

CCCXI. (*Concil. Arelat.* II, c. 29). Pœnitentiam desiderantibus clericis non negandam.

Qualiter presbyteri et diaconi agant pœnitentiam. Ex epistola Leonis papæ.

CCCXII. (*Decreta LEONIS I,* c. 16; BURCHARD. lib. XIX, c. 71). Alienum est a consuetudine ecclesiastica ut qui in presbyterali honore aut diaconi gradu fuerint consecrati, hi pro crimine aliquo suo per manus impositionem remedium accipiant pœnitendi, secundum quod scriptum est: *Sacerdos, si peccaverit, quis orabit pro illo?* (I Reg. I). Unde hujusmodi lapsis ad promerendam misericordiam Dei privata est expetenda secessio; ubi illis satisfactio, si fuerit digna, sit etiam fructuosa.

Ut a negotiatione pœnitentes absterneant. Ex epistola Leonis papæ.

CCCXIII. (*Decreta LEONIS I,* c. 23; HALITGAR. lib. III, c. 6; RAB. *epist. ad Heribald.* c. 15; BURCHARD. lib. XIX, c. 95). Qualitas negotiandi aut excusat aut arguit, quia est honestus quæstus et turpis. Verumtamen pœnitenti utilius est dispendia pati quam periculis negotiationis astringi, quia difficile est inter ementis vendentisque commercium non intervenire peccatum.

Ut post depositum cingulum nullus pœnitens ad militiam sæcularem redeat. Ex eadem.

CCCXIV. (*Decreta LEONIS I,* c. 24; HALITGAR. *ibid.* c. 7; BURCHARD. lib. XIX, c. 66). Contrarium est omnino ecclesiasticis regulis post pœnitentiæ actionem redire ad militiam sæcularem, cum Apostolus dicat: *Nemo militans Deo,* etc. Unde non est liber a laqueis diaboli qui se militiæ mundanæ voluerit implicare.

De eadem re. Ex concilio Arelatensi.

CCCXV. (*Concil. Arelat.* II, c. 25; BURCHARD. lib. XIX, c. 67). Hi qui post sanctæ religionis propositum apostatant, et ad sæculum redeunt, et postmodum pœnitentiæ remedia non requirunt, communionem non accipiant sine pœnitentia; quos etiam jubemus ad clericatus officium non admitti.

Item ex eodem.

CCCXVI. Quicumque habitum sæcularem præsumpserit, ab Ecclesia expellatur.

De eadem re. Ex concilio Toletano.

CCCXVII. (*Concil. Tolet.* VI, c. 7. Vide *Decreta SIRICII,* c. 5; *Concil. Aurelian.* I, c. 13, et HALITGAR. lib. III, c. 8). De his qui acta pœnitentiæ ad pristina redeunt peccata, antiquorum patrum decernunt concilia, ut qui acta pœnitentiæ tanquam canes ac sues ad vomitus pristinos et ad volutabra redeunt, quousque ad remedia pœnitentiæ recurrant ista adduntur: *Si vero negligentem videris et tepidum, tardius relaxa eum.*

et ad omissum ordinem revertantur, excommunicati et anathema condemnati habeantur.

De eadem re. Ex dictis sancti Gregorii.

CCCXVIII. (BURCHARD. lib. XIX, c. 65). Qui se illicita meminit commisisse, a licitis etiam studeat abstinere; quatenus per hoc conditori suo satisfaciat; ut qui commisit prohibita, sibimet abscidere debeat etiam concessa.

De eadem re. Ex epistola Leonis.

CCCXIX. (Decreta LEONIS I, c. 22; HALITGAR. lib. III, c. 5; lib. VII *Capitulur.*, c. 43). Illicitorum veniam postulantem oportet etiam a licitis abstinere, dicente Apostolo: *Omnia licent, sed non omnia expediunt* (241) [I Cor. VI].

De eadem re. Ex concilio Toletano.

CCCXX. (BURCHARD. lib. XIX, c. 158). Ea quæ frequenti prævaricatione iterantur, frequenti etiam sententia condemnantur.

154 *De eadem re. Ex dictis Basilii episcopi.*

CCCXXI. (Regula S. Basilii c. 27; BURCHARD. lib. XIX, c. 39). Pœnitentem ex corde ita oportet suscipere sicut Dominus ostendit, cum dicit: *Quia convocavit unicos suos et vicinos dicens: Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam quam perdideram* (Luc. XV).

Unde supra.

CCCXXII. (Regula S. Basilii, c. 18). Affectum illum in se recipiat pœnitens quem gerebat ille qui dicebat: *Iniquitatem odio habui et abominatus sum* (Psal. CXVIII).

Qualis sit vera pœnitentia. Ex dictis sancti Augustini.

CCCXXIII. Pœnitentiam certam non facit nisi odium peccati et amor Dei. Quando sic pœnites ut tibi amarum sapiat in animo quod antea dulce fuit in vita, et quod te prius oblectabat in corpore, ipsum te cruciet in corde, tunc vere pœnites.

Quales esse debemus erga impœnitentes. Unde supra

CCCXXIV. (Regula S. Basilii c. 28; BURCHARD. lib. XIX, c. 64). Erga eum qui pro peccato non pœnitet tales esse debemus sicut Dominus præcepit dicens: *Sit tibi sicut gentilis et publicanus* (Matth. XVIII); et sicut Apostolus jubet: *Subtrahite, inquit, vos ab omni fratre inordinate ambulante et non secundum traditionem quam tradidi vobis* (II Thess. III).

Ut clerici non intersint nuptiis.

CCCXXV. (Concil. Venetic. c. 11; conc. Agath. cap. 39; BURCHARD. lib. II, c. 134). Presbyteri, diaconi, subdiaconi, **155** vel deinceps quibus ducendi uxores non est licentia, etiam alienarum nuptiarum evitent convivium, neque his cœtibus admisceantur ubi amatoria cantantur et turpia, aut obsceni motus corporum choris et saltationibus efferuntur; ne auditus et obtutus sacris mysteriis deputatus turpium spectaculorum atque verborum contagione polluantur.

De eadem re. Ex concilio Moguntiacensi c. p. 39.

CCCXXVI. (BURCHARD. lib. II, c. 132). Quibus li-

(241) Vide Rabani epistolam ad Heribaldum Antissiodorensem, cap. 15.

(242) Vide supra cap. 213.

centia uxores ducendi non est, alienarum nuptiarum evitent convivium.

De eadem re. Ex decretis sancti Martini papæ.

CCCXXVII. (MARTINUS BRACAR. c. 59; BURCHARD. lib. II, c. 135). Non licet sacerdotibus vel clericis aliqua spectacula in nuptiis vel conviviis spectare; sed oportet, antequam ingrediantur ipsa spectacula, surgere et redire inde (242).

De temporibus quibus se continere debent conjugati ab uxoribus. Ex concilio Helibernensi.

CCCXXVIII. (BURCHARD. lib. XIX, c. 155). Synodus Helibernensium dicit: In tribus quadragesimis anni, et in die Dominico, et in quarta feria et sexta feria conjugales continere se debent. Item nec in illis diebus copulari quandiu gravata fuerit uxor, id est, a quo die filius in utero motum fecerit usque ad partum. Item a partu post triginta tres dies, si filius, si autem filia, post quinquaginta sex.

156 *De eadem re. Ex pœnitentiali.*

CCCXXIX. Uxoratus contineat se quadragesima dies ante Pascha et Pentecosten seu ante Natale Domini, et omnem Dominicam noctem, et quartam et sextam feriam, et a conceptione manifestata usque post natam sobolem. Uxor post natam sobolem abstineat se ab ecclesia, si filius est, dies triginta; si filia, dies quadragesima. Mulier se abstineat a viro tres menses ante partum, et post partum quadragesima dies. Qui autem nupserit his diebus, viginti dies pœniteat.

De eadem re.

CCCXXX. (BURCHARD. lib. XIX, c. 76). Qui in quadragesima ante Pascha cognoverit uxorem suam et noluerit abstinere ab ea, uno [Edit. Helma-stad., annos v pœn.] anno pœniteat, aut pretium suum, videlicet viginti sex solidos, ad ecclesiam tribuat, aut pauperibus dividat. Si per ebrietatem et sine consuetudine acciderit, quadragesima dies pœniteat.

Quod ante communionem abstinere debet a conjugate.

CCCXXXI. (BURCHARD. lib. V, c. 22). Omnis homo ante sacram communionem a propria uxore abstinere debet VII, aut V, aut III dies.

De eulogiis populo a presbytero dandis. Ex concilio Nannetensi.

CCCXXXII. (Concil. Nannet. c. 9; BURCHARD. lib. V, c. 27). Ut de oblationibus quæ offeruntur a populo, et consecrationi supersunt, vel de panibus quos offerunt fideles ad **157** ecclesiam, vel certe de suis presbyter convenienter partes incisas habeat in vase nitido, ut post missarum solemniam, qui communicare non fuerunt parati, eulogias omni die Dominico et in diebus festis exinde accipiant; et illa unde eulogias presbyter daturus est ante in hæc verba benedicat:

ORATIO.

(BURCHARD. lib. V, c. 28). Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, benedicere digneris hunc panem tua sancta et spirituali benedictione, ut sit

omnibus salus mentis et corporis, atque contra omnes morbos et universas inimicorum insidias tutamentum. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, panem vitæ, qui de cælo descendit, et dat vitam et salutem mundo, et tecum vivit et regnat.

Providendum est autem ne micæ incaute defluant.

Ut presbyteri cum stola incedant. Ex synodo Triburiensi.

CCCXXXIII. Ut presbyteri non vadant nisi stola vel orario induti. Et si itinere presbyteri spoliatur vel vulnerantur aut occiduntur non stola vestiti, simplici emendatione sua solvantur. Si autem cum stola, tripliciter.

De eadem re. Ex concilio Moguntiacensi.

CCCXXXIV. *Concil. Moyunt. sub. Car. M. c. 28; lib. v Capitular. c. 81, et lib. vi, c. 169; BURCHARD. lib. II, c. 101.* Presbyteri sine intermissione utantur orariis, propter differentiam sacerdotalis dignitatis.

158 *Ne clerici laicalibus induantur vestibus. Ex concilio quo supra.*

CCCXXXV. (BURCHARD. lib. II, c. 208.) Ut laicalibus vesmentis clerici non utantur, id est, mantellum vel cottam sine cappa, nec pretiosis et ineptis calciamentis et aliis novitatum vanitatibus, sed religioso et decenti habitu incedant (243).

De eadem re. Ex concilio Adrisphach in Bajoaria, cap. 41.

CCCXXXVI. Ut nullus clericus vestimenta laicalia portet; nec arma, nisi tantum quod ipsius religioni deceat, induere præsumat.

De eadem re. Ex concilio Carthaginensi.

CCCXXXVII. (Concil. Carthag. IV, c. 45; BURCHARD. lib. II, c. 209.) Clericus professionem suam etiam habitu et incessu probet. Et ideo nec vestibus nec calciamentis decorem quærat.

Ne presbyteri per pretium ecclesias obtineant. Ex concilio Moguntiacensi.

CCCXXXVIII. (RAB., *epist. ad Herib. id.*, c. 19; BURCHARD. lib. III, c. 110.) Quicumque presbyter per pretium ecclesiam fuerit adeptus, omnimodis deponatur: quoniam contra ecclesiasticæ regulæ disciplinam agere degnoscur qui alium presbyterum legitime ad ecclesiam ordinatum per pecuniam expulerit, eamque sibi taliter vindicaverit (244).

159 *Quod non ubique sacrificium sit offerendum. Ex epistola Anacleti papæ.*

CCCXXXIX. (245) Sacerdotes quando sacrificant, non soli hoc agere debent, sed testes secum adhibeant, ut Deo perfecte in sacratis Domino locis sacrificare probentur. Ait namque auctoritas legis divinæ: *Vide ne offeras holocausta tua in omni*

loco quem videris, sed in loco quem elegit Dominus Deus tuus. (Deut. XII.)

Ubi sit missa celebranda. Ex concilio sancti Silvestri.

CCCXL. Lib. VI *Capitular. c. 198.* Ut nullus presbyter missam celebrare præsumat nisi in sacratis ab episcopo locis, qui sui particeps de cætero voluerit esse sacerdotii (246).

Ut de decimis quatuor fiant portiones. Ex synodo Nannetensi.

CCCXLI. (Concil. Nannet. c. 10; lib. VII *Capitular. c. 290; BURCHARD. lib. III, c. 138.*) Instruendi sunt presbyteri pariterque admonendi quatenus noverint decimas et oblationes quas a fidelibus accipiunt, pauperum et hospitem et peregrinorum esse stipendia, et non quasi suis sed quasi commendati uti, de quibus omnibus sciant se rationem **160** posituros in conspectu Dei, et nisi eas fideliter pauperibus et his qui præmissi sunt ministraverint, damna patiendos (*cod. ms., faciendos; editio Sirmondi, passuros*). Qualiter vero dispensari debeant, canones sancti instituunt; scilicet ut quatuor partes inde fiant, una ad fabricam ecclesiæ relevandam, altera pauperibus distribuenda, tertia presbytero cum suis clericis habenda, quarta episcopo reservanda, ut quidquid exinde jusserit, prudenti consilio fiat.

Si episcopus aut presbyter rem ecclesiæ quocunque ingenio alienare præsumpserit. Ex concilio Bracarenensi.

CCCXLII. (Concil. Bracar. II, c. 17; BURCHARD. lib. III, c. 179.) Si quis presbyter aut diaconus inventus fuerit de ministeriis ecclesiæ aliquid venundasse, quia sacrilegium commisit, placuit eum in ordinatione ecclesiæ non haberi. In iudicio tamen episcopi dimittendum est sive dignus sit sive indignus in suo recipi gradu.

Ut nulli præsulî possessionem magnam vel parvam ecclesiæ liceat in perpetuum alienare. Ex decretis Symmachi papæ.

CCCXLIII. (Concil. Roman. III, sub Symmacho, c. 4.) Ut nulli apostolicæ sedis præsulî liceat prædium rusticum, quantæcunque fuerit vel magnitudinis vel exiguitatis, sub perpetua alienatione vel commutatione ad cujuslibet jura transferre (247).

Ex eadem re. Ex eodem.

CCCXLIV. (*Ex eod. conc. Rom.*, c. 1.) Sane domus in quibuslibet **161** urbibus constitutæ, quarum statum necesse est expensa non modica sustentari, acceptis si offerri contigerit, sub justa estimatione redditibus et divini timore iudicii commutentur.

De eadem re. Ex eodem.

CCCLXV. (*Ex eod. conc. Rom.* c. 8; BURCHARD. lib. III, c. 180.) Quicumque presbyter de jure tituli

et inde apud Gratianum dist. I, *de consecrat. cap. 15.* Vide Capitulare Theodulfi Aurelianensis, cap. 14; Capitulare Ahytonis episcopi Basileensis, cap. 8; et Capitula ejusdem cap. 14. Vide etiam Addit. I Capitular., cap. 10.

(247) Vide concilium Parisiense, lib. I, cap. 17.

(243) Vide Capitulare Ahytonis episcopi Basileensis, cap. 15.

(244) Vide supra, cap. 240.

(245) Vide supra capp. 132 et 191.

(246) Caput istud habetur in epilogo quem vocant concilii Romani, sub papa Silvestro celebrati,

sui quolibet modo, præter aurum, argentum, vel gemmas, vestes quoque, si sunt, vel si accesserint aliqua mobilia ad ornamenta divina minime pertinentia, aliquid in perpetuum alienare tentaverit, donator, alienator ac venditor honoris sui amissione mulcentur.

Item cap. 6.

CCCXLVI. (*Ex eod. conc. Rom. c. 7.*) Præterea qui rem ecclesiæ petierit et acciperit, vel qui presbyterorum aut diaconorum seu defensorum danti subscripserit, quo iratus Deus animas percutit anathemate feriatur.

Ut presbyteri non vendant rem ecclesiæ ubi sunt constituti. Ex concilio Carthaginensi.

CCCXLVII. (*Concil. Carthag. c. 33; BURCHARD. lib. III, c. 178.*) Item placuit ut presbyteri non vendant rem ecclesiæ ubi sunt constituti, nescientibus episcopis suis; quomodo et episcopo non licet vendere prædia ecclesiæ ignorante concilio et presbyteris sui. Non habentem autem necessitatem nec episcopo liceat ecclesiæ ignorante concilio et presbyteris suis. Non habentem autem necessitatem nec episcopo liceat ecclesiæ rem tituli sui usurpare [*Legendum, liceat matris ecclesiæ nec presbytero rem, etc.*]

162 *De eadem re. Ex eodem.*

CCCXLVIII. (*Concil. Carthag. c. 26.*) Placuit ut rem Ecclesiæ nemo vendat. Quod si redditus non habet, et aliqua nimia necessitas cogat, hoc insinuandum est primati provincie ipsius; ut cum statuto numero episcoporum, utrum fiendum sit arbitretur. Quod sin on fecerit, reus Deo et concilio venditor amisso honore teneatur.

Ex decretis sancti Martini papæ.

CCCXLIX. (*MARTIN. BRACAR. c. 14; BURCHARD. lib. I, c. 215, et lib. III, c. 181.*) Si quis episcopus, nulla ecclesiasticæ rationis necessitate compulsus, in suo clero (in scio clero), aut ubi forte non est presbyter, de rebus ecclesiasticis aliquid præsumpserit vendere, res ipsas ecclesiæ propriæ restaurare cogatur, et in iudicio episcoporum deiciatur auditus, et tanquam furti aut latrocinii reus suo honore privetur.

Quid agere oporteat propinquos illius qui ecclesiam ditavit de rebus suis, si præviderent ex collatis aliquid defraudatum ecclesiæ. Ex concilio Toletano.

CCCL. (*Concil. Tolet. II, c. 4; BURCHARD. lib. III, c. 182.*) Omnis itaque rei ecclesiasticæ quantitas, sicut remedium venis tribuit conferenti, ita damnum rite præparat fraudatori. Et ideo nullus sacerdotum vel ministrorum ex rebus ecclesiæ, quæ in quibuscunque locis a fidelibus largiuntur, aliquid auferat, vel juri suo aut cathedræ propriæ unitati connectat. Verum ut hujus rei potior soliditas habeatur, propinquis ejus qui construxit vel ditavit ecclesiam licitum sit hanc bonæ intentionis habere **163** solertiam, ut si sacerdotem seu ministrum aliquid ex collectis rebus præviderint defraudare, aut commonitionis honesta conventionem

A compescant, aut talia episcopo vel judiei corrigenda denuntient. Quod si talia episcopus agere tentat, metropolitano ejus hæc insinuare procurant. Si autem metropolitanus talia egerit, regis hæc auribus intimare non differant. Ipsæ tamen hæredibus in eisdem rebus non liceat quasi juris proprii potestatem præferre, non rapinam, non fraudem ingerere, non violentiam quamcumque præsumere. Si quis hæc monita temerare præsumpserit, et male rapta cum confusione restituet, et excommunicationis annuæ sententiam sustinebit.

De terrulis et exiguis vineis. Ex concilio Agathensi.

CCCLI. (*Conc. Agath. c. 46.*) Terrulas aut vineas exiguas et ecclesiæ minus utiles aut longe positas parvas episcopus sine consilio fratrum, si necessitas fuerit, distrahendi habeat potestatem.

Quod fugitivi servi ecclesiæ permittuntur distrahi. Ex eodem concilio.

CCCLII. (*Concil. Agath. c. 46; BURCHARD. lib. III, c. 188.*) Fugitivos etiam servos, domos suas aut familias deserentes, qui etiam si revocati fuerint, teneri non possunt, simili ratione ab episcopo, si voluerit, aut si ita illi meruerint, distrahantur.

164 *Si quis chartas vel præcepta regia suppressere aut adversariis tradere ausus fuerit. Ex concilio Agathensi.*

CCCLIII. (*Conc. Agath. c. 26; BURCHARD. lib. III, c. 183.*) Si quis vero de clericis documenta quibus ecclesiæ possessio firmatur aut suppressere aut negare aut adversariis fortasse tradere damnabili et puniendi obstinatione præsumpserit, quidquid per abstinentiam [*edit. Helmæstad., abstractionem; Sirm., absentiam*] documentorum damni Ecclesiæ illatum est, et de propriis facultatibus reddant, communionem priventur. Hi autem qui in damno ecclesiæ instrumenta sanctæ Ecclesiæ impie sollicitati a traditoribus [*Sirm., sollicitatis trad.*] susceperunt, pari sententia feriantur.

De testamento episcopi qualiter valeat. Ex eodem concilio.

CCCLIV. (*Conc. Agath. c. 51; BURCHARD. lib. I, c. 212.*) Si quis episcopus condito testamento aliquid de ecclesiastici juris proprietate delegaverit, aliter non valebit nisi tantum de juris proprii facultatibus suppleverit.

De manumissionibus in Ecclesia. Ex eodem.

CCCLV. (*Conc. Agath. c. 56.*) Mancipia monachis donata ab abbate non licet manumitti. Injustum est enim ut, monachis quotidianum rurale opus facientibus, servi eorum libertatis otio potiantur (248).

De eadem re. Ex concilio Toletano.

CCCLVI. (*Concil. Tolet. IV, c. 67; BURCHARD. lib. III, c. 189.*) Episcopi qui nihil ex proprio suo Ecclesiæ Christi conferunt liberos ex **165** familiis

(248) Vide Regulam sancti Ferreoli, cap. 36.

Ecclesie ad condemnationem suam facere non presumant. Impium est enim ut qui res suas Ecclesie Christi non contulerit, damnatum inferat. Talis igitur libertus successor episcopus absque aliqua oppositione ad jus Ecclesie revocabit (249).

De eadem re. Ex eodem concilio.

CCCLVII. (Concil. Tolet. IV, c. 88; BURCHARD lib. III, c. 176). Episcopus qui mancipium juris Ecclesie, non retento ecclesiastico patrocinio, manumitti desiderat, duo meriti ejusdem et peculii coram concilio Ecclesie cui preeminet per commutationem subscribentibus sacerdotibus offerat, ut rata et justa inveniatur definitio commutantis. Hujusmodi autem liberti adversus Ecclesiam cujus juris existit accusandi vel testificandi denegetur licentia. Quod si presumpserit, placet ut stante commutatione in servitutem propriæ Ecclesie revocetur.

De libertis Ecclesie. Ex eodem concilio.

CCCLVIII. (Concil. Tolet. IV, c. 72; BURCHARD lib. III, c. 186). Liberti qui a quibuscunque manumissi sunt, atque Ecclesie patrocinio commendati sunt, sacerdotali defensione a cujuslibet insolentia protegentur, sive in statu libertatis eorum, seu in peculio quod habere noscuntur.

De thesauris ecclesiasticis. Ex Capitularium lib. I, titulo 117.

CCCLIX. (Lib. I Capitular. c. 123). Ut singuli episcopi, abbates et abbatissæ diligenter considerent thesauros 166 ecclesiasticos, ne propter perfidiam aut negligentiam custodum aliquid de gemmis aut de vasis vel de reliquo thesauro sit perditum.

Ut nullus rem ecclesie immobilem alienare presumat, Ex lib. I, cap. 19.

CCCLX. (Imp. JUSTINIAN., nov. 7, c. 1; lib. II Capitular. c. 29; BURCHARD lib. III, c. 164). Nulli liceat alienare rem immobilem ecclesie, sive domum, sive agrum, sive hortum, sive rusticum mancipium, vel panes civiles, neque creditoribus specialis hypothecæ titulo obligare (250). Alienationis autem verbum contineat conditionem, donationem, permutationem, et emphiteuseos perpetuum contractum. Sed omnes omnino sacerdotes ab hujusmodi alienatione abstineant, poenas timentes quas Leoniana constitutio minatur (L. 14, C. de sacros. eccles).

Si princeps commutationem in ecclesia facere voluerit. Ex eodem capitulo 30.

CCCLXI. (JUSTINIAN. nov. 7, c. 2; lib. II Capitular. c. 30; BURCHARD lib. III, c. 165). Si princeps voluerit rem immobilem sanctis locis prestare et accipere ab eo aliam immobilem rem, et eo modo permutationem contrahere, liceat hoc ei facere divina pragmatica sanctione ab eo promulgata (251).

(249) Vide concilium Hispalense I, cap. 1 et 2, et concilium Emeritanum, cap. 20.

(250) Vide lib. III Decretal; tit. 13, cap. 5.

A *De precariis ecclesiasticis. Ex concilio ad Belvacum titulo 21.*

CCCLXII (Concil. Meld. c. 21; Capitula CAROLI CALVI tit. 6, c. h; BURCHARD lib. III, c. 166). Ut precariæ et commutationes tempore viduarum occupaverant, rescindantur, et cum auctoritate ecclesiastica 167 vel civili, si fiendæ sunt, fiant.

De eadem re. Cap. 22.

CCCLXIII. (Concil. Meld. c. 22; Capitula CAROLI CALVI, tit. 6, c. 7; BURCHARD lib. III, c. 167). Precariæ autem a nemine de rebus ecclesiasticis fieri presumantur, nisi quantum de qualitate convenienti datur ex proprio, duplum accipiatur ex rebus ecclesie, in suo tantum qui dederit nomine, si res proprias et ecclesiasticas usu fructuario tenere voluerit. Si autem res proprias ad presens dimiserit ex rebus ecclesiasticis triplum fructuario usu in suo tantum quis nomine sumat. Quia sic eas quemque tractare ut alienarum rerum dispensatorem convenit, non ut propriarum largitorem.

De eadem re. Ex eodem.

CCCLXIV. (Concil. Meld. c. 22; BURCHARD lib. III, c. 168). A nulla potestate quis cogatur facere precariam de rebus Deo et sanctis ejus dicatis, cum ratio et usus obtineat neminem cui non vult contra utilitatem et rationem præstitum de proprio facere beneficium.

Ut precariæ in quinquennio renoventur. Ex eodem.

CCCLXV. (Concil. Meld. c. 22; BURCHARD lib. III, c. 169). Ut precariæ de quinquennio in quinquennium secundum antiquam consuetudinem et auctoritatem renoventur.

De commutationibus. Ex eodem, cap. 23.

CCCLXVI. (Concil. Meld. c. 23; BURCHARD lib. III, c. 171). Ut commutationes rerum ecclesiasticarum valide caveantur et subtilissime 168, si aliquo modo fieri debent, incipiantur. Quæ autem inconsulte factæ sunt, juxta decretum canonium Hilarii papæ (cap. 1), quæ illicite decessor episcopus admisit, vel ab aliis illicite commissa sunt, ab eo qui successor est emendantur (252).

D *Ne præcepta fiant super beneficia ecclesiastica vel precarias. Ex concilio apud sanctum Medardum, cap. 40.*

CCCLXVII. (Conc. Meld. c. 22; Capitula CAROLI CALVI, tit. 6, 7; BURCHARD lib. III, c. 175). Præcepta autem regalia super precariis ecclesiasticis fieri nec ratio sinit nec auctoritas quolibet modo permittit: quoniam præcepta in jure ecclesiastico firmare indignum judicet necesse est majestas regia nisi ab ecclesiastico rectore petantur. Isdem autem custos Ecclesie solertissime caveat ne sui ordinis et ecclesiasticæ communionis forte immemor,

(251) Vide ibid., tit. 19, cap. 1.

(252) Vide concilium Valentinum III, cap. 21, et lib. III Legum Longob., tit. 10, cap. 3.

contra auctoritatem præceptum regum pro quacun-
cunque assentatione fieri petat: qui etsi fecerit,
non audiatur, si autem et obtinuerit, regia discre-
tione et episcopali iudicio idem rescendatur, et pe-
titor injustus pro principis injusta suggestionem
digne corripiatur.

De eadem re. Ex eodem cap.

CCCLXVIII. (*Capitula* CAROLI CALVI tit. 9, c. 7,
§ 11, in concilio apud sanct. Medard). Sciant fide-
les nostri quia concessimus in synodo venerabili-
bus episcopis ne super beneficia ecclesiastica vel
precarias, etiamsi quilibet monasterium prælatus
irrationabiliter petierit, præcepta confirmationis
nostræ ullo modo faciamus. **169** Et ideo ab irra-
tionabili petitione se unusque compescat.

*Ne commutationes fiant de rebus ecclesiasticis sine
consensu regis. Et ut mancipia ecclesiastica nisi
ad libertatem commutentur. Ex eodem, cap. 12.*

CCCLXIX. *Capitula* CAROLI CALVI *ibid.*, § 12;
BURCHARD, lib. III, c. 172). Ut missi nostri omnibus
per illorum missaticum denuntient ne commutatio-
nes rerum vel mancipiorum ecclesiasticorum qui-
libet prælatus sine licentia et consensu nostro præ-
sumat facere.

Alia.

Capitula CAROLI CALVI *ibid.*; BURCHARD, lib. III, c.
173). Neque mancipia ecclesiastica quisquam nisi
ad libertatem commutet; videlicet ut mancipia
quæ pro ecclesiastico dabantur, in Ecclesiæ servi-
tute permaneant, et ecclesiasticus homo qui com-
mutatur perpetua libertate perfruatur (253). Quod
enim semel Domino consecratum est, ad humanos
usus jam transferri non potest. Ait enim lex:
*Si quis mutaverit, et quod mutat, et quod muta-
tum est, sacrificabitur Domino (Levit. (XXVII).*

170 *Item ex Capitulis ad Carisiacum.*

CCCLXX. (BURCHARD, lib. III, c. 174). Injustum
videtur et impium ut mancipia quæ fideles viri
seu femine pro remedio animæ suæ Deo et sanctis
ejus consecrarunt, cujuscunque muneris, pretii,
vel commutationis commercio iterum in sæcula-
rem servitutem redigantur, cum canonica auctori-
tas servos fugitivos tantummodo distrahi permit-
tat. Et ideo omnes rectores ecclesiarum summopere
caveant ne unius eleemosyna alterius peccatum
fiat. Sicut enim indecens est ut ex libero servus
fiat, sic absurdum ut ex ecclesiastica dignitate
servus decidens humanæ obnoxius sit servituti.

(253) Quæ sequuntur post illa verba *perpetua li-
bertate fruatur*, non exstant in actis concilii Sues-
sionensis, unde illa citat Regino, neque in Capi-
tulis Caroli Calvi, non demum in capitulari Com-
pendiensi a nobis edito in appendice Lupi Ferra-
riensis, quod descriptum est ex Capitulis editis in
synodo illa Suesionensi. Habentur tamen etiam
apud Burchardum, qui haud dubie accepit ex Re-
gione.

(254) Vide lib. VII *Capitular.* c. 200, Addit. I, c.
9, et Addit. II, c. 9.

(255) In vulgatis *Capitularium* editionibus, et in
codice Regio, ex quo prima Parisiensis editio pro-

De die Dominico. Ex Capit Caroli.

CCCLXXI. (Lib. I *Capitular.* c. 81; BURCHARD,
lib. II, c. 82). Statuimus quoque, secundum quod
in lege Dominus mandavit, ut opera servilia die-
bus Dominicis non agantur, sicut genitor meus in
suis synodalibus edictis mandavit (254), quod nec
viri ruralia exerceant, nec in vinea colenda, nec in
campis arando, vel metendo, vel fenum secando,
vel spem ponendo, vel in sylvis stirpando, vel ar-
bores cædere, vel in petris laborare, nec domos
struere, nec in horto laborare, nec ad placita con-
veniant, nec mercatus fiat, nec venationes exer-
ceantur.

*Quid in Dominico die possit vel liceat fieri. Ex
eodem.*

B CCCLXXII. (Lib. I *Capitular.* c. 81; BURCHARD,
lib. II, c. 83). Tria carraria opera licet fieri in Do-
minica die, id est hostilia carra, victualia, **171**
vel angaria, et si forte necesse sit, corpus cujus-
libet duci ad sepulcrum.

Item de die Dominico. Ex eodem concilio.

CCCLXXIII. (Lib. I *Capitular.* c. 81 BURCHARD,
lib. II c. 84). Femine opera textilia non faciant
in die Dominica, non capulent vestitus, non con-
suant, vel lanam carpant (255). Non licet linum
battere, aut in publico vestimenta lavare, nec ver-
veces tondere, ut omnimodis honor et requies die
Dominica persolvatur. Sed ad missarum solemnias
undique conveniant et laudent Deum pro omni-
bus bonis quæ nobis in illa die conferre dignatus
est.

*Ut mercatus in die Dominico non sit. Ex
concilio...*

CCCLXXIV. (*Concil. Moyunt. an.* 813, c. 37;
lib. V *Capitular.* c. 88; BURCHARD, lib. II, c. 81 et
85). Omnes dies Dominicos cum omni veneratione
observare decrevimus et ab illicito opere abstinere,
et ut mercatus in eis minime fiat, nec placitum
ubi aliquis ad mortem vel ad pœnam judicetur,
nec sacramenta **172** jurentur (256).

Ex Capitularium lib. I cap 139.

CCCLXXV. (Lib. I *Capitular.* c. 145; BURCHARD,
lib. II, c. 86). Mercatus die Dominico in nullo loco
habeatur (257).

D *Ut nullus episcopus vel infra positus die Dominico
causam judicare præsumat. Ex concilio Tarra-
conensi.*

CCCLXXVI (*Concil. Tarrac.* c. 4; BURCHARD,
lib. II, c. 87). Ut nullus episcoporum vel presby-

diit, legitur; *Item fem. op. text non faciant, nec
capulent vestitus, nec consuant, vel acupiculae fa-
ciant; nec lanam carpere etc. Codex Colbertinus,
vel acupiculae faciant. Ri apullensis, acupiculae faciant.*
Noster, nec acupiculae faciant. Pro eo autem quod hic
legitur, nec verveces tondere, editiones *Capitula-
rium* habent *berbices*. Et tamen omnes libri mss.
habent *verveces* aut *vervices*, etiam ille ex quo
prima editio Parisiensis adornata est.

(256) Vide lib. IV *Capitul.*, cap. 28, et *Capitularium*
Riculfi Suesion., cap. 18.

(257) Vide lib. II *Leg. Longob.*, tit. 49, cap. 1.

terorum vel clericorum die Dominico propositum A
cujuscunque causæ negotium audeat vindicare,
nisi hoc tantum, ut Deo statuta solemnia peragan-
tur.

*De festivitibus anni. Ex Capitularium lib. II,
cap. 23.*

CCCLXXVII. (Lib. II *Capitular.* c. 35). Festos
dies in anno celebrare sancimus, id est, diem
Dominicum Paschæ cum omni hebdomada, diem
Ascensionis Domini, Pentecosten similiter ut in
Pascha, apostolorum Petri et Pauli diem unum,
Nativitatem sancti Johannis Baptistæ, Assumptio-
nem sanctæ Mariæ, sancti Michaelis, sancti Remi-
gii, sancti Martini, sancti Andree, in Natali Domi-
ni dies quatuor, Octavam Domini, Epiphaniam
Domini, Purificationem sanctæ Mariæ; et illas festi- B
vitates martyrum vel confessorum observare de-
crevimus quorum in unaquaque parochia corpora
requiescunt (258).

173 *De eadem. re Ex concilio Adrisphach.*

CCCLXXVIII. Festos dies celebrare sancimus, id
est, diem Paschæ, similiter feria secunda, tertia,
quarta et quinta. Ante missam licentia sit arandi
et seminandi, hortum vel vineam excolendi, et
sepem circumcludendi. Ab alio vero opere cessare
decrevimus. Post missam autem ab opere vacare.
Pentecosten similiter ut in Pascha. Sancti Laurentii,
Kal. Novemb. Omnium Sanctorum. Similiter dedi-
cationes ecclesiarum (259).

*De non flectendo genu in diebus festis. Ex concilio
Nicæno.*

CCCLXXIX. (*Concil. Nic.* c. 20; BURCHARD. lib.
II, c. 88). Quoniam sunt quidam in die Dominico
genu flectentes, et in diebus Pentecosten, ut om-
nia in diversis locis consonanter observentur, pla-
cuit sancto concilio stantes Domino vota persol-
vere.

Unde supra.

CCCLXXX. Ut presbyteri plebibus annuntient
quod in Quadragesima et in jejuniis Quatuor Tem-
porum tantummodo ad miseram solemniam annun-
tiantes diacono genua flectere debeant. In Domini-
cis et contra diebus vel cæteris festis a vespera us-
que in vesperam non flectant genua, sed stantes
incurvati orent. Nec quisquam uno genu solo tenus
impresso orare præsumat, sicut Judæi irridentes D
Dominum in ejus passione fecisse leguntur, sed
utraq; **174** genua terre figat. Ait enim Aposto-
lus: *Flecto genua mea ad Patrem Domini nostri
Jesu Christi (Ephes. III).*

*Ut turpia cantica plebibus prohibeantur. Ex con-
cilio Arelatensi.*

CCCLXXXI. (*Concil. Tolet.* III c. 23). Extermi-
nanda omnino est irreligiosa consuetudo, quam
vulgus per sanctorum solemnitates agere consue-
vit, ut populi, qui debent officia divina attendere
saltationibus et turpibus invigilent canticis, non

solum sibi nocentes, sed et religiosorum officiis
perstreptentes. Hoc etenim ut ab omni Hispania
depellatur, sacerdotum et judicum a sancto con-
cilio curæ committitur.

*Ne super mortuorum cadaveribus carmina diabo-
lica nocturnis horis cantentur. Unde supra.*

CCCLXXXII. (BURCHARD. lib. X, c. 34). Laici qui
excubias funeris observant, cum timore et tremore
et reverentia hoc faciant. Nullus ibi præsumat dia-
bolica carmina cantare, non joca et saltationes
facere, quæ pagani diabolo docente adinvenerunt
(260). Quis enim nesciat diabolicum esse, et non
solum a religione Christiana alienum, sed etiam
humanæ naturæ esse contrarium, ibi cantari, læ-
tari, inebriari, et cachinnis ora dissolvi, et omni
pietate et affectu charitatis postposito, quasi de
fraterna morte exultare, ubi luctus et planctus fle-
bilibus vocibus debuerat resonare pro amissione
chari fratris? Patres siquidem Veteris ac Novi Te-
stamenti mortes sanctorum virorum legimus mul-
tis **175** in locis cum fletu deplorassee, in nullo
autem loco, quia a sæculo recesserant, exultasse.
Nam et Jacob Patriarcham flevit Ægyptus tota die-
bus septuaginta. Et Joseph et fratres ejus, cum
patrem deferrent in terram Chanaan ad sepelien-
dum, celebrantes exsequias, ad aream Atahæ
[Atad], quæ sita est trans Jordanem, planctu ma-
gno atque vehementi impleverunt septem dies
(Gen. 1). Tanta autem fuit planctus ut locus inde
nomen acceperit. Et de beato Stephano legimus
C quod sepelierunt eum sive curaverunt viri timo-
rati, et fecerunt planctum magnum super eum
(Act. vii). Et ideo talis inepta lætitia et pestifera
cantica ex auctoritate Dei penitus interdicenda
sunt. Si quis autem cantare desiderat, *Kyrie elei-
son* cantet. Sin aliter, omnino taceat. Si autem ta-
cere non vult, statim ab omnibus banniat, vel
adjuretur ut non habeat ibi licentiam amplius
consistere, sed recedat, et ad propriam eat man-
sionem. In crastinum autem taliter coerceatur ut
cæteri timeant.

*Ut episcopus clericos alterius parochiæ nullatenus
ordinet. Ex concilio Antiocheno.*

CCCLXXXIII. (*Concil. Antioch.* c. 22; BURCHARD.
lib. I, c. 107). Episcopus non constituat presbyte-
ros aut diaconos alteri subjectos episcopo. Si quis
autem tale aliquid agere tentaverit, irrita sit ejus
ordinatio, et ipse coerceatur a synodo.

176 *Ut nullus alterius clericum ordinet. Ex
concilio Nicæno*

CCCLXXXIV. (*Concil. Nicæn.* c. 16; BURCHARD. lib.
I, c. 109). Si quis episcopus clericum ad alium per-
tinentem audacter invadere [*edit. Helmaestad.,
pertinentem aut diaconum invadere, male*] et in
sua Ecclesia ordinare tentaverit non consentiente
episcopo a quo discessit, ordinatio hujusmodi
irrita comprobetur.

(258) Vide lib. I *Capitular.*, c. 164, et I. VI, c. 186.

(259) Vide concilium Moguntiacum celebratum
anno 813, cap. 36.

(260) Vide lib. VI *Capitular.*, 193, 194, et concil.
Tolet. III, c. 22.

De eadem re. Ex concilio Africano.

CCCLXXXV. (*Concil. Afric. c. 57; lib. vii Capitular. c. 24; BURCHARD. lib. viii, c. 11*). Non placuit ut quicumque in ecclesia vel semel legerit, ab alia ecclesia ad clericatum non teneatur.

Quod non oportet absolute ordinationes fieri. Ex concilio Chalcedonensi.

CCCLXXXVI. (*Concil. Chalcedon. c. 8; BURCHARD. lib. ii, c. 6*). Nullum absolute ordinari debere presbyterum aut diaconum nec quemlibet in gradu ecclesiastico, nisi specialiter ecclesie civitatis aut possessionis, aut martyrii, aut monasterii, cui ordinandus est, pronuntietur. Qui vero absolute ordinantur, decrevit sancta synodus irritam haberi huiusmodi manus impositionem, et nusquam posse ministrare, ad ordinantis injuriam.

Item ut nullus absolute ordinetur. Ex Capitularium, lib. 1, cap. 25.

CCCLXXXVII. (*Lib. 1 Capitular. c. 25*). Ut nullus absolute ordinetur et sine pronuntiatione stabilitatis loci ad quem ordinatur.

177 *De examinatione ante ordinationem. Ex eodem, cap. 136.*

CCCLXXXVIII. (*Lib. 1 Capitular. c. 142*). Ut presbyteri non ordinentur priusquam examinentur.

De eadem re. Ex concilio Meldensi, cap. 52.

CCCLXXXIX. (*Concil. Meld. c. 52*). Qui vero ex nostris paræchiis aut ad titulum aut absolute ordinari petuntur, nullatenus ordinentur nisi aut in loco certo et religioso, vel etiam in civitate, saltem uno anno immorentur, ut de vita et conversatione atque doctrina illius certitudo possit agnosci. Et nemo absolute ordinare quemquam præsumat, sicut sancti sanxerunt canones (261).

Ut ordinati litteras accipiant a suis ordinatoribus. Ex concilio Africano.

CCCXC. (*Concil. Afric. c. 56; BURCHARD. lib. ii, c. 46*). Placuit ut quicumque deinceps ordinantur per provincias Africanas, litteras accipiant ab ordinatoribus suis manu eorum subscriptas continentes consulem et diem, ut nulla altercatio de posterioribus vel anterioribus oriatur.

Ut nullus alterius servum ordinare præsumat. Ex epistola Leonis papæ.

CCCXCI. (*Decreta Leonis I, c. 1*). Non admittantur passim ad ordinem sacerum quibus nulla natalium, nulla morum dignitas suffragatur; et qui a dominis suis libertatem consequi minime potuerunt, ad fastigium sacerdotii, tanquam servilis vilitas **178** hunc honorem capiat, non provehantur. Et probari Deo posse creditur qui domino suo necdum probare se potuit. *Et post pauca.* Debet esse immunis ab aliis qui divinæ militiæ fuerit aggregandus; ut castris Dominicis, quibus nomen ejus ascribitur, nullis necessitatum vinculis abstrahatur.

(261) Vide infra cap. 442 hujus libri.

(262) Vide concil. Mogunt. sub Carolo M., c. 23.

(263) Mutila est prima pars istius capituli, adeoque nullum sensum habet. Sic itaque supplendus est

A *De eadem re. Ex concilio Moguntiacensi, cap. 26.*

CCCXCII. (*Concil. Aurelian. 1, c. 8; concil. Wormat. c. 40*). Si servus, absente aut nesciente domino, episcopo autem sciente, diaconus aut presbyter fuerit ordinatus, ipse in clericatus officio permaneat, episcopus autem eum duplici satisfactione domino persolvat (262). Si vero episcopus servum eum esse nescierit, qui testimonium de illo perhibent, aut eum postulant ordinari, simili recompensatione teneantur obnoxii (263).

Ut nullus ministrorum alterius paræchiæ clericum latentem ad ordinationem subintroducatur. Ex epistola Innocentii papæ.

CCCXCIII. (*Decreta Innoc. I, c. 14*). Ut de aliena Ecclesia clericum ordinare nullus episcopus usurpet, nisi alterius episcopi precibus exoratus fecerit, vel **179** ipse episcopus exoratus concedere voluerit. Hoc etiam synodus Nicæna statuit, ut abjectum ab altero clericum altera Ecclesia non recipiat.

Item de servis ordinandis. Ex concilio Toletano.

CCCXCIV. (*Concil. Tolet. c. 73; BURCHARD. lib. 1, c. 25*). Quicumque libertatem a dominis suis ita percipiunt ut nullam sibi in eis obsequium patronus retinet, isti, si sine crimine sunt, ad clericatus ordinem libere suscipiantur, quia directa manumissione absoluti noscuntur. Qui vero retento obsequio manumissi sunt, pro eo quod a patronis adhuc servitute tenentur obnoxii, nullatenus sunt ad ecclesiasticum ordinem promovendi; ne, quando voluerint eorum domini, fiant ex clericis servi.

Item ex Capitularibus, tit. 84.

CCCXCV. (*Concil. Paris. lib. 1, c. 22, et lib. v, Capitular. c. 178*). Si laici clericos probabilis vitæ et doctrinæ episcopis consecrando suisque in Ecclesiis constituendos obtulerint, nulla qualibet occasione eos rejiciant.

De servorum ordinatione. Ex eadem, cap. 82.

CCCXCVI. (*Capitularium Aquisgranense Ludovici Pi, c. 6; lib. 1 Capitular. c. 88; BURCHARD. lib. ii, c. 31; Ivo, part. vi, c. 232*). De servorum ordinatione, qui passim ad gradus ecclesiasticos indiscrete promoventur, placuit omnibus cum sacris canonibus concordare debere; et statutum est ut nullus episcoporum deinceps eos ad sacros ordines promovere præsumat, nisi prius a dominis propriis libertatem consecuti fuerint. Et **180** si quilibet servus dominum suum fugiens vel latitans, aut qualibet calliditate vel fraude, ad gradus ecclesiasticos pervenerit, decretum est ut deponatur, et dominus ejus eum recipiat. Si vero avus aut pater ab alia patria in aliam migrans, in eadem provincia filium genuerit, et ipse filius ibidem educatus et ad gradus ecclesiasticos promotus fuerit, et utrum servus sit ignotum sit [*Sirmond., ignoratum fuerit. Codex noster ve-*

hiatus ex editionibus concilii Aurelianensis: *Si servus, absente aut nesciente domino, et episcopo sciente quod servus sit, aut diaconus, etc.* De servorum porro ordinatione vide infra cap. 306 hujus libri.

tus, ignoraverit], et postea veniens dominus illius legibus eum adquisierit, sancitum est ut si dominus ejus illi libertatem dare voluerit, in gradu suo permaneat. Si vero eum catena servitutis a castris Dominicis abstrahere voluerit, gradum amittat, quia juxta sacros canones vilis persona manens sacerdotii dignitate fungi non potest.

De peculiare servorum.

CCCXCVII. (Lib. I *Capitular.* c. 88; BURCHARD. lib. II, c. 23; Ivo, part. VI, c. 38.) De rebus vero illorum vel peculiare qui a dominis propriis libertate donantur ut ad gradus ecclesiasticos jure promoveantur, statutum est in potestate dominorum consistat utrum illis concedere an sibi vindicare voluerint.

De peculiare ordinatorum.

CCCXCVIII. (Lib. I *Capitular.* c. 88; BURCHARD. lib. II, c. 122.) Ceterum si post ordinationem aliqui adquisierit, illud observandum est quod canonicis de consecratis nihil habentibus constitutum est.

De servis ecclesiarum.

CCCXCIX. (Lib. I *Capitular.* c. 88; BURCHARD. lib. II, c. 32; Ivo, part. VI, c. 133.) De ecclesiarum vero servis **181** communi sententia est decretum ut archiepiscopi per singulas provincias constituti nostram auctoritatem, suffraganei autem illorum exemplar illius penes se habeant. Et quodcumque de familia ecclesie utilis aliquis inventus est ordinandus, in ambone ipsa auctoritas eorum populo legatur, et coram sacerdotibus et omni clero ante cornu altaris, sicut in nostra auctoritate continetur, remota qualibet calliditate, libertatem consequatur, et tunc demum ad gradus ecclesiasticos promoveatur.

De familiis monasteriorum.

CCCC (Lib. I *Capitular.* c. 88.) Similiter quoque de his agendum est quos laici de familia ecclesiarum ad sacros ordines promovere voluerint. Sed et de his quos prepositi canonicorum aut monachorum ordinandos expetierint eadem forma servanda est.

Exemplar libertatis supra notatum.

CCCCI. (BURCHARD. lib. II, c. 26; Ivo, part. VI, c. 127.) Auctoritas ecclesiastica patenter admonet, insuper et majestas regia canonice religioni assensum prebet, ut quemcumque ad sacros ordines ex familia propria promovere ecclesia queque delegerit, in presentia sacerdotum, canonicorum, simul et nobilium laicorum, ejus qui subjecta est subscriptione sub (264) libertatis testamento solemniter roboretur. Idcirco ego in Dei nomine episcopus, vel abbas, vel quilibet alius, annuente Christo sancte illius ecclesie rector quemdam ecclesie nostre famulum nomine illum **182** sacris ordinibus oblatum, ad altaris cornu, in nobilium virorum presentia per hoc auctoritatis testamentum stabo, ita, ut ab hodierna die et tempore bene

ingenuus atque ab omni servitutis vinculo securus permaneat tanquam si ab ingenuis parentibus fuisset procreatus vel natus, eandemque pergat partem quacunque volens canonice elegerit, ita ut deinceps nec nobis neque successoribus nostris ullum debeat noxie conditionis servitium, sed omnibus diebus vite sue sub certa plenissimaque ingenuitate, sicut alii cives Romani, per hunc manumissionis atque ingenuitatis titulum bene semper ingenuus atque securus existat. De suo vero peculiare quod habet, vel quod abhinc vel deinceps assequi poterit, faciat inde secundum canonicam auctoritatem libere quidquid voluerit. Et ut hae ingenuitatis pagina inviolabilem obtineat firmitatem, manu propria illam roboravimus.

B

Exemplar libertatis de proprio servo.

CCCCII. (BURCHARD. lib. II, c. 30; Ivo, part. VI, c. 131.) Qui debitum sibi nexum atque competens relaxat servitium, premium in futuro apud Dominum sibi provenire non dubitat. Quapropter ego in Dei nomine ille pro remedio anime mee vel eterna retributione in ecclesia sancti Petri, vel illius sancti sub presentia episcopi, vel sacerdotum ibi consistentium ac nobilium laicorum, ante cornu altaris istius ecclesie, absolvo servum meum illum per hanc chartam absolutionis et ingenuitatis ab omni vinculo servitutis, ita ut ab hac die et deinceps ingenuus sit et ingenuus **183** permaneat tanquam si ab ingenuis parentibus fuisset natus vel procreatus, eamque pergat partem quam maluerit, vel quam ei auctoritas canonica permittit, et, sicut alii cives Romani, vitam ducat ingenuam. Nulli autem heredum meorum ac proheredum nec cuicumque alii persone quidquam debeat servitutis vel libertatis obsequium nisi soli Deo, cui omnia subjecta sunt, vel pro ejus amore ipsum devotus ad ejus servitium obtuli. Peculiare vero suum quod ei Dominus dederit, et deinceps Deo auxiliante laborare potuerit, concessum in perpetuum habeat, ut inde faciat quidquid illi placuerit secundum ecclesiasticas sanctiones. Si quis vero, quod futurum esse non credo, si ego ipse aut aliquis de heredibus meis vel quolibet opposita persona contra hanc ingenuitatis chartam venire tentaverit, aut eam quolibet modo infringere voluerit, primitivam iram Dei incurrat, et a liminibus sancte Dei Ecclesie extraneus efficiatur, et insuper cui litem intulerit sexaginta solidos persolvat, et quod repetit evindicare non valeat, sed pressane ingenuitas mee et aliorum bonorum hominum manibus roborata eum stipulatione subnixi omni tempore maneat incorvulsa.

(BURCHARD. lib. II, c. 27; Ivo, part. VI, c. 128.) Debent autem suprascripte ingenuitatis charta non solum nomen illis qui has fieri rogat, sed etiam nomina sacerdotum et nobilium laicorum, qui ibi adfuerint, in ordine digesta cum signis propria manu impressis continere. Nam sine horum astipu-

264) Vide tom. II Rev. Alamanni. Goldasti, cap. 7, pag. 37.

latione pagina auctoritate testium nudata proxi-
hilo deputatur. **184** Oportet etiam ut locum,
diem, annum, et consulem, et indictionem, in fine
vel in margine adnotatam habeat in hunc modum.
Actum in illa civitate, in domo sancti Petri, Kalen-
dis illis, anno Dominicæ incarnationis illo, regnan-
te illo rege, et præsidente in cathedra suprascriptæ
civitatis episcopo illo, in monasterio illo, indictione
illa, in Dei nomine feliciter. Amen. Ait enim
Romana auctoritas (Interpret. l. 1 Cod. Theodos.,
de Constitut. princ.): « Quæcunque leges sine die
et consule fuerint prolatae, non valeant. »

Quod manumissio in Ecclesia debet fieri.

CCCCIII (BURCHARD. lib. II, c. 28; Ivo, part. VI, c.
129.) Instruendi sunt præterea laici ut sciant quod
nullatenus alio loco manumittere proprio possunt
servos, quos Dominicis castris aggregari decreve-
runt, nisi in sacrosancta ecclesia, ordine supra
notato. Quomodo enim clerici extra ecclesiam li-
bertatem consequi possunt, qui a lege mundana
extranei sunt? Et quibus interdicitur ne ad sæcu-
lare iudicium procedant, quomodo sæculari iudi-
cio a iugo servitutis absolvuntur? Sed fortasse di-
cit aliquis: Clericus fieri non permittitur, nisi ante
susceptum clericatus officium ingenuitatis digni-
tate potiatur. Revera verum dicit. Et ideo quod in-
firmari vel vituperari potest, præcaveri debet.

Unde supra.

CCCCIV. (BURCHARD. lib. II, c. 29; Ivo, part. VI,
c. 130.) Non solum autem qui ad clericatus ordi-
nem promovendi sunt, in ecclesia manumittendi
sunt, verum etiam hi quos quisque pro remedio
animæ suæ emancipare **185** vult, secundum le-
gem mundanam in ecclesia absolvi debent, et eju-
sdem ecclesiæ patrocinio commendari. Scriptum
quippe est in Pacto Francorum.

De eadem re. Ex Pacto.

CCCCV. (Cap. 58 *Legis Ripuariorum*.) Hac etiam
volumus, ut qualiscunque Francus Ribuarus ser-
vum suum pro remedio animæ suæ secundum le-
gem Romanam liberum facere voluerit, ut in ec-
clesia coram presbyteris, diaconibus, seu cuncto
clero et plebe in manu episcopi servum cum tabu-
lis tradat, et episcopus archidiacono jubeat ut ei
tabulas secundum legem Romanam, qua ecclesiæ
vivunt [*Edit. Helmæstad, quæ in Ecclesia viget*],
scribere faciat, et tam ipse quam et omnis pro-
creatio ejus liberi permaneant, et sub tuitione ec-
clesiæ consistant, et omnem redditum status sui ad
ecclesiam persolvant, et non alibi nisi ad ecclesiam
ubi relaxati sunt mallum teneant. Et si absque li-
beris discesserint, nullum alium nisi ecclesiam re-
linquant hæredem.

De eadem re. Ex lege Romana.

CCCCVI. (Interpret. l. 1, et Cod. Theodos., de Ma-

(265) Caput istud non exstat in vulgatis editioni-
bus concilii Triburiensis. Exstat autem etiam apud
Burchardum et in veteri collectione canonum ms.
in Bibliotheca regia. Postrema porro illius pars,
quæ mutila est apud Reginonem, sic supplenda

numiss. in ecclesia.) Imperator Constantinus Au-
gustus Osio episcopo Cordubensi. Qui manumit-
tendi in sacrosancta ecclesia habuerit voluntatem,
tantum est ut sub præsentia sacerdotum servos
suos voluerit absolvere, noverit eos suscepta li-
bertate cives esse Romanos. Nam si clerici manci-
piis suis dare voluerint libertatem, etiamsi extra
conspicuum fecerint sacerdotum, vel sine scriptu-
ra verbis tantum fuerint absoluti, manebit, sicut
civibus **186** Romanis, integra et plena libertas.

*Quod charta libertatis in ambone sit legenda. Ex
concilio Triburiensi.*

CCCCVII. (BURCHARD. lib. II, c. 21.) Ut nulli de
servili conditione ad sacros ordines promovean-
tur, nisi prius a dominis propriis libertatem legiti-
mam consequantur: cujus libertatis charta ante
ordinationem in ambone publice legatur; et si
nullus contradixerit, rite consecrabitur. Porro si
de gradu deciderit, ejus sit conditionis cujus fue-
rat ante gradum (265).

De ordinatione. Ex concilio Neocæsariensi.

CCCCVIII. *Concil. Neocæsar.* c. 11; lib. I *Capitular.*
c. 50; BURCHARD. lib. II, c. 10.) Presbyter
ante tricesimum ætatis suæ annum nullatenus or-
dinetur, licet valde sit dignus, sed hoc tempus
observetur. Nam Dominus noster trigesimo ætatis
anno baptizatus est.

De diaconibus. Ex concilio Carthaginiensi.

CCCCIX. (*Concil. Carthag.* 3, c. 4; BURCHARD.
lib. II, cap. 11.) Item placuit ut ante xxv annos
187 ætatis nec diaconi ordinentur nec virgines
consecrentur.

*Qui partem digiti sibi abscidit, clericus esse non
debet. Ex epistola Felicis papæ.*

CCCCX. (*Decreta INNOC. I,* c. 28; BURCHARD, lib. II,
c. 14.) Qui igitur partem digiti sibi abscidit volens,
hunc ad clerum canones non admittunt. Cui vero
casu hoc accidit, et clerici possunt fieri, et si in
clero fuerint reperti, non abjici (266).

Ne illitterati ordinentur. Ex epistola Gelasii papæ.

CCCCXI. (*Decreta GELASII,* c. 16; BURCHARD, lib. II,
c. 18.) Illitteratos quoque aut aliqua parte corporis
imminutos nemo præsumat ad clerum provehere;
quia nec litteris carens sacris esse potest aptus
officiis, et vitiosum nihil Deo prorsus offerri lega-
lia præcepta sanxerunt. Similiter qui seipsos absci-
dunt (*Decreta GELASII,* c. 17).

*Ne criminosi ad clerum assumantur. Ex eadem
epistola.*

CCCCXII. (*Decreta GELASII,* c. 18; lib. VII *Capitular.*
c. 50.) Ne criminosi ad clerum admittantur.
Ait enim Apostolus: *Manum nemini cito imposue-
ris, neque communicaveris peccatis alienis*
(I Tim. v.)

est ex Burchardo et veteri illa collectione: *Porro
servus non canonice consecratus, postquam de
gradu ceciderit, ejus sit conditionis cujus fuerat
ante gradum.*

(226) Vide Innocentem III lib. x, epist. 124.

Ut dæmonibus similibusque passionibus irretiti ministeria sacra tractare non debeant. Ex eadem epistola.

(267) CCCCXIII. (*Decreta* GELASII, c. 19; BURCHARD. lib. II, c. 20). Usque adeo sane comperimus illicita quæque prorumpere ut dæmonibus similibusque passionibus irretitos mysteria sacrosancta tractare tribuatur. *Et post 188 pauca.* Si corpore sauciatum aut debilem nequaquam sancta contingere lex divina prohibet, quanto magis doni cælestis dispensatores non convenit, quod est deterius, mente percussos (268) ?

De filiis concubinarum, ne ad clerum assumantur. Ex concilio Aurelianensi, cap. 10.

CCCCXIV. (*Concil. Aurelian.* III, c. 9; BURCHARD. lib. II, c. 17.) De his qui ex concubinis filios habent, et uxores legitimas habuerunt, et defunctis uxoribus sibi concubinas publice sociaverunt, id observandum censuimus, ut sicut eos qui jam clerici per ignorantiam ordinati sunt non removeamus, ita statuimus ne ulterius ordinentur.

De raptoribus virginum et viduarum. Ex concilio Meldensi, cap. 61.

CCCCXV. (*Concil. Meld.* c. 64.) Raptores virginum et viduarum (269), qui etiam postea voluntate parentum eas quasi desponsatas sub dotalitii nomine in conjugium duxerunt, publicæ pœnitentiæ subjungantur, at post publicam pœnitentiam, ne in pejus corruant, iterum convenientes de cætero eleemosynis et cæteris quibuscunque salvificæ conversationis actionibus inservire **189** procurent, usquequo ab opere conjugali ex consensu se valeant abstinere.

De filiis non legitimis.

CCCCXVI. (*Concil. Meld.* c. 64, et I, q. 7, cap. *Tali conjugio.*) Filii vero ex hujusmodi vituperabili conjunctione ante conjugium minus laudabile procreati, ad ecclesiasticam dignitatem nullo modo provehantur, nec de tali conjugio generati ecclesiasticis ordinibus applicentur, nisi forte eos aut maxima Ecclesiæ utilitas aut necessitas postulet, aut evidens meritorum prærogativa commendet.

De eadem re. Ex Lege Romana.

CCCCXVII. (*Gaii Institut.* tit. 4.) Si quis incestas aut nefarias nuptias inierit, nec uxorem habet nec filios (270). Nam hi qui ex hujusmodi conceptione nati fuerint, quamvis videantur nasci, patrem nullatenus habere censentur, et tanquam si de adulterio concepti fuissent deputantur.

Ecclesiastica dignitas non recipit filios ex illicito concubitu natos.

CCCCXVIII. Eos itaque quos publicæ leges non admittunt, sed velut infamiæ maculis respersos respuunt, et quasi degeneres despiciunt, ecclesia-

(267) Caput 412 vicem obtinebat lemmatis in editione Helmæstadiensi. Quoniam vero hic titulus non conveniebat capiti 413, i. e. quo de diversa prorsus materia agitur, nos, ne quid remorari posset lectorem, singula distinximus. Tum lemmata his duobus capitibus addidimus ex nostro.

(268) Vide librum VII Capitul., cap. 51.

(269) Vide infra lib. II, cap. 159.

stica dignitas nullatenus recipit; præsertim cum nihil maculosum Deo rite possit offerri vel ejus servitio applicari.

Ut nullus alterius suscipiat clericum. In canonibus apostolorum.

CCCCXIX. (*Canon. apostolor.* c. 16.) Episcopus apud quem clericos alterius moratos esse constiterit, si **190** contra eos decretam cessationem pro nihilo reputans, tanquam clericos fortasse suscepit, velut magister inquietudinis communionem privetur.

Ut alienum clericum nemo suscipit. Ex decretis Leonis episcopi.

CCCCXX. (*Decreta* LEONIS I, c. 39.) Alienum clericum invito episcopo ipsius nemo suscipiat, nemo sollicitet, nisi forte ex placito charitatis id interdantem accipientemque conveniat. Nam gravis injuriæ reus est qui de fratris Ecclesia id quod est utilius aut pretiosius audet vel adjicere [*in epistola Leonis, allicere*] vel tenere.

De transfugis clericis.

CCCCXXI. (*Decreta* LEONIS I, c. 39.) Itaque si intra provinciam res agitur, transfugam clericum ad Ecclesiam suam metropolitanus redire compellat. Si autem longius recessit, tui præcepti auctoritate revocabitur (271).

Unde supra.

CCCCXXII. (*Regula S. Ferreoli* c. 20; BURCHARD. lib. VIII, c. 26.) Fugitivum vero clericum, aut monachum deserentem disciplinam, veluti contemptorem placuit revocare.

191. *De eadem re. Ex dictis Basilii episcopi.*

CCCCXXIII. (BURCHARD. lib. II, 228.) Si quis eum qui distractionem ecclesiasticam non ferens fugam meditari agnoverit, si non statim prodiderit, proditoris illius participem se esse non dubitet, et tandiu a conventu fratrum sequestrandus est quandiu ille valeat revocari.

Ut clerici cum epistolis episcopi sui proficiscantur. Ex Canonibus apostolorum.

CCCCXXIV. (*Canon. Apostolor.* c. 13; BURCHARD. lib. II, c. 136.) Si quis clericus aut laicus ad alteram properat civitatem, et suscipitur præter commendatitias epistolas, et qui suscepit et qui susceptus est communionem privetur.

De eadem re. Ex concilio Antiocheno.

CCCCXXV. (*Concil. Antioch.* c. 7; BURCHARD. lib. II, c. 137.) Nullus peregrinorum sine pacificis, id est, commendatitiis suscipiatur epistolis.

De eadem re. Ex concilio Chalcedonensi.

CCCCXXVI. (*Concil. Chalcedon.* c. 13; BURCHARD. lib. II, cap. 139.) Peregrinos clericos et lectores in alia civitate præter commendatitias litteras

(270) Vide lib. II Leg. Longob., tit. 8, capp. 4, 5.

(271) In editione Helmæstadiensi et in codice Pariensi legitur, *sui præcepti auctoritate revocabitur*. Verum sensus repugnat. Præterea in omnibus epistolarum Leonis editionibus legitur *tua*. Agitur enim hic de auctoritate Anastasii episcopi Thessalonicensis in provinciis Illyricianis. Vide lib. V de Concordia sacerdotii et imperii, cap. 27, § 5.

episcopi sui nusquam penitus ministrare debere. A lib. II, c. 144.) Qui cum senioribus suis de aliis

De eadem re. Ex concilio Agathensi.

CCCCXXVII. (*Conc. Agath. c. 32; lib. VII Capitular. c. 149; BURCHARD. lib. II, c. 44.*) Presbyter aut diaconus aut clericus sine antistitis sui litteris ambulans, communionem ei nullus impendat.

192 *De eadem re. Ex concilio Chalcedonensi.*

CCCCXXVIII. (*Conc. Chalcedon. c. 11; BURCHARD. lib. II, c. 142.*) Omnes pauperes et indigentes ecclesiastico auxilio, cum proficiscuntur, cum probatione epistolii vel ecclesiasticis pacificis tantummodo commendare decrevimus, et non commendatitiis litteris, propterea quod commendatitiis litteras honoratioribus tantummodo personis præstari conveniat.

De eadem re. Ex eodem concilio.

CCCCXXIX. (*Conc. Agath. c. 38; lib. VI Capitular. c. 130, et lib. VII, c. 195; BURCHARD. lib. II, c. 142.*) Clerico sine commendatitiis epistolis episcopi sui licentia non pateat evagandi. In monachis quoque præsentis sententiæ forma servetur.

De eadem re. Ex canonibus apostolorum.

CCCCXXX. (*Can. apostolor. c. 34.*) Nullus episcoporum peregrinorum, presbyterorum, aut diaconorum sine commendatitiis suscipiatur epistolis; et cum scripta detulerint, discentiantur attentius, et ita suscipiantur.

De eadem re. Ex concilio Sardicensi.

CCCCXXXI. (*Concil. Sardic. c. 18.*) Januarius episcopus dixit: Illud quoque statuatur sanctitas vestra, ut nulli episcopo liceat alterius episcopi civitatis ministrum sollicitare et in suis parochiis ordinare.

Unde supra.

CCCCXXXII. (*Concil. Sardic. c. 19.*) Osius episcopus dixit: Et hoc universi constituimus, ut quicumque ex **193** alia parochia voluerit alienum ministrum sine consensu episcopi ipsius et voluntate ordinare, non sit rata ordinatio ejus.

De eadem re. Ex concilio Laodicensi.

CCCCXXXIII. (*Concil. Laodic. c. 41; lib. VII Capitular. c. 59; BURCHARD. lib. II, c. 45.*) Quod non oporteat sacerdotem vel clericum sine litteris proficisci canonicis.

De eadem re. Ex concilio Meldensi, cap. 5.

CCCCXXXIV. (*Concil. Meld. c. 50.*) Ut presbyteri vel quilibet clerici in alterius parochiam sine formata non recipiantur, neque retineantur, nec etiam ministrare sinantur. Criminati autem ab omnibus excludantur et ejiciantur a parochiis in quibus delitescunt, usquequo ad eum revertantur episcopum a quo aufugisse noscuntur (272).

De eadem re. Ex eodem concilio.

CCCCXXXV. (*Concil. Meld. c. 51; BURCHARD,*

lib. II, c. 144.) Qui cum senioribus suis de aliis provinciis ad nostras provincias veniunt sine formata, ministrare non permittantur; quam etsi attulerint, et ministrare idonei **194** inventi fuerint, instruuntur quam religiose atque studiose sacrum ministerium peragant [*edit. Helmæstad., peragere*], aut in quibus locis illud agere non debeant.

De eadem re. Ex eodem.

CCCCXXXVI. (*Concil. Meld. ibid.*) Clerici vero, si ab hujusmodi hominibus ad ordinandum offeruntur, instrui debent ut ad episcopos ex quorum parochiis sumpti sunt eos remittant, et aut ibi ordinentur, aut litteras canonicas ab episcopo ex cujus diocesi sunt ferant, sicut canonica docet auctoritas.

Nicensis synodus hunc ordinem inter episcopos in faciendis epistolis conservandum esse instituit.

CCCCXXXVII. (*Ivo, part. VI, c. 453.*) Græca elementa litterarum numeros etiam exprimere nullus, qui vel tenuiter Græci sermonis notitiam habet, ignorat. Ne igitur in faciendis epistolis canonicis, quas mos Latinus formatas appellat, aliqua fraus falsitatis temere præsumeretur, hoc a patribus CCCXVIII Nicææ constitutis saluberrime inventum est et constitutum, ut formatae epistolæ hanc calculationis sive supputationis habeant rationem, id est, ut assumantur in supputationem prima Græca elementa Patris et Filii; et Spiritus sancti, id est, Π, Υ, Α; quæ elementa octogenarium quadringenarium et unum numerum servant. Petri quoque apostoli prima littera, id est Π, qui numerus octoginta significat. Ejus qui scribit epistolam prima littera; cui scribitur, secunda; accipientis, tertia; civitatis quoque de qua scribitur, quarta; et indictionis, quæcumque est illius temporis, **195** numerus assumatur. Atque ita his omnibus litteris Græcis, quæ, ut diximus, numeros exprimunt, in unum ductis, unam, quæcumque collecta fuerit, summam epistola teneat. Addat præterea separatim in epistola etiam nonagenarium et nonum numeros, qui secundum Græca elementa significant AMHN. Tres igitur prædictæ litteræ, id est, Π, Υ, Α, et prima littera ex nomine Petri, id est, Π, DLX et I efficiunt numeros. Π enim, quæ est prima in nomine summi Patris, LXXX numerat. Υ vero, quæ est prima in nomine Filii, CCC numerat. Α vero, quæ prima est in nomine Spiritus sancti, unum indicat. Si addas Π, quæ in nomine Petri est prima, id est LXXX, DLXI reperies. AMHN vero, quod in fine prædictæ epistolæ scriptum est, XCIX indicat. Α, enim unum, Μ, XI; Π, VIII; Ν, I numerant qui XCIX efficiunt numeros. Et si summam totam simul jungas, DLXI epistola numeros tenet.

Sed propter minus scientes ponenda videntur elementa ipsa Græca cum numeris propriis.

(272) Constat in hoc codice editio Helmæstadensis et codex ms. Parisiensis. In vulgari tamper editionibus concilii Meldensis ita legitur: et ejiciantur a parochiis in quibus delitescunt, immorari.

usquequo, etc. Habemus autem nos vetustam editionem ms. in quo descripti sunt canones istius synodi Meldensis, in quo locus iste sic habet: et ejiciantur a parochiis in quibus cupiunt immorari, etc.

GRÆCÆ LITTERÆ.

I.	A	Alfa.	X.	I	Iota.	C.	P	Ro.
II.	B	Bêta.	XX.	K	Cappa.	CC.	Σ	Sigma.
III.	Γ	Gamma.	XXX.	Λ	Lapda.	CCC.	T	Tau.
IV.	Δ	Delta.	XL.	M	Mi.	CCCC.	Υ	Ry.
V.	E	Epi.	L.	N	Ni.	D.	Φ	Phi.
VI.	ς	Senon.	LX.	Ξ	Xi.	DC.	Χ	Chi.
VII.	Z	Zeta.	LXX.	Ο	O brevis.	DCC.	Ψ	Psi.
VIII.	H	Eta.	LXXX.	Η	Pi.	DCCC.	Ω	O longa.
IX.	Θ	Theta.	XC.		Cophe.	D'CCC.		Ennachos <i>Æ. hile.</i>

196 Numerant autem ita : mia, dia, tria, tessera, pente, exa, epta, ogda, nea, deca, icosi, triepa, serenta, nirenta, exenta, eblominta, oglominta, enneminta, ecaton, diacos, tetracos, pentacos, exacos, ebdacos, ogdacos, ennacos, etc. (273).

Exemplar epistolæ formatæ.

CCCCXXXVIII. (Ivo, part. vi, c. 131.) In nomine II. Patris, et Υ. Filii, et Α. Spiritus sancti. Rathbodus sanctæ Treverensis Ecclesiæ ac plebis ipsius humilis famulus. Rotherto reverendo sanctæ Metensis Ecclesiæ antistiti, in Christo pastorum principe mansuram cum gaudio prosperitatis ac perpetuitatis gloriam. Decreta sanctorum trecentorum decem et octo Patrum Nicææ constitutorum saluberrima servantes, Deo dignam piamque fraternitatem vestram canonicè aggredimur, et sub nomine formatæ epistolæ reverenter vestram sanctitatem adimus, vobis scilicet intimando quia presentii presbytero nostro nomine Gislemaro has dimissorias dedimus litteras, quem in nostra diocesi ecclesiastice educatum, de ordine clericatus ad presbyteratus proveximus gradum, fit his canonicis munitus apicibus cum nostra licentia ei in vestra parochia sub defensione ac regimine vestræ charæ dilectionis degere liceat ; illumque in sinu sanctæ matris Ecclesiæ canonicè fovendum ac regendum vobis committimus. Hanc ergo epistolam Græcis litteris hinc inde munire decrevimus, et annulo Ecclesiæ **197** nostræ hullare censuimus. Christus pastorum princeps interventu beati Petri, cui specialiter ovile Dominicum commissum est, C fraternitatem vestram ad custodiam sui gregis diu nobis conservet incolumem. Amen. II. Υ. Α. Π. Ρ. Ο. C. Υ. Θ. AMHN. Summa horum MDCXXXIX. Data Treveris Idib. Octob. anno Dominicæ incarnationis MCCCXVI, indictione nona. II. Υ. Α. Π. Δ. Ρ. Δ. Θ.

Item alia epistola.

CCCCXXXIX. (Ivo, part. vi, c. 135.) Reverentissimo et sanctissimo Rathbodo sanctæ Treverensis Ecclesiæ archiepiscopo Dado Wirdunensis Ecclesiæ devotus gregis Christi famulus in Domino vero Rege summæ felicitatis beatitudinem. (BURCHARD. lib. II, c. 227.) Cum sancta catholica Ecclesia prompta sit sequi documenta evangelica, quæ dicunt : *Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet ; et qui recipit justum, etc.* ; et Apostolus jubeat hospitalitatem sectari et necessitatibus sanctorum virorum communicare ; tamen qui [*leg. propter eos qui caut.*] cauteriatam ha-

(273) Ista sunt valde corrupta. Sed cum facile sit illa corrigere, nihil mutare voluimus.

Abent suam conscientiam, dicentes se esse simplices, cum sint astutia diabolica repleti, et pro opere pietatis dicunt se de loco ad locum transire, cum sint sua malitia faciente fugitivi, et dicunt se esse ministerio sacro incertos, cum non sint, statutum est a sanctis patribus neminem clericum alienum et ignotum recipi ad aliquo episcopo, et inthronizari in sua Ecclesia, nisi habeat a proprio episcopo epistolam quæ in canonibus nominatur formatæ. Ideo notum facimus paternitati vestræ quod præsens frater **198** noster harum litterarum portitor, nomine Adruinus, non pro sua nequitia expulsus est a nobis ; sed postulantibus fratribus nostris, eo quod ex familia nostra fuit (274), dedimus ei libertatem receptam a cornu altaris canonice, et ordinavimus eum ad gradum presbyterii : cui etiam has dimissorias sive commendatitias litteras fecimus, et eum ad vestram dilectissimam fraternitatem dirigimus, ut in vestra parochia sub vestro sacro regimine et defensione consistere valeat. Ego, inquam, in nomine II, Patris, et Υ. Filii, et Α. Spiritus sancti, et in unitate sanctæ Ecclesiæ, in qua Petro datum est jus ligandi atque solvendi, absolvo Dado humilis episcopus presbyterum Adruinum de civitate Wirdunensi, indictione 9, et licentiam do vobis, Rathbode, venerabilis archiepiscopo, inthronizandi eum in quacunque ecclesia vultis vestræ parochiæ. Dilectam paternitatem vestram virtutum floribus insignitam omnipotens Deus conservare dignetur. Amen. II. Υ. Α. Π. Δ. Α. Ρ. Δ. Θ. DCCCLXXVIII. Data v. Id. Maii, anno Dominicæ incarnationis MCCCXVI, indictione 9.

De ordinatione Ex epistola Gelasii papæ.

CCCCXLI. (Decreta GELASII, c. 11 ; Ivo, part. vi, c. 74.) Ordinationes presbyterorum et diaconorum, quæ nisi certis temporibus et diebus exerceri non debent, quarti [*leg. id est, primi et quarti*] mensis jejuniis, septimi, et decimi, sed etiam quadragesimalis initii ac mediana quadragesimæ die, sabbati jejuniis circa vesperam noverint celebrandas ; nec cujushbet utilitatis seu **199** presbyterum seu diaconum his præferre qui ante ipsos fuerint ordinati, aliquis præsumat.

Qualiter episcopus debet ordinem facere. Ex concilio Nannetensi.

CCCCXLI. (Concil. Nannet. c. 11 ; BURCHARD. lib. II, c. 1.) Episcopus quando ordinationes facere

(274) Vide supra, cap. 399.

disponit, omnes qui ad sacrum ministerium accedere volunt, feria quarta ante ipsam ordinationem evocandi sunt ad civitatem una cum archipresbyteris qui eos representare debent. Et tunc episcopus e latere suo dirigere debet sacerdotes et alios prudentes viros gnaros legis divinæ et exercitatos in ecclesiasticis sanctionibus, qui ordinandorum vitam, genus, patriam, ætatem, institutionem, locum ubi educati sunt, si sint bene litterati, si in lege Domini instructi, diligenter investigent. Ante omnia, si fidem catholicam firmiter teneant et verbis simplicibus adserere queant. Ipsi autem, quibus hoc committitur cavere debent ne aut favoris gratia aut cujuscunque muneris cupiditate illecti a vero deviant, ut indignum et minus idoneum ad sacros gradus suscipiendos episcopi manibus applicent. Quod si fecerint, et ille qui indigne accessit, ab altari removebitur, et illi qui donum sancti Spiritus vendere conati sunt, coram Deo jam condemnati, ecclesiastica dignitate carebunt. Igitur per tres continuos dies diligenter examinentur. Et sic Sabbato, qui probati inventi sunt, episcopo represententur.

200 *Ex concilio Meldensi.*

CCCCXLII. (*Concil. Meld.* c. 52; BURCHARD. lib. II, c. 4.) Hi qui ordinari petuntur nullatenus ordinentur nisi in loco certo et religioso, vel etiam in civitate, saltem uno anno immorentur, ut de vita et conversatione atque doctrina illorum certitudo possit agnosci (275).

Qualiter episcopus ordinandus examinabitur. Ex concilio Carthaginensi.

CCCCXLIII. (*Concil. Carthag.* IV, c. 1; BURCHARD. lib. I, c. 8; Ivo, part. V, c. 62; GRATIAN, dist. 23; c. 2.) Qui episcopus ordinandus est, antea examinatur, si natura prudens est, si docibilis, si moribus temperatus, si vita castus, si sobrius, si semper sui negotii cavens, si humilis, si affabilis, si misericors, si litteratus, si in lege Domini instructus, si in Scripturarum sensibus cautus, si in dogmatibus ecclesiasticis exercitatus, et ante omnia, si fidei documenta verbis simplicibus asserat, id est, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum unum Deum esse

(275) Vide supra cap. 389.

(276) Postremam istius capituli partem decurtavit Regino. Et tamen illa magni momenti est. Itaque nos hic eam censuimus esse reponendam in gratiam lectorum. Sic ergo habet in capite primo concilii Carthaginensis quarti: « Cum in his omnibus examinatus, inventus fuerit plene instructus, tunc

A confirmans, totamque Trinitatem deitatem coessentialem et consubstantialem et coæternalem et coomnipotentem prædicans, singulam quamque in Trinitate personam plenum Deum et totas tres personas unum Deum, si incarnationem divinam non in Patre neque in Spiritu sancto factam, sed in Filio tantum credat; ut qui erat in divinitate Dei Patris Filius, ipse fieret in homine hominis matris filius, Deus verus ex Patre, homo verus ex matre, carnem ex matris visceribus habens et animam humanam rationalem, simul in eo utriusque naturæ, id est, homo et **201** Deus, una persona, unus Filius, unus Christus, unus Dominus, creaturarum [creator] omnium quæ sunt et auctor et dominus et rector cum Patre et Spiritu sancto omnium creaturarum, qui passus est vera carnis passione, mortuus vera corporis sui morte, resurrectione vel resumptione [*alibi legitur, et vera animæ resumpt.*], in qua veniet judicare vivos et mortuos. Quærendum etiam ab eo si Novi et Veteris Testamenti, id est, Legis et Prophetarum et Apostolorum, unum eundemque credat auctorem Deum, si diabolus non per conditionem sed per arbitrium factus sit malus. Quærendum etiam ab eo si credat hujus quam gestamus et non alterius carnis resurrectionem, si credat iudicium futurum, et recepturos singulos pro his quæ in hac carne gesserunt vel pœnas vel præmia, si nuptias non improbet, si secunda matrimonia non condemnet, si carniæ perceptionem non culpet, si poenitentibus reconciliatis communicet, si in baptismo omnia peccata, id est, tam illud originale contractum, quam illa quæ voluntarie admissa sunt, dimittantur, si extra Ecclesiam catholicam nullus salvetur. Cum in his hominibus examinatus, pleniter instructus repertus fuerit, tunc ordinetur (276).

202 Qualiter presbyteri vel diaconi ante ordinationem vel post ordinationem examinentur, vel qualiter de suo ministerio discutiantur, in principio istius libelli satis expressum est, ut i scriptum est quid sit a presbytero requirendum. Et ideo superfluum videtur repeti et iterari quod jam constat esse notatum.

consensu clericorum et laicorum et conventu totius provinciæ episcoporum, maximeque metropolitani vel auctoritate vel præsentia, ordinetur episcopus. » Burchardus et Ivo, quia ex Reginone acceperunt, finem hanc istius capituli exhibent decurtatam. Gratianus aliunde accepisse videtur quam ex istorum collectionibus, cum integrum locum referat

EXPLICIT LIBELLUS PRIMUS.

203 INCIPIT LIBER SECUNDUS.

In superiori libello quid episcopo vel ejus ministris cum ecclesiasticis viris sit agendum et in sua synodo requirendum ex parte notavimus. Nunc quid cum sæcularibus et laicis sit agendum vel agere oporteat, prout Dominus dederit, percurramus.

Qualiter episcopus suam parochiam debet circuire. Ex concilio Rothomagensi.

I. (BURCHARD. lib. I, c. 90.) Cum episcopus suam

diœcesim circuit, archidiaconus vel archipresbyter eum præire [debet] uno aut duobus diebus per parochias quas visitaturus est; et plebe convocata annu-

tiare debet proprii pastoris adventum, et ut omnes ad ejus synodum die denominata imprætermissee occurrant omnimodis ex auctoritate sanctorum canonum præcipere, et minaciter denunciare quod si quis absque gravi necessitate defuerit, procul dubio a communione Christiana sit repellendus. Deinde ascitis secum presbyteris qui illo in loco servitium debent exhibere **204** episcopo, quidquid de minoribus et levioribus causis corrigere potest, emendare satagat; ut pontifex veniens nequaquam in facilioribus negotiis fatigetur, aut ibi immorari amplius necesse sit quam expensa sufficiat. Ait enim Dominus ad Moysen de hujusmodi cooperantibus: *Ut tecum sustentent onus populi, et non tu solus graveris* (Num. xi). Et beatus Joannes Baptista adventum Domini præcurrit prædicando dicens: *Pœnitentiam agite, etc.* (Matth. iii). Et idem: *Parate viam Domino* (ibid.). Siquidem episcopus vicem Christi agere videtur. Et ideo cum gaudio, timore et summa reverentia a plebibus sibi subjectis suscipiendus est, ut illis cum laude dicatur quod Apostolus discipulis dicit. *Testimonium, inquit, vobis perhibeo quod ita suscepistis me sicut angelum Dei, sicut Dominum Jesum* (Gal. iv.)

De juratoribus synodi. Unde supra.

II. (BURCHARD. lib. i, c. 91.) Episcopus in synodo residens, post congruam allocutionem, septem ex plebe ipsius parœchiæ vel eo amplius aut minus, prout viderit expedire, maturiores, honestiores, atque veraciores viros in medio debet evocare; et allatis sanctorum pignoribus unumquemque illo-

Sacramentum synodale.

III. (BURCHARD. lib. i, c. 92) Amodo inantea quidquid nosti, vel audisti, aut postmodum inquisiturus es, quod contra Dei voluntatem et rectam Christianitatem in ista parœchia factum est, aut in futurum erit, si in diebus tuis evenerit, tantum **205** ut ad tuam cognitionem quocunque modo perveniat, si scis tibi indicatum fuerit synodalem causam esse et ad ministerium episcopi pertinere, quod nec propter amorem, nec propter timorem, nec propter præmium, nec propter parentelam ullatenus celare debeas episcopo de Treveris aut ejus misso, cui hoc inquirere jusserit, quando-

vel et istæ sanctorum reliquiæ.

Reliqui ita jurent.

(BURCHARD. *ibid.*, c. 93.) Istud sacramentum quod iste juravit de synodali causa, quod tu illud observabis, in quantum sapis aut audisti, aut ab hac die inantea inquisiturus es. Sic te Deus adjuvet.

Allocutio episcopi.

IV. (BURCHARD. *ibid.* c. 94) Videte, fratres, ut Domino reddatis juramenta vestra. Non enim homini jurastis, sed Deo creatori vestro. Nos autem, qui ejus ministri sumus, non terrenam substantiam vestram concupiscimus, sed salutem animarum vestrarum requirimus. Cavete ne aliquid ab-

scundatis, et ex alterius peccato vestra fiat damnatio.

Post hæc ita per ordinem interroget.

V. (BURCHARD. lib. i, c. 94.) 1. Est in hac parœchia homicida, qui hominem aut spontanea voluntate, aut cupiditatis aut rapacitatis causa, aut casu, aut nolens, et coactus, aut pro vindicta parentum, quod fœdam dicimus, aut in bello, aut jussu domini, aut proprium servum occiderit?

206 2. Est aliquis parricida, aut fratricida, qui patrem, matrem, fratrem, sororem, avunculum, aut aliquem parentem interfecerit?

3. Est aliquis qui presbyterum aut diaconum aut aliquem clericorum occiderit vel aliquo membro detruncaverit?

B 4. Est aliquis vel aliqua qui infantem proprium oppresserit vel vestimentorum pondere suffocaverit? Et si hoc factum est ante baptismum aut post baptismum. Aut si infans infirmatus per negligentiam parentis absque baptismo obierit.

5. Est aliquis vel aliqua qui alterius partum excusserit? vel si ipsa femina propria voluntate suum partum excusserit, et abortivum fecerit?

6. Est aliqua femina quæ in fornicatione concipiens, timens ne manifestaretur, infantem proprium aut in aquam projecit aut in terra occultaverit, quod morth dicunt.

7. Est aliquis qui uxorem suam absque lege aut certa probatione interfecerit?

C 8. Est aliqua femina quæ virum suum vel aliquem hominem per herbas venenatas vel mortiferas potiones interfecerit, vel alium hoc facere docuerit?

9. Est aliquis vel aliqua qui hoc fecerit vel alium facere docuerit ut vir non possit generare aut femina concipere?

10. Est aliquis qui proprium servum extra judicem occiderit, et aliqua femina quæ ancillam propriam necaverit furore zeli inflammata?

207 11. Est aliquis qui diabolo impellente semetipsum occiderit?

12. Si in bello aliquis homines vulneravit, et nescit si de illo vulnere aliquis perierit, et si alicui imputatur quod hominem occiderit, et ipse hoc denegat.

D 13. Si aliquis est in consilio ut homo interficiatur et non est in facto, et tamen per ejus consilium et exhortationem interfectus est.

14. Est aliquis qui truncationes manuum, pedum, linguæ, et testiculorum fecerit, et oculos alterius eruerit?

Deinde interrogandum de adulteriis et fornicationibus.

15. Si quis conjugatus cum alterius uxore adulteratus fuerit. Si qua uxor cum alterius viro.

16. Si quis uxorem habens; concubinam simul habuerit ancillam propriam aut aliam feminam.

17. Si quis uxorem legitimam dimiserit, et aliam in conjugium acceperit.

18. Si qua mulier virum proprium dimiserit, et alteri se conjunxerit.

19. Si interveniente repudio ab invicem separantur et sic manent.

20. Si quis absque consensu uxoris, derelicto legitimo conjugio, in monasterium intrat.

21. Si aliquis suam conjugem, quamvis culpabilem, sine episcopi iudicio relinquit.

22. Si qua mulier conscio viro suo fornicata fuerit.

23. Si quis uxore carens, cum alterius conjuge **208** fornicatus fuerit; aut si qua mulier non habens virum, cum alterius marito.

24. Si quis non habens uxorem, cum femina quæ virum non habet fornicatus fuerit.

25. Si laica virgo mæchata fuerit cum adolescente.

26. Si quis desponsatam puellam non duxerit, **B** et fidem sponsaliorum fregerit.

27. Si quis alterius sponsam rapuerit et sibi sociaverit.

28. Si quis quæcumque feminam, virginem, aut viduam, per raptum traxerit, et sociaverit sibi matrimonio. Et si aliqui sunt qui in hoc consentientes et adjuvantes fuerunt.

29. Si quis cum Judæa, vel si Judæus vel si paganus cum aliqua Christiana, mæchatus fuerit.

30. Si quis sanctimoniam vel viduam Deo sacratam rapuerit et in conjugium sumpserit, vel ipsis consentientibus cum eis fornicatus fuerit.

31. Si quis vivente marito conjugem illius adulterasse accusatur, et eo in proximo defuncto eandem sumpsisse dignoscitur.

32. Si aliqua mulier dicit quod vir ejus non possit cum ea coire, et ob hanc causam discidium querit, et aliam virum vult accipere.

33. Si filius cum matre spiritali mæchatus fuerit, vel eam in matrimonium accepit, similiterque cum filiola quam ex sacro fonte suscepit aut ante episcopum tenuit.

34. Si quis propinquam et consanguineam suam in matrimonium accepit, aut eam fornicatus est.

209 35. Si aliquis irrationabiliter, id est contra naturam, cum masculis et mutis misceatur animalibus.

36. Si qua mulier lenocinium fecerit.

37. Si aliquis in sua domo consentit cum propriis ancillis vel geneciaris suis adulterium perpetrare. **D**

De furto et sacrilegio.

38. Interrogandum si aliquis fur aut sacrilegus sit, qui ecclesias Dei infregerit, vel aliquid de ecclesia furatus sit, aut publice rapuerit, aut latenter subripuerit, aut aliquis rapax et raptor et depredator ecclesie Dei est. Quamvis enim hæc secundum legem humanam emendari debeant atque exsolvi, tamen pœnitentia ad episcopum pertinet.

De perjurio.

39. Interrogandum si aliquis perjurus sit, aut si sciens et pro cupiditate terrena perjuraverit; et si

nesciens aut coactus jussu senioris, aut pro membris et vita redimenda: aut si quis scienter non solum perjuraverit, sed etiam alios in perjurium induxerit.

De falso testimonio.

40. Interrogandum si aliquis scienter contra aliquem falsum testimonium protulerit, quia hoc capitale crimen est, et quale damnum aliquis per hanc testificationem habuerit.

41. Interrogandum si aliquis hominem liberum, aut servum alterius, aut peregrinum **210** et adventitium furatus fuerit, aut eum blandiendo seduxerit et vendiderit, et extra patriam in captivitatem miserit, aut si aliquis Judæo vel pagano Christianum mancipium vendiderit, aut si ipsi Judæi Christiana mancipia vendant.

De incantatoribus et sortilegis.

42. Interrogandum si aliquis magus, hariolus, aut incantator, divinus, aut sortilegus sit.

43. (BURCHARD. lib. x, c. 52.) Si aliquis vota ad arbores vel ad fontes vel ad lapides quosdam quasi ad altaria faciat, aut ibi candelam seu quolibet munus deferat, velut ibi quoddam numen sit quod bonum aut malum possit inferre.

44. (BURCHARD. lib. 1, c. 84, § 43; et lib. x, c. 18.) Perscrutandum si aliquis subuleus vel hubuleus sive venator vel cæteri hujusmodi dicat diabolica carmina super panem aut herbas et super quædam nefaria ligamenta, et hæc aut in arbore abscondat, aut in bivio aut in trivio projiciat, ut sua animalia liberet a peste et clade, et alterius perdat: quæ omnia idololatriam esse nulli fidei dubium est, et ideo summopere sunt exterminanda.

45. (BURCHARD. lib. 1, c. 94, § 64, lib. x, c. 29.) Perquirendum si aliqua femina sit quæ per quædam maleficia et incantationes mentes hominum se immutare posse dicat, id est, ut de odio in amorem, aut de amore in odium convertat, aut bona hominum aut damnet aut subripiat. Et si aliqua est quæ se dicat cum dæmonum turba in similitudine mulierum transformata certis noctibus equitare super quasdam bestias et in earum consortio annumeratam **211** esse, hæc talis omnimodis ex parochia ejiciatur.

De morticinis et sanguine.

46. (BURCHARD. lib. 1, c. 94, § 45 et seqq.) Interrogandum si aliquis sanguinem, morticinum, aut dilaceratum a bestia comedat.

47. Si aliquis per odium ad pacem non revertitur, aut juravit, quod Deo contrarium est, ut fratri nunquam reconcilietur, quod est peccatum usque ad mortem.

48. Si aliquis bibit de liquore in quo mustela vel mus sive aliquod immundum animal necatum est.

49. Si aliquis jejunium quadragesimale non observat, vel Quatuor Temporum, sive Letaniam majorem vel Rogationum, sive indictum ab episcopo jejunium pro quacunque plaga.

50. (BURCHARD. lib. x, c. 25.) Si aliquis est qui

bibit aut manducat aut portat super se quod existimat Dei iudicium pervertere posse.

51. (BURCHARD. lib. x, c. 17.) Si aliquis in Kalendis Januarii aliquid fecit quod a paganis inventum est, et dies observat, et lunam, et menses, et horum effectiva potentia aliquid sperat in melius aut in deterius verti.

52. Si aliquis quodcumque opus inchoans, aliud ibi aliquid dicit, aut quacumque magica arte aliud facit, nisi, ut Apostolus docet, omnia in nomine Domini facienda. Neque enim demones in nostro adiutorio debemus invocare, sed Deum. In collectione similiter herbarum medicinalium Symbolum et orationem **212** Dominicam dicere oportet, et nihil aliud.

53. Querendum etiam si mulieres in lanificiis suis vel in ordiendis [edit. *Helmstadi.* ordinandis] telis aliquid dicant aut observent nisi, ut supra dictum est, omnia in nomine Domini.

54. Si quis oblationes, id est eleemosynam parentum defunctorum, injuste retinet.

55. Si aliquis super mortuum nocturnis horis carmina diabolica cantat, et bibit, et manducat, et quasi de ejus morte gratulatur, et si alibi mortui in vigiliis nocturnis nisi in Ecclesia custodiuntur.

56. Si aliquis Christianus est qui non communicet vel tribus temporibus in anno, id est, Pascha, Pentecosten, et Natale Domini, nisi pro mortiferis criminibus episcopi vel sacerdotum iudicio a communione fuerit remotus.

57. Est aliquis qui in die Dominico vel in præcipuis festivitibus quidquam operis faciat; et si ad matutinas et ad missam et ad vespervas his diebus imprætermisere omnes occurrant.

58. Si aliquis excommunicatus pro nihilo duxerit excommunicationem, et si aliquis cum excommunicato communicaverit.

59. Si aliquis modum pœnitentiæ sibi injunctum non custodierit.

60. Si aliquis patrem aut matrem inhonorat, aut percutit, aut maledicit.

61. Si aliquis vomitum post acceptam eucharistiam per ebrietatem fecerit.

62. Si aliquis est qui suam decimam Deo et sanctis ejus retrahat.

63. Si aliquis est tam perversus et a Deo **213** alienus ut saltim Dominica die ad ecclesiam non veniat.

64. Si porcarii et alii pastores Dominica die ad ecclesiam veniant et missas audiant. Similiter in aliis festis diebus (277).

65. Si aliquis ad confessionem non veniat vel una vice in anno, id est, in capite Quadragesimæ, et pœnitentiam pro peccatis suis suscipiat.

66. Si quis est qui assiduam ebrietatem sectatur. Neque enim ebriosi regnum Dei possidebunt.

67. Si aliquis est qui contempto suo presbytero in aliam parochiam venit ad ecclesiam, et ibi communicat et suam decimam dat.

68. Inquirendum de mendicis qui per patrias discurrunt, et si unusquisque pauperem de familia sua pascat.

69. (BURCHARD. lib. I, c. 93, § 66, et seqq.) Si in unaquaque parochia decani sunt per villas constituti, viri veraces, et Deum timentes, qui cæteros admoneant ut ad ecclesiam pergant ad matutinas, missam, et vespervas, et nihil operis in diebus festis faciant: et si horum quisquam transgressus fuerit, statim presbytero annuntient; similiter et de **214** luxuria et omni opere pravo.

70. Si aliquis est qui bannum episcopi aut presbyteri sui et excommunicationem parvipendens, pro nihilo ducat.

71. Si parochiani presbytero suo debitum honorem impendant, aut si aliquis est qui eum verbo vel facto inhonorat et ejus monita spernit.

72. Si aliquis est qui peregrino aut viatori hospitium contradicit.

73. Inquirendum quas festivitates colant.

74. Si patrini filiolis suis symbolum et orationem Dominicam insinuant aut insinuari faciunt.

75. Si quatuor aut quinque vel plures unum interfecerint hominem.

76. Si aliquis est qui contradicit episcopo aut ejus ministris, ne coloni aut servi propter commissas crimina virgis nudi cædantur.

77. Inquirendum si aliquis peregrinum, qui de sua patria propter paganorum infestationem vel persecutionem fugit, hac de causa quia in domo ejus mansit, et diebus aut annis loco mercenarii illi servivit, pro proprio servo illum velit habere, et vendere aut dare alicui præsumat.

78. Si aliquis est qui injusta mensura suam annonam aut vinum vendat, cum Dominus dicat: *Æquus tibi sit modius et sextarius æquus.*

79. Denuntiandum etiam quam magnum piaculum sit usuras exigere et de alieno fenore velle ditescere, et quod sacri canones tales ab Ecclesia ejici præcipiant.

215 80. Si aliquis propter cupiditatem judæum aut paganum interfecerit.

81. Si aliquis insaniens aliquem hominem occiderit.

82. Si quis arborem inciderit, et dum operi necessario insistit, aliquis subtus arborem deveniens improvise opprimitur.

83. Si quis conjurationes et conspirationes sectatur.

(277) Ita editio *Helmstadiensis* et *Burchardus* l. I, cap. 94, § 63. *Codex vero Parisiensis* ita habet: Si porcarii... veniant. Similiter præcipuis festivitibus. *Codex ms. monasterii Rivipullensis*, in quo

continentur decreta *Eutychiani papæ*: Si porcarii et alii pastores Dominica die ad ecclesiam non veniant et missam non audiant. Similiter et in aliis festivitibus.

84. Si quis ecclesiam aut clericum fatigare præsumit.

85. Inquirendum de refugis et perfidis laicis.

86. Percunctandum de confratribus et fraternitatum societatibus qualiter in parochia agantur.

87. Si cantica turpia et risum moventia aliquis circa ecclesiam cantare præsumit.

88. Si aliquis in ecclesiam intrans, fabulis vacare consuevit, et non diligenter auscultat divina eloquia, et si antequam missa finiatur, de ecclesia exit.

89. Si oblationem, id est panem et vinum, viri et femine ad missas offerunt; et si non viri, conjuges pro illis offerant, pro se suisque omnibus, ut in canone continetur.

Capitula hæc quæ per ordinem adnotavimus, canonicis oportet roborari decretis.

De pœnitentia homicidarum. Ex concilio Triburiensi.

VI. Ut pœnitentia super homicidiis non diverso more, ut prius, sed in episcopis singulis uno more agatur.

216 *Unde supra.*

(BURCHARD. lib. 1, c. 1.) Si quis spontanea voluntate, diabolo suadente, homicidium perpetraverit, juxta canonum sanctiones et judicium episcoporum talem pœnitentiam accipere debet.

In primis ut licentiam non habeat ecclesiam intrandi illos proximos quadraginta dies, nudis pedibus incedat, et nullo vehiculo utatur; in laneis vestibus sit absque femoralibus; arma non ferat, et nihil sumat his quadraginta diebus nisi tantum panem et salem, et puram bibat aquam, et nullam communionem cum cæteris Christianis neque cum alio pœnitente habeat in cibo et potu antequam quadraginta dies adimpleantur; ex cibo quem sumit nullus alius manducet. Considerata vero personæ qualitate vel infirmitate, de pomis vel oleribus seu leguminibus, prout visum fuerit, aliquid pro misericordia indulgeatur, maxime si quis coactus et non sponte homicidium fecerit. Et ei omnimodis ex canonica auctoritate interdicitur ut in his diebus cum nulla femina misceatur, nec ad propriam uxorem accedat, nec cum aliquo homine dormiat; juxta ecclesiam sit, ante cujus januas peccata sua defleat diebus et noctibus; et non de loco ad locum pergat sed in uno loco his quadraginta diebus sit. Et si forte habuerit insidiatores vitæ suæ, interim differantur ei pœnitentia donec ab episcopo pax ei ab inimicis reddatur. Et si infirmitate detentus fuerit, ita ut non possit digne pœnitere, differatur pœnitentia donec sanitati restituatur. Si autem longa ægritudine detentus fuerit, ad sententiam episcopi pertinebit quomodo reum et infirmum sanare disponat. Completis quadraginta diebus, aqua lotus, vestimenta et calciamenta, quæ a se abjecerat, rursus sumat, et capillum incidat.

Quid in primo anno observare debeat.

VII. (BURCHARD. lib. VI, c. 2.) In primo anno post quadraginta dies totum illum annum a vino, me-

(278 Sequentia non exstant in cod. ms.

A done, et mellita cervisia, a carne et caseo et pinguibus piscibus abstineat, nisi festis diebus qui in illo episcopo a cuncto populo celebrantur, et nisi forte in magno itinere, vel in hoste, vel diu ad dominicam curtem vel infirmitate detentus, sit. Tunc liceat uno denario, vel pretio unius denarii, aut tres pauperes pascendo, tertiam feriam, quintam feriam, et Sabbatum redimere, ita duntaxat ut una re de tribus utatur. Postquam domum venerit, aut sanitati fuerit restitutus, nullam licentiam habeat redimendi.

Quid in aliis duobus annis observare debet.

VIII. (BURCHARD. lib. VI, c. 3, 4.) Completo anni circulo ecclesiam ingrediatur, et pacis osculum concedatur. In secundo et tertio anno similiter jejuset; nisi quod tertiam feriam, quintam, et Sabbatum potestatem habeat, redimendi, ubicunque est. Cætera diligenter omnia observet ut in primo anno.

218 *Quid in reliquis quatuor annis observare debet.*

IX. (BURCHARD. lib. VI, c. 5.) Quatuor anni deinde restant, per quos singulos jejuset tres quadragesimas. Unam ante Pascha cum cæteris Christianis, abstinendo a vino, medone, mellita cervisia, caseo, et a piscibus pinguibus. Alteram ante Nativitatem sancti Joannis. Si aliquid remanet de quadraginta diebus, post missam sancti Joannis impleat. Tertiam ante Natale Domini jejuset, ut supra dictum est. Et in quatuor supradictis annis, tertia, quinta feria, et Sabbato utatur quidquid vult, et secundam et quartam feriam omnimodis observet, et nequaquam redimat. His expletis, sacram communionem accipiat.

De eo qui voluntarie homicidium fecit. Ex concilio Ancyrano.

X. (Concil. Ancyran. c. 21; HALITGAR. lib. IV, c. 1; BURCHARD. lib. VI, c. 13.) Qui voluntarie homicidium fecerint, pœnitentiæ quidem jugiter se submittant, perfectionem vero circa vitæ exitum consequantur.

De eadem re. Ex concilio Rhemensi.

XI. (Concil. Rhemense anni 630, c. 9; BURCHARD. lib. VI, c. 14.) Si quis homicidium sponte commiserit, et non violenti resistens, sed vim faciens, innocentem et simpliciter gradientem interfecerit, cum isto penitus non communicandum, sic tamen ut si pœnitentiam egerit, in exitu ei communionis viaticum non negetur.

219 *De eadem re. Ex concilio Agathensi.*

XII. (Conc. Agath. c. 37; BURCHARD. lib. VI, c. 29.) Itaque censuimus homicidas et falsos testes a communionem ecclesiasticam submovendos, nisi pœnitentiæ satisfactione crimina admissa diluerint.

De eadem re. Ex concilio Nannetensi.

XIII. (Concil. Nannet. c. 17; BURCHARD. lib. VI, c. 12.) Si quis voluntarie et per insidias hominem interfecerit, jugi se pœnitentiæ submittat. Et si hoc publice actum constat, si laicus est a communionem orationum quinquennio removeatur; post quinquennium in orationum communionem recipiatur (278);

non autem simul offerat, non corpus Domini contingat in quo perdurans quatuordecim annis, tunc ad plenam communionem cum oblationibus recipiatur.

De eadem re. Ex eodem

XIV. (*Concil. Nannet. ibid.*) In Exodo Dominus dicit de homicidiis: *Si quis de industria et per insidias hominem occiderit, ab altari meo evelles eum, ut moriatur (Exod XXI).*

De homicidiis non sponte commissis. Ex concilio Ancyrano.

XV. (*Concil. Ancyr. c. 22; HALITGAR. lib. IV, c. 2; BURCHARD. lib. VI, c. 15.*) De homicidiis non sponte commissis prior quidem definitio post septennem pœnitentiam perfectionem consequi præcepit, secunda vero quinquennii tempus explere.

220 *De eadem re. Ex epistola Rabani ad Heribaldum episcopum*

XVI. (*RAB., Epist. ad Heribald. c. 4; BURCHARD. lib. VI, c. 23.*) Nam de his legimus qui hominem non sponte interfecerunt, Deum per legislatorem urbes refugii deputasse, ad quas confugientes salvarentur ab ultore sanguinis proximi sui et non morerentur. Unde in Deuteronomio scriptum est: *Hæc erit lex homicidæ cujus vita servanda est. Qui percusserit proximum suum nesciens, et heri et nudius tertius nullum contra eum odium habuisse comprobatur, sed abisse simpliciter cum eo in silvam ad ligna cædenda, et in succisione lignorum securis fugerit de manu, aut ferrum delapsum de manubrio amicum ejus percusserit et occiderit, hic ad unam urbium supradictarum confugiat et vivat. (Deut. XIX.)*

De eadem re. Ex concilio Wormatiensi. cap. 5

XVII. (*Concil. Wormat. c. 29; BURCHARD. lib. VI, c. 21.*) Sæpe contingit ut dum quis operi necessario insistens arborem incidat, aliquis subitus ipsam veniens deprimatur (279) et idcirco, si voluntate vel negligentia incidentis arborem factum est, ut homicida pœnitentiæ debet omnino submitti. Quod si non voto, sed incuria ejus, non denique (280) [hæc eum] sententia contigit; sed dum ille operi necessario fortassis incumberet, iste insperatus occurrit sub arbore, et sub ipsa oppressus est, incisor arboris non tenetur pro homicida.

221 *De eadem re. Ex concilio Triburiensi, cap. 17.*

XVIII. (*Concil. Tribur. c. 36; BURCHARD. lib. VI, c. 22.*) Si duo fratres in silva arbores succiderint, et appropinquante casu unius arboris frater fratri *Cave* dixerit, et ille fugiens in pressuram arboris inciderit et mortuus fuerit, vivens frater innocens de sanguine germani dijudicetur.

De eadem re. Ex eodem

XIX. (*Concil. Tribur. c. 37.*) Mater si juxta focum infantem posuerit, et alius homo aquam in caldariam miserit, et ebullita aqua infans superflusus mortuus fuerit, pro negligentia mater pœniteat et ille homo securus sit.

279 Vide legem Saxon., c. 11, et leg. Longobard. ib. 1, tit. 9, c. 3.

De eadem re. Ex eodem, cap. 20.

XX. (*Concil. Tribur. c. 52.*) De homicidiis non sponte commissis, quali pœnitentiæ jugo submittantur hi qui fecerint ea, in episcopi sententia maneat.

De eadem re. Ex eodem.

XXI. (*Concil. Tribur. c. 53; BURCHARD. lib. VI, c. 36.*) Si quis filium suum non sponte occiderit, juxta homicidia non sponte commissa pœniteat.

De eadem re. Ex concilio Nannetensi.

XXII. (*Concil. Nannet. c. 18; BURCHARD. lib. VI, c. 16.*) Si quis casu, non volens homicidium perpetraverit, quadraginta diebus in pane et aqua pœniteat. Quibus peractis, biennio ab oratione fidelium segregetur, non communiōne orationis offerat, non tamen communicet. **222** Post quinquennium ad plenam communionem recipiatur. Abstinentia ciborum in arbitrio sacerdotis maneat.

Qui per fœdam hominem occiderit. Ex Pœnitentiali, cap. 14.

XXIII. (*BURCHARD. lib. I, c. 32.*) Qui pro vindicta fratris aut aliorum parentum occiderit hominem, annum unum pœniteat, et sequentibus duobus tres quadragesimas observet et legitimas ferias, id est secundam, quartam, et sextam feriam.

De eadem re. Ex eodem.

XXIV. Qui per iram et rixam et ebrietatem subito hominem occiderit, quatuor annos pœniteat.

De eadem re. Ex eodem.

XXV. Si quis liber, jubente domino suo, servum occiderit, quadraginta dies pœniteat. Et si quis liber, jubente domino suo, hominem innocentem occiderit, annum unum pœniteat, et in duobus aliis annis tres quadragesimas observet et legitimas ferias.

De his qui servos suos necant extra judicem. Ex concilio Agathensi, cap. 35.

XXVI. (*Conc. Agath. c. 62; RAB., Epist. ad Heribald. c. 3.*) Si quis servum proprium sine conscientia judicis occiderit, excommunicatione biennii reatum sanguinis emundabit.

De parricidis et fratricidis. Ex concilio Moguntiacensi.

XXVII. (*Concil. Wormat. c. 30; BURCHARD. lib. X, c. 34.*) Statuimus ut parricidæ et fratricidæ **223** per unius anni circulum ante fores basilicæ orantes Domini clementiam perseverent. Completo anni circulo, introducantur in ecclesiam; tamen inter audientes, usque dum unius anni spatium finiatur, stent. His ita peractis, si pœnitentiæ fructus in eis conspicitur, corporis et sanguinis Domini participes fiant, ut non obdurentur desperatione. Carnem non manducant omnibus diebus vitæ illorum. Jejunent autem usque ad nonam diei horam quotidie, exceptis festis diebus atque Dominicis. Abstineant autem a vino, medone, atque mellita cervisia tres dies per hebdomadam. Arma portare non audeant, nisi contra paganos; et ubicunque ire maluerint, nullo ve-

(280) Ex veteri codice ms. Bibliothecæ regię.

hiculo deducantur, sed pedibus propriis pergant. Tempus autem hujus pœnitentiæ in episcoporum ponimus arbitrio, ut secundum conversationem illorum aut extendere vel minuere valeant. Ab uxoribus, si habuerint, non separentur. Si autem non habuerint, et se continere non valuerint, legitimas accipiant in conjugio feminas, ne in fornicationis voragine incidere videantur. Si autem antequam duorum pœditorum annorum finiantur curricula, finis vitæ illorum pervenerit, viaticum illis non negetur. (281)

224 *Item de parricidis. Ex alio concilio Moguntiacensi, cap. 20.*

XXVIII. (*Pœnit. Rab. c. 11 et in ep. ad Heribald. c. 7; concil. Mogunt. sub. Rab. c. 20; Burchard. lib. VI, c. 35.*) Parricidium quam sit detestabile crimen, judicio facto inter Cain et Abel fratrem suum Dominus ostendit. Sed quia modernis temporibus parricidæ profugi discurrunt per diversa loca, et variis vitiis et gulæ illecebris deserviunt, melius nobis videtur ut in uno loco manentes pœnitentiæ districta semetipsos castigent, si forte, Domini bonitate indulgentiam facinoris sui percipere mereatur.

Quod parricidis arma et conjugium interdicitur.

XXIX. (*Concil. Mogunt. ibid.; Burchard. lib. VI, c. 35.*) Non enim eis licebit ultra militiæ cingulum sumere et conjugii copulari, quia sacri canones hoc eis non consentiunt.

225 *De eo qui hominem publicam pœnitentiam agentem interficit. Ex Capitularium lib III, cap 17.*

XXX. (*Lib IV Capitular. c. 18*) Qui hominem publicam pœnitentiam agentem interfecerit, bannum nostrum in triplo componat, et wîrgildum proximo ejus persolvat. (282)

De eo qui hominem in ecclesia interficit.

XXXI. (*Lib. IV Capitular. c. 13; Lib. I Leg. Longob. tit. 9, 2, 29, 30, 35 et seq.*) Si quis aut ex levi causa aut sine causa homines in ecclesia interfecerit, de vita componat. Si vero rixati foris fuerint, et unus alterum in ecclesiam fugerit, et ibi se defendendo eum interfecerit, et si hujus facti testes non habuerit, cum duodecim testibus juret legitimis se defendendo eum interfecisse, et post hæc solidos sexcentos ad partem ecclesiæ, quam illo homicidio polluerat, et insuper bannum nostrum solvere cogatur. Is vero qui interfectus est, absque compositione jaceat; ac deinde interfectorem secundum judicium canonicum congruam facinori quod admisit pœnitentiam accipiat. (283) Si proprius

(281) In excerptis e Burchardo quæ edita sunt a Stevartio, caput istud refertur ex epistola Nicolai papæ ad Carolum Maguntensem archiepiscopum ejusque suffraganeos; cum in Decreto Burchardi referatur ex concilio Triburiensi, in quo non exstat, neque etiam in Moguntino, unde laudatur a Reginone. Ultima vero pars istius capituli, nimirum quæ sequuntur post illa verba *extendere vel minuere valeant*, non habentur in editionibus Burchardi, tamen et si existant in excerptis editis a Stevartio. Unde colligi potest auctorem istorum excerptorum usum esse aliquo exemplari Burchardi Decreti vulgatis editionibus ampliore. Hæc porro ultima pars istius capituli, quam admonuimus non exstare in vulgatis

A servus hoc commiserit, judicio aquæ ferventis examinetur utrum hoc sponte an se defendendo fecisset; et si manus ejus exusta fuerit, dominus ejus, juxta quod wîrgildum illius est, ad ecclesiam persolvat; aut, si voluerit, eum eidem ecclesiæ tradat. De ecclesiastico et fiscalino et beneficiario volumus ut pro uno vice wîrgildum pro eo componatur, altera vice servus ad supplicium tradatur. Hæreditas tamen liberi **226** hominis, qui propter tale facinus ad mortem fuerat iudicatus, ad legitimos hæredes illius perveniat. Si in atrio ecclesiæ, cujus porta reliquiis sanctorum consecrata est, hujuscemodi homicidium perpetratum fuerit, similiter componatur et emendatur. Si vero non est consecrata, eodem modo componatur sicut componi debet quod in immunitate violata committitur.

De injuriis sacerdotum vel clericorum ex eodem, cap. 14.

XXXII. (*Lib. IV Capitular. c. 14; lib. II Leg. Longob. tit. 40, c. 6.*) Sanguinis effusio in ecclesia facta cum fuste, si presbyter fuerit, triplo componatur, duas partes eidem presbytero tertia pro fredo ad ecclesiam, et insuper bannus noster. Similiter de diacono juxta compositionem ejus in triplo cum banno nostro componatur. De subdiacono et de uniuscujuscumque ordinis clerico secundum suam compositionem in triplo persolvatur, et insuper bannus noster.

227 *De ictu.*

XXXIII. (*Lib. I Capitular. c. 14; lib. II Leg. Longob. tit. 40, c. 6.*) Similiter et de ictu sine sanguinis effusione de uniuscujuscumque ordinis clerico in triplo componatur, insuper et bannus noster. Et qui non habet unde ad ecclesiam persolvat, tradat se in servitium eidem ecclesiæ usque dum totum debitum persolvat.

Si quis clericum expoliaverit. Ex concilio Triburiensi.

XXXIV. (*Concil. Tribur. c. 7.*) Ut si qua in ipsos clericos vel in ecclesias perpetrata fuerint, id est, si quis clericum expoliaverit aut vulneraverit, vel aliquam injuriam fecerit, decimas ecclesiæ tulerit vel retinuerit, si non prius per sæcularem potentiam digne vindicatum fuerit, episcopus ad suam synodum illos malefactores vocet et digne emendet. Si contempserint venire, excommunicentur.

Si quis clericum verberaverit. Ex eodem

XXXV. Si quis clericum verberaverit vel debilitaverit aut in aliquo læserit, et canonicæ pœnitentiæ ad

Burchardi editionibus, habetur in capite 30 concilii Wormatiensis.

(282) Vide infra cap. 190 hujus libri.

(283) In vetustissimo codice ms. monasterii Ripullensis, qui continet priores quinque libros Capitularium, post illa verba, « congruam facinori quod admisit pœnitentiam accipiat, » ista statim adduntur. « id est, XXI annis, VII ex his in pane et aqua ad ostium ecclesiæ satisfaciat, remotus ab oratione et communione fidelium; cæteros septem societur oratione fidelium; transactos qui supersunt VII communionem plenam perfectè subsecuetur. Abstinentia ejus sacerdotali providentiâ temperetur. Si proprius servus, » etc.

legem emendet, juxta quod in Capitulari scriptum est.

De eadem re. Ex concilio Toletano.

XXXVI. (*Concil. Tolet. 1, c. 11.*) Si quis de potentibus clericum aut religiosum exspoliaverit, et episcopus mandaverit eum ad se venire ut audiat, et contempserit, in invicem mox scripta percurrant per omnes provincie episcopos, quoscunque **228** adire potuerint, ut excommunicatus habeatur donec audiat et reddat aliena.

De pugna et homicidio in atrio ecclesie. Ex concilio Triburiensi.

XXXVII. (*Concil. Tribur. c. 4, 6; BURCHARD. lib. III, c. 193.*) Si quis in atrio ecclesie pugnam committit aut homicidium, quidquid pro immunitate violata emendandum est, altario solvatur ejus cunq̄ue fuerit ecclesia.

De pugna in ecclesia. Ex eodem.

XXXVIII. Si quis in ecclesia clericum fuste aut gladio percusserit, ut sanguis exeat, vel de ictu sine effusione sanguinis, juxta quod in Capitulari scriptum est componatur, id est, in triplo secundum suam compositionem. (284).

Quod laici de substantia morientium presbyterorum suorum nullam portionem accipiant. Ex eodem, cap. 2.

XXXIX. (285) Perlatum est quoque ad sanctam synodum quod quidam laici improbe agant contra presbyteros suos, ita ut de morientium presbyterorum substantia partes sibi vindicent sicuti de propriis servis. Interdicitur itaque ne hoc ulterius fiat; sed secuti liberi facti sunt ad suscipiendum gradum et agendum divinum officium, ita ab eis nihil exigatur præter Dei officium. De peculiari vero sacerdotum nihil sibi usurpent; sed de duabus partibus faciant presbyteri quod eis visum fuerit, tertiam, secundum canonum jussa, quibus serviant relinquunt ecclesie.

229 *De compositione presbyteri, si occisus fuerit. Ex eodem.*

XL. (*Concil. Tribur. c. 4.*) Presbyter vulneratus aut cæsus, si mortem evaserit, tota compositio cedat presbytero. Si vero mortuus fuerit, compositio in tres dividatur portiones; id est, altari cui presbyter deserviebat pars una, altera episcopo, tertia parentibus presbyteri solvatur.

De eadem re. Ex Capitularium libro II, cap. 49.

XLI. (*Lib. IV. Capitular. c. 45; BURCHARD, lib. VI, c. 11.*) Presbyteri interfecti compositio episcopo ad cujus parochiam pertinent solvantur secundum capitulare gloriosi Caroli genitoris nostri, ita videlicet ut medietatem wîrgildi ejus episcopus utilitatibus ecclesie cui præfuit tribuat, et alteram medietatem in elemosyna ejus juste dispertiat: quia nullus nobis ejus hæres proximior videtur quam ille qui ipsum Domino sociavit. (286)

De eo qui sacerdotem occiderit. Ex concilio Wormatiensi.

XLII. (*Concil. Worm. c. 26; BURCHARD, lib. VI,*

(284) Vide supra cap. 132.

(285) Vide infra, in appendice secunda, cap. 39.

(286) Vide notam correctoris Romani ad cap. *Omnes presbyteri* 17, 9, 4.

c. 8.) Qui sacerdotem voluntarie occiderit, carnem non comedat et vinum non bibat cunctis diebus vite sue; jejuset usque ad vesperam, exceptis diebus festis atque Dominicis: arma non sumat, equum non ascendat, ecclesiam per quinquennium non ingrediatur (287), sed ante fores ecclesie stet; post quinquennium ecclesiam ingrediatur, nondum vero communicet, sed inter audientes stet, vel sedeat. Cum autem fuerit duodecimi anni **230** cursus finitus, communicandi ei licentia concedatur, et equitandi tribuatur remissio. Maneat autem in reliquis observationibus tres dies per hebdomadam, ut perfectius purificari mereatur.

De eadem re. Ex concilio Mogunziacensi, cap. 24.

XIII. (*Concil. Mogunt, sub Rabano, c. 24; BURCHARD, lib. VI, c. 7.*) Qui presbyterum occiderit, duodecim annorum ei pœnitentia secundum canones imponatur: aut si negaverit, si liber est, cum duodecim juret; si autem servus, super duodecim vomeres ferventes se purget: convictus noxæ, usque ad ultimum vite tempus militie cingulum deponat, et uxorem amittat.

De eo qui presbyterum degradatum occiderit.

Ex eodem concilio.

XIV. (*Concil. Mogunt, sub Rabano c. 25; BURCHARD, lib. VI, c. 9.*) Nuntiatum est nobis quod aliqui, qui olim dixerunt se fuisse sacerdotes, et postea degradati pro suis peccatis pœnitentiam agendo suffragia sanctorum, per diversa loca trans-euntes, quæsierunt, trucidati sunt. Hujuscemodi interfecto-ribus omnem ecclesiasticam denegamus communionem, donec dignam pœnitentiam pro reatu secundum judicium episcoporum exsolvant.

De homicidiis clericorum. Ex Capitularium lib. III, cap. 25.

XV. Qui subdiaconum occiderit, ccc solidos componat. Qui diaconum, cccc. Qui presbyterum, dc. Qui **231** episcopum, dcccc. Qui monachum, cccc solidos componat.

Si aliquis ordinatus homicidium fecerit. Ex Pœnitentiali.

XLVI. HALITGAR. lib. VI, c. 4.) Si quis episcopus aut aliquis ordinatus homicidium fecerit, decem annos pœniteat, tres ex his in pane et aqua.

Si quis consenserit vel consiliatus fuerit ut homo interficiatur. Ex eodem.

XLVII. (HALITGAR. *ibid.*) Si quis ad homicidium faciendum consenserit et consilium dederit, et factum fuerit, septem annos pœniteat. Si vero non fuerit factum, tres annos pœniteat.

Si quis consanguineum suum occiderit aut senio-rem. Ex eodem.

XLVIII. Si quis proximum et consanguineum suum occiderit, decem annos pœniteat. Similiter si quis senio-rem et dominum suum dolo trucidaverit.

Ex dictis Ferrandi diaconi.

XLIX. (BURCHARD, lib. VI, c. 34, et apud GRATIAN.

(287) Vide Morin. lib. VII de Pœnitentia, c. 7, § 8, 9.

dist. 1, de Pœnit., c. 23.) Periculose se decipiunt qui existimant eos tantum homicidas esse qui manibus hominem occidunt, et non potius eos per quorum consilium et fraudem et exhortationem homines extinguuntur. Nam Judæi Dominum nequaquam propriis manibus interfecerunt, sicut scriptum est: *Nobis non licet interficere quemquam* (Joan. xviii); sed tamen illis Domini mors imputatur, quia ipsi eum lingua crucifixerunt dicentes: *Crucifige eum* (Luc. xxiii). Unde unus **232** evangelista dicit Dominum crucifixum hora tertia (Marc. xv), alius sexta (Luc. xxiii); quia Judæi crucifixerunt eum hora tertia lingua, milites hora sexta manibus. Qui ergo hominem tradit, ille eum interficit, Domino dicente: *Majus peccatum habet qui me tradidit tibi* (Joan. xvi). Unde Psalmista: *Filii hominum, dentes eorum arma et sagitta, et lingua eorum gladius acutus* (Psal. lvi). Subjiciant ergo se pœnitentiæ quorum consilio sanguis funditur, si veniam promereri volunt.

De his qui pro nihilo ducunt homicidium in bello perpetratum. Ex epistola Rabani (cap. 4) ad Heribaldum episcopum Antissiodorensis, de prælio ad Fontaniacum gesto.

L. (BURCHARD. lib. vi, c. 23.) Quod autem quidam homicidium quod nuper in seditione et prælio principum nostrorum perpetratum est excusant, quasi non necessarium sit pro hoc cuilibet agere pœnitentiam, eo quod jussu principum peractum sit, et Dei judicio ita finitum. Scimus enim quod Dei judicium semper justum est et nulla reprehensione dignum. Sed tamen oportet eos considerare qui hanc necem nefariam defendere cupiunt, utrum illos quasi coram oculis Dei innoxios excusare possint qui propter avaritiam, quæ omnium malorum radix est, et idolorum servituti comparatur, atque propter favorem dominorum suorum temporalium, æternum Dominum contempserunt, et mandata illius spernentes, non casu, sed per industriam, homicidium fecerunt. Unde in Exodo scriptum est: *Si quis de industria et per insidias occiderit proximum, ab altari meo **233** evelles eum* (Exod. xxi). Et in Deuteronomio: *Si quis odio habens proximum suum, insidiatus fuerit vitæ ejus, et surgens percusserit eum, et mortuus fuerit, et fugerit ad unam de supradictis urbibus, mittent seniores civitatis illius, et rapiant eum de loco refugii, et tradent eum in manus proximi ejus cujus sanguis effusus est, et moriatur; nec misereberis ejus* (Deut. xix). Illum itaque quem Dominus dignum morte esse judicavit, quis dicat reum non esse? Quomodo contrarius legi non existit qui hoc quod Deus præcepit cassum esse contendit? Sed inter hæc sciendum est quod magna distantia est inter legitimum principem et seditiosum tyrannum.

De eadem re. Ex Pœnitentiali.

LI. Si quis hominem in bello publico occiderit, quadraginta dies pœniteat.

(288) Vide Pœnitentiale Rabani, cap. 30.

De clerico qui proximum suum occidit. Ex eodem.

LII. Si clericus homicidium fecerit et proximum suum occiderit odii meditatione, exsul septem annis pœniteat.

De parricidis. Ex Pœnitentiali.

LIII. Si quis hoc crimen perpetraverit, quidam judicaverunt ut septem annis pœniteat vel quatuordecim pœnitentiam egisset; quidam usque ad finem vitæ, sicut Cain, qui similia perpetraverit.

Ex eodem.

LIV. Qui hominem debilitaverit et deformem **234** fecerit, impensas in medicos tribuat, et maculæ pretium et opus ejus, donec sanetur, restituat, et dimidium annum pœniteat. Si vero non habet unde hoc restituat, annum unum pœniteat.

De truncationibus membrorum. Ex concilio Mogontiacensi, cap. 5.

LV. (Concil. Tolet. II, c. 6; BURCHARD. lib. I, c. 201.) His a quibus Domini sacramenta tractantur judicium sanguinis agitare non licet (288). Et ideo magno opere talis excessus prohibendus est; ne indiscretæ præsumptionis motibus agitati, aut quod morte plectendum est, sententia propria judicare præsumant, aut truncationes quibuslibet personis aut per se inferant aut inferenda præcipiant. Quod si quisquam horum inamemor præceptorum, aut in ecclesiæ suæ familiis aut in quibuslibet personis tale aliquid fecerit, et concessi ordinis honore privetur et loco, sub perpetuæ damnationis religatus ergastulo; cui tamen communio exeunti ex hac vita non neganda est propter Domini misericordiam.

Quæ debeat discretio ecclesiarum rectoribus esse ne per inconditam disciplinam subeant homicidii notam.

LVI. (Additio IV Capitular. c. 6.) Cum juxta antiquæ institutionis edictum plus erga corrigendos agere debeat benevolentia quam severitas, plus cohortatio quam commotio, plus charitas quam potestas adhiberi debet.

235 *De parricidio. Ex Lege Theodosiana lib. II.*

LVII. (Interpretat. lib. I, Cod. Theodos., de Parricidio.) Si quis patrem, matrem, fratrem, sororem, filios, filias, vel alios propinquos occiderit, remoto aliorum genere tormentorum, facto de coriis sacco qui culleus nominatur, in quo cum missus fuerit cum ipso etiam serpentes claudantur, et si mare vicinum non fuerit, in quolibet gurgile projiciatur, tali pœna damnatus nullo unquam tempore obtineat sepulturam.

De domina quæ ancillam occidit. Ex concilio Eliberitano.

LVIII. (Concil. Eliberit. c. 5; HALITGAR. lib. IV, c. 5; BURCHARD. lib. VI, c. 19.) Si qua domina furore zeli inflammata ancillam occiderit, ita ut intra tertium diem animam cum cruciatu emittat, eo quod incertum sit voluntarie an casu occiderit; si voluntarie, post septem annos, si casu, post quinque

annorum tempora, acta legitima pœnitentia, ad communionem admitti placuit.

Si servus occiditur domino dum verberibus castigatur. Ex lege Theodosiana.

LIX. (Interpretat. l. 1 Cod. Theodos. De emendat. servor.) Si servus, dum culpam dominus vindicat, mortuus fuerit, dominus culpa homicidii non tenetur : quia tunc homicidii reus est, si occidere voluisse convincitur. Nam emendatio non vocatur ad crimen.

De oppressione infantum. Ex concilio Mogonciacensi.

LX. (BURCHARD. lib. xvii, c. 58.) Si quis infantem suum incaute oppresserit, **236** aut vestimentorum pondere suffocaverit, et hoc post baptismum factum fuerit, quadraginta dies pœniteat in pane et aqua, oleribus atque leguminibus, et a conjuge se abstineat. Postea tres annos pœniteat per legitimas ferias, et tres in anno quadragesimas observet. Quod si ante baptismum infans oppressus fuerit, proximos quadraginta dies ut supra pœniteat, postea vero quinquennium expleat.

Si per negligentiam matris infans moritur non baptizatus. Ex epistola Rabani ad Reginaldum chorepiscopum.

LXI. (BURCHARD. lib. xvii, c. 59 ; concil. Ancyran. c. 20.) De infantibus autem qui mortui inveniuntur cum patre et matre, et non apparet utrum a patre aut matre occisus sit ipse infans vel suffocatus, an propria morte defunctus, non debent inde securi esse nec sine pœnitentia ipse parentes ; sed tamen in eis consideratio debet esse pietatis, ubi non voluntas, sed eventus mortis causa fuit. Si autem eos non latet ipsos ejus esse interfectores, scire debent graviter se deliquisse, quod in Ancyrano concilio comprobatur. Quidam autem trium annorum pœnitentiam hujusmodi hominis judicant esse debere, quorum ex his unum exigat in pane et aqua, atque se ab omni luxuria tempore pœnitentiæ suæ custodiat.

De femina cujus filius per negligentiam obierit non baptizatus. Ex Pœnitentiali, cap. 17.

LXII. Pariens femina, cujus filius per negligentiam **237** non baptizatus obierit, annum unum pœniteat, et nunquam sit sine aliqua pœnitentia. Si autem per negligentiam sacerdotis, require in primo libello, cap. 128.

De mulieribus quæ partus suos necant. Ex concilio Ancyrano.

LXIII. (Concil. Ancyran., c. 20 ; HALITGAR. lib. iv, c. 3 ; RAB. epist. ad Heribald., c. 8 ; BURCHARD. lib. xvii, c. 54.) De mulieribus quæ fornicantur, et partus suos necant, vel quæ agunt secum ut utero conceptos excutiant, antiqua quidem definitio usque ad exitum vitæ eas ab Ecclesia removet. Humanius autem nunc definimus ut eis decem annorum tempus secundum præfixos gradus pœnitentia largiatur,

De eadem re. Ex concilio Hilerdensi.

LXIV. (Concil. Hild., c. 2 ; RAB. epist. ad Heribald., c. 9 ; BURCHARD. lib. xvii, c. 52.) Hi vero qui male conceptos ex adulterio factos vel editos necare studuerint, vel in ventribus matrum potioni-

PATROL. CXXXII.

bus aliquibus colliserint, in utroque sexu adultæris, id est patri vel matri, post septem annorum curricula communio tribuatur, ita tamen ut omni tempore vitæ suæ fletibus et humilitati insistant.

De eadem re. Ex concilio Eliberitano.

LXV. (Concil. Eliberit. c. 63 ; RAB. epist. ad Heribald., c. 8 ; BURCHARD. lib. xvii, c. 54.) Si qua mulier, absente marito, per adulterium conceperit, idque post facinus occiderit, placuit vix in fine ei dandam communionem, eo quod geminaverit scelus.

Si qua mulier partum suum excusserit. Ex Pœnitentiale.

LXVI. Si qua mulier partum suum ante **238** quadraginta dies in utero sponte perdiderit, annum unum pœniteat. Si vero post quadraginta dies eum occiderit, tres annos pœniteat. Si vero postquam animatus fuerit, eum perdiderit, quasi homicidia pœniteat. Sed distat multum utrum paupercula pro difficultate nutriendi, aut fornicaria causa sit, et pro sui sceleris celandi faciat causa.

Si qua mulier filium vel filiam occiderit. Ex eodem.

LXVII. Mulier si voluntarie occiderit filium suum aut filiam suam, pro homicidio decem annos pœniteat.

De eadem re. Ex concilio Rothomagensi.

LXVIII. (BURCHARD. lib. xvii, c. 52 ; IVO, parte x, c. 103.) Sunt quædam mulieres, ut ad notitiam sancti concilii pervenit, quæ ex fornicatione concipientes, metuentes, ne scelus quod occulte perpetrarunt manifestum fieret, infantes quos pepererunt occiderunt, et terræ congerie cooperuerunt, aut in aquas projecerunt. Quod quantum nefas sit, canones Ancyrani, Eliberitani, atque Hilerdensis concilii testes sunt. His itaque vix in fine dandam esse communionem decernunt. Sed humanius tractantes, post decennem pœnitentiam tales placuit ad communionem recipi.

Ut ante januam ecclesiæ adulteri infantes exponantur. Ex eodem.

LXIX. (BURCHARD. lib. iii, cap. 200.) Igitur quia diabolo suadente, et carnis fragilitate delectante, et ideo consentiente, multoties talia perpetrantur, ideo ex **239** una mortifera potione aliam utcumque mederi cupientes, ne geminetur scelus adulterii et homicidii, damus consilium ut unusquisque sacerdos in sua plebe publice annuntiet ut si aliqua femina clanculo corrupta conceperit et peperit, nequaquam diabolo cohortante filium aut filiam suam interficiat, sed quocumque prævaleret ingenio, ante januas ecclesiæ partum deportari faciat, ibique projici, ut coram sacerdote in crastinum delatus, ab aliquo fidei suscipiatur et nutriatur, et tali ex causa homicidii reatum, et, quod majus est, parricidii evadat. Nam qui filium aut filiam interficit, parricida omnimodis teneatur.

De eadem re. Ex lege Theodosiana, lib. v, cap. 7.

LXX. (Interpretat. l. Cod. Theodos. De expositis.

Quicumque expositum recenti partu, sciente patre vel matre vel domino, collegerit, et suo labore educaverit, in illius a quo collectus est potestate consistat, seu ingenuum seu servum quem nutrit esse voluerit.

De eadem re. Ex eodem.

LXXI. (Interpret. l. 2; *Cod. Theodos.*, tit. eod.) Qui expositum puerum vel puellam sciente domino vel patrono, misericordie causa, collegerit, in ejus dominio permanebit; si tamen contestatione de collectione ejus episcopus vel clericus subscripserunt; quem postea suum dicere quis non poterit, quem projecisse probatur ad mortem.

De eadem re. Ex eodem.

LXXII. (L. un. *Cod. Theodos.*, *De his qui sanguin.*) Si quis infantem a sanguine nutrit, **240** si nutritum dominus vel pater recipere voluerit, aut ejusdem meriti mancipium nutritori debet donare, aut pretium nutritor, quantum valuerit qui nutritus est, consequatur (289).

De homicidis. Ex concilio Turonensi.

LXXIII. (*Concil. Turon.* 1, c. 7; BURCHARD. lib. vi, c. 30.) Homicidis penitus non communicandum, donec per confessionem penitentiae ipsorum crimina diluantur.

De his qui uxores occidunt. Ex concilio Mogontiacensi.

LXXIV. (BURCHARD. lib. vi, c. 38.) Si maritus uxorem aut uxor maritum interfecerit, æquum judicium sit super eos, dicente Domino: *Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis* (*Levit.* xix). Et post pauca: *Ita, inquit, parvum audietis ut magnum; nec accipietis cuiusquam personam, quia Dei judicium est* (*Deut.* i). Idcirco uterque eorum in hujuscemodi criminis accusatione, si negaverit, pari judicio examinetur.

De eadem re. Ex Capitularium libro III, cap. 89.

LXXV. Lib. I *Capitular.*, c. 67.) Ut homicidia infra patriam, sicut in lege Domini interdictum est, nec causa ullionis nec avaritiæ nec latrocinandi fiant. Et ubicunque inventi fuerint, a iudicibus nostris secundum legem ex nostro mandato vindicentur. Et non occidatur homo nisi lege jubente.

241. *De eadem re. Ex eodem.*

LXXVI. (Lib. v *Capitular.*, c. 149; lib. II; *leg. Longob.*, tit. 13, c. 5; BURCHARD. lib. vi, c. 37.) Quicumque, propria uxore derelicta, vel absque lege sine causa et certa probatione interfecta, aliam duxerit uxorem, armis depositis, publicam agat penitentiam; et si contumax fuerit, comprehendatur a comite, et ferro vinciatur, et in custodiam mittatur, donec res ad nostram notitiam deducatur.

(289) Vide lib. IV Legum Wisigoth., tit. 4, cap. 1.

(290) Caput istud non exstat in libro primo Capitularium in vetustissimis codicibus manuscriptis, non in Regio, ex quo prima Parisiensis editio prodit, non in Rivipullensi, non demum **243** in Colbertino. Utrouque autem exstat in appendice prima libri

A *De pugna duorum, quod nostri campum appellant, quod pro imputato adulterio solet exerceri. Ex epistola Nicolai papæ ad Carolum regem.*

LXXVII. (NICOL. I, epist. 50; BURCHARD. lib. IX, c. 51.) Monomachiam vero in lege non assumimus quam præceptam fuisse non reperimus: quam licet inisse quosdam legerimus, sicut sanctum David et Goliath sacra prodit historia, nusquam tamen ut pro lege teneatur, alicui divina sancit auctoritas, cum hoc et hujuscemodi sectantes Deum solummodo tentare videantur.

De eadem re. Ex eadem epistola.

LXXXVIII. (BURCHARD. lib. IX, c. 50.) Verum, sicut multorum relatu didicimus, Lotharius rex conventum celebrare disponit, et Thethirgam reginam examini proprio et iudicio subicere meditatur; et si quidem eam præstigiis falsitatis suæ poluerit exhibere, quasi non fuerit legitima suæ uxoris, vult eam penitus a se sequestrare. Sin autem, vult eam tanquam propriam uxorem admittere, sed deinde quasi mæchata fuerit, **242** insimulare, atque per [editio *Helmæstad.*, pro] hoc hominem suum et hominem Thietbirgæ ad monomachiam impellere, et si homo ipsius reginæ ceciderit, disponit hanc sine dilatione perire. Quæ quantum sint omni divinæ legi contraria, magnitudo prudentiæ vestræ credimus jam advertit.

De parricidis. Ex Capitul.

LXXIX. (*Addit.* IV, c. 85; lib. I *Leg. Longob.*, tit. 10, c. 4.) Quicumque propter cupiditatem rerum patrem aut matrem aut fratrem aut sororem vel nepotem, aut alium propinquum suum interfecerit, hæreditas interfecti ad legitimos hæredes perveniat. Interfactoris vero hæreditas in fiscum redigatur. Ipse vero, ordinante episcopo, publicæ penitentiae subdatur.

De his qui ferro vincuntur. Ex eodem.

LXXX. (Lib. I *Capitular.*, c. 79.) Ut mangoones et cotiones, qui sine omni lege vagabundi vadunt per istam terram, non sinantur vagari ad deceptiones hominum, nec isti ferro colligati atque constricti, qui dicunt sibi injunctum esse a sacerdote ut vagi et profugi per patrias ambulant. Melius nobis videtur ut uno in loco permanentes laborantes et servientes et patientiam habentes, secundum quod canonice impositum fuerit (290).

De fideis coercendis.

LXXXI. (Lib. IV *Capitular.*, c. 27; lib. I *Leg. Longob.*, tit. 9, c. 34.) Si quis aliqua necessitate cogente homicidium commisit, comes in eujus ministerio res est perpetrata et compositionem facit et fideam per sacramentum pacificare faciat. Quod si una pars ei ad hoc consentire noluerit, id est, si ille qui homicidium fecit, aut is qui compositionem

quarti, cap. 34. Editio porro vulgata istius capituli, quam etiam preferunt vetusti codices, multum diversa est ab ea quam refert Regino. Illud sane admonendum, pro eo quod Regino habet et patiens habentes, in libris Capitularium scriptum esse et penitentiam agentes.

suscipere debet, faciat illum qui ei contradicit ad præsentiam nostram venire, ut cum secundum tempus quod nobis placuerit in exilium mittamus, donec ibi castigetur, ut comiti suo inobediens ulterius esse non audeat, et majus damnum non accrescat.

De femina quæ virum per malefium interficit. Ex Pænitentiali, cap. 15.

LXXXII. Mulier, si aliquos interimit arte malefica, id est per poculum aut per aliquam artem, septem annis pœniteat. Si pauperula fuerit, quatuor annis pœniteat.

De eadem re. Ex concilio Helibertensi.

LXXXIII. (Concil. Eliber., c. 6; BURCHARD. lib. VI, c. 26.) Si quis vero maleficio interficiat alterum, eo quod sine idololatria perficere **244** scelus non potuit, nec in finem percipiendam illi esse communionem.

Unde supra.

LXXXIV. (HALITGAR. lib. VI, c. 3.) Si quis maleficio suo aliquem perdiderit, septem annis pœniteat, et eleemosynas multas faciat.

De eadem re.

LXXXV. (BURCHARD. lib. VI, c. 39.) Si mulier maritum suum causa fornicationis veneno interficit, aut quacunque arte perimere facit, quia dominum et seniore suum occidit, decem annis pœniteat.

De his qui hominem suadent interfici. Ex lege Romana. Pauli Sententiarum. lib. V, cap. 23.

LXXXVI. (PAULI Sent. lib. V, c. 23.) Mandatores cædis, id est, qui homines præcipiunt vel suadent interficere, perinde ut homicidæ puniantur.

De eadem re.

LXXXVII. (Ibid.) Qui vero aliquem interficit hominem, aliquando absolvitur; et qui non occidit, ut homicida tenetur vel damnatur. Consilium enim uniuscujusque, non factum, puniendum est. Ideoque qui cum vellet occidere, id casu aliquo perpetrare non potuit, ut homicida puniatur. Et is qui casu jactu teli hominem imprudenter occidit, absolvitur.

De eo qui hominem castraverit. Ex eodem.

LXXXVIII. (Ibid.) Qui hominem libidinis **245** aut negotiationis causa castraverit, castratumque tradiderit, sive servus, sive liber sit, capite puniatur.

Unde supra.

LXXXIX. (BURCHARD. lib. XVII, c. 57.) Si aliquis causa explendæ libidinis, vel odii meditatione, ut non ex se soboles nascatur, homini aut mulieri aliquid fecerit, vel ad potandum dederit ut non possit generare aut concipere, ut homicida teneatur.

Hoc totum idcirco ex lege Romana posuimus ut sacerdos ex lege perpendat modum pœnitentiæ in talibus transgressionibus. Canonica enim auctoritas cum lege Romana ex maxima parte concordat.

De his qui circumciduntur. Ex eadem lege, cap. 24.

XC. (PAULI Sent. lib. V, c. 22.) Cives Romani qui se Judaico ritu vel servos suos circumcidi patiuntur, bonis adaptis, in insulam deportentur; medici capite puniuntur.

A *Si Judæus servum alienæ nationis circumciderit.*

Ex eadem.

XCI. (Ibid.) Judæi, si alienæ nationis comparatos servos circumciderint, aut exilio deportentur, aut capite puniantur.

De his qui semetipsos interficiunt. Ex concilio Bracarense, cap. 15.

XCL. (Concil. Bracar. I, c. 16; HALITGAR. lib. IV, c. 6; BURCHARD. lib. XIX, c. 130.) Placuit ut hi qui sibi ipsis aut per ferrum, aut per venenum, aut per præcipitium, aut suspendium, vel quolibet modo inferunt **246** mortem, nulla pro illis in oblatione commemoratio fiat, neque cum psalmis ad sepulturam eorum cadavera deducantur. Multi enim sibi hoc per ignorantiam usurparunt. Similiter et de his placuit fieri qui pro sceleribus puniuntur (291).

De his qui in patibulo suspenduntur. Ex concilio Mogontiensi.

XCL. (Concil. Mogunt. sub Rab., c. 27; BURCHARD. lib. VI, c. 76.) Quæsitum ab est aliquibus fratribus de his qui in patibulis suspenduntur pro suis sceleribus post confessionem Deo peractam, utrum cadavera illorum ad ecclesias deferenda sint, et oblationes pro eis offerendæ, et missæ celebrandæ, an non. Quibus respondemus: Si omnibus de peccatis suis puram confessionem agentibus et digne pœnitentibus communio in fine secundum canonum jussu danda est, cur non eis qui pro peccatis suis extremam pœnam pervolvunt? Scriptum est enim: *Non judicat Dominus bis in idipsum.*

De furibus et latronibus deprehensis. Ex concilio Triburiensi.

XCL. (Concil. Tribur. c. 31; BURCHARD. lib. XI, c. 59, et apud GRAT. 13. q. 2, c. 31.) Fures et latrones, si in furando et prædando occidantur, visum est pro eis non orandum; si comprehensi aut vulnerati, presbytero vel diacono confessi fuerint, communionem eis non negamus.

247 *Qui propter cupiditatem Judæum vel paganus occiderit. Ex concilio Mogontiensi.*

XCV. (Concil. Wormat. c. 27; BURCHARD. lib. VI, c. 33.) Qui odii meditatione, vel propter cupiditatem Judæum vel paganus occiderit, quia non leve vitium committitur, ut homicidam convenit pœnitere; quandoquidem nec exteris gentibus, nisi oblatam pacem respuerint, bellum est populo antiquo penitus inferre præceptum.

Si quis insaniens hominem occiderit. Ex eodem.

XCVI. (Concil. Wormat. c. 28; BURCHARD. lib. VI, c. 25, et apud GRATIAN. 15. q. 1, c. 12.) Si quis insaniens aliquem occiderit, si ad sanam mentem pervenerit, levior ei pœnitentia imponenda est quam ei qui sana mente tale quid commiserit. Qui quamvis pœnitentia sit imponenda, quia ipsa infirmitas causa peccati, licet fortassis occulta contigisse creditur, tanto tamen sit levior quam ei qui sanus aliquem occiderit, quantum inter sanum et insanum, irrationabile a rationabili constat esse discriminis.

(291) Vide lib. VI. Capitul., cap. 10, et lib. VII, cap. 344.

Si plures unum hominem occiderent. Ex concilio Mogontiacensi.

XCVII. (BURCHARD. lib. VI, c. 42.) Si quatuor aut quinque homines seu etiam plures contra unum hominem rixati fuerint, et ab his vulneratus mortuus fuerit, quicumque eorum plagam imposuit, secundum statuta canonum ut homicida iudicetur (292).

248 *De eo cui imputatur homicidium et probari non potest. Ex eodem.*

XCVIII. (BURCHARD. lib. VI, c. 24.) Ubi manifestari potest quemlibet hominem perpetrasse homicidium, secundum canonicam auctoritatem condignum pœnitentiæ iudicium illi ingeratur. Si autem manifestis indiciis non potest probari eum homicidam esse, nec ipse vult confiteri, omnipotentis Dei iudicio, cui omnia occulta manifesta sunt, reservetur. Et tamen indicetur quod communione ecclesiastica indignus sit, donec perpetratum crimen confiteatur, et per confessionem et pœnitentiam condignam ab hoc crimine se absolvere certet.

ABHINO DE ADULTERIS ET FORNICATIONIBUS.

Ex concilio Ancyrano.

XCIX. (Concil. Ancyran. c. 19; HALITGAR. lib. IV, c. 9; concil., Wormat., c. 44.) Si cuius uxor adulterata fuerit, vel si ipse adulterium commiserit, septem annorum pœnitentia oportet eum perfectionem consequi secundum pristinos gradus.

De eo qui, uxorem habens, concubinam tenet. Ex concilio Toletano.

C. (Concil. Tolet. 1, c. 17.) De eo qui uxorem habens, si concubinam **249** habuerit, ut non communicet. Cæterum is qui non habet uxorem, et pro uxore concubinam habet, a communione non repellatur, tantum ut unius mulieris aut uxoris aut concubinæ, ut ei placuerit, sit conjunctione contentus. Alias vero, vivens abjiciatur, donec desinat et ad pœnitentiam revertatur.

De repudio. Ex epistola Innocentii papæ.

CI. (Decreta Innoc. I, c. 26; RAB., epist. ad Heribald., c. 24; BURCHARD, lib. IX, c. 72 De his etiam requisivit dilectio tua qui interveniente repudio aliis se matrimonio copulaverunt; quos in utraque parte adulteros esse manifestum est. Qui vero vel uxore vivente, quamvis dissociatum esse videatur conjugium, ad aliam copulam festinarunt, neque possunt adulteri non videri, in tantum ut hæc etiam personæ quibus tales conjuncti sunt, etiam ipsæ adulterium commisisse videantur, secundum illud quod legimus in Evangelio: Qui di-

(292) Hoc caput Regino laudat ex concilio Mogontiacensi, Burchardus et vetus canonum collector in bibliotheca Regia ex concilio apud Vermerias, cap. 991. Utrobique autem amplior habetur quam apud Reginonem.

(293) Canon est Eliberitani concilii, relatus ab omnibus decretorum collectoribus, Reginone, Burchardo, Ivone, Gratiano. Omnino autem prævaluisse videtur lectio quæ bona non est. Nam hic apud Reginonem, tum etiam apud Burchardum et Ivonem parte VIII, cap. 199, legitur *et adulterum ducti*. Contra, in omnibus editionibus canonum Eliberitanorum, apud Rabanum in capite tertio Li-

A miserit uxorem suam, et duxerit aliam, mæchatur; et ideo omnes in communione fidelium abstinendos.

De feminis quæ relinquunt viros suos. Ex concilio Eliberitano.

CII. (Concil. Eliberit. c. 8; BURCHARD. lib. IX, c. 62.) Item femina quæ, nulla præcedente causa, reliquerunt viros suos, et alteri se copulaverunt, nec in finem accipiant communionem.

De adultero marito. Unde supra.

CIII. (Concil. Eliberit. c. 9; BURCHARD, lib. IX, c. 63.) Item femina fidelis, quæ adulterum maritum reliquerit fidelem, et adulterum ducit (293) prohibetur ne ducat. Si autem duxerit, **250** non prius accipiat communionem quam is quem reliquit de sæculo exierit, nisi forte necessitas infirmitatis dare compulerit.

De discidio. Ex concilio Africano.

CIV. (Concil. Afric. c. 69; HALITGAR. lib. IV, c. 10; Pœnit. RAB. c. 3; BURCHARD. lib. IX, c. 64.) Placuit ut secundum evangelicam et apostolicam disciplinam neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito, alteri conjungantur, sed ita maneat, aut sibi reconcilientur. Quod si contempserint, ad pœnitentiam redigantur, in qua causa legem imperialem petendam promulgari.

251 *De eadem re. Ex dictis Augustini de Sermone Domini in monte.*

CV. (BURCHARD. lib. IX, c. 71, et apud GRATIAN. 32, q. 7, c. 5.) Apostolus Paulus dicit: *His qui sunt in conjugio præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari (I Cor. VII).* Potest enim fieri ut discedat ea causa qua Dominus permisit. Aut si femina licet virum dimittere etiam præter causam fornicationis, quid respondebimus de hoc quod dicit posterius, *et vir uxorem non dimittat*. Quare non addidit, *excepta causa fornicationis*, quod Dominus permittit, nisi quia similem formam vult intelligere, ut si dimiserit, quod causa fornicationis permittitur, maneat sine uxore, aut reconcilietur uxori. *Et post pauca: Dominus autem permisit causa fornicationis uxorem dimitti. Sed quia permisit, non jussit.*

De eadem re. Ex Capitularium lib. 1, cap. 43.

CVI (Lib. I Capitular., c. 43; lib. II Leg. Longob., tit. 13, c. 4.) Ut nec uxor a viro dimissa alium accipiat virum vivente suo, nec vir aliam accipiat vivente uxore priore.

bri Pœnitentialis ad Otgarium, in vetustissimo codice ms. Reginonis, quo nos utimur in hac nostra editione, in veteri denique canonum collectione ms. quæ exstat in bibliotheca Regia, diserte scriptum est *et alterum ducit*. Quam lectionem confirmat idem Rabanus in epistola ad Heribaldum, cap. 21, ubi pro his vocibus habet *et alii nubit*. Apud Gratianum vero legitur in antiquis editionibus: *et alterum maritum duxerit*. Nos itaque vitiatam lectionem prætulimus sinceræ, ut intactos servaremus fontes ex quibus Burchardus suos rivulos derivavit.

De legitimis conjugis. Ex dictis Hieronymi.

CVII. (36, q. 2, c. 8.) Tria legitima conjugia in Scripturis leguntur. Primum legitimum conjugium est, virgo casta in virginitate viro data legitime, Secundum, virgo in civitate deprehensa a viro, et illi per vim copulata. Si voluerit pater ejus, dotabit eam ipse vir quantum judicaverit **252** ipse pater, et dabit pretium pudicitiae ejus. Si autem habuerit sponsum antequam deprehensa fuerit, dabitur ei. Tertium, filia praedicta deprehensa, si non fuerit voluntas patris, trahet eam a praedicto viro, et tradet eam alii, et dotabit eam, et legitima erit ei. Sed primum his duobus praefertur (27, q. 2, c. 13). Additur aliud quartum legitimum conjugium. Dum mortua fuerit uxor ejus, licet illi accipere aliam, sed non repudiatam, non desponsatam viro. Similiter debet et mulier. Quod Paulus manifeste docet: *Mulier, inquit, quae sub viro est ligata, sub lege est viri quandiu vivit vir ejus, et reliqua.* Additur quintum: quando sive vir sive mulier ex consensu religionem ceperit, licet alteri accipere novum conjugium, sed puellam vel puerum.

Hanc auctoritatem, ut credimus, secutum est concilium quod congregatum fuit apud Compendium temporibus Pippini regis, in quo decretum ita legimus capitulo 16.

CVIII. (*Concil. Compend. c. 13.*) Si quis vir dimiserit uxorem suam, et dederit ei licentiam pro religionis causa intra monasterium Deo servire et velum suscipere, sicut diximus, propter Deum, vir illius, si vult, accipiat legitimam mulierem. Similiter et mulier faciat.

Sed haec sententia canonicis atque apostolicis informatur documentis, ut supra monstratum est. Sed et Nicolai papae decretis informamur, qui ad Lotharium regem ita scribit:

253 *Si conjugatus vult saeculum relinquere.*
Ex epistola Nicolai.

CIX. (NICOL. I *epist.* 87; BURCHARD, lib. IX, c. 53.) Itaque summo studio Thietbirgam conjugem tuam tanquam propriam carnem fovere ac diligere procurato, et ne illam a te separari ullo pacto consentias, vigilanter attende. Unde si vult a te discedere, corripe, imo corrige eam, et a tali intentione per omnia revocare satage. Jam vero si amore pudicitiae separationem quaerit, et conjugalis connubii solutionem efflagitat, certum est, Apostolo dicente, quia mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Verum si et ipse pudicitiam sectatus, religionis obtentu copulam dissolvere vis, tantum ne simulate fiat, concedimus. Nam licet sit scriptum: *Quod Deus conjunxit homo non separet,* Deus tamen, et non homo, separat quando divini amoris intuitu ex consensu utriusque conjugis matrimonia dissolvuntur. Si ergo hoc modo vis, gratuito permittimus animo, celeremque praebemus assensum. Aliter autem fieri mutuum separationem vestram prohibemus.

De eadem re. Ex dictis Basilii episcopi.

CX. (BURCHARD., lib. IX, c. 45.) Si quis vult conju-

gatus converti ad monasterium, non est recipiendus, nisi prius a conjugis castimoniam profitente fuerit absolutus. Nam si illa, vivente illo, per incontinentiam alteri nupserit, procul dubio adultera erit; nec recipitur apud Deum ejusmodi viri conversio, quam sequitur conjugalis foederis prostitutio. Tales igitur tunc sine culpa sequuntur **254** Christum, relicto saeculo, si habeant ex pari voluntate castitatis consensum.

De his qui conjuges sine judicio dimittunt. Ex concilio Agathensi.

CXI. (*Concil. Agathens. c. 25, lib. VII Capitular. c. 226.*) Hi vero saeculares qui conjugale consortium nulla culpa graviore dimittunt vel etiam dimiserunt, et nullas causas discidii probabiliter proponentes, propterea sua matrimonia dimittunt ut aut aliena aut illicita praesumant, si ante quam ante episcopum comprovincialem discidii causam dixerint, et prius uxores quam judicio damnentur abjecerunt, a communione Ecclesiae ac populi coetu, pro eo quod fidem conjugii maculant, excludantur.

Ut omnis controversia, si judicio ecclesiastico expetit agitari, nequaquam ad saeculare judicium transeat. Ex Capitulare.

CXII. Statutum est ut quaecunque controversiae judicio et auctoritate ecclesiastica ceperint agitari, nequaquam ad saeculare judicium transeant, ubi iterato provocent, sed ecclesiasticis sanctionibus terminentur. Nam a iudicibus quos communis consensus elegerit ad alios iudices non licet provocare, nisi major auctoritas sit, secundum canonicam normam. Si autem in saeculari judicio, id est in comitis placito, causa prius fuerit ventilata, secundum legem mundanam finiatur, salvo ecclesiasticae legis privilegio.

255 *De eadem re. Ex epistola Nicolai papae ad Carolum regem.*

CXIII. (NICOL. I *epist.* 50; BURCHARD lib. IX, c. 49.) Scripsit nobis Thietbirga regina regia se velle dignitate seu copula exui, et sola privata vita esse contentam desiderare. Cui nos rescripsimus hoc aliter fieri non posse nisi eandem vitam conjux ejus Lotharius elegerit. *Et post causa:* De retroacta controversia Thietbirga non debet ulterius ad iteratam responsionem provocari: quia quod semel bene definitum est, et interpositis juramentis deliberatum, nulla debet iteratione, nisi fortassis ubi fuerit major auctoritas, retractari.

De judicio ecclesiastico.

CXIV. (NICOL. I, *ibid.*) Deinde quia Ecclesiae refugium quaerens, ecclesiasticum judicium semper expelens, saeculari non debet judicio submitti. Post haec vero, cum nos ex utraque parte, id est tam a rege quam a regina, fuerimus provocati iudices, nosque amborum controversiam exsecuti sumus, ad nullos alios convenit iudices super hoc negotio convolare; cum secundum sacros canones a iudicibus quos communis consensus elegerit non liceat provocare; et ubi concessa est provocatio, non nisi ubi major est auctoritas liceat provocare.

Itaque cum non sit apostolicæ sedis auctoritate, A ipsa femina postea fuerit inservita, si eam a servitute redimere potest, faciat; si non potest, si voluerit, aliam accipiat. Similiter et mulier ingenua de servo alterius facere potest.

256 *Ut nullus causam judicatam iterare præsumat. Ex Capitularium lib. III, cap. 31.*

CXV. (Lib. II *Capitular.*, c. 31.) Si quis causam judicatam repetere præsumpserit in mallo, ibique testibus convictus fuerit, aut quindecim solidos componat, aut quindecim ictus a scabinis qui causam prius judicaverunt accipiat.

Ut femina de adulterio inculpata, si cum marito debet inire certamen legale, suæ potestati debet ad tempus restitui. Ex epistola Nicolai papæ.

CXVI. (NICOL. I. *epist.* 30; BURCHARD. lib. IX, c. 32.) Præterea, sive de conjugii fœdere, sive de adulterii crimine iudicium sit agitandum, nulla ratione patet [Apud *Sirmond.*, nulla ratio patitur] Thietbirgam cum Lothario posse inire conflictum, vel legitimam controversiæ inire certamen, nisi prius ad tempus fuerit suæ potestati et consanguineis propriis libere sociata; inter quos etiam locus providendus est in quo nulla sit vis multitudinis formidanda, et non sit difficile testes producere vel cæteras personas quæ tam a sanctis canonibus quam a venerandis Romanis legibus in huiusmodi controversiis requirentur. Hæc ideo diximus ut ostendamus quem legum conflictum Lotharius congregari posse autumat cum persona quam in suis penetralibus quotidie fatigat et conterit, quando vult ad iudicium educit, quando vult ad claustra reducit, et quandoeducta fuerit, nisi ea profiteatur quæ ipse præceperit, etc. Propriæ igitur libertati committi et ab omni oppressione ac **257** potestate illius, cum quo initur conflictus, oportet liberari atque suis liberter [licenter] uti, et suspectas personas convenit declinare qui se ab objectis ostendere cupit immunem.

Ne episcopi sententia retractetur. Ex lege Romana.

CXVII. (L. I *Cod. Theodos. De epis. jud.*) Constantinus imperator dicit: Pro sanctis ac venerabilibus habeatur quidquid episcoporum fuerit sententia terminatum, nec liceat ulterius retractari negotium quod episcoporum sententia deciderit.

Si qua mulier mortem viri sui cum aliis consiliata sit. Ex concilio quod factum fuit ad Vermeriam temporibus Pippini regis, cap. 6.

CXVIII. (Concil. *Vermer.* c. 5; BURCHARD. lib. VI, c. 41.) Si qua mulier mortem viri sui cum aliis consiliata est, et ipse vir ipsius hominem, se defendendo, occiderit, et hoc probare potest, ille vir potest, ut nobis videtur, ipsam uxorem dimittere, et si voluerit, aliam accipiat. Ipsa autem insidiatrix, penitentiae subacta, absque spe conjugii maneat.

De ingenuo qui ancillam alterius acceperit. Ex eodem, cap. 7.

CXIX. (Concil. *Vermer.* c. 6; BURCHARD. lib. IX, c. 26.) Si quis ingenuus homo ancillam alterius uxorem acceperit, et æstimat quod ingenua sit, si

258 *Si servus suam ancillam concubinam habet. Ex eodem, capite 8.*

CXX. (Concil. *Vermer.* c. 7.) Si servus suam ancillam concubinam habuerit, si ita placet, potest, illa dimissa, parem suam ancillam domini sui accipere.

De liberto qui ancillam domini tenuerit. Ex eodem.

CXXI. (Concil. *Vermer.* c. 8.) Si servus, libertate a domino suo accepta, postea cum ancilla ejus adulterium perpetraverit, si dominus ejus vult, velit nolit, ipsam uxorem habebit.

B *Si venditionis causa servus et ancilla separentur. Ex eodem.*

CXXII. (Concil. *Vermer.* c. 19.) Si servus et ancilla per venditionis causam separati fuerint, prædicandi sunt ut sic maneant, si eos conjungere non possumus.

Sed lex Romana longe melius de hac duntaxat præcipere videtur.

De eadem re. In lege Romana, cap. 25.

CXXIII. (Interpret. I. un. *Cod. Theodos. de com. divid.*) In divisione, inquit, patrimoniorum seu fiscalium dominorum, seu privatorum, observari specialiter debet ut quia injustum est filios a parentibus, uxores a maritis, cum ad quemcumque possessio pervenerit, sequestrari, ut mancipia quæ permista fuerint, id est, uxor cum filiis et marito suo, datis vicariis, ad unum debeant pertinere, cui necesse fuerit commutare quod sollicitudo ordinariorum debet specialiter custodire, ut separatio **259** fieri omnino non possit.

Id etiam in venditione vel emptione videtur observari debere, ut quando quis maritum emerit, emat pariter et conjugem, nisi forte alterius ancilla fuerit. Hac de re lex jubet atque intercidit ut nullus servus neque proprius neque ecclesiasticus neque de fisco ancillam alienam in conjugium ducat, similiter ancilla alterius servum nequaquam accipiat: quod si fecerit, irritum habeatur huiusmodi conjugium, et pro adulterio deputetur (294).

Si maritus certa necessitate impellente, extra ducatum fugerit. Ex concilio unde supra.

D CXXIV. (Concil. *Vermer.* c. 9; BURCHARD. lib. II, c. 34.) Si quis, necessitate inevitabili cogente, in alium ducatum seu provinciam fugerit, aut seniores suum, cui fidem et fidelitatem promissam mentiri non potest, secutus fuerit, et uxor ejus, cum valet et potest, amore parentum aut rerum suarum eum sequi noluerit, ipsa omni tempore, quandiu vir ejus quem secuta non fuit vivit, semper inupta permaneat. Ille vero qui necessitate cogente, in alia patria manet, si nunquam in suam patriam se reversurum sperat, si se continere non potest, aliam uxorem accipiat, tamen cum penitentia.

(294) Vide lib. II *Leg. Longob.*, tit. 12, cap. 10.

De eo qui uxorem suam permisit velare. Ex eodem, cap. 22.

CXXV. (Concil. Vermer. c. 24; BURCHARD. lib. IX, c. 46). Qui uxorem suam permiserit velare, aliam non accipiat.

260 *Si mulier sine licentia mariti sui velum accipiat. Ex decreto apud Compendium.*

CXXVI. (Concil. Compend. c. 3; lib. V Capitular. c. 16; BURCHARD. lib. IX, c. 47). Mulier si sine licentia mariti sui velum in caput miserit, si viro placuerit, recipiat eam iterum ad conjugium.

De homine qui in alia provincia uxorem acceperit. Ex eodem cap. 8.

CXXVII. (Concil. Compend. c. 6). Homo Francus accepit beneficium a seniore suo in alia provincia, et duxit secum suum vassallum; et post hæc fuit ibi mortuus ipse senior, et remansit ibi prædictus vassallus. Accepit autem homo alius ipsum beneficium; et ut securus posset habere ipsum vassallum, dedit illi mulierem de ipso beneficio, et habuit eam aliquo tempore. Et cum ille senior dure ageret contra eum, dimissa conjugē reversus est ad parentes senioris sui mortui, et accepit ibi uxorem. Definitum est ut illam quam postea accepit habeat.

De uxore ante contaminata. Ex eodem, cap. 10.

CXXVIII. (Concil. Compend. c. 7). Si quis uxorem accepit, et eam contaminatam inveniens dereliquit, et aliam accepit, statutum est ut omnimodis ad priorem revertatur; quia et ipse, quando illam accepit, potest fieri ut virgo non esset; nec mulier lege viri tenetur quousque merito jungatur. Illa quam postea accepit, nubat cui vult.

261 *Ne furiosi matrimonio jungantur. Ex lege Romana.*

CXXIX. (PAUL. lib. II Sent., tit 19; BURCHARD. lib. IX, c. 30). Neque furiosus neque furiosa matrimonium contrahere possint: sed si contractum fuerit, non separetur.

Si qui matrimonia sani junxerunt. Ex eodem.

CXXX. (BURCHARD. lib. IX, c. 28). Si qui matrimonium sani contraxerunt, et uni ex duobus amentia aut furor, aut aliqua infirmitas accesserit, ob hanc infirmitatem conjugia talium solvi non possunt. Similiter sentiendum de his qui ab adversariis cæcantur, aut membris detruncantur.

Si cujus uxor adulterium perpetraverit. Ex concilio Nannetensi, cap. 21.

CXXXI. (Concil. Nannet. c. 12). Si cujus uxor adulterium perpetraverit, et hoc a viro deprehensum fuerit et publicatum, dimittat uxorem, si voluerit, propter fornicationem; illa vero septem annis publice pœniteat. Vir vero ejus, illa vivente, nullatenus aliam accipiat. Quod si voluerit adulteram sibi reconciliari, licentiam habeat; ita tamen ut pariter cum illa pœnitentiam agat; et exacta pœnitentia, post septem annos ad communionem uterque accedat. Similis forma et in muliere servabitur, si eam vir ejus adulteravit.

A *Si non sociati conjugio fornicati fuerint. Ex eodem cap. 22.*

CXXXII. (Concil. Nannet. c. 13). Si qua mulier non habens virum **262** aut vir non habens uxorem fuerit fornicati, tribus annis pœniteant.

Quid si unus absolutus et alter copulatus adulterati fuerint. Ex eodem.

CXXXIII. (Concil. Nannet. c. 14; BURCHARD. lib. IX, c. 70). Quod si vir non habens uxorem cum alterius uxore adulteraverit, aut si qua mulier non habens virum cum alterius viro, ille qui fœdus violavit conjugii, septem annis, ut supra dictum est, pœniteat: ille qui lege conjugii non tenetur, quinque annis pœniteat. Neque enim æqualis pœnitentia danda est his quibus sufficere poterat ad explendam libidinem suam conjugii amplexus, et illis qui, conjugē carentes ardore libidinis impellente, in fornicationem ceciderunt.

De eadem re. Ex Pœnitentiali.

CXXXIV. Si quis vacans uxore polluit se cum alterius uxore, annis duobus pœniteat. Similiter de feminis observandum.

Si uxoratus ancillam propriam tenuerit.

CXXXV. Si uxoratus ancillam propriam tenuerit, annum unum pœniteat, vel in alio anno tres quadragesimas et legitimas ferias et tribus mensibus prius se a sua contineat conjugē. Ancilla vero, si vim passa est, quadraginta dies; si consentiens fuerit, tres in anno quadragesimas et legitimas ferias pœniteat.

C **263** *Si laicus cum laica femina fornicatus fuerit. Ex eodem*

CXXXVI. (BURCHARD. lib. IX, c. 68). Si laicus cum laica femina, id est, uterque absolutus a lege conjugii, tres annos pœniteat; et quanto sæpius et negligentius ea peccata commiserunt, tanto magis et tempus addatur et modus pœnitentiæ.

De conjugato qui sæpius fornicatus fuerit. Ex concilio Eliberitano.

CXXXVII. (Concil. Eliber. c. 47; RAB. epist. ab Heribald. c. 22; BURCHARD. lib. IX, c. 67). Si quis fidelis habens uxorem non semel sed sæpius fuerit mœchatus, in fine mortis est conveniendus. Quod si se promiserit cessaturum, detur ei communio. Si resuscitatus, rursus fuerit mœchatus, placuit ulterius non illudere alios de communione pacis.

De eo qui lapsus semel est. Ex eodem concilio.

CXXXVIII. (Concil. Eliberit. c. 69). Si quis forte habens uxorem, semel fuerit lapsus, placuit per quinquennium agere de ea re pœnitentiam, et sic reconciliari, nisi necessitas infirmitatis coegerit ante tempus dare communionem. Hoc et circa feminas observandum.

Cur non communicant viri cum adulteris uxoribus. Ex epistola Innocentiæ papæ.

CXXXIX. (Decreta INNOC. I, c. 24; RAB. epist. ad Heribald. c. 24; BURCHARD. lib. IX, c. 77). Est illud desideratum est sciri, cur communicatos viri cum adulteris uxoribus non conveniant, cum e contra uxores in **264** consortium adulterorum virorum

manere videantur. Super hoc Christiana religio adulterium in utroque sexu pari ratione condemnat. Sed viros suos mulieres non facile de adulterio accusant, et non habent latentia peccata vindictam. Vir autem uxores adulteras liberius apud sacerdotes deferre consueverunt. Et ideo mulieribus, pro dito earum crimine, communitio denegatur. Virorum autem commisso latente, non facile quis, uam ex suspicionibus abstinetur; qui utique submovebitur, si ejus flagitium detegatur. Cum ergo causa par sit, interdum, probatione cessante, vindictæ ratio conquiescit.

Si conscio marito uxor fuerit mæchata. Ex concilio Eliberitano.

CXL. (Concil. Eliberit. c. 70; BURCHARD. lib. IX, c. 69). Si conscio marito uxor fuerit mæchata, placuit nec in fine dandam ei communionem. Si vero eam reliquerit, post decem annos accipiat communionem (295).

Si quis cum Judæa vel gentili mæchatus fuerit. Ex eodem.

CXLI. (Concil. Eliberit. c. 78). Si quis fidelis habens uxorem, cum Judæa vel gentili fuerit mæchatus, a communione arceatur. Quod si alius eam duxerit, post quinquennium, ac legitima penitentia, poterit Dominicæ sociari communioni (296).

265 *De lenocinio. Ex eodem concilio*

CXLII. (Concil. Eliberit. c. 78). Mulier, vel parens, vel quælibet filibet fidelis, si lenocinium exercuerit, eo quod alienum vendiderit corpus vel potius suum, placuit eam nec in finem accipere communionem. *Ne Judæus Christianam ducat uxorem. Ex lege Theodosiana, lib. IX.*

CXLIII. Interpret. I. 5 (Cod. Theodos. de adulteris). Nec Judæus Christianam, nec Christianus Judæam ducat uxorem. Quod si fecerit, cujuslibet accusatione velut in adulterium vindicetur.

Ut alterius mulierem nullus accuset. Ex eodem lib., cap. 4.

CXLIV. (Interpret. I. 2 Cod. Theodos. de adulteris). In adulterio extraneam mulierem nemo accuset, sed propinqui ad quorum notam pertinet, id est, frater germanus, patruelis, patruus et consobrinus. Reliqui tamen ante inscriptionem, si accusata acquieverit, possunt per satisfactionem veniam promereri.

De maritis accusantibus. Ex eodem.

CLXV. (Cod. Theod. ibid; BURCHARD. lib. XVI, c. 37). Maritis sane etiam ex suspitione accusare permissum est.

266 *Ulfamilia de adulterio distringatur. Ex eodem*

CXLI. VI. (Interpret. I. 4 Cod. Theodos. eod. tit.) De adulterio uxorum maritis per tormenta familiæ utriusque, id est suæ et uxoris, quæserere permittitur; si tamen illo tempore quo admissum dicitur, hæc ipsa mancipia præsentia aut in eadem domo fuisse probantur. Similiter et si mortem sibi ab

(295) Vide Legum Longob. lib. I, tit. 32, cap. 6.

(296) Editio Helmæstadiensis et codex ms. Parisiensis constanter legunt *eam duxerit*. Apud Rabanum vero in epistola ad Heribaldum, cap. 28, *eum*

A uxore adultera maritus paratam fuisse conqueritur. Similiter etiam familiæ utriusque pœna querendum est si maritus mortem uxori qualibet oratione paraverit.

Si ingenua servo proprio se miscuerit. Ex eodem, cap. 6.

CXLVII. (Interpret. I. un. Cod. Theodos. De mulier. quæ se ser. pr. junx). Si qua ingenua mulier servo proprio se occulte miscuerit, capitaliter puniatur. Servus etiam qui in adulterio dominæ convictus fuerit, ignibus exuratur. Servis etiam hoc crimen accusare licet; et si probaverint, libertatem consequantur; et si non, puniantur. Hæreditas mulieris vel filii, si sunt ex maritis suscepti, vel propinquis ex lege venientibus tribuatur.

B *Quando permittatur uxor occidi Pauli Sententiarum libro II, cap. 27.*

CXLVIII. (PAULUS lib. II Sent., tit. 27). Inventam in adulterio uxorem maritus ita demum occidere potest, si adulterum domi comprehendat.

De reo lenocinii. Ex eodem.

CXLIX. (PAUL. *ibid.*) Eum qui in adulterio deprehensam **267** uxorem non statim dimiserit, reum lenocinii postulare placuit.

De dilatione in causa adulterii. Ex eodem.

CL. (PAUL., *ibid.*) In causa adulterii si manifestum fuerit, dilatio postulata impertiri non potest [apud Paulum, dilatio postulata impetrari non potest].

De virginibus laicis. Ex concilio Eliberitano.

CL. (Concil. Eliberit. c. 44; RAB. *epist. ad Heribald.* c. 23; BURCHARD. lib. IX, c. 44). Virgines quæ virginitatem suam non custodierint, si eodem qui eas violaverint maritos acceperint, eo quod solas nuptias violaverint, post penitentiam unius anni reconcilientur. Si alios cognoverint viros, eo quod mæchate sunt, quinquennio peniteant, et sic ad communionem accedant.

De his qui fidem sponsaliorum frangunt. Ex eodem.

CLII. (Concil. Eliberit. c. 54). Si qui parentes fidem fregerint sponsaliorum, triennii tempore abstinant. Si tamen idem sponsus vel sponsa in gravi crimine fuerint deprehensi, excusati erunt parentes. *De benedicenda sponsa. Ex concilio Carthaginiensi.*

CLIII. (Concil. Carthag. IV, c. 13; BURCHARD. lib. IX, c. 5). Sponsus et sponsa, cum benedicendi sunt a sacerdote, a parentibus suis vel a paranympis offerantur. Qui cum benedictionem acceperint, eadem nocte pro reverentia **268** ipsius benedictionis in virginitate permaneant. *Ut nullus alterius sponsam accipiat. Ex epistola Siricii papæ.*

CLIV. (Decreta SIRICH, c. 4; HALITGAR. lib. IV, c. 15; BURCHARD. lib. IX, c. 31). De conjugati autem violatione requisisti, si desponsatam alii puellam alter in matrimonium possit accipere. Hoc ne fiat modis omnibus inhiemus: quia illa benedictio, quam nupturæ sacerdos imponit, apud fideles cujus-

duxerit. Consensus iste fecit ne eam lectionem mutarem. Nam suspicabar vocem duxerit corruptam esse apud Reginonem, quod editionibus concilii Eliberitani scriptum sit eum detexerit.

sacrilegii instar est si illa transgressione vio- A *De raptoribus virginum et viduarum. Ex concilio Meldensi.*

raptis puellis et desponsatis. Ex concilio Ancyrano.

V. (*Concil. Ancyran.* c. 10 ; HALITGAR. lib. IV, c. 31. *epist. ad Heribald.*, c. 20; BURCHARD. lib. IX, c. 38.) Desponsatas puellas, et post ab aliis raptae erui, et eis reddi quibus ante fuerant desponsatae, etiamsi eis a raptoribus vis illata confit.

eadem re. Ex Capitularium lib. 1, cap. 99

VI. (*Lib. 1 Capitular.* c. 105 ; *Capitulare Agran.* LUDOVICI PII, c. 24 ; BURCHARD. lib. IX, c. 38.) Deinde placuit atque statutum est a sacro concilio ut raptor publica poenitentia mulctetur. Si vero si sponsus recipere noluerit, et ipsa mulctetur. Si crimini consentiens non fuit, licentia nubendi non negetur. Quod si ipsa consentit, simili poenitentia subiacebit. Quod si et ipsi post haec se poenitere praesumpserint, utrique anathematizentur.

eadem re. Ex concilio Meldensi, cap. 69.

VII. (*Concil. Meld.* c. 68 ; BURCHARD. lib. IX, c. 38.) De his qui sponsas alienas rapiunt **269** antea synodalis sententia observetur. Quod etsi in Ecclesia eventus talis reperiri dignoscitur, pro salutis et religionis competentia humanius tractari debet. Pontifices [debeant tractari], sicut canonica, ut eisdem verbis ut docet auctoritas, quia prior, inquiring, defloratus, posterior autem quiddam tractavit humanius, nullo modo ut ad maximam indulgentiam condamur, alterius sponsae acceptor sine poenitentia, et sponso legaliter mulctetur. Quod si haec obedire renuerit, sine poenitentia anathematizetur ; fautores vero juxta modum culpae, episcopali decreto poenitentia. Si vero, quod non optamus, de gradu ecclesiastico talibus nuptiis se consensorem vel introductorem manifeste prodiderit, a gradu proprio deponatur : et si verisimilibus exinde suspicionibus fuerit propulsatus, canonicè se purget.

De desponsatis. Ex Capitularium lib. 1, cap. 98.

VIII. (*Lib. 1 Capitular.* c. 104 ; *Capitulare Agranense* LUDOVICI P., c. 23 ; BURCHARD. lib. IX, c. 36.) De puellis raptis necdum desponsatis in Ancyranensi concilio scriptum est : « Eos qui raptae puellas sub nomine simul habitandi, cohabitantes, et conhibentes raptoribus, decrevit sanctorum, si quidem clerici sunt, decidant a gradu proprio ; si vero laici, anathematizentur. » Haec verbis datur intelligi qualiter hujus mali poenitentia damnandi sunt, quando participes et conhibentes tanto anathemate feriuntur, et juxta canonum auctoritatem ad conjugia legitima raptas mulctare **270** vindicare nullatenus possunt.

In editione Helmaestadiensi legitur, *publicae poenitentiae tradantur et ad habitum religionis cogantur. Uterque, etc.* Codicis vero Parisiensis lectio ea est quam praefert haec nostra editio, ubi quoque autem mutilus est hic locus ; qui

CLIX. (*Concil. Meld.* c. 64.) Raptores virginum vel viduarum, qui etiam postea voluntate parentum, et caetera. Require retro in primo libello, de ordinatione clericorum, cap. 416.

De eadem re. Ex eodem, cap. 65.

CLX. (*Concil. Meld.* c. 65 ; BURCHARD. lib. IX, c. 39.) Si autem qui necdum eas quas rapuerunt, cum voluntate parentum sub praefato desponsationis vel dotationis nomine in conjugium sumptas habent, quando in omnium aures haec fuerit constitutio promulgata, ab earum conjunctione separentur, et publicae poenitentiae subigantur ; raptae autem parentibus legaliter restituantur. Post actam vero publicam poenitentiam, si aetas et incontinentia exegerit, legitimo et ex utrisque partibus placito conjugio socientur. Nam in his non regulam constituimus ; sed, ut verbis magni Leonis utamur, quid sit tolerabilius aestimamus. Quod si unus ex conjugatis obierit, is qui publicam poenitentiam egerit, et superstes exstiterit, iterare conjugium non praesumat, nisi forte episcopus praeviderit aliquam concedere indulgentiam, ut graviolem possit amovere offensam.

De eadem re. Ex eodem, cap. 66

CLXI. (*Concil. Meld.* c. 66 ; *concil. Rom. sub Greg. II*, c. 10, 11.) Qui vero deinceps rapere virgines praesumpserit vel viduas, secundum synodalem beati Gregorii definitionem ipsi et complices **271** eorum anathematizentur, et raptores sine conjugii perpetuo maneat.

De eadem re. Ex epistola Symmachi papae.

CLXII. (*SYMMACH. epist.* 5, c. 4 ; HALITGAR. lib. IV, c. 16 ; BURCHARD. lib. IX, c. 34.) Raptores igitur viduarum vel virginum ob immanitatem tanti facinoris detestamur, illos vehementius persequendo qui sacras virgines vel volentes vel invitae matrimonio suo sociare tentaverint. Quos pro tam nefandissimi [ita etiam in vet. codice regio.] criminis atrocitate a communione suspendi praecipimus.

De his qui sanctimoniales rapiunt. Ex concilio supradicto, cap. 67

CLXIII. (*Concil. Meld.* c. 67 ; BURCHARD. lib. VIII, c. 52.) Qui sanctimoniales virgines vel viduas rapiunt, et progressu etiam criminis in conjugium sumunt, publicae poenitentiae subigantur. Uterque (297) autem sine ulla spe uxoriae copulationis perenniter maneat. Si vero, quod absit, conjugia iterare praesumpserint, acriori subdantur vindictae, et amplius propellantur. Quod si forte obedire monitis salutaribus noluerint, anathematizentur.

272 *De eadem re. Ex epistola Siricii papae.*

CLXIV. (*Decreta SIRICII* c. 6 ; BURCHARD. lib. VIII,

sic supplendus est ex editione Siriondi et veteri codice nostro : *publicae poenitentiae, juxta, modum quem praeviderit episcopus, subigantur. Ipsae vero locis congruis poenitentiae retrudantur, et ad habitum, etc.*

c. 29). Impudicas detestabilesque personas (monachorum scilicet atque monacharum, quæ, abjecto proposito sanctitatis, illicita ac sacrilega contagione se miscuerint) a monasteriorum cœtu ecclesiarumque conventibus eliminandas esse mandamus : quatenus retrusæ in suis ergastulis, tantum facinus continua lamentatione deflentes, purificatorio possint pœnitundinis igne decoqui, ut eis vel ad mortem saltem, solius misericordiæ intuitu, per communionis gratiam possit subveniri.

De eadem re. Ex epistola Gregorii papæ.

CLXV. (Apud GRATIAN. 27, q. 1. c. 15). Pervenit ad nos quod quidam vir nequissimus diabolico instinctu de monasterio suaserit exire quamdam Deo sacratam, atque a quodam viro, unde exierat, sit revocata, rursusque eam vir ille nequissimus iniqua suasionem de monasterio ejiciens, apud se nunc usque retineat impudice. Volumus autem ut episcopatus tui auctoritate in monasterium revocetur ac retrudatur.

De eadem re. Ex epistola Gelasii papæ.

CLXVI. (Decreta GELASII, c. 20; BURCHARD. lib. VIII, c. 32). Virginibus sacris se quosdam sociare cognovimus, et post dicatum propositum incesta fœdera sacrilegaque miscere. Quos protinus æquum est a sacra communione detrudi, et nisi per publicam privatamque pœnitentiam non recipi : viati cum tamen de sæculo exeuntibus, si tamen pœnituerint, non negari.

273 *Ut episcopus monasterium monachorum vel puellarum introeat. Ex concilio Rothomagensi.*

CLXVII. (BURCHARD. lib. VIII, c. 66). Ut episcopus monasterium monachorum et sanctimonialium frequenter introeat, et cum gravibus et religiosis personis in eorum vel earum conventu residens, eorum vitam et conversationem diligenter discutiat : et si quid reprehensibile invenerit, corrigere satagat. Sanctimonialium etiam pudicitiam subtiliter investiget. Et si aliquam invenerit quæ, neglecto proposito castitatis, clerico aut laico impudenter miscetur, acriter verberibus coerceatur, et in privata custodia retrudatur, ubi quod male commisit digne pœniteat. Interdicat autem ex auctoritate sanctorum canonum ut nullus laicus aut clericus in earum claustris et secretis habitationibus accessum habeat, neque presbyteri, nisi tantum ad missam. Expleta missa, ad ecclesias suas redeant. Omnibus præterea publice et privatim denuntiet quantum piaculum sit qui sponsam alterius violat, quanto magis reus majestatis efficitur qui sponsam omnipotentis Dei corrumpit (298).

274 *Ut abbatissa de monasterio non egrediatur. Ex concilio Mogontiacensi, cap. 16.*

CLXVIII. (Concil. Mogunt. sub Rab. c. 16; BURCHARD. lib. VIII, c. 80). Abbatissa nequaquam de monasterio egrediatur nisi per licentiam episcopi

(298) Mutila est postrema pars istius capituli, quæ sic restituenda est ex Burchardo : quantum piaculum sit qui sponsam Christi violare præsu-

sui, nisi forte regali jussione cogatur. Et si quando foras pergat, de sanctimonialibus quas secum ducit curam maximam habeat, ut nulla eis detur occasio peccandi.

Quid agere debeant sanctimoniales. Ex eodem.

CLXIX. (Concil. Mogunt. sub Rab. c. 16; BURCHARD. lib. VIII, c. 77). Sanctimoniales in monasterio constitutæ habeant studium in legendo et in cantando, et horas canonicas solemniter pariter celebrent, et omnes, exceptis quas infirmitas tenet, in dormitorio dormiant, et omnibus diebus ad capitulum et collationes veniant, et regulam a sanctis Patribus illis constitutam diligenter observent.

De cautela sanctimonialium. Ex concilio Hispalensi.

CLXX. (Concil. Hispal. n. c. 11; BURCHARD. lib. VIII, c. 53). Hæc circa omnes cautela servetur, ut remoti a peculiaritate virginum, nec usque ad vestibulum habeant accedendi familiare permium. Nec ipse qui præest cum sola colloqui debet, sed sub testimonio duarum aut trium sororum, ita ut rara sit accessio, brevis locutio.

Ne clerici vel continentes ad virgines ingrediantur. Ex concilio Carthaginiensi.

CLXXI. (Concil. Carthag. III, c. 25). Ut clerici vel continentes ad **275** viduas vel virgines, nisi ex jussu aut permissu episcoporum aut presbyterorum, non accedant : et hoc non soli, sed nec ipsi episcopi et presbyteri ; sed ubi clerici presentes sunt, aut aliqui graves Christiani.

De corruptis sanctimonialibus. Ex epistola Innocentii papæ.

CLXXII. (Decreta INNOC. I. c. 10; HALITGAR. lib. IV, c. 19; BURCHARD. lib. VIII, c. 13). Quæ in Christo spiritaliter nubunt, si postea publice nupserint, vel se clanculo corruerint, non eas admittendas esse ad agendam pœnitentiam, nisi is cui se junxerat de mundo recesserit. Si enim de hominibus hæc ratio custoditur, ut quæ vivente viro alteri nupserit, adultera habeatur, nec ei agenda pœnitentiæ licentia concedatur, nisi unus ex his fuerit defunctus, quanto magis de illa tenendum est quæ ante immortalis se sponso conjunxerat, et postea ad humanos amplexus transmigravit.

De sæcularibus viduis. Ex concilio Meldensi, cap. 61.

CLXXIII. (Concil. Meld. c. 70; BURCHARD. lib. VIII, c. 50). Ut illæ quæ quasi sanctimoniales sub velamine religionis degere videntur, sed potius in deliciis viventes mortuæ in divinis oculis computantur, provincias discurrentes, curiose et verbosè (I Tim. v), si libidinibus cæterisque carnalibus desideriis et voluptatibus inservire accusantur, si manifeste detegi potuerint, episcopali auctoritate et regia potestate in talibus locis reside sub testimonio religioso cogantur, ubi pœnitentiam si fecerint dignam, assequantur etiam fructuosam. Si autem **276** manumit. Si enim ille reus tenetur qui sponsam hominis violat, quanto magis, etc.

festè detegi non valuerint, erga Ecclesiam suæ opinionis malam famam legaliter purgare cogantur, et ut religiosus de cætero vivant, et in monasteriis conversentur, episcopali decreto et regia potestate coerceantur. De his enim Apostolus dicit: *Quæ cum fornicatæ fuerint in Christo, nubere volunt (Ibid.) (299).*

De eadem re.

CLXXIV. (BURCHARD. lib. VIII, c. 41, et Ivo parte, VII, c. 59.) De viduis Apostolus dicit: *Præcipe, inquit, ut viduæ irreprehensibiles sint. Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, in operibus bonis testimonium habens, si filios educavit, etc. Adolescentiores viduas evita. Cum enim luxuriant fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Stimul et otiosæ discunt circuire domos, non solum otiosæ, sed et verbosæ, et curiosæ, loquentes quæ non oportet. Volo ergo juniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse, nullam occasionem dare adversario maledicti gratia. Jam enim quædam conversa est retro post Satanam (I Tim. v).*

De eadem re. Ex lege Romana.

CLXXV. (Nov. MAJORIANI, tit. 8.) Viduarum sane obstinationibus **277** permovemur, quæ nulla prole suscepta fecunditatem suam reparatione familiæ repudiata conjugii iteratione condemnant, et solitariam vitam non, ut colligitur, religionis ac pudicitie amore, sed potentie lascivieque vivendi eligunt libertatem. Quibus ad omnem licentie usum aut sollicitantium personarum ficta religione aut favore callidi captatores applaudunt. Has ad honestioris vite tramitem revocantes sancimus ut maritali obitu destituta mulier quadragenaria, cum adhuc procreare liberos per ætatem potest, intra quinquennium nubat. Emenso quinquennio si in viduitate persistit, mox cum propinquis suas dividat facultates; aut si hi fortasse defuerint, cum fisco matrimonium [In nov. patrimon.] dividat. *Ne sanctimoniales palatium et publicos conventus adeant. Ex concilio Nannetensi.*

CLXXVI. (Concil. Nannet. c. 19; BURCHARD. lib. VIII, c. 85.) Cum Apostolus dicat: *Mulieres in ecclesia taceant, non enim permittitur eis loqui (I Cor. XIV),* mirum videtur quod quædam mulierculæ contra divinas humanasque leges attrita fronte impudenter agentes, placita generalia et publicos conventus indesinenter adeunt, et negotia regni utilitatesque reipublicæ magis perturbant quam disponunt, cum indecens sit et etiam inter barbaras gentes reprehensibile mulieres virorum causas discutere, et quæ de lanificiis suis et operibus textilibus et mulieribus inter genititarias suas residentes debuerant disputare, in conventu publico, ac si in curia residentes, senatoriam **278** sibi usurpant auctoritatem. Quæ ignominiosa præ-

(299) Caput istud multum diversum est ab editionibus vulgatis concilii Meldensis. Et tamen sicut a nobis editum est legitur in codice ms. Reginonis et in editione Helmæstadiensi; nisi quod in editione

A sumptio fautoribus magis imputanda videtur quam feminis. Unde, quia divinæ leges, ut supra monstratum est, hoc contradicunt, et humanæ nihilominus idipsum prohibent, ut feminæ nihil aliud prosequantur in publico quam suam causam. Ait enim lex Theodosiana (Interpret. I. 5 Cod. Theod. de cognitor, et procurator.): « Nulla ratione feminæ amplius quam suas causas agendi habeant potestatem, nec alicujus causam a se noverint prosequendam. » Idcirco ex auctoritate canonica interdicimus ut nulla sanctimonialis virgo vel vidua conventus generales adeat, nisi a principe fuerit evocata, aut ab episcopo suo, nisi forte propriæ necessitatis ratio impulerit, et hoc ipsum cum licentia episcopi sui.

Quando virgo veletur. Ex concilio Africano.

CLXXVII. (Concil. Afric. c. 93; lib. I Capitular. c. 46; BURCHARD. lib. VIII, c. 48; Decreta GELASII, c. 12.) Ut virgines non velentur ante vigesimum quintum annum ætatis, nisi forte necessitate periclitantis pudicitie virginalis, et, ut Gelasius papa dicit, nisi in Epiphania et in Albis paschalibus et in apostolorum natalitiis non sunt consecrandæ, nisi causa mortis urgente.

De eadem re. Gelasius.

CLXXVIII. (Decreta GELASII, c. 13; lib. I Capitular. c. 59; BURCHARD, lib. VIII, c. 36.) Viduas autem velare pontificum nullus attentet.

(Concil. Tribur. c. 24; BURCHARD, lib. VIII, c. 10.) Virgines quæ ante duodecim annos, insciis mundiburdis suis, sacrum velamen capiti suo imposuerint, et illi mundiburdi integrum annum et diem hoc tacendo consenserint, in **279** sancto proposito permaneant. Et si in prædicto anno et die pro illis se proclamaverint, petitioni eorum assensus præbeatur; nisi forte Dei timore tacti, cum eorum licentia in religionis habitu perseverent.

De eodem re. Ex eodem concilio.

CLXXIX. (Concil. Tribur. c. 23; BURCHARD, lib. VIII, c. 35.) Viduæ quæ spontanea voluntate ab altari sacræ conversationis velamen suscipiunt, decrevit sancta synodus in eodem proposito eas permanere. Non enim fas esse decernimus ut postquam se Domino semel sub velo consecraverint, et inter velatas oblationes fecerint, iterum eis concedi Spiritui sancto mentiri.

Zacharias papa, cap. 7.

(BURCHARD. lib. IX, c. 13.) Virginem aut viduam, nisi is qui desponsatam habuerit, nullus audeat furari in uxorem. Si quis hoc temerario ausu præsumpserit, anathema sit (300).

Item de sanctimonialibus. Ex eodem concilio.

CLXXX. Sanctimonialis si pro lucro anime suæ cum licentia abbatissæ suæ ad aliud monasterium pergere disposuerit, ibidemque commanere, decrevit synodus concedi. Si vero fuga disciplinæ alium locum quærit, redire cogatur.

illa, vitio haud dubie librariorum, verba quæ sequuntur omiſsa sunt: *fructuosam. Si autem manifestè detegi non valuerint, erga Ecclesiam, etc.*

(300) Caput istud non exstat in codice Parisiensi.

De concubinis. Ex epistola Leonis papæ.

CLXXXI. (*Decreta* LEONIS I, c. 18 et 19; BURCHARD. lib. IX, c. 1.) Non omnis mulier viro conjuncta **280** uxor est viri, quia non omnis filius hæres est patris. Itaque aliud est uxor, aliud concubina; sicut aliud ancilla, et aliud libera. Ancillam itaque a thoro abicere, et uxorem certæ ingenuitatis accipere, non duplicatio conjugii, sed profectus honestatis est. Dubium enim non est eam mulierem non pertinere ad matrimonium in qua docetur nuptiale non fuisse ministerium. Nisi forte illa mulier et ingenua facta, et dotata legitime, et publicis nuptiis honestata videatur.

Ut de captivitate venientibus maritis uxores propriæ reformentur. Ex epistola Leonis.

CLXXXII. (*Decreta* LEONIS I, c. 42; BURCHARD. lib. IX, c. 55.) Quod debeant femine quæ, captis viris et in captivitate ductis, aliis viris nupserunt, putantes interemptos maritos, reversis de captivitate prioribus viris copulari, ut cuique id quod legitime habuit reformetur, et recipiat unusquisque quod suum est, et redintegrentur fœdera nuptiarum.

De eadem re. Ex eodem.

CLXXXIII. (*Decreta* LEONIS I, c. 43, 44, 45; BURCHARD. lib. IX, c. 56.) Quod non probatur esse culpabilis qui uxorem capti in matrimonio videtur esse sortitus. Et si viri de captivitate regressi, intemperantia uxorum offensi non fuerint, et voluerint eas in conjugium recipere, liberam habeant facultatem. Et si mulier ad priores maritos redire noluerit, posteriorum virorum amore capta, ecclesiastica communione privetur.

281 *De incestis. Ex concilio Ilerdensi, cap. 4.*

CLXXXIV. (*Concil. Ilerd.* c. 4; *Rab. epist. ad Heribald.* c. 20; BURCHARD. lib. VII, c. 3.) De his qui se incesta pollutione commaculant, placuit ut quousque in ipso detestando et illicito carnis contubernio perseverant, usque ad missam tantum catechumenorum in ecclesia admittantur; eum quibus etiam nec cibum sumere ullum Christianorum, sicut Apostolus jussit, oportet.

Ex concilio Toletano.

(*Concil. Tolet.* II, c. 5; BURCHARD. lib. VII, c. 6.) Salubriter præcavendo sancimus ne quis fidelium propinquam sanguinis sui, usquequo affinitatis lineamenta successione generis cognoscit, in matrimonio sibi desideret copulari. Quoniam scriptum est: *Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedat, ut revelet turpitudinem ejus* (*Levit.* XVIII).

De eadem re. Ex concilio Agathensi.

CLXXXV. (*Concil. Agath.* c. 81; *concil. Arelat.* VI, c. 11; BURCHARD. lib. VII, c. 4.) De incestis conjunctionibus nihil prorsus veniæ reservamus, nisi cum adulterium separatione sanaverint. Hos enim

(301) Vide epistolam Rabani ad Heribaldum, cap. 20.

(302) Mutilus est hic locus apud Reginonem, Burchardum et Ivonem. Nam libro I *Capitular.*, cap. 102, tam in editis quam in manuscriptis codicibus,

A esse censemus. Si quis relictam fratris, quæ pene prius soror exstiterat, carnali conjunctione violaverit; si quis fratris uxoris germanam, si quis novercam, si quis consobrinam, si quis filiam avunculi, vel relictam ejus, si quis patris filiam vel privignam suam duxerit. Sane quibus conjunctio illicita interdicitur, habebunt sibi, post actam poenitentiam, ineundi melioris conjugii (id est legitimi) libertatem (id est potestatem (301)).

282 *De eadem re. Ex concilio Romano.*

CLXXXVI. (*Concil. Rom. sub Greg. II*, c. 3 et seqq.; HALITGAR, lib. IV, c. 22; lib. VII, *Capitular.* c. 127.) Gregorius papa dixit: Si quis Dei ancillam, id est sanctimoniam, in conjugio duxerit, anathema sit. Si quis commatrem spirituales in conjugio duxerit, anathema sit. Si quis neptem [*Cod. Paris.*, fratris uxorem] in conjugio duxerit, anathema sit. Si quis novercam aut nurum suam duxerit, anathema sit. Si quis consobrinam duxerit, anathema sit. Si quis de propria cognatione vel quam cognatus habuit in conjugio duxerit, anathema sit. Si quis viduam furatus fuerit in uxorem, vel consentientibus ei, anathema sit. Si quis virginem, nisi desponsaverit, furatus fuerit in uxorem, vel consentientibus ei, anathema sit. Et in his omnibus tertio omne concilium respondit: Amen.

De judicio. Ex concilio ad Confluentes. Carolus ad Ludovicum.

CLXXXVII. *Capitula* CAROLI CALVI, tit. 30, c. 5.) Filiam nostram Judith viduam secundum leges divinas et humanas sub tuitione ecclesiastica et regio mundeburde constitutam Balduinus sibi furatus est uxorem; quem post legale judicium episcopi nostri regni excommunicaverunt secundum sacros canones et definitionem sancti Gregorii papæ, qui dicit: « Si quis viduam furatus fuerit in uxorem, vel consentientibus ei, anathema sit. »

283 *De feminis quæ viros amittunt. Capitular. lib. I, cap. 96.*

CLXXXVIII. (Lib. I *Capitular.*, c. 102; et lib. II *Leg. Longob.* tit. 6, c. 4; BURCHARD. lib. VIII, c. 42; IVO, part. VII, c. 60.) De feminis quæ viros amittunt, placet ne se, sicut hactenus, indiscrete ventent; sed triginta dies post discessum viri sui expectent; et post tricesimum diem per consilium episcopi sui, vel, si episcopus absens fuerit, consilio aliorum religiosorum sacerdotum suorumque amicorum, id quod eligere debent eligant. Et quia a sacro conventu rogati ut hi qui publicam gerunt poenitentiam, et femine quæ viros amittunt, nostra auctoritate, donec deliberent quid agant, tærentur, specialiter pro his capitulo fieri et legis mundanæ capitulis inferenda decrevimus (302).

De eadem re. Ex Capitular. lib. IV, cap. 16.

CLXXXIX. (Lib. IV *Capitular.* c. 17; lib. II *Leg.*

tum in capitulari Aquisgranensi Ludovici Pii, cap. 21, post illa verba *religiosorum sacerdotum*, legitur *suorumque parentum atque amicorum*. Unde colligi debet Burchardum et Ivonem sua descripisse ex Reginone.

Longob. tit. 6, c. 3.) Qui viduam intra primos triginta dies viduitatis vel invitam vel volentem sibi copulaverit, sexaginta solidos componat. Et si invitam eam traxerit, legem suam ei componat, illam vero ulterius non attingat.

284 *Qui hominem publicam pœnitentiam agentem interficit. Ex eodem, cap. 17.*

CXC. (*Lib. IV, Capitular. c. 18; lib. I Leg. Longob. tit. 9, c. 31.*) Qui hominem publicam pœnitentiam agenteum interfecerit, bannum nostrum in triplo componat, et ejus wirigildum proximis ejus persolvat (303).

Ne frater super thorum defuncti fratris ascendat. Ex concilio Aurelianensi.

CXCI. (*Concil. Aurelian. I, c. 18; Rab. epist. ad Heribald., c. 20.*) Ne frater super thorum defuncti fratris ascendat, nec quisquam, amissa, uxore sororem ejus sibi audeat sociare.

De sorore sponsæ violata. Ex concilio Ancyrano.

CXCII. (*Concil. Ancyran. c. 24.*) Quidam sponsam habens, sororem ejus violavit, et gravidam reddidit. Postmodum desponsatam sibi duxit uxorem. Illa vero quæ corrupta est, laqueo se peremit. Hi qui fuerunt conscii, post decennem satisfactionem jussi sunt suscipi secundum gradus pœnitentiæ constitutos.

De muliere quæ duobus fratribus nupsit. Ex concilio Neocæsariensi.

CXCIII. (*Concil. Neocæsar. c. 2; HALITGAR. lib. IV, c. 14; BURCHARD. lib. XVII, c. 1.*) Mulier si duobus fratribus nupsit, abjiciatur usque ad mortem; verumtamen in exitu, propter misericordiam, communicatio ei concedatur. Quod si defecerit vir aut mulier talibus nuptiis, difficilis erit pœnitentia in vita permanenti (304).

285 *De eadem re. Ex concilio Eliberitano.*

CXCIV. (*Concil. Eliber. c. 62.*) Si quis post obitum uxoris suæ sororem ejus duxerit, et ipsa fuerit fidelis, quinquennium a communione placuit abstinere, nisi mors coegerit.

De eadem re. Ex concilio Martini papæ.

CXCV. (*MARTIN. BRACAR. c. 79; BURCHARD. lib. XVII, c. 2.*) Si qua mulier duos fratres, aut si quis vir duas sorores duxerit, a communione separentur usque ad mortem, in morte pro misericordia viaticum accipiant.

De filiola et commatre. Ex epistola Rabani ad Heribaldum episcopum Antissiodorensis, cap. 20.

CXCVI. (*BURCHARD. lib. XVII, c. 24.*) De eo quod interrogasti, si ille qui filiolum suam, et de eo qui concubuit cum commatre sua spiritali, et de illo qui filium suum baptizavit, et ejus uxor eum de fonte suscepit, si postea in tali copulatione permanere possent, omnino illicitum esse judicavimus. Nam in concilio Mogontiacensi scriptum est cap. 55 (*Concil. Mogunt. sub Car. M. c. 55; lib. V Capitular. c. 100; BURCHARD. lib. XVII, c. 25.*): « Nullus proprium filium aut filium a fonte baptismatis suscipiat, nec filiolum nec commatrem ducat uxorem,

(303) Vide supra cap. 30 hujus libri.

(304) Vide lib. VII Capitular, cap. 296.

nec illam cujus filium ad confirmationem ante episcopum tenuerit. Ubi autem factum fuerit, separentur. »

Si quis viduam uxorem duxerit. Ex eodem.

CXCVII. (*RAB., ibid.; concil. Mogunt. sub Rab. c. 56; lib. V Capitular. c. 101; BURCHARD. lib. XVII, c. 9.*) Si quis viduam uxorem duxerit, et postea cum filiastra sua fornicatus fuerit, **286** seu duabus sororibus nupsit, aut si qua duobus fratribus nupsit, seu cum patre et filio fornicata fuerit, tales copulationes anathematizari et disjungi præcipimus, nec unquam amplius conjugio copulari, sed sub magna restrictione fieri (305).

De eo qui filiolum suam polluit. Unde supra.

CXCVIII. (*RAB. ibid.; BURCHARD. lib. XVII, c. 26.*) Quam destabile et execrabile scelus sit unicuique Christiano filiolum suam constuprare testatur sanctus Gregorius papa in Dialogis suis (*lib. IV, cap. 32*), ubi refert quemdam hominem polluisse filiolum suam, et quia neglexit pœnitentiam agere, subito miserabili morbo correptus expiravit, et sepultus, non solum corpus, sed etiam omne sepulcrum, ignis invisibilis consumpsit.

Item de incestis et eorum pœnitentia. Ex concilio Mogontiacensi.

CXCIX. (*RAB. ibid.; BURCHARD. lib. XVII, c. 18.*) Si quis fornicatus fuerit cum duabus sororibus, vel cum noverca sua, vel cum amita sua, vel cum matre sua, vel cum filia patris sui et avunculi sui, vel cum filia amite suæ sive materteræ suæ, vel cum nepte sua, vel cum commatre aut filiola sua, sive quam de fonte suscepit, vel ante episcopum tenuerit, et si qua mulier simili modo fornicata fuerit, absteat se ab ingressu domus Dei annum unum; et eodem anno, nisi Dominicis et festis diebus, solummodo pane et aqua et sale utatur; **287** arma non ferat, osculum nulli præbeat; sacrificium, nisi pro viatico, minime sumat; sex deinde annis ingrediatur quidem domum Dei, sed carnibus et vino et sicera minime utatur, nisi festis diebus. De armis vero vel osculo sive sacrificio, sicut supra dictum est. Postea vero duobus annis, quando carne vescitur, a potu omni qui inebriare potest se contineat; et si potum biberit, minime carne vescatur, absque præcipuis festis diebus. De armis vel osculo et sacrificio modum teneat jam dictum. Inde usque ad obitum suum, nisi prædictis festis diebus, a carne se absteat tres legitimas ferias in omni hebdomada, et tres quadragesimas in anno legitime custodiat. De armis vero ut supra dictum est. Et unquam aliquando conjugio copuletur. Hæc eadem pœnitentia imponenda est patricidis vel fratricidis vel consanguineis, necnon et qui sponte per fraudem et avaritiam hominem innoxium occidunt, quod morchidum vocant.

In quota generatione copulentur fideles. Ex epistola Rabani ad Humbertum episcopum.

CC. Igitur de nuptiis, vel quomodo consanguinitas

(305) Caput istud additum est ex codice ms.; non exstat in editione Helmsstadiensi.

honoranda sit, Dominus loquitur in Levitico dicens : *Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedat, ut revelet turpitudinem ejus* (Levit. xviii). Cum enim Dominus populum suum de contaminationibus gentium voluisset separare, primum generali vocabulo ad proximitatem sanguinis prohibuit quemquam accedere, ne revelaret turpitudinem ejus; deinde ipsam **288** generalitatem ferme in duodecim species subdivisit; quæ tamen ultra tertiam vel quartam generationem non procedunt (306). Unde accidit, ut reor, domnum Gregorium Augustino interroganti tertia vel quarta generatione jam licite connubia jungere respondisse. Similiter et in Theodori archiepiscopi gentis Anglorum Capitulis, quæ de necessariis conscripsit rebus, invenimus quod in tertia propinquitate carnis secundum Græcos liceat nubere, in quinta secundum Romanos. Qui tamen conjugia in tertia propinquitate facta non solverent, si antea ab inscientibus compacta fuissent, æqualiterque conjungetur vir in matrimonio his qui sibi consanguinei sunt, et uxoris suæ consanguineis post mortem uxoris. Hunc autem Theodorum Tharso Ciliciæ natum, Vitellianus papa Romæ episcopum ordinans, ad Britanniam misit: unde tam Orientalium quam etiam Occidentalium Ecclesiarum consuetudinibus pleniter instructus fuerat. Nec eum aliqua latere potuerint quæ in observationibus legitimis Græci et Romani eo tempore habuerunt, maxime cum in utraque lingua perfecte instructus esset. Quod autem proximis temporibus Romanorum pontificum scripta continent usque ad sextam vel septimam generationem conjugii usum differendum, magis ex consuetudine humana quam ex lege divina hoc eos præcepisse credendum est. Nam quod Isidorus in Etymologiis suis usque ad sextam generationem consanguinitatis abstinendum et sic legitimo connubio conjungendum asseruit, inde reor eum fecisse **289** quod genealogiæ seriem retexens, quousque ordinem numerandi perduxit, eo cognationem sanguinis servandam æstimavit; sicque ad innovationem generis et amicitie jus confirmandum redire ad connubium sancivit, quando jam cognationis ordo numerari desiit. Cæterum ante omnia considerandum est ut sic censura disciplinæ temperetur, ne per immoderationem correptionis peccati cumulus augeatur. Scimus enim quod qui in lege cognationis jus observare constituit, in Evangelio fœdus conjugii non dissolvendum præcepit. Si enim ubicunque aliquid proximitatis vel consanguinitatis, licet longinquæ, inter conjugatos inveniri potest, statim matrimonium dissolvatur, vereor quod adulterium et fornicationis scelus multiplicetur; quia cum conjugato adolescentulo vel juveni societas comparis suæ denegatur, nec aliquid ei solatii impenditur unde continentiam salvare possit, libidine inflammatus per diaboli instigationem multiplici fornicatione forsitan polluitur, ac sic in præcipitium mortis

A æternæ anima demergatur. Igitur quia a mea parvitate voluisti, quid sentirem de hac re, tibi rescribi, propter fragilitatem præsentis temporis reor hoc quod Theodorus episcopus inter Gregorium et Isidorum medius incedens in suis Capitulis defini- vit magis sequendum, ut quinta generatione jam licitum connubium fiat, quia non lex divina huc contradicit, nec etiam sanctorum Patrum dicta hoc prohibent. Si autem et in quinta ab insciis fuerit copula peracta, melius mihi videtur et cum pœnitentiæ humiliatione, **290** si se uxoratus continere non vult, Deo satisfaciat.

De eadem re. Gregorius ad Augustinum.

CCI. (Apud BEDAM lib. I, *Hist. Angl.* c. 27, § 6.) Necesse est ut etiam tertia vel quarta generatio fidelium licenter sibi jungi debeat. Nam a secunda quam prædiximus se omnino debet abstinere.

De eadem re. Ex epistola Rabani ad Regimbaldum chorepiscopum.

CCII. De eo quod interrogasti, si pater et filius, vel si duo fratres, vel si avunculus et nepos, cum una muliere fornicati sint, quid inde faciendum sit, manifestum est quod gravi vindicta plectendum est quod grave facinus esse reperitur. Omnis enim mæchia interdicatur ubi scriptum est : *Non mæchaberis*. Quanto magis cum cognata vel cum conjugate seu concubina cognati. Hinc in Levitico scriptum est : *Si mæchatus fuerit quis cum uxore alterius, morte moriantur et mæchus et adultera. Qui dormierit cum noverca sua vel cum nuru sua, et qui filiam et matrem duxerit, et qui acceperit sororem suam, morte moriatur* (Levit. xx). Si enim in lege turpitudinem incestus mortis sententia vindicare jussit, quomodo in Evangelio, ubi summa justitia est, incestuosus pœnitentiam peccati evadet? Unde Apostolus : *Irritam qui fecerit legem Moysi, sine ulla miseratione ne sub duobus vel tribus testibus moritur. Quanto magis putatus deteriora mereri supplicia qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, et Spiritui **291** gratiæ contumeliam fecerit?* (Hebr. x.) Igitur Theodorus judicavit eum qui incestum fecerit duodecim annos pœnitere debere. Alii quindecim, alii decem, alii septem. Sed tu, priscorum Patrum vestigia sequens, his solis pœnitentiæ spatium temperes qui devote et cum lacrymis pœnitentiam egerint; ceteri definitum tempus servant.

De illo qui servum se fecit. Ex concilio Triburiensi, cap. 11.

CCIII. (BURCHARD. lib. IX, c. 75.) Perlatum est ad sanctam synodum quod quidam ingenuus ingenuam acceperit uxorem, et post filiorum procreationem, occasione divortii, cujusdam servum se fecerit, utrum necessario mulierem tenere debeat; et si tenuerit, utrum illa quoque secundum sæcularem legem servituti subjici debeat. Judicatum est uxorem minime debere dimitti, non tamen ob Christi legem

(306) Cf. infra Appendicis primæ cap. 30.

mulierem in servitutem redigi, dum ille non ex A consensu conjugis servum fecit, quem liberum maritum acceperat.

Item de incestis. Ex eodem.

CCIV. *Concil. Tribur. c. 44*; BURCHARD. lib. XVII, c. 15.) Item indicatum est quemdam stuprasse quamdam feminam, quam postea frater ejus accepit uxorem. Statuerunt eum qui stupravit, et a se stupratam fratri celavit, quia geminavit peccatum, poenitentia districtiori castigandum, et conjugium tale dissolvi oportere, et mulieri quidem eis viventibus non fore potestatem nubendi, illis autem pro misericordia conjugium indulgero.

292 *Si quis cum filia materteræ suæ, etc., concubuerit. Ex eodem.*

CCV. (BURCHARD. lib. XVII, c. 20.) Item interrogatum fuit, si quis cum filia materteræ suæ vel avunculi, amitæ vel patruī, concubuerit, si conjugatus fuerit, liceatne illi ulterius uti conjugio, aut non conjugato uxorem accipere. Justum esset, sicut aliqua priorum statuta habeantur, ut in perpetuum, a conjugio tales abstineant. Sed visum est, humanæ fragilitatis intuitu, ut post poenitentiam non quidem penitus priventur conjugio, durissime tamen tam immanis fornicatio vindicetur, sicut sanctus papa Nicolaus et alii Romani pontifices statuerunt, ne forte desperata conscientia multiplicius peccent.

Item de incestis. Ex eodem.

CCVI. BURCHARD. lib. XVIII, c. 4; *Pœnitent. Rom. tit. 3, c. 5.*) In lectum mariti, absente uxore, soror ivit uxoris; quam ille uxorem suam putans, dormivit cum ea. Super hoc visum est, si ipse per securitatem veram hoc probaverit quod inscius fecerit hoc scelus, poenitentiam quidem qui sibi indicata fuerit agat, et legitimum suum conjugium habere permittatur; illam dignam vindicta affligi, et in æternum conjugio privari (307).

293 *De eadem re. Ex eodem.*

CCVII. (*Concil. Tribur. c. 43*; BURCHARD. lib. XVII, c. 16.) Quidam fornicatus est cum aliqua muliere. Postea filius, nesciens patris factum, stupravit eandem. Quod cum pater rescisset, de se filioque confessus est. Statuerunt melius esse ut taliter lapsis cum digna poenitentia legitima permittantur conjugia quam forte deterius delinquant; cum fornicaria autem illa gravius agendum.

De eadem re. Ex eodem.

CCVIII. (*Concil. Tribur. c. 45*; BURCHARD. lib. XVII, c. 5.) Si quis cum duabus sororibus fornicatus fuerit, et soror sororem ab eodem antea stupratam nescierit, vel si ipse sororem ejus quam antea stupravit non intellexerit, si digne poenituerint, et se continere non valuerint, post annos septem conjugia illis non negentur. Si autem non ignoraverunt, usque ad mortem a conjugio abstineant.

(307) In editione Helmæstadiensi legitur *veram non probaverit*, omnino contra mentem canonis. Nos, quia destituebamur ope manuscriptorum codicum, qui imperfectus est in hoc loco, veram lectionem accepimus ex Burchardo et ex Poenitentiali Ro-

De eadem re. Ex eodem.

CCIX. (BURCHARD. lib. XVII, c. 6.) Si quis cum duabus sororibus fornicatus fuerit, vir diebus vitæ suæ poeniteat. Soror autem quæ de alia sorore nescivit, licentiam habeat nubendi.

De eadem re. Ex eodem.

CCX. (*Concil. Tribur. c. 44*; BURCHARD. lib. XVII, c. 13.) Si homo fornicatus fuerit cum muliere, et frater ejus nesciens duxerit eam uxorem; frater, eo quod fratri crimen celaverit, poeniteat, et post poenitentiam nubat. Mulier autem usque ad mortem poeniteat (308).

294 *De eadem re. Ex eodem.*

CCXI. (*Concil. Tribur. c. 43*; BURCHARD. lib. XVII, c. 14.) Si frater cum muliere fornicatus fuerit, et frater nesciens cum eadem concubuerit, mulier diebus vitæ suæ poeniteat; post poenitentiam autem frater ignarus sceleris conjugium accipiat si vult (309).

De separatione Ex concilio ad Vermeriam temporibus Pippini.

CCXII. (*Concil. Vermer. c. 1*; *Concil. Compend. c. 1.*) In tertio geniculo separentur. In quarta autem conjugatione si inventi fuerint, non eos separamus, sed poenitentiam eis indicimus. Et tamen si factum non fuerit, nullam facultatem conjugendi in quarta generatione damus.

De eadem re. Ex eodem.

CCXIII. (*Concil. Vermer. c. 2.*) Si aliquis cum filiastra sua manet, nec matrem nec filiam ipsius potest habere, nec illa nec ille aliis se poterunt conjugere ullo unquam tempore. Attamen uxor ejus, si ita voluerit, si se continere non potest, si postea quam cognovit quod cum filia sua vir ejus fuit in adulterio, carnale commercium cum eo non habeat; si vult potest alii nubere.

De eadem re. Ex eodem.

CCXIV. (*Concil. Vermer. c. 10*; BURCHARD. lib. XVIII, c. 11.) Si quis cum noverca sua dormierit, neutiquam possunt ad conjugium pervenire. Si vir ejus sic vult, potest aliam accipere, si se continere non potest. Similiter qui **295** cum filiastra sua vel cum sorore uxoris dormierit, stare potest.

De eadem re. Ex eodem.

CCV. (*Concil. Vermer. c. 12*; BURCHARD. lib. XVII, c. 3.) Qui dormierit cum duabus sororibus, et una ex illis antea uxor fuerit, nullam ex ipsis habeat, nec ipsis adulteri unquam conjugio copulentur.

De eadem re. Ex eodem.

CCXVI. (*Concil. Compend. c. 8*; BURCHARD. lib. XVII, c. 17.) Si quis cum uxore fratris sui dormierit, adulter et mœcha diebus vitæ suæ absque conjugio maneant. Ille vero cui uxor fuit, si vult, alia conjugem accipiat.

De eadem re. Ex eodem.

CCXVII. (*Concil. Compend. c. 10*; lib. V. *Capitulum* quod editum est ab Antonio Augustino.

(308) Vide lib. VII *Capitul.*, cap. 290.

(309) Vide concilium Compendiense sub Pippino, cap. 8 et lib. X *Capitularium*, c. 19.

lar. c. 5; BURCHARD. lib. XVIII, c. 18. Si quis sponsam filii sui oppresserit, et postea filius eam duxerit pater postmodum non habeat uxorem, nec ipsa mulier virum. Filius qui facinus patris ignoravit aliam accipiat.

De eadem re. Ex eodem.

CCXVIII. (BURCHARD. lib. XVII, c. 22.) Si quis filiastrum aut filiastram suam ante episcopum ad confirmationem tenuerit, separetur ab uxore sua, et aliam nunquam accipiat. Similiter et mulier.

De eadem re. Ex eodem.

CCXIX. (Concil. Compend. c. 14; BURCHARD. lib. XVII, c. 12.) Si quis cum matre et filia fornicatus est, ignorante matre de filia, et filia de matre, ille nunquam accipiat uxorem. Illæ vero, si volunt, accipiant maritos. Si autem hoc scierint ipsæ feminæ, absque maritis in perpetuo maneant.

296 *De eadem re. Ex eodem.*

CCXX. (Concil. Compend. c. 13; BURCHARD. lib. XVII, c. 7.) Similiter et de duabus sororibus, qui cum una in adulterio mansit, et aliam publice accepit, non habeat mulierem usque in diem mortis; et illa quæ nescivit, accipiat maritum.

Si quis propter fœdam fugit. Ex eodem.

CCXXI. (Concil. Compend. c. 18; lib. v. Capitular., c. 8.) Si qui propter vindictam fugiunt in alias patrias, et dimittunt uxores suas, nec illi nec illæ alteri copulentur.

Item de incestis. Ex eodem.

CCXXII. (Concil. Met. sub Pippino c. 1; lib. v. Capitular., c. 7.) Si quis incestum cum proxima sua commiserit, peculium suum perdat, si habet; et si se non emendare voluerit, nullus eum in domo recipiat, neque ei cibum donet. Quod si fecerit, sexaginta solidos regi componat. Et si pecuniam non habet, mittatur, si liber est, in carcerem. Si servus est, vapulet multis plagis.

Item de parricidis. Ex eodem.

CCXXIII. Si homo liber patrem aut matrem, fratrem vel avunculum occiderit, hæreditatem propriam amittat. Et si quis mœchatus fuerit cum matre et sorore et amita, hæreditatem perdat.

Item de incestis. Ex eodem.

CCXXIV. (Concil. Mogunt. sub Car. M. c. 53; lib. v. Capitular., c. 98 et 152; Concil. Turon. III, c. 41.) Episcopi incestuos investigare studeant. Et si pœnitere noluerint, de Ecclesia expellantur, donec ad pœnitentiam **297** revertantur. Quod si obedire sacerdotibus noluerint, oportet eos per sæcularem disciplinam coerceri.

De eadem re. Ex concilio Monguntiacensi, cap. 29.

CCXXV (310). Si quis viduam uxorem duxerit, et postea cum filiastra fuerit fornicatus, seu cum duabus sororibus nupserit, aut si qua cum duobus fratribus, sive cum patre et filio, si quis relictam fratris, si quis neptem, aut novercam, aut nurum, consobrinam, aut filiam avunculi, aut ejus relic-

A tam, aut privignam polluerit, eos disjungi et ulterius nunquam conjugio copulari præcipimus.

De eadem re. Ex eodem.

CCXXVI. (Concil. Mogun. sub Car. M. c. 54; lib. v. Capitular., c. 99; BURCHARD. lib. VII, c. 18.) Contradicimus quoque ut quarta generatione nullus amplius conjugio copuletur. Ubi autem post interdictum factum fuerit, separentur.

De eadem re. Ex concilio Wormatiensi.

CCXXVII. (Concil. Wormat. c. 33.) Si quis cum duabus sororibus, seu cum duobus fratribus, aut cum his personis de quibus sacra Scriptura, prohibet, fornicationem fecerit, si dignam egerit pœnitentiam, et se continere non potest, liceat ei legitimam uxorem vel virum accipere.

B *Si quis cum commatre fornicatus fuerit. Ex eodem.*

CCXXVIII. (Concil. Wormat. c. 34.) Si quis cum commatre spirituali fuerit fornicatus, usque ad dignam **298** pœnitentiam anathemate percutiatur. Similiter si cum ea quam de fonte suscepit, vel quam ante episcopum tenuerit, fornicatus fuerit. Legitimam autem, si habuerit, non dimittat uxorem.

Item de incestis. Ex eodem.

CCXXIX. (Concil. Wormat. c. 36.) Si quis cum filiastra sua fornicatus fuerit, post dissolutum conjugium pœnitentiam agat. Scilicet per triennii tempus a corpore et sanguine Domini suspendatur, carnem non manducet, vinum non bibat, et omnibus diebus jejunet, exceptis festis et Dominicis diebus. Similiter de mulieribus quæ patri se clanculo in concubitu prostraverunt et filio observandum est, et qui duabus se absconse sororibus pollutos cognoscunt.

Quod cum sacramento illicita conjugia solvenda sunt. Ex concilio Triburiensi.

CCXXX. (Concil. Tribur. c. 49.) Quorum illicita conjugia scindenda sunt, volumus ut juramento confirmet ne ad unam mensam nec sub uno tecto simul cohabitent, vel quolibet familiari colloquio perfruantur, nisi in publico aut in ecclesia. Res quas communes habuerint dividant, ne aliqua suspicio possit nasci atque increescere.

Juramentum de parentela quomodo inquirendum.

CCXXXI. (BURCHARD. lib. VII, c. 25.) De illa parentela quam dicunt esse inter illum et istam ejus conjugem, quidquid inde scis vel audisti computare a tuis **299** vicinis aut tuis antecessoribus, quod tu per nullum ingenium, nec propter timorem, aut præmium, aut consanguinitatem celabis episcopo tuo, aut ejus misso, cui hoc inquirere jusserit, quodcumque ex hoc te interrogaverit. Sic te Deus adjuvet.

De eadem re.

CCXXXII. (BURCHARD. lib. VII, c. 26.) Istud juramentum quod iste juravit de illa parentela quæ inter illum et ejus conjugem computatur, quod tu illud

(310) Vide supra cap. 197 hujus libri.

rabis in quantum sapis aut audisti. Sic te A
adjuvet.

Sacramentum de incestuoso discidio.

CCXXXIII. (BURCHARD. lib. VII, c. 27.) Ab isto die
s quod tu per nullum ingenium te sociabis
ne consanguineæ nomine illi, quæ contra le-
et rectam Christianitatem usque in hunc
ua uxor fuit, nec in conjugio, nec in adul-
vel fornicatione, nec cum illa ad unam men-
manducabis et bibes, aut sub uno tecto ma-
nisi forte in ecclesia aut in aliquo publico
abi nulla mala suspicio possit esse, ut ibi
testibus pro certa necessitate pariter collo-
mi. Nec aliam conjugem accipies, nisi forte
etiam pœnitentiam tibi licentia data fuerit
scopo tuo aut ejus misso. Sic te Deus adju- B
iste sanctorum reliquæ.

Invocatio iudicii.

XXIV. (BURCHARD. lib. IX, c. 79.) De hoc quod
eputatum est in hac synodo quod simul cum
mina 300 adulterium vel fornicationem fe-
i: quod ego non ita feci, nec inde me culpa-
recognosco. Sic me Deus adjuvet ad istud
um suum.

*Invocatio post datam pœnitentiam de perpetrata
luxuria.*

CCXXXV. (BURCHARD. lib. IX, c. 80.) Ab isto die
emina cum qua adulterium vel fornicationem
unde disciplinam vel pœnitentiam susce-
amplius non adulterabis, nec fornicaberis,
in uxorem accipies, nisi forte post pera- C
nitentiam tibi licentia data fuerit ab episcopo
as misso. Sic te Deus adjuvet.

*Invocatio post datam pœnitentiam de perpetrata
adulterio.*

XXVI. (Concil. Meld., c. 69; BURCHARD. lib.
65.) Is qui vivente marito conjugem illius
rasse accusatur, et eo in proximo defuncto
m sumpsisse dignoscitur, omnimodis publi-
nitentia subigatur. De quo etiam post pœni-
m, præfata, si expedierit, servabitur regula,
te idem aut mulier virum, qui mortuus fue-
cidisse notentur, aut propinquitas vel alia
et actio criminalis impediatur. Quod si proba-
verit, sine ulla spe conjugii cum pœnitentia
no maneat. Si autem negaverit se eandem D
m vivente viro adulterasse, et præfati homi-
mo eorum reus exstiterit, et probatis testi-
siquam convinci potuerit, purgent legaliter
a suæ opinionis, et sumpto utantur conju-
301 alia, ut diximus, non impedierit ratio.

De eadem re. Ex concilio Triburiensi.

CCXXXVII. (Concil. Tribur. c. 40; BURCHARD.
c. 66.) Relatum est auribus sanctorum sa-
lum quemdam alterius uxorem stupro vio-
lensuper et mœchæ vivente viro suo juramen-
edissee ut post legitimi mariti mortem, si su-
fisset, duceret in uxorem; quod et factum
de igitur connubium prohibemus et anathe-
mus.

PATROL. CXXXII.

Invocatio de morte mariti vel uxoris.

CCXXXVIII. De hoc quod tu accusata es in præ-
sentia istius episcopi, in hac synodo, quod per
tuum factum et per tuum consilium tuus maritus
illius vel tua conjux illius mortem recepisset, et
vitam perdidisset, omnino non est ita, nec tu in
ejus vita aut membris quidquam fecisti aut cum
aliis conciliatus es unde merito secundum eccle-
siasticum iudicium pœnitentiæ remedia suscipias
aut secundum mundanam legem mortem aut ali-
quod damnum sustineas. Sic te Deus adjuvet ad
istud iudicium.

Invocatio de homicidio imputato.

CCXXXIX. De hoc quod tibi imputatum est in
præsentia tui episcopi, cujus parochianus es,
quod tu illum hominem cum aliis hominibus se-
quacibus tuis occidisses propter hanc causam ut
bona illius diriperes et ejus uxorem tibi in matri-
monium sociares, in veritate non est ita, nec tu
solus nec cum 302 aliis hominibus illum homi-
nem occidisti, nec ut suam vitam aut membra
perderet cum aliis consiliatus es, nec in ejus
morte quidquam habes factum unde merito aut
pœnitentiam suscipias, aut vindictam suscipias, aut
pretium aliquod persolvas. Sic te Deus adjuvet.

Invocatio de reconciliatione conjugatorum.

CCXL. (BURCHARD. lib. IX, c. 81.) Ab isto die in
antea istam tuam conjugem, nomine illam, quam
injuste dimiseras, ita tenebris sicut per rectum
maritus suam debet habere conjugem in dilec-
tione et debita disciplina, nec eam per ullum ma-
lum ingenium separabis a te, nec ea vivente aliam
accipies. Sic te Deus adjuvet.

De eadem re.

CCXLI. (BURCHARD. lib. X, c. 82.) A modo in an-
tea istum tuum, maritum quem injuste dimise-
ras, ita tenebis et amplexaberis, et ei in servitio,
in amore et in timore ita eris subjecta et obediens,
sicut per rectum uxor debet subjecta esse marito,
nec unquam ab eo te separabis, nec illo vivente
alteri viro te sociabis in conjugio aut adulterio.
Sic te Deus adjuvet.

*De his qui matrimonio juncti sunt et nubere non
possunt. Ex epistola Rabani, cap. 29.*

CCXLII (RAB. epist. ad Heribald., c. 29; lib. VI
Capitular. c. 55; BURCHARD. lib. X, c. 40) Quod
autem interrogasti de his qui matrimonio juncti
sunt, et coire non possunt, an ille aliam vel illa
alium ducere possit. Quibus scriptum est: « Vir
et mulier si se 303 conjunxerint, et postea dixerit
mulier de viro, quod non possit coire cum eo, si
potest probare per justum iudicium quod verum
sit, accipiat alium.

*De eadem re. Ex concilio ad Vermeriam tempo-
ribus Pippini regis, cap. 17.*

CCXLIII. (Concil. Vermer., c. 17; BURCHARD. lib.
IX, c. 41.) Si qua mulier se proclamaverit quod vir
suus nunquam cum ea coisset, exeant inde ad
crucem; et, si verum fuerit, separentur, et illa
faciat quod vult.

De eadem re.

CCXLIV. (*Concil. Compend.*, c. 17; BURCHARD, lib. IX, c. 42.) Si quis accepit uxorem, et habuit ipsam aliquo tempore, et ipsa femina dicat quod non coisset cum ea, et ille vir dicit quod sic fecit, in veritate viri consistat, quia vir caput est mulieris.

De eadem re. Ex concilio Triburiensi.

CCXLV. (*Concil. Tribur.*, c. 11; BURCHARD, lib. IX, c. 43.) Si duxerit vir uxorem, et concumbere cum ea non valens, frater ejus clanculo eam vitaverit, et gravidam reddiderit, separentur. Considerata autem imbecillitate, misericordia eis impertiatur ad conjugium, tantum in Domino.

De fornicatione diversarum personarum. Ex Pœnitentiâ Romano, Theodori episcopi, et Bedæ presbyteri.

CCXLVI. Adolescens si cum virgine peccaverit, annum pœniteat.

Si semel et fortuito casu, levigetur ei pœnitentiâ, **304** et tantum usque ad annum plenum pœniteat.

Si infra triginta annos adolescens fornicationem faciat, tres quadragesimas et legitimas ferias.

Si propter hoc peccatum servilio humano abdicti sunt, quadraginta dies pœniteant.

Si uxoratus cum virgine fornicatus fuerit, duos annos pœniteat, ita primum omnium, ut a sua se contineat. Si ei consenserit, uxori etiam addatur modus pœnitentiæ.

Si laicus cum laica fornicatus fuerit, tres annos pœniteat; et quanto sæpius, tanto magis tempus addatur.

Laicus maculans se cum ancilla Dei, duos annos pœniteat. Si genuerit ex ea liliun, annos tres pœniteat. Si sine conjugio est, tres quadragesimas et legitimas ferias. Si canonici sunt et fornicantur, annum unum; si frequenter, duos.

Qui in gradu est, annos tres pœniteat. Monachus sine gradu vel canonicus gradum habens, si cum puella laica fornicati sunt, annos tres pœniteant. Si cum sanctimoniali, annos septem pœniteant. Monachi cum gradu fornicationem facientes, septem annos pœniteant. Si monachus laicam duxerit, tres annos pœniteant, illa duos et legitimas ferias. Si usque ad generationem filii, quatuor annos pœniteat. Si occiderit, septem annos pœniteat.

Si episcopus fornicatus fuerit, octo annos pœniteat. Alii iudicaverunt duodecim annorum pœnitentiâ. Post annum tertium levius pœniteat.

305 Presbyter cum puella fornicans, annos quatuor et tres quadragesimas in anno, et ferias quartam et sextam in pane et aqua. Si cum ancilla Dei fornicatus fuerit, septem annos pœniteat.

(BURCHARD, lib. XVII, c. 39.) Episcopus, presbyter, et diaconus, si in fornicatione, perjurio vel furto captus est, deponatur; non tamen communionem privetur, quia non vindicat Dominus bis in idipsum (311).

Item de incestis.

CCXLVII. Si adolescens sororem suam duxerit,

(311) Ex canone 25 apostolorum.

A quinquè annos pœniteat. Si matrem, septem annos. Et quoadiu vixerit, nunquam sit sine continentia [*leg. pœnitentiâ*].

Item alii.

Qui cum matre fornicatus fuerit, quindecim annos pœniteat.

Qui cum filia vel sorore fornicatus fuerit, ab omni carne se absteat, et quindecim annos pœniteat.

Si mater cum filio suo parvulo fornicata fuerit, tres annos absteat se a carne, et diem unum in unaquaque hebdomada jejuset usque ad vesperam.

Item.

Qui habet matrem et filiam, duas sorores, uxorem patris et fratris, patruelis aut avunculi, nepotem aut consobrinam, aut qui in prima, secunda, vel tertia generatione juncti sunt, istis volumus indicare ut separentur. Et propter **306** novellam plantationem Ecclesie, ut septem annos agant pœnitentiâ, tres primos annos tres dies in hebdomada, id est, feria secunda, et quarta, et sexta, quadraginta dies ante Pascha, viginti ante missam sancti Joannis, viginti ante Natale Domini. Quatuor vero reliquos, feria quarta et sexta, et quatuordecim noctes ante missam sancti Joannis et alias ante Natale Domini. Si se redimere vult, donet unum denarium aut pretium unius denarii pro uno die. Si pauper est, donet dimidium denarium.

De sordidatione puerorum.

CCXLVIII. Pueri se manibus invicem coinquant, quadraginta dies pœniteant; majores vero, centum dies. Pueri se inter femora sordidantes, centum dies pœniteant, majores tres quadragesimas et legitimas ferias. Parvulus a majore oppressus septem dies pœniteat. Si consenserit, viginti dies. Puer voluntarie se polluens, tringinta dies, juvenis vero quadraginta dies pœniteat.

De menstruis abstinentis.

CCXLIX. Qui cum muliere menstruata nupsit, quadraginta dies pœniteat.

Ut supra.

Si quis cum uxore sua retro nupsit, quadraginta dies pœniteat. Si in terga nupsit, tres annos, quia sodomiticum scelus est. Viri inter femora fornicantes annum unum pœniteant. Si in terga, tres annos. Si pueri sunt, duos annos pœniteant.

307 *De mulierum fornicatione.*

CCL. (BURCHARD, lib. XVII, c. 27.) Mulier, quocumque molimine aut in seipsa aut cum altera fornicans, tres annos pœniteat.

Unde supra.

(BURCHARD, lib. XVII, c. 28.) Si sanctimonialis cum alia sanctimoniali per aliquod machinamentum fornicatur, septem annos pœniteat.

De illecebroso amplexu.

CCLI. (BURCHARD, lib. XVII, c. 42.) Qui per illecebrosos amplexus femine vel per osculum polleat, triginta dies pœniteat. Qui tetigerit inverecunde

carnem ejusdem femine, tres menses pœniteat. Qui per turpiloquium polluitur, septem dies pœniteat.

Presbyter si osculatus fuerit feminam per immundum desiderium, viginti dies pœniteat. Si inquinatus fuerit, quadraginta dies pœniteat. Qui in ecclesia per somnum polluitur, tres dies pœniteat. Qui in somnis voluntate pollutus est, surgat, et cantet septem psalmos pœnitentiales, et dies triginta. Qui peccare voluerit in somnis, et non fuerit pollutus, triginta quatuor psalmos cantet.

De fundendo semen.

CCLII. (BURCHARD. lib. xvii, c. 43). Clericus si semen fuderit non tangendo, septem dies pœniteat. Si tangit cum manu, viginti dies. Si diaconus, triginta dies. Si presbyter, hebdomadas quatuor. Presbyter si semen fuderit per cogitationem, **308** septem dies pœniteat. Monachus similiter. Qui voluntarie semen fudit in ecclesia, si clericus est, quatuordecim; si monachus aut diaconus, triginta dies; si presbyter, quadraginta; si episcopus, quinquaginta dies pœniteat.

De quadrupedum fornicatione.

CCLIII. (BURCHARD. lib. xvii, c. 32). Qui cum pecude peccat, annum unum. Quidam judicant annos decem, quidam septem, quidam quatuor, quidam centum dies.

Item.

Si quis clericus cum quadrupede fornicatus fuerit, annos duos, subdiaconus tres, diaconus et monachus quinque, presbyter septem, episcopus decem pœniteat.

De Sodomitis.

CCLIV. (HALITGAR. lib. vi, c. 25; BURCHARD. lib. xvii, c. 34). Qui fornicaverit sicut Sodomitæ, quidam judicaverunt decem annos, quidam septem, alii unum. Pueri centum dies. Alii judicaverunt, si in consuetudine est, laicus annos quinque, clericus septem, subdiaconus et monachus octo, diaconus decem, presbyter duodecim, episcopus tredecim pœniteat.

De eadem re. Ex concilio Ancyrano.

CCLV. (Concil. Ancyran., 15; Rab. epist. ad Heribald., c. 32; HALITGAR. lib. iv, c. 7; BURCHARD. lib. xvii, c. 30). De his qui irrationabiliter versati sunt sive versantur, quotquot ante viginti annos ætatis tale crimen commiserunt, quindecim annis exactis in pœnitentia communionem **309** mereantur orationum. Post quinquennium, id est post viginti annos, oblationis sacramenta contingant. Quotquot autem post viginti annos ætatis, uxores habentes, in hoc peccatum prolapsi sunt, viginti quinque annos pœnitentiam agentes, ad orationis communionem recipiantur. Et post quinquennium fidem post triginta annos communicent.

De eadem re. Ex eodem concilio.

CCLVI. (Concil. Ancyran., c. 16; lib. vii Capitular., c. 273. HALITGAR. lib. iv, c. 8; BURCHARD. lib. xvii, c. 31). Eos qui irrationabiliter vixerunt, et lepra

inusti criminis alios polluerunt, præcepit sancta synodus inter eos orare qui spiritu periclitantur immundo.

De eadem re. Ex lib. i Capitularium, cap. 19

CCLVII. (Lib. i Capitular., c. 49; BURCHARD. lib. xvii, c. 33). Si inventi fuerint qui cum quadrupedibus vel masculis contra naturam peccant, dura et districta pœnitentia coercendi sunt. Quapropter episcopi vel presbyterii, a quibus iudicium pœnitentiæ injungitur, conentur omnimodis hoc malum radicitus abscidere.

De eadem re. Ex dictis Basilii.

CCLVIII. (BURCHARD. lib. xvii, c. 35). Clericus vel monachus adolescentium vel parvulorum insectator, vel qui osculo vel aliqua occasione turpi reprehensus fuerit, publice verberetur, et coronam amittat; decalvatusque turpiter, sputamentis obliniatur in facie; vinculisque arctatus ferreis, carcerali sex mensibus angustia maceretur, et triduo per hebdomadas singulas ex pane hordeaceo **310** ad vesperam reficiatur. Post hæc, aliis sex mensibus sub senioris spiritalis custodia segregata in curticula degens, operi manuum et orationi sit intentus, vigiliis et fletibus subjectus, et sub custodia semper duorum fratrum spiritalium ambulet, nulla privata locutione vel consilio deinceps juvenibus conjungendus.

De eadem re. Ex dictis Iudori.

CCLIX. (BURCHARD. lib. xvii, c. 36). Si quis ex juvenibus vel aliqua suspiciosa persona cum parvulis jocaverit, diuturna pœnitentia maceretur.

De eadem re. Unde supra.

CCLX. (BURCHARD. lib. vii, c. 37). Si deprehensus fuerit aliquis frater ludere cum pueris et habere amicitias ætatis infirmæ, tertio commoneatur ut memor sit honestatis atque timoris Dei. Si non cessaverit, severissime corripatur.

De eadem re. Ex lege Theodosiana, lib. 9.

CCLXI. (Interpret. l. 6 Cod. Theodos. De adulteris) Omnibus flagitiosum est virile corpus muliebriter constitutum alieni [Editio Helmæstad., constituere et ad al.] sexus damnare patientiam. Nihil enim discretum videntur habere cum feminis. Hujusmodi scelus spectante populo flammis vindictibus expiabis [edit. Helmæstad., expiabunt].

De copulatione fidelium. Ex concilio Wormatiensi

CCLXII. (Concil. Wormat., c. 32; lib. v Capitular., c. 80; BURCHARD. lib. vii, c. 2). In copulatione fidelium generationum numerum non definimus; sed id statuimus, **311** ut nulli liceat Christiano de propria consanguinitate seu cognatione uxorem accipere usque dum generatio recordatur, cognoscitur, aut memoria retinetur.

Hæc de multimoda fornicatione ex diversis opusculis perstrinximus, sacerdotum iudicio relinquentes quid salubrius et utilius esse in dandis pœnitentiis decernant.

Ne in domibus fidelium adulteria perpetrentur. A lib. xi, c. 64). Si quis clericus aut monachus furtum fecerit, quod potius sacrilegium dici potest, id censuimus ordinandum, ut junior virgis cæsus, tanti criminis reus, nunquam officium ecclesiasticum accipiat. Si vero jam ordinatus in hoc facinore fuerit deprehensus, nominis ipsius dignitate privetur, cui sufficere potest, pro actus sui levitate, impleta pœnitentiæ satisfactione sola communio (313).

Ex concilio Meldensi.

CCLXIII. (Concil. Meld., c. 74). Provideant viri potentes, et maxime potentes feminæ, ut in suis domibus adulteria et luxuriæ concubinaticæ et incesta adulteria non vigeant. Et suos presbyteros [vetus codex ms., sui presbyteri], qui cum eis in capella vadunt, hujusmodi virtutem habere faciant quatenus in domibus suis omnia vitia resercent, et orationem Dominicam ac Symbolum cunctos tenere et frequentare compellant, quia parochiani presbyteri et episcoporum ministri de minoribus et levioribus personis hoc providere studebunt.

De eadem re. Ex Capitularium, lib. III.

CCLXIV. (Concil. Cabilon. II, c. 18; lib. II Capitular., c. 38; lib. II Leg. Longob., tit. 3, c. 10). Dictum est nobis quod in quibusdam locis episcopi et comites ab incestuosis, et ab his qui decimas non dant, wadios accipiant, et a presbyteris pro quibusdam negligentibus, et inter se pecuniam dividant, quod penitus abolendum decrevimus, ne forte avaritiæ locus detur.

312 ABHINC DE FURTO ET RAPINA.

Ex Pœnitentiæ.

CCLXV. (HALITGAR. lib. IV, c. 29). Qui cupiditate captus furtum fecerit, quod abstulerit reddat, et annos quinque pœniteat.

De eadem re. Ex lege Romana.

CCLXVI. Pecunia ecclesiastica furata, sive rapta, solvatur quadruplum, popularia dupliciter (312).

De eadem re. Ex Pœnitentiæ.

CCLXVII. Qui sæpe furtum fecerit, septem annos pœniteat.

De eadem re. Ex eodem.

CCLXVIII. (HALITGARD. lib. VI, c. 4; (BURCHARD. lib. XI, c. 58; GRATIAN. 17, q. 4, c. 17). Si quis furtum capitale commiserit, id est, quadrupedia tulerit, vel casas effregerit, septem annos pœniteat, et quod furatum est reddat. Si quis vero de minoribus semel aut bis furtum fecerit, reddat quod tulit, et annum unum pœniteat in pane et aqua. Et si reddere non potuerit, annos tres pœniteat.

Unde supra.

Si quis sepulcrum violaverit, septem annos pœniteat, tres ex his in pane et aqua.

313 De eadem re. Ex concilio Toletano.

CCLXIX. (Concil. Tolet. IV, c. 46; (BURCHARD. lib. XI, c. 63). Si quis clericus in demoliendis sepulcris fuerit deprehensus, oportet in tali scelere proditum a clericatus ordine submoveri et pœnitentiæ triennio deputari.

De eadem re. Ex concilio Agathensi.

CCLXX. (Concil. Agath., c. 3). Si quis clericus furtum ecclesiæ fecerit, peregrina ei communio tribuatur.

De eadem re. Ex eodem.

CCLXXI. (EXCEPTIONES EGBERTI, c. 68; BURCHARD.

(312) Vide tom. IX Spicilegii Dacheriani, p. 57, cap. 54, et Gratian. 17, q. 4, c. 16.

(313) Caput istud non exstat inter canones sy-

lib. XI, c. 64). Si quis clericus aut monachus furtum fecerit, quod potius sacrilegium dici potest, id censuimus ordinandum, ut junior virgis cæsus, tanti criminis reus, nunquam officium ecclesiasticum accipiat. Si vero jam ordinatus in hoc facinore fuerit deprehensus, nominis ipsius dignitate privetur, cui sufficere potest, pro actus sui levitate, impleta pœnitentiæ satisfactione sola communio (313).

De eadem re. Ex dictis Hieronymi ad Titum.

CCLXXII (BURCHARD, lib. XI, c. 53) Fur autem non solum in majoribus, sed etiam in minoribus judicatur. Non enim quid furto ablatum est, sed mens furantis attenditur. Quomodo in fornicatione non idcirco diversa est fornicatio, si mulier pulchra aut deformis, ancilla aut ingenua, 314 pauper aut opulenta. Sed qualiscunque illa fuerit, una est fornicatio. Ita in furto, quantumcunque quis abstulerit, furti crimen incurrit.

De eadem re. Augustini dicta.

CCLXXIII. (AUGUST. in Exod. p. 39; BURCHARD, lib. XI, c. 53). Dixit Dominus ad Moysen: Accipiat unusquisque a proximo suo et proxima vasa argentea et aurea et vestes, etc. Non hinc quisquam exemplum sumendum putare debet ad exspoliandum proximum. Hoc enim Deus jussit, qui noverat quid quemque pati oporteret. Nec Israelitæ fecerunt; sed Deo jubente ministerium præbuerunt. Quemadmodum cum minister occidit eum quem iudex jussit occidi; profecto si id sponte faciat, homicida est, etiamsi eum occidat quem scit a iudice occidi debuisse.

Item Augustinus.

(AUGUST. in Exod. q. 71; BURCHARD. lib. XI, c. 54). Pœnale est occulte auferre. Multo majoris pœna est visibiliter eripere. Auferre ergo nolenti, sive occulte, seu palam, habet præceptum suum. Furti enim nomine bene intelligitur omnis illicita usurpatio rei alienæ. Non enim rapinam permisit qui furtum prohibuit, sed utique sub furti nomine et rapinam intelligi voluit. A parte enim totum significavit quidquid proximo auferitur.

De eadem re. Ex Capitularibus.

CCLXXIV. (Lib. VI Capitular., c. 96, et in Capitulis CAROLI CALVI, tit. 20, 27). Si quis infra regnum rapinam fecerit, aut cuiquam nostro fidei aut ejus homini aliquid vi abstulerit, in triplo, cui tulit, 315 legibus componat, et insuper bannum nostrum persolvat. Postmodum vero ante nos a comite adducatur, ut in bastiniaco retrahatur usque dum nobis placuerit, pœnas luat. Nam si publice actum fuerit, publicam inde agat pœnitentiam juxta sanctorum canonum sanctiones. Si vero occulte, sacerdotum consilio exinde agat pœnitentiam: quoniam raptores, ut Apostolus ait, nisi inde veram egerint pœnitentiam, regnum Dei non possidebunt. Qui vero de rebus canonici Agathensis. Et tamen Egbertus Cantuariensis, qui multo antiquior est Reginone, illud laudat ex concilio Agathensi.

um aliquid abstulerint, gravius inde iudicia sacrarum rerum ablatio sacrilegium sacrilegus vocatur qui exinde aliquid tulerit, namque a liminibus sanctæ Dei Ecclesie personæ usque ad satisfactionem ecclesie læserunt, sunt habendæ atque firmiter idæ (314).

De eadem re. Ex Pœnitentiâ.

XV. (BURCHARD lib. I, c. 65). Si aliquis de rito Ecclesie quolibet modo aliquid furatus septem annos pœniteat.

De eadem re. Ex concilio Wormatiensi.

XI. (Concil. Wormat. c. 13; BURCHARD, lib. XI). Saepe contingit ut in monasteriis furta perpetrarent. Idcirco statuimus ut quando ipsi fratres se purgare debent, missa ab abbate autur, vel ab aliquo præsensibus fratribus. Completa missa, omnes communicent in hæc **316** *Corpus Domini sit tibi ad probatione* (315).

De causa criminali. Ex eodem.

XVII. (Concil. Wormat., c. 10; BURCHARD, c. 199). Si episcopo aut presbytero causa illis, homicidium, adulterium, et maleficium am fuerit, in singulis missam tractare decretam publice dicere, et communicare, singulis sibi reputatis innocentem se ostendit quod si non fecerit, quinquenio a liminibus extraneus habeatur.

De rapina et violentia. Ex Capitulari.

XVIII. ((Capitula CAROLI CALVI, tit. 20, c. 3, 29, c. 4). Episcopi evangelicæ et apostolicæ propheticæ auctoritatis sententias de rapti et decreta canonica et apostolica breviter habere adnotata, et hæc omnibus pullegant. Missi quoque legationis legales sententiarum prædecessorum nostrorum et nostra de his capitula omnibus nota faciant. Et episcopi et episcopali auctoritate depredationes eas omnibus interdican. Et missi et comites nostri cunctis ex nostro banno prohibere studeant ut cognoscant omnes quod si tale facere præsumpserit, secundum divinas auctoritates episcopalem excipiet sententiam; et si quis leges et capitula regia emendare cogatur, secundum iudicium fidelium nostrorum eam vindictam excipiet.

De eadem re. Ex eodem.

XIX. (Ibid., c. 7). Quod si, quod absit, talis sit qui Dei timorem postponat et ecclesiasticam auctoritatem contemnat, et regiam potestatem, contemnat, quicumque ille fuerit, quia et seculari auctoritatem ab omnium Christianorum metu et a sanctæ Ecclesie consortio in cælo

Pars ultima istius capituli diversa est ab edita exstat in libris Capitularium. Sed contra ea quam exhibent Capitula Caroli Calvi. Multum diversus est hic canon a vulgatis, sed concilii Wormatiensis. Istam tamen legem secutus est Burchardus, et ex eo Gratianus. Postrema pars ita habet in canonibus concilii:

et in terra alienus efficietur, et regali potestate atque omnium regi fidelium unanimitate, sicut Dei inimicus, et regni devastator, persequetur usque a regno exterminetur.

Unde supra.

CCLXXX. (Ibid., c. 10). Audiant rapaces quid Dominus per Isaiam dicit: *Rapina pauperis in domo vestra. Et per Apostolum: Neque rapaces, neque homicidæ adulteri, regnum Dei possidebunt.* Unde intendant quale quantumque peccatum est rapina, quam cum adulterio et homicidio sanctus comparavit Apostolus. Item ipse dicit: *Si quis fornicator, aut adulter, aut rapax, aut homicida est, cum huiusmodi nec cibum sumere Christiano licet ante satisfactionem.* Et beatus Joannes apostolus talem hominem **318** salutare vetat dicens: *Nec ave ei dixeris, neque in domum receperis. Qui enim ave ei dicit, communicat operibus ejus malignis.* Audiant qui in Toletano concilio scriptum est. Require cap. 36.

CCLXXXI. Si quis, inquit, de potentioribus clericum aut pauperem exspoliaverit. Require retro ubi de homicidiis continetur.

Audiant raptores et prædones rerum ecclesiasticarum quid sanctus Anacletus a Petro apostolo ordinatus dicat.

De eadem re. Anacletus.

CCLXXXII. (Capitula CAROLI CALVI, ibid; BURCHARD, lib. XVII, c. 18). Qui abstulit, inquit, aliquid patri, homicidæ particeps est. Pater noster sine dubio Deus est, qui nos creavit. Mater vero nostra Ecclesia, quæ nos in baptismo spiritaliter genuit. Ergo qui Christi pecunias et Ecclesie aufert, rapit, aut fraudatur, homicida est, atque ante Deum homicida deputatur. Qui enim res Ecclesie abstulerit, sacrilegium facit, et ut sacrilegus judicandus est.

Item Urbanus papa et martyr dicit.

CCLXXXIII. (Capitula CAROLI CALVI, ibid). Res et facultates ecclesiasticæ oblationes appellantur, quia Domino offeruntur, et vota sunt fidelium ac pretia peccatorum atque patrimonia pauperum. Si quis illa rapuerit, reus et damnationis Ananiæ et Saphiræ; et oportet huiusmodi tradere Satanæ, ut spiritus salvus sit in die Domini.

319 *Item Lucius papa.*

CCLXXXIV. (Capitula CAR. CALVI, ibid.; BURCHARD, lib. XI, c. 19). Rerum ecclesiasticarum et facultatum raptores a liminibus sanctæ Ecclesie anathematizantes apostolica auctoritate pellimus et damnamus atque sacrilegos esse judicamus, et non solum eos, sed etiam omnes consentientes eis: quia non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt, rei judicantur.

Et sic in ultima missæ celebratione, pro expurgatione sua corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi percipiant, quatenus ita inde innocentes se esse ostendant. Vide Missam Judicii Glosario Francisci Pithœi, in verbo Aquæ ferventis aut frigidæ iudicium.

De eadem re.

CCLXXXV. (*Capitula CAR. CALVI, ibid.*; BURCHARD. lib. XI, c. 91). Augustinus dicit: Qui aliquid de ecclesia furatur et rapit, Judæ proditori comparatur.

In canonibus scriptum.

CCLXXXVI. (*Conc. Gangr.*, c. 7; BURCHARD. lib. XI, c. 21). Si quis oblationes ecclesie extra ecclesiam rapere vel dare voluerit præter conscientiam episcopi vel ejus qui hujusmodi officia commissa sunt, anathema sit.

De eadem re. Ex concilio Meldensi. cap. 61.

CCLXXXVII. (*Concil. Meld.* c. 61; BURCHARD. lib. XI, c. 81.) Ut pervasores rerum ecclesiasticarum, qui easdem res contra auctoritatem non solum retinere, verum etiam crudeliter depopulari noscuntur, quidam etiam et facultates ecclesie in diversa collaboratione et redivisibus eas exspoliant; sed et pauperes et vicinos et circummanentes immiseri-corditer exspoliant, devastant, et opprimunt, ut rapaces, qui secundum Apostolum (*I Cor. VI*) a regno Dei excluduntur, ex criminali et publico peccato **320** publica poenitentia satisfaciant. Quod si hoc agere noluerint, et potestate regia ad hoc exhortati vel coacti non fuerint, proferatur contra eos apostolica terribilis sententia, qua dicitur: *Si quis frater nominatur, et est rapax, cum hujusmodi nec cibum quisquam sumere præsumat (I Cor. V).* Quia iniquum et sacrilegum est, ut Symmachus papa (*sexta synodus Romana sub Symmacho*) et post eum beatus Gregorius (*S. GREGOR. lib. VIII; Ind. 3, epist. 6*) Sabino subdiacono scribit, et contra leges est, si quis quod venerabilibus locis relinquatur, pravæ voluntatis studiis suis compendiis tentaverit retinere. Secundum statuta canonum ab omni ecclesiastica communione ut sacrilegus debet arceri, donec studeat digna satisfactione quod admisit corrigere.

De his qui loca sacrata infringunt. Ex eodem.

CCLXXXVIII. (*Concil. Meld.*, c. 60; BURCHARD. lib. XI, c. 22.) Ut hi qui monasteria et loca Deo sacrata et ecclesias infringunt, et deposita vel alia quælibet exinde abstrahunt, et sacerdotes ac viros ecclesiasticos non solum deshonorant, verum diverso modo affligunt, velut sacrilegi, canonicæ sententiæ subigantur, atque excommunicentur.

Quomodo episcopus ad synodum vocet prædatores. Unde supra.

CCLXXXIX. (*Capitula CARLOMANNI, tit. 2, c. 5; BURCHARD. lib. XI, c. 13.*) Episcopus in cujus parochia aliquis consistens aliquid injuste fecerit, semel et bis atque tertio, si necesse fuerit, vocabit illum

(316) Burchardus in fine istius capituli quædam, ut ego quidem arbitror, de suo addidit, quod putaret haud dubie necessarium esse ut cum quis Christianus erat excommunicatus, id in omnium parochianorum notitiam perferretur. Itaque in fine capituli, post vocem *coepiscopis*, ista addita sunt apud Burchardum, *et omnibus suis parochianis*; quæ tamen non exstant apud Reginonem, neque in Capitulis Carlomanni, unde petitum est istud

A sua admonitione per suum nuntium canonicæ ad emendationem sive compositionem et ad poenitentiam, ut Deo et ecclesie **321** satisfaciat, quam læsit. Si autem despexerit atque contempserit ejus admonitionem et saluberrimam invitationem, feriat illum pastorali virga, hoc est sententia excommunicationis, ut a communione sanctæ Ecclesie omniumque Christianorum sit separatus usque ad congruam satisfactionem et dignam emendationem. Quam excommunicationem debet isdem episcopus seniori illius notam facere et omnibus suis coepiscopis, ne eum recipiant usque ad dignam satisfactionem (316).

De his qui alterius parochiani sunt. Ex eodem.

CCXC. (*Capit. CARLOMAN., ibid.* c. 6; BURCHARD. lib. XI, c. 43; IVO parte XIV, c. 109; GRATIAN. 6, q. 3, c. 5; *Prima Coll. Decretal.* lib. V, tit. 14, c. 1.) De illis autem qui infra parochiam beneficium aut hæreditatem habent, et alterius episcopi parochiani sunt, et dum de loco ad locum iter faciunt, rapinas et deprædationes peragunt, placuit nobis et fidelibus nostris, ut excommunicentur, nec ante ex parochia exeant quam quæ perpetraverunt digne emendent. Quorum excommunicatio seniori eorum et proprio episcopo significanda **322** est, ne eos recipiant antequam illuc redeant ubi rapinam fecerunt et omnia pleniter emendent (317).

De eadem re. Unde supra.

CCXCI. (*Capitula CARLOMAN., ibid.*, c. 8; BURCHARD. lib. XI, c. 12.) Placuit nobis et fidelibus nostris pro communi utilitate et instanti necessitate ut nullus episcoporum graviter ferat si ejus parochianum pro hujusmodi deprædationis causa alter episcopus excommunicaverit.

De eadem re. Ex eodem.

CCXCII. (*Capitula CARLOMAN., ibid.*, c. 10.) Si aliquis autem regiam protestatem et episcopalem auctoritatem pro nihilo duxerit, et rebellis existens in rapina occisus fuerit, nulli fidelium nostrorum, qui eum occiderit, aliquis fidam portet, neque pro ejus morte aliquid componat.

Si episcopus non excommunicet prædatorem. Ex concilio ad Pistas.

CCXCIII. (*Capitula CAROLI CALVI, tit. 29; Concil. Tolet.*, 6, c. 7.) Episcopus autem secundum **323** Toletani concilii capitulum septimum, ad quem pertinere noscuntur illi qui talia contra Deum et Ecclesie pacem faciunt, si eos quolibet munere vel favore aut negligentia admonere aut excommunicatè distulerit, ut aut revertentes [*In Capitulis Caroli Calvi, adm. noluerit, ut aut rev.*] suscipiat, aut

(317) In Capitulis Carlomanni, et apud Burchardum, tum etiam apud Ivonem et Gratianum, et in prima collectione Decretalium, longe diversa est editio istius capituli ab ea quam præfert collectio Reginonis. Nulla enim illic mentio fidelium regis, ut neque in sequenti capite. Quin et in veteri codice Reginonis, quo nos uti sumus, hæc verba, *et fidelibus nostris*, cultelli ope erasa sunt in his duobus capitulis, sic tamen ut manifesta vestigia supersint veteris lectionis.

contemptes de Ecclesia ejiciat, excommunicatus a collegio cæterorum habebitur quousque emendationis vel damnationis eorum ab eo sententia promulgetur. Quoniam nisi communiter certaverimus ut in omnibus justitia conservetur, nec rex pater patriæ, nec episcopi propitiatores et reconciliatores populi, nec qui participatione nominis Christi Christiani vocamur, hoc quod humano ore dicimur in divinis oculis esse valemus.

Item de rapacibus. Ex concilio Mogontiacensi.

CCXCIV. (Concil. Mogunt. sub Rab. c. 6; BURCHARD. lib. XI, c. 23.) Quisquis fastu superbiæ elatus domum Dei ducit contemptibilem, et possessiones Deo sacratas atque ad honorem Dei sub regis immunitatis defensione constitutas inhoneste tractaverit, vel infringere præsumperit, aut incendia vel vastationes ausu temerario perpetraverit, quasi invasor et violator Ecclesiæ Dei, quæ est domus Dei vivi, a communione omnium fidelium abscidatur. Decet etiam ut indignationem domini regis sentiat, cujus benevolentis contemptor et constitutionis prævaricator existit.

324 *Quod episcopi protegere et defendere populum debent. Ex concilio Toletano.*

CCXCV. (Concil. Tolet. IV, c. 32; BURCHARD., lib. XV, c. 1.) Episcopi in protegendis populis ac defendendis impositam sibi curam non ambigant; ideoque dum conspiciunt iudices ac potentes pauperum oppressores existere, prius eos sacerdotali communione [leg. commonitione] redarguant; et si contempserit emendari, eorum insolentiam regis auribus intiment; ut quos sacerdotalis admonitio non flectit ad justitiam, regalis potestas ab improbitate coerceat.

Item de malefactoribus. Ex concilio Triburiensi, cap. 8.

CCXCVI. (Concil. Tribur., c. 3, 8.) Conquesti sunt quidam de quibusdam malefactoribus, quorum tam nimia improbitas est ut admonitionem sacerdotum non curent, bannum episcoporum contemnant, ad synodum ter quaterque vocati venire despiciant, ad extremum communicari pro nihilo ducant. De talibus etiam in Capitulari statutum est regis cognitioni suaderi debere. Et devoto regi Arnulfo cum sancta synodo placuit ut quicumque post excommunicationem debita sic Deum parvi aestimant et Christianitatem, sæculari potestate persequendos; et si interficiantur, jaceant absque compositione.

325 *De eadem re. Ex concilio apud Suessionis.*

CCXCVII. (Concil. Suession. II, c. 12.) Obtentum est etiam a devotissimo principe Carolo ut incesti quilibet aliique perditii examen episcoporum refugientes, per iudices publicos ad eorum præsentiam deducantur, ne ulterius illecebram peccandi nutriat impunitas vitiorum.

Ex concilio apud Lauriacum in pago Andecavensi anno 844 indict. 6, c. 1, mense Octobri (318).

CCXCVIII. (BURCHARD. lib. XV, c. 7.) Si quis pu-

(318) Vide tom. III Conciliorum Galliæ, pag. 36.

licus divinæ legis prævaricator, vel pro manifestis criminibus, ecclesiastica justa et rationabilia iudicia contemptor repertus fuerit; ac sanctorum Patrum constitutionibus contradictor, si monitionibus episcopalibus obtemperare distulerit, anathematizetur.

Ex eodem, cap. 2.

CCXCIX. Si quis contra regiam dignitatem dolose ac callide et perniciose agere comprobatus fuerit, nisi dignissime satisfecerit, anathematizetur.

Ex eodem, cap. 3.

CCC. (BURCHARD. lib. XV, c. 22.) Si quis potestati regis, quæ non est juxta Apostolum (Rom. XIII) nisi a Deo, contumaci et inflato spiritu contradicere vel resistere præsumperit, et ejus justis et rationabilibus imperiis secundum Deum et auctoritatem ecclesiasticam ac jus civile obtemperare noluerit, anathematizetur.

326 *Unde supra, cap. 4.*

CCCI. Quicumque superbiæ facibus accensi, vel protervia stomachati, hæc quæ pro sanctæ matris Ecclesiæ tranquillitate sacerdotalique rigore a nobis unanimiter definita, manibusque propriis roborata, violaverint, placet eos omnes anathematizari.

Si homo accusatur et negaverit. Ex concilio Triburiensi.

CCCII. (Concil. Tribur., c. 22; BURCHARD. lib. XVI, c. 19.) Nobilis homo vel ingenuus, si in synodo accusatur et negaverit, si eum fidelem esse sciunt, juramento se expurget. Si antea deprehensus fuerit in furto atque perjurio, ad juramentum non admittatur. Sed, sicut qui ingenuus non est, ferventi aqua et candendi ferro se expurget.

Ut nullus alterius paræchianum excommunicet. Ex epistola Zephyrini papæ.

CCCIII. (Lib. V Capitular., c. 159; BURCHARD. lib. XVI, c. 13.) Nemo absens judicetur quia humanæ et divinæ hoc prohibent leges. Nullam namque eorum, id est accusatorum, sententia non a suo iudice dicta constringat, quia et sæculi leges idipsum fieri præcipiunt (319).

De eadem re. Ex lege Theodosiana.

CCCIV. (Interpret. I. un. Cod. Theodos., de Re judic.) In causis privatorum talis ratio observetur, ut nullus alterius iudicis nisi sui sententia teneatur.

327 *Ex eadem, cap.*

(Interpret. I. II. Cod. Theod. de Judicis.) Nullus penitus audiatur qui unius causæ propositionem apud duos iudices partiri voluerit.

De eadem re. Ex Capitularibus.

CCCV. (Capitula CAROLI CALVI, tit. 26, c. 6.) Ut nemo episcoporum hominem peccantem ab Ecclesia et Christiana religione vel communione alienet donec illum ut secundum evangelicum præceptum ad

(319) Vide lib. VII Capital., cap. 229 et 206.

emendationem et pœnitentiam redeat commonitum A habeat. Quod si incorrigibilis permanserit, regiæ potestati episcopus notum faciat, ut constringatur. Quod si nec sic correxerit, tunc secundum leges canonicas a communione ecclesiastica segregetur.

De eadem re. In synodo Meldensi, cap. 55.

CCCVI. (Concil. Meld., c. 56; BURCHARD. lib. XI, c. 16.) Ut nemo episcoporum quemlibet sine certa et manifesta peccati causa communione privet ecclesiastica. Anathema autem sine consensu archiepiscopi aut coepiscoporum, prelata etiam evangelica admonitione, nullum ponat, nisi unde canonica docet auctoritas: quia anathema æternæ est mortis damnatio, et non nisi pro mortali debet imponi crimine, et illi qui aliter non potuerit B corrigi.

328 *Ut non cito ira commotus aliquem episcopus excommunicet. Ex epistola Evaristi papæ.*

CCCVII. (Concil. Tribur., c. 22; BURCHARD. lib. XI, c. 9.) Deus omnipotens, ut nos a præcipitata prolatione sententiæ compesceret, cum omnia nuda et aperta sint oculis ejus, mala tamen Sodomæ noluit audita judicare priusquam manifeste agnosceret quæ dicebantur. Unde ait: *Descendam, et videbo utrum clamorem qui descendit ad me opere compleverint, annon est ita, ut sciam* (Gen. xviii). Cujus exemplo monemur ne ad proferendam sententiam unquam præcipientes simus, aut temere indiligenterque indiscussa quoquo modo judicemus.

De eadem re. Ex dictis Gregorii.

CCCVIII. (S. GREGOR. lib. XIX *Moral.*, c. 23.) Beatus Job dicit: *Causam, quam nesciebam, diligentissime investigabam* (Job. xxix). Summopere præcavere debent rectores Ecclesiarum, et qui publica judicia exercent, ut in dictandis sententiis nullatenus levitate aut furore ducti sint præcipientes; sed causis prius diligenter ventilatis, cum res quæ ignorabatur pleniter ad notitiam venerit, tunc divina et humana lex revolvatur, et secundum quod ibi constitutum est, remota personarum acceptatione, definitiva proferatur sententia. Hinc est quod Moyses querelas populi semper ad Dominum, tabernaculum ingressus, referebat, et juxta quod Dominus imperabat, judicia proponebat; nimirum nos instituens ut non ex corde nostro, sed ex oraculo divino, condemnationis vel justificationis sententiam proferamus.

329 *De eadem re. Ex Lege Theodosiana, lib. II, cap. 18.*

CCCIX. (Interpret. lib. I *Cod. Theod.*, de *Judiciis*.) Judex cum causam audire cœperit, litigatorum assertiones vel responsiones patienter accipiat, et omnia plena discussione perquirat; nec prius litigantibus sua sententia velit obviare, nisi quando ipsi, peractis, omnibus, jam in concione vel contentione non habuerint quod proponant. Frequenter interrogari oportet, ne aliquid prætermisissimum fortasse remaneat.

Ut quod in Deum quis peccat nullis donare possit. Ex dictis Hieronymi.

CCCX. (HIERON. in *Matth.* c. 18; BURCHARD. lib. XI, c. 15; Ivo parte XIV, c. 85.) Attendendum est quid Dominus dicat: *Si peccaverit in te frater tuus. Si in nos aliquis peccaverit, habemus potestatem dimittere ei. Si autem in Deum quis peccaverit, non est nostri arbitrii. Scriptum quippe est: Si peccaverit vir in virum, placari potest ei Deus. Si autem in Deum peccaverit, quis orabit pro eo?* (I Reg. II.) Nos e contrario in Dei injuria benigni et misericordes sumus, et Dei offensam, quasi in nostra potestate sit ejus velle et ejus nolle, impune absque congruenti pœnitentiæ vindicta donamus; cum tamen quod in nobis commissum est, nec saltim verbum contumeliosum leviter prolatum, sine vindicta pertransire patiamur. Dimittamus ergo propter Deum quod in nobis perpetratum est; et quod in Deum commissum est, quia dimittere non possumus, juxta consuetudinem [Codex ms. constitution.] sanctorum **330** Patrum, secundum canonicam auctoritatem vindicemus.

ABHINC DE PERJURIO.

Ex Cap.

CCCXI. (*Capitulare Aquisgran.* CAROLI M., c. 63, et lib. I *Capitular.*, c. 63; BURCHARD. lib. XII, c. 2.) Habemus in lege Domini scriptum: *Non perjurabis in nomine meo, nec pollues nomen Domini Dei tui, nec assumes nomen Domini Dei tui in vanum* (Levit. XIX). Ideo admonendi sunt omnes ut diligenter caveant perjurium, non solum in altari seu sanctorum reliquiis, sed et in omni loquela. Item cavendum est ne aliquis plus aurum honoret quam altare, nec ei Dominus dicat: *Stulte, quid est majus, aurum, aut altare quod sanctificat aurum?* (Matth. XXIII.)

Item unde supra.

CCCXII. (Lib. I *Capitular.*, c. 63; lib. II *Leg. Longob.*, tit. 55, c. 22; BURCHARD. lib. XII, c. 12.) Sed et nobis honestum videtur ut qui in sacris audet jurare, hoc jejunos faciat cum omni honestate et timore Dei. Et ut parvuli, qui sine rationabili ætate sunt, non cogantur jurare.

Item.

CCCXIII. (Lib. I *Capitular.*, c. 63; lib. II *Leg. Longob.*, tit. 51, c. 4.) Qui semel perjurus fuerit, nectestis sit posthæc, nec ad sacramentum accedat, nec in sua causa vel alterius jurator existat.

De eadem re. Ex concilio ad Pistas.

CCCXIV. (*Capitular.* lib. III, cap. 8.) Ut nulli alteri per sacramentum fidelitas promittatur nisi nobis et unicuique **331** proprio seniori ad nostram utilitatem et sui senioris, excepto his sacramentis quæ juste secundum legem alteri ab altero debentur.

Ex Eodem, cap. 10.

(Lib. III *Capitular.*, c. 10; lib. II *Leg. Longob.*, tit. 51; c. 2, et tit. 58.) De perjuriis ut caveantur, et

non admittantur testes ad juramentum antequam discutiantur. Et si aliter discuti non possunt, separentur ab invicem, et singulariter inquirantur; et non solum accusatori liceat testes eligere absente suo causatore. Et omnino nullus, nisi jejunus, ad sacramentum vel testimonium admittatur. Et de ipso pago et de vicinis centenens eligantur. Et si quis convictus fuerit perjurii, perdat manum, aut redimat.

De eadem re. Ex eodem, cap. 58.

CCCXV. (Lib. III *Capitular.*, c. 58; lib. II *Leg. Longob.*, tit. 55, c. 26). Ut sacramenta quæ ad palatium fuerint ad rhamita, in palatio perficiantur. Et si sacramentales homines venire renuerint, jussione Dominica aut indiculo aut sigillo venire cogantur.

Ex lib. IV, cap. 26.

(Lib. IV *Capitular.*, c. 28). Ubi antiquitus consuetudo fuit, et ubi mallum habetur, ibi sacramenta jurentur.

Ut episcopus super sacra non juret. Ex concilio Meldensi, cap. 37.

CCCXVI. (*Concil. Meld.*, c. 38). Ut nullus deinceps episcopus super sacra jurare præsumat: quod mysterii causa sancti quæsierunt patriarchæ, et fecerunt. Non enim in hæsitatione et malitia exigentis, sed in charitate non ficta fides servatur.

332 Quod qui transgredi ausu temerario præsumperit, quolibet modo illectus, gradus sui periculo subiacebit.

Item de perjurio. Ex eodem, cap. 38.

CCCXVII. (*Concil. Meld.*, c. 39; (BURCHARD. lib. XII, c. 1). Ut multiplex juramentorum et perjuriorum confusio, per quam multæ fidelium animæ in toto hoc regno perditæ esse noscuntur, quam sit detestanda et Deo odibilis, attentius omnibus annuntietur. Tantum namque hoc malum est ut ad sanctuaria martyrum, ubi diversorum ægritudines sanantur, ibi perjuri, licet manifeste interdum vexari non videantur, justo Dei judicio a dæmonibus arripiantur; et sicut sanctus dicit Gregorius (*Homil. 32 in Evang.*): « Ad horum corpora ægri veniunt et curantur, et perjuri a dæmonio vexantur. »

Quo tempore sacramenta jurentur. Ex concilio ad Pistas.

CCCXVIII. (*Capitula CAROLI CALVI*, tit. 31, c. 33). Constituimus una cum consensu et consilio fidelium nostrorum ut ab ipso die, quo sacramentum accipitur, post quadraginta dies et quadraginta noctes, id est, quadragesimo secundo die de sex septimanis, ipsa feria qui illud sacramentum accepit, legaliter in locis constitutis juret. Et si ipsa dies intra quadragesimam venerit, nemo jurare præsumat. Et si quis præsumperit, bannum nostrum componat, et inde pœnitentiam episcopali judicio faciat. Ipsa autem quadragesima a capite jejunii cum ipsa feria quarta usque ad illud die Lunis post octavas Paschæ observari præcipimus.

(320) Postremum istud membrum, quod et Helmiæstadiensis editio Reginonis et manuscriptus liber Parisiensis exhibent, non exstat in Aclis con-

333 *Ut feria quarta ante quadragesimam sacramenta non jurentur. Ex concilio apud sanctum Medardum.*

CCCXIX. (*Capitula CAROLI CALVI*, tit. 9, c. 7, § 8; et to. III *Concil. Gall.*, pag. 89). Ut Missi nostri comitibus et omnibus reipublicæ ministris firmiter ex verbo nostro denuntient ut a feria quarta ante initium Quadragesimæ usque post octavas Paschæ mallum publicum, nisi de concordia et pacificatione, tenere præsumant, neque aliquis juret. Similiter etiam a quarta feria ante nativitatem Domini usque post consecratos dies observent, nec non et jejuniis Quatuor Temporum, et in Rogationibus. Nullus etiam in Dominico die placitum teneat, aut sacramentum juret (320).

B *De clerico, si perjuraverit. Ex concilio Aurelianensi*

CCCXX. (*Concil. Aurelian.* III, c. 8). Si quis clericus præbuerit juramentum, et post rebus evidentibus detegitur perjurasse, biennii temporis excommunicatione plectatur.

De his qui sacramento se obligant ne ad pacem redeant. Ex concilio Ilerdensi.

CCCXXI. (*Concil. Ilerd.*, c. 7; HALITGAR. lib. IV, c. 33; BURCHARD. lib. XII, c. 18). Qui sacramento se obligaverit ut ad pacem nullo modo redeat, pro perjurio **334** uno anno a corpore et sanguine Domini segregetur, et reatum suum jejuniis et eleemosynis absolvat: ad charitatem vero, quæ operit multitudinem peccatorum, celeriter veniat.

Item de perjurio. Ex dictis Hieronymi.

CCCXXII. (BURCHARD. lib. XII, c. 16). Cum juramento pollicitus est Herodes saltatrici dare quodcumque postulasset ab eo. Si ob jusjurandum fecisse se dicit, quid si patris matrisque postulasset interitum, facturus esset, an non? Quod in suis ergo repudiaturus fuit, contemnere debuit etiam in propheta.

De eadem re. Ex dictis Bedæ presbyteri.

CCCXXIII. (BEDA, *homil. 44, in decollat. S. Joan.*; BURCHARD. lib. XII, c. 18). Si aliquid forte nos incautius jurasse contigerit, quod observatum pejo-rem vergat in exitum, illud consilio salubriori mutandum noverimus, ac magis instante necessitate perjurandum nobis quam perfecto juramento in aliud crimen majus esse divertendum.

De eadem re. Ex Pœnitentiali.

CCCXXIV. (HALITGAR. lib. IV, c. 28; BURCHARD. lib. XII, c. 8). Quicumque sciens perjuraverit, septem annos pœniteat, et post hæc communionem accipiat (321).

Ex Pœnitentiali ut supra.

CCCXXV. Si quis perjuraverit, ultra ad sacramentum non admittatur.

335 *De eadem re. Ex eodem.*

CCCXXVI. (RAB. *epist. ad Heribald.*, c. 18; BURCHARD. lib. XII, c. 11). Si quis suspicatur quod ad

cilii Suessionensis, neque in Capitulis Caroli Calvi.

(321) Vide epistolam Rabani ad Heribaldum, cap. 8.

perjurium inducitur, et tamen ex consensu jurat, A decertent, et campioni, qui victus fuerit, propter perjurium dextra manus amputetur. Ceteri vero falsi testes manus suas redimant. Duae partes ex hoc persolvantur qui calumniatus est, tertia pro frede. Et hoc in saeculari causa. In ecclesiasticis vero, ubi de una parte saeculare, de altera ecclesiasticum negotium est, idem modus servetur. Ubi autem ex utraque parte ecclesiasticum, si se rectores pacificare non possunt, advocati eorum in mallo coram comite causas suas prosequantur. Testes autem de ipso comitatu esse debent.

Unde supra.

CCCXXVII. (BURCHARD. lib. XII, c. 3). Si quis perjuraverit per cupiditatem, omnes res suas vendat, et pauperibus distribuat, et monasterium ingressus, jugi poenitentiae se subdat.

Unde supra.

CCCXXVIII. Si quis perjurium fecerit, laici annos tres, clerici quinque, subdiaconi sex, diaconi octo, presbyteri decem, episcopi duodecim annos poeniteant.

De eadem re. Ex Capitular., titulo 14.

CCCXXIX. (Capitular. III Lud. P., tit. 7, c. 6, et Addit. IV, c. 77; lib. II Leg. Longob., tit. 51, c. 14). Quicumque comprobatus fuerit quod scienter B testes in perjurium induxisset, sub fidejussoribus ad palatium adducatur, ubi cum fidelibus nostris consideremus quid de talibus faciendum sit. Episcoporum autem erit de poenitentia cogitare (322).

De eadem re. Ex eodem.

CCCXXX. (BURCHARD. lib. XII, c. 4). Qui compulsus a domino perjuret, si sciens, tres quadragesimas et legitimas ferias poeniteat.

336 *De eadem re. Ex eodem.*

CCCXXXI. (RAB. epist. ad Heribald., c. 18; BURCHARD. lib. XII, c. 5). Qui perjurat se in manu episcopi vel presbyteri aut in cruce consecrata, tres annos poeniteat.

De eadem re. Ex eodem.

CCCXXXII. (RAB. epist. *ibid.*; BURCHARD. lib. XII, c. 5). Si vero in cruce non consecrata, annum unum poeniteat. Si autem in manu hominis, apud Graecos nihil est. Qui autem seductus fuerit, et ignorans juravit, et postea cognoscit, tres quadragesimas poeniteat.

Ex eodem.

(BURCHARD. lib. XII, c. 6). Si quis coactus pro vita redimenda, vel pro qualibet causa vel necessitate perjurat, tres quadragesimas. Alii judicant, tres annos, unum ex his in pane et aqua, poeniteat.

De falso testimonio. Ex concilio Aurelianensi.

CCCXXXIII. (Concil. Aurelian. III, c. 8; lib. VII Capitular. c. 165). Si quis clericus furtum fecerit, aut falsum testimonium dixerit, quia capitalia crimina sunt, communionem concessa ab ordine D degradetur.

De eadem re. Ex Capitularium, lib. IV, cap. 22.

CCCXXXIV. (Lib. IV Capitular., c. 23; lib. II Leg. Longob., tit. 51, c. 11). Si quis cum altero de qualibet causa contentionem habuerit, et testes contra eum per iudicium producti fuerint, si ille falsos eos esse suspicatur, liceat ei alios testes, quos meliores potuerit, contra eos opponere. **337** Quod si ambae partes ita inter se dissentiant, ut nullatenus ulla pars alteri cedere velit, eligantur duos ex ipsis, qui cum scutis et fustibus in campo

perjurium inducitur, et tamen ex consensu jurat, A decertent, et campioni, qui victus fuerit, propter perjurium dextra manus amputetur. Ceteri vero falsi testes manus suas redimant. Duae partes ex hoc persolvantur qui calumniatus est, tertia pro frede. Et hoc in saeculari causa. In ecclesiasticis vero, ubi de una parte saeculare, de altera ecclesiasticum negotium est, idem modus servetur. Ubi autem ex utraque parte ecclesiasticum, si se rectores pacificare non possunt, advocati eorum in mallo coram comite causas suas prosequantur. Testes autem de ipso comitatu esse debent.

De eadem re. Unde supra, cap. 32.

CCCXXXV. (Lib. V Capitular. c. 32; Addit. Caroli Magni ad Legem Salicam, c. 11; lib. II Leg. Longob., tit. 51, c. 3). Optimus quisque in pago vel civitate in testimonium assumatur, et cui is contra quem testimoniare debet nullum crimen possit inferre.

De eadem re. Ex eodem, cap. 52.

CCCXXXVI. (Lib. III Capitular., c. 52; lib. II Leg. Longob., tit. 51, c. 6; BURCHARD. lib. XVI, c. 35). Ut testes ad testimonium dicendum praemio non conducantur. Et nullus testimonium dicat nisi jejunos. Et ut testes, priusquam jurent, separatim discutiantur quid dicere velint de illa re unde testimonium reddere debent.

De eadem re. Ex concilio Agathensi.

CCCXXXVII. (Concil. Arelat. II, c. 24; lib. VI Capitular., c. 21; BURCHARD. lib. XVI, c. 34). (Eos qui false fratribus suis capitalia crimina objecisse convicti fuerint, placuit eos usque ad exitum non communicare, **338** nisi digna satisfactione poenituerint.

De eadem re. Ex concilio Eliberitano.

CCCXXXVIII. (Concil. Eliberit., c. 75; BURCHARD. lib. II, c. 195). Si quis episcopum, presbyterum aut diaconum falsis criminibus appetierit, et probare non potuerit, nec in finem dandam ei communionem.

De eadem re. Ex concilio Hispalensi.

CCCXXXIX. (Concil. Epaon., c. 13; BURCHARD. XVI, c. 24). Si quis clericus de falso testimonio convictus fuerit, reus capitalis criminis censeatur.

De eadem re. Ex concilio Agathensi.

CCCXL. (Concil. Carthag. IV, c. 55; Addit. IV, c. 20; BURCHARD. lib. XVI, c. 33). Episcopus accusatores fratrum excommunicet. Et si emendaverint vitium, recipiat eos ad communionem, non ad clerum.

De eadem re. Ex concilio Eliberitano.

CCCXLI. (Concil. Eliberit. c. 74; BURCHARD. lib. XVI, c. 18). Falsus testis, prout crimen est, abstinetur. Si tamen non fuerit mortis quod objecit, et probaverit quod diu tacuit, biennii tempore abstinetur. Si autem non probaverit, in conventu clericorum placuit per quinquennium abstineri.

De eadem re. Ex concilio Agathensi.

CCCXLII. (Conc. Agath., c. 37; HALTGARD. lib. IV, c. mastadiensi Reginonis et in veteri codice ms. quo nos usi sumus.

(322) *Postremam capituli istius partem non exhibet Capitular. III Ludovici Pii, neque Additio IV Capitularium. Exstat tamen in editione Hel-*

30; BURCHARD. lib. XVI, c. 17.) Falsos testes a communione ecclesiastica submovendos, nisi pœnitentiæ satisfactione crimina admissa diluerint.

Unde supra.

CCCXLIII. (BURCHARD. lib. XVI, c. 16.) Noverint falsi testes quod si falsum testimonium capitale crimen non esset, **339** nequaquam Dominus in Evangelio inter principalia crimina adnumerasset. Ait enim: *De corde exeunt homicidia, adulteria, furta, falsa testimonia.* Et ideo similiter debet pœnitere et excommunicari falsus testis sicut adulter et fur et homicida.

De eo qui hominem furatus fuerit. Ex epistola Rabani episcopi ad Reginbaldum chorepiscopum.

CCCXLIV. Primo interrogasti quid de eo faciendum esset qui hominem Christianum sollicitando fuerit furatus, et ad paganam gentem tradendo vendiderit. Ad quod tunc respondi, homicidii reatum ipsum hominem sibi contrahere mihi videri. Quod et postea, legens divinam legem, in Deuteronomio ita reperi, animam pro anima homicidam reddere debere, oculum pro oculo, dentem pro dente, etc. (*Deut. XIX*). Et rursum: *Si quis deprehensus fuerit sollicitasse fratrem suum de filiis Israel et vendidisse, accipiendo pretium, interficiatur* (*Deut. XXIV*). Unde mihi videtur, sicut per sententia in lege divina est constituta de homicida et de fure hominem vendente, sic et canonica auctoritate pari modo plectendum esse qui fratrem suum furando atque sollicitando vendiderit, et illum qui proximum suum, hoc est Christianum hominem, injuste peremerit.

De eadem re. Ex lege Theodosiana, lib. IX.

CCCXLV. (Interpret. l. un. *Cod. Theod. ad legem Fab.*) Hi qui filios alienos furto abstulerint, et ubicunque transdixerint, sive **340** ingenuus, sive servus sit, morte puniatur.

Ne Judæo Christianum mancipium habere liceat.

CCCXLVI. Convenit diligenter observare ut nulli Judæo servum Christianum habere liceat, nec ad suam legem transferre præsumat.

DE INCANTATORIBUS, MALEFICIS ET SORTILEGIS.

De his qui divinationes expetunt. Ex concilio Ancyrano.

CCCXLVII. (*Concil. Ancyran. c. 23*; HALITGAR. lib. IV, c. 25; HINCMAR. *de divort. Lothar., in respons. ad interrogat.* 17; BURCHARD. lib. 10, c. 5.) Qui divinationes expetunt, et more gentilium subsequuntur, aut in domos suas hujuscemodi homines introducunt, exquirendi aliquid arte malefica aut expiandi causa, sub regula quinquennii jaceant, secundum gradus pœnitentiæ definitos.

Ex concilio Bracarensi.

CCCXLVIII. (*Concil. Bracar. II. c. 71*; HINCMAR., *ibid.*, BURCHARD. lib. X, c. 6.) Si quis, paganorum consuetudinem sequens, divinos et sortilegos in domum suam introduxerit, quasi ut malum foras mittant, aut maleficia inveniant, quinque annos pœnitentiam agat.

Ex dictis Gregorii papæ.

CCCXLIX. (*Concil. Rom. sub Gregor. I*; BURCHARD. lib. X, c. 23.) Si quis hariolos, aruspices, vel incantatores observaverit, aut phylacteriis usus fuerit, anathema sit.

341 *Ex concilio Carthaginiensi.*

CCCL. (*Concil. Carthag. IV, c. 89*; HALITGAR. lib. IV, c. 27; HINCMAR., *ibid.*; BURCHARD. lib. X, c. 7.) Auguriis vel incantationibus servientem a conventu Ecclesiæ separandum. Similiter et Judaicis superstitionibus inhærentem.

De eadem re. Gregorius papa.

CCCLI. (S. GREGOR. lib. IX, *epist.* 47; BURCHARD. lib. X, c. 4; apud GRATIAN. 26, q. 5, c. 8.) Pervenit ad nos quod quosdam incantatores atque sortilegos fueris sectatus cum omni sollicitudine. Et zelum tuum gratum nobis fuisse cognoscas. Studil enim tui sit sollicite quærere, et quoscunque hujusmodi Christi inimicos inveneris, districta ultione corrige.

De eadem re. Ex concilio Toletano.

CCCLII. (*Concil. Tolet. IV, c. 29*; BURCHARD. lib. X, c. 48.) Si quis episcopus, presbyter, diaconus, vel quilibet ex ordine clericorum, magos, aruspices, aut hariolos, aut certe augures, vel sortilegos, vel eos qui profitentur sortem aliquam, consulere fuerit deprehensus, ab honore dignitatis suæ depositus, monasterii censuram excipiat, ibique perpetua pœnitentia scelus admissi sacrilegii luat.

De eadem re. Ex lege Romana.

CCCLIII. (Interpret. l. III *Cod. Theodos., de malefie.*; BURCHARD. lib. X, c. 28.) Malefici, vel incantatores, vel immissores tempestatum, vel qui per invocationem dæmonum mentes hominum turbant, omni pœnarum genere puniantur.

De eadem re. Ex eadem.

CCCLIV. (Interpret. l. IV, eod. tit.; BURCHARD. lib. X, c. 30.) Quicumque pro curiositate **342** futurorum vel invocatore dæmonum, vel divinos, quos hariolos appellant, vel aruspicem, qui auguria colligit, consuluerit, capite puniatur.

De eadem re. Ex Pœnitentiæ.

CCCLV. (BURCHARD. l. X, c. 31.) Quicumque nocturna sacrificia dæmonum celebraverint, vel incantationibus dæmones invocaverint, capite puniantur.

CCCLVI. Qui auguriis vel divinationibus inserviunt, quinque annos pœniteant. Immissores tempestatum septem annos pœniteant.

CCCLVII. (RAB. *epist. ad Heribald.*, c. 30; BURCHARD. lib. X, c. 24.) Mulier, si divinationes vel incantationes diabolicas fecerit, annum unum pœniteat, vel tres quadragesimas, vel quadraginta dies secundum qualitatem delicti.

Ex eodem.

CCCLVIII. (BURCHARD. lib. X, c. 9.) Auguria vel sortes quæ dicuntur false sanctorum, vel divinationes, qui eas observaverit, vel quarumcunque scripturarum, vel vota voverit vel persolverit ad arbo-

rem, vel ad lapidem, vel ad quamlibet rem excepto ad ecclesiam, omnes excommunicentur. Si ad poenitentiam venerint, clerici annos tres, laici unum et dimidium poeniteant.

De arboribus et fontibus et lapidibus dæmonibus consecratis. Ex concilio Nannetensi.

CCCLIX. (Concil. Nannet., c. 20; BURCHARD. lib. x, c. 10.) Summo decertare studio debent episcopi et eorum ministri ut arbores **343** dæmonibus consecratæ, quas vulgus colit et in tanta veneratione habet ut nec ramum nec surculum inde audeat amputare, radicitus excendantur atque comburantur. Lapidēs quoque, quos in ruinosis locis et silvestribus dæmonum ludificationibus decepti venerantur, ubi et vota vovent et deferunt, funditus effodiantur atque in tali loco projiciantur ubi nunquam a cultoribus suis venerari possint. Et omnibus annuntietur quantum scelus sit idololatria, et qui hæc veneratur, et colit, quasi Deum suum negat, et Christianitati abrenuntiat; et talem poenitentiam inde debet suscipere, quasi idola adorasset. Omnibusque interdicitur ut nullus votum faciat, aut candelam vel aliquod munus pro salute sua rogaturus alibi deferat nisi ad ecclesiam Domino Deo suo. Scriptum est enim: *Vovete et redite Domino Deo vestro.* Novimus siquidem quanta Dominus antiquo populo per prophetas suos interminatus est, qui in lucis sacrificabant, et in excelsis immolabant. Si quis hæc transgressus fuerit, fidem perdidit, et est infideli deterior. Et ideo omnimodo a sanctæ Ecclesiæ consortio abscedatur, et nisi digne poenituerit, non recipiatur.

De eadem re. Rabanus.

CCCLX. (Rab. epist. ad Heribald., c. 30; BURCHARD. lib. x, c. 13.) Nam de his qui dæmonibus immolant, Theodori episcopi constitutiones habemus, in quibus scriptum est: « Qui immolant dæmoniis in minimis, annum poeniteant. Qui vero in magnis, decem annos poeniteant.»

344 *De eadem re. Ex eodem.*

CCCLXI. (Raban. *ibid.*; BURCHARD. lib. xi, c. 14.) Mulier si qua filium suum ponit supra tectum aut in fornacem pro sanitate febris, septem annos poeniteat. Qui ardere facit grana ubi mortuus est homo pro sanitate viventium et domus, quinque annos poeniteat.

De menstruo sanguine. Rabanus ad Heribaldum.

CCCLXII. (Raban. *ibid.*; BURCHARD. lib. xix, c. 152.) De his etiam super quibus interrogasti, hoc est, de illa femina quæ menstruum sanguinem suum immiscuit cibo vel potui, et dedit viro suo ut comederet; et de illa quæ semen viri sui in potu bibit, et de ea quæ testam hominis combussit igni et viro suo dedit pro infirmitate vitanda, quali poenitentia sint plectendæ; ut nobis videtur, tali sententia feriendi sunt sicut magi et harioli, quia magicam artem exercuisse noscuntur.

De eadem re. Ex concilio Anquirensi.

CCCLXIII. (Raban. *ibid.* c. 25; BURCHARD. lib. xvii, c. 29.) Mulier si cum muliere fornicata fuerit, annos tres poeniteat. Sic et illa quæ semen viri sui cibo miscens, ut inde plus ejus accipiat amorem, poeniteat.

Unde supra.

CCCLXIV. (BURCHARD. lib. x, c. 1.) Ut episcopi episcoporumque ministri omnibus viribus elaborare studeant ut perniciosam et diabolo inventam **345** sortilegam et maleficam artem penitus ex parochiis suis eradant, et si aliquem virum aut feminam hujuscemodi sceleris sectatorem invenerit, turpiter dehonestatum de parochiis suis ejiciant. Ait enim Apostolus: *Hæreticum post unam et secundam admonitionem diveta, sciens quia subversus est qui ejusmodi est (Tit. iii).* Subversi sunt, et a diabolo capti tenentur, qui, derelicto creatore suo, a diabolo suffragia quærent. Et ideo a tali peste mundari debet sancta Ecclesia (323). Illud etiam non omittendum, quod quædam sceleratæ mulieres retro post Satanam conversæ, dæmonum illusionibus et phantasmatis seductæ, credunt se et profitentur nocturnis horis cum Diana paganorum dea et innumera multitudine mulierum equitare super quasdam bestias, et multa terrarum spatia intempestæ noctis silentio pertransire, ejusque jussionibus velut dominæ obedire, et certis noctibus ad ejus servitium evocari. Sed utinam hæc solæ in perfidia sua perissent, et non multos secum in infidelitatis interitum pertraxissent. Nam innumera multitudo, hac falsa opinione decepta, hæc vera esse credit, et credendo a recta fide deviat; et in errorem paganorum revolvitur, cum aliquid divinitatis aut numinis extra unum Deum esse arbitratur. Quapropter sacerdotes per ecclesias sibi commissas populo cum omni instantia prædicare debent ut noverint hæc omnimodis falsa esse, et non a divino sed a maligno spiritu talia phantasmata mentibus infidelium irrogari. Siquidem ipse Satanus, qui transfiguratur se in angelum lucis, cum mentem cujuscunque mulierculæ **346** ceperit, et hac sibi per infidelitatem et incredulitatem subjugaverit, illico transformatur se in diversarum personarum species atque similitudines, et mentem, quam captivam tenet, in somnis deludens, modo læta, modo tristia, modo cognita, modo incognita personas ostendens, per devia quæque deducit; et cum solus spiritus hoc patitur, infidelis mens hæc, non in animo, sed in corpore, evenire opinatur. Quis enim non in somnis et nocturnis visionibus extra seipsum educitur, et multa videt dormiendo quæ nunquam viderat vigilando? Quis vero tam stultus et habes sit qui hæc omnia, quæ in solo spiritu fiunt, etiam in corpore accidere arbitretur; cum Ezechiel propheta visiones Domini in spiritu, non in corpore, viderit; et Joannes apostolus Apocalypsis sacramenta in spiritu, non in corpore, vidit et audivit, sicut ipse dicit: *Statim*

(323) Vide Capitula Herardi Turonensis, cap. 3.

fui in spiritu (Apoc. iv). Et paulus non audeat se dicere raptum in corpore. Omnibus itaque publice annuntiandum est quod qui talia et his similia credit, fidem perdidit, et qui fidem rectam in Deo non habet, hic non est ejus, sed illius in quem credit, id est diaboli. Nam de Domino nostro scriptum est: *Omnia per ipsum facta sunt* (Joan. i). Quisquis ergo aliquid credit posse fieri, aut aliquam creaturam in melius aut deterius immutari aut transformari in aliam speciem vel similitudinem, nisi ab ipso Creatore, qui omnia fecit, et per quem omnia facta sunt, procul dubio inidelis est.

347 *Ut Christiani traditiones gentilium non observent. Ex dictis Ambrosii.*

CCCLXV. (S. AMBROS. in c. iv Epist. ad Galat.; BURCHARD. lib. x, c. 11.) Apostolus dicit: *Dies observatis et menses et tempora et annos. Time ne sine causa laboraverim in vobis.* Dies observant, puta, qui dicunt: Crastino profiscendum non est, post crastinum enim non debet aliquid inchoari; et sic solent magis decipi. Hi autem colunt menses qui cursum lunæ perscrutantur dicentes: Septima luna strumenta confici non debent (324). Nona iterum luna emptum servum domum duci non oportet. Et per hæc facilius solent adversa provenire. Tempora vero observant, cum dicunt: Hodie veris initium est, et ideo festivitas est. Post cras Vulcanalia sunt. Et rursum: Posterum est, domum egredi non licet. Annos sic colunt, cum dicunt: Kalendis Januarii novus est annus, quasi quotidie anni impleantur. Hæc superstitio longe debet esse a servis Dei (325).

De eadem re. Ex concilio Bracarensi.

CCCLXVI. (Concil. Bracar. II, c. 72; HALITGAR. lib. IV, c. 26; HINCMAE. de divortia Lothar., in resp. ad interr. 17; BURCHARD. lib. x, c. 13.) Non licet Christianis traditionem gentilium observare, vel colere elementa, aut lunam aut stellarum cursum et inanem signorum fallaciam considerare pro domo facienda, vel segeles vel arbores plantandas, aut conjugia socianda. Scriptum enim est: *Omnia quaecunque facitis in verbo aut in opere, in nomine Domini nostri Jesu Christi facite, gratias agentes Deo* (Coloss. III).

348 *De collectione herbarum. Ex eodem.*

CCCLXVII. (Concil. Bracar. II, c. 74; HALITGAR. *ibid.*; HINCMAE. *ibid.*; BURCHARD. lib. x, c. 20.) Non licet in collectione herbarum medicinalium aliquas observationes vel incantationes attendere, nisi tantum cum symbolo divino et oratione Dominica, ut Deus et dominus noster Jesus Christus honoretur.

De lanificiis feminarum. Ex eodem.

CCCLXVIII. (Concil. Bracar. II, c. 75; HALITGAR., *ibid.*; HINCMAE., *ibid.*; BURCHARD. lib. x, c. 19.) Non licet Christianas mulieres vanitatem in suis lanificiis observare; sed Deum invocent adjutorem, qui eis sapientiam texendi donavit.

De morticinis. Ex Pœnitentiali.

CCCLXIX. (BURCHARD. lib. XIX, c. 88.) Qui manducat carnem immundam, aut morticinum, aut dilaceratum a bestia, quadraginta dies pœniteat. Si quis necessitate famis cogente manducavit, multo levius pœniteat.

CCCLXX. Qui fraudatum, raptum, vel furatum sciens manducat; si pauper est, septem dies; si potens, quadraginta dies pœniteat. Infirmi vero, si sciunt, quindecim dies pœniteant.

CCCLXXI. (BURCHARD. lib. XIX, c. 106.) Qui comedit et bibit contaminatum a bestia domestica, id est a cane vel cato, duos dies pœniteat.

De liquore. Ex eodem.

CCCLXXII. (BURCHARD. lib. XIX, c. 106.) Si quis dederit alicui liquorem aliquem in quo mus vel mustela mortui sunt, si laicus est, septem dies pœniteat. **349** Si autem in cœnobio sunt, ducentos psalmos cantent. Qui postea noverit quod tale potum bibit, unum psalterium cantet.

De sanguine.

CCCLXXIII. Si quis sanguinem alicujus animalis manducaverit, quadraginta dies pœniteat.

Item ut nullus sanguinem comedat.

CCCLXXIV. Admonendi sunt fideles ut nullus præsumat sanguinem manducare. Nam in principio, quando homini licentia data est a Deo carnem manducandi, sanguinem interdictum legimus. Ait enim Dominus ad Noe et filios ejus: *Omne quod movetur et vivit, erit vobis in cibum, excepto quod carnem cum sanguine non comedetis. Sanguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum et de manu hominis* (Gen IX). Quod non solum in lege veteri sæpissime inhibetur, verum etiam in Novo Testamento apostoli primitivæ Ecclesiæ ex gentibus sub magna deliberatione scribunt ut abstineant se a contaminationibus simulacrorum et fornicatione et suffocatis et sanguine. Quod exponens Hieronymus dicit: « Juxta litteram, inquit, hæc precepta conveniunt omni Christiano, ut morticinum non comedat, tam de avibus quam de pecoribus, quorum nequaquam sanguis effusus est. » Quæ necessario observanda apostolorum de Jerusalem missa epistola monet (Act. xv). Et captum a bestia, quia et ipsum similiter suffocatum est. Et sanguine, id est non manducando **350** cum sanguine. Si ergo de gentili vita venientibus pro ipsis fidei rudimentis et inveterata consuetudine gentilitatis hæc, quasi sibi ad salutem sufficerent, scripta sunt, quis transgressor hæc, quasi sibi ad salutem sufficerent, scripta sunt, quis transgressor hæc parvipendat. Simul et hoc considerandum, quod idololatriæ et fornicationi suffocatum et sanguis æquiparatur. Unde omnibus annuntietur quantum piaculum sit sanguinem comedere, quod idolis et fornicationi comparatur. Si quis hæc Dominica et apostolica præcepta violave-

(324) Vide August. epist. 119 et in Enchirid. c. 79.

(325) Vide Hincmarum, tom. I. pag. 656.

rit, a communione ecclesiastica suspendatur usque dum, velut necatores pauperum, quousque red-
que digne pœniteat. dum, velut necatores pauperum, quousque red-
dant, ab ecclesiis excludantur.

Ex eodem.

De discordantibus. Ex concilio Carthaginiensi.
CCCLXXV. (Concil. Carthag. IV c. 93; HALITGAR. lib. IV, c. 34; BURCHARD. lib. V, c. 38.) Oblationes dissidentium fratrum neque in sacrario neque in gazophylacio recipiantur.

CCCLXXV. (Conc. Agath., c. 26). Si quis clericus damnatum ecclesie voluntarie fecerit, de propriis facultatibus reddat, et communione privetur.

De mortuis.

De eadem re. Ex concilio Agathensi.
CCCLXXVI. (Conc. Agath., c. 34; HALITGAR., *ibid.* c. 32; BURCHARD. lib. X, c. 61.) Placuit etiam, ut, sicut plerumque fit, ut quicumque odio aut longinqua inter se lite discesserunt, et ad pacem revocari diuturna intentione nequiverunt, de Ecclesie cœtu justissima excommunicatione pellantur (326).

CCCLXXVI. Si quis super mortuum nocturnis horis carmina diabolica cantaverit, etc. Require in primo libello, cap. 383.

DE COMMUNIONE.

Ut præcipuæ festivitates in civitatibus celebrentur.
Ex concilio Agathensi.

De eadem re ex dictis Isidori.

CCCLXXVII. (BURCHARD. lib. X, c. 57.) Si quis discors et litigans et per odium dissidens exstiterit, quousque ad concordiam redeat, a conventu et societate Ecclesie, ut canones jubent, alienus existat.

CCCLXXVII. (Conc. Agath., c. 18; BURCHARD. lib. V, c. 23). Sæculares vero qui Natale Domini, Pascha, et Pentecosten non **353** communicaverint, catholici non credantur, nec inter catholicos habeantur. Require in primo libello, cap. 93.

De eadem re. Ex concilio Aurelianensi.

CCCLXXVIII. (Concil. Aurelian. I, c. 25). Ut nulli civium Paschæ, Natalis Domini, vel Pentecosten solennitates liceat in villa celebrare, nisi quem infirmitas probabitur tenuisse.

De eadem re. Ex concilio Agathensi.

CCCLXXIX. (Conc. Agath., c. 63). Ut cives qui Paschæ, Natalis Domini, vel Pentecosten festivitibus episcopis interesse neglexerint in civitatibus suis accipiendæ communionis vel benedictionis gratia, qui hoc neglexerint, triennio communione priventur.

351 *De eadem re.*

CCCLXXVIII. (BURCHARD. lib. X, c. 58.) Si quis odio habens aliquem, ad pacem non revertitur, sicut sancti Patres statuerunt, in pane et aqua excommunicetur, et ab Ecclesia separetur.

De eadem re. Ex concilio Carthaginiensi.

CCCLXXIX. (Concil. Carthag. IV, c. 25; BURCHARD. lib. I, c. 62.) Dissidentes episcopos, si non timor Dei, synodus reconciliet.

De eadem re. Ex eodem.

CCCLXXX. (Concil. Carthag. IV, c. 28; BURCHARD. lib. I, c. 101.) Studendum est episcopo ut dissidentes fratres, sive clericos, sive laicos, ad pacem magis quam ad iudicium hortetur.

De Dei iudicio subvertendo.

CCCLXXXI. (BURCHARD. lib. X, c. 25.) Si aliquis manducat et bibit aut portat super se unde existimat Dei iudicium pervertere posse, et exinde comprobatus fuerit, eadem sententia feriatur qua magi et harioli et incantatores feriuntur, scilicet septem aut quinque annorum pœnitentia plectatur (327).

De oblationibus defunctorum. Ex concilio Vasensi.

CCCLXXXII. (Concil. Vas., c. 4.) Hi qui oblationes defunctorum retinent, et ecclesiis tradere morantur, ut infideles ab ecclesia ejiciantur.

Ex eodem.

CCCLXXXIII. Si qui oblationes **352** aliorum fraudant, admonendi sunt ut reddant quod fraudulenter abstulerunt. Si vero reddere noluerint, usquequo reddant, sicut sancta synodus constituit, ab Ecclesie separentur consortio.

Ex concilio Agathensi.

CCCLXXXIV. (Conc. Agath., c. IV; BURCHARD. lib. III, c. 140.) Clerici etiam vel sæculares, qui oblationes parentum aut donotas aut testamento relictas retinere præsumpserint, aut id quod ipsi donaverint, ecclesiis aut monasteriis crediderint auferen-

(326) Vide supra libri I, cap. 61.

C *De decanis per parochias mittendis. Ex concilio Rothomagensi.*

CCCXC. (BURCHARD. lib. II, c. 239). Ut populus admoneatur ut in Dominicis et festis diebus omnes ad vespere et nocturnas vigiliis et ad missam omnimodis occurrant. Et ut decani in civitatibus et in vicis publicis viri veraces et Deum timentes constituentur, qui desides et negligentes commoneant ut ad Dei servitium absque occasione properent. Et ut ipsi decani sacramento astringantur ut nulla interveniente causa, scilicet aut amoris, aut timoris, aut propinquitatis, aut muneris, negligentes et transgressores, reticeant, quin sacerdotibus proprias eorum culpas manifestent. Sacerdotum autem erit ita eorum vitia zelo et amore divino **354** cum debita disciplina corrigere sicut ipsi nolunt pro aliorum erratibus sententiam justæ damnationis suscipere. Et ut dies festi ad vespera usque ad vespere absque opere servili cum debito honore celebrentur.

De excommunicatis. Ex dictis Cassiani.

CCCXCI. Si quis autem pro culpa sua fuerit ab oratione suspensus, nullus cum eo orandi aut loquendi habeat licentiam antequam reconcilietur. Nam qui se orationi vel confabulatione ejus, antequam a priore recipiatur, inconsiderata pietate sociare præsumpserit, similiter damnatus efficitur.

(327) Vide lib. III Legum Longobardorum.

De eadem re. Isidorus ut supra.

CCCXCH. (*Regula S. Isidori*, c. 17; BURCHARD. lib. XI, c. 31.) Cum excommunicato neque orare, neque loqui, neque vesci cuiquam licet.

Unde supra.

CCCXCIII. (BURCHARD. lib. I, c. 32.) Si quis frater aut palam aut absconse cum excommunicato fuerit locutus, communem statim cum eo excommunicationis contrahit pœnam.

De eadem re. Ex dictis Fructuosi episcopi.

CCCXCIV. (*Regula S. Fructuosi*, c. 14; BURCHARD. lib. XI, c. 33.) Cum excommunicato nullus loquatur, neque qualibet eum compassione vel miseratione refoveat, neque ad contradictionem vel superbiam confortare pœsumat.

355 *De eadem re. Ex regula sancti Benedicti.*

CCCXCV. (*Regula S. Bened.*, c. 26.) Si quis fratri excommunicato quolibet modo se junxerit, aut mandatum ei direxerit, similem sortitur excommunicationis vindictam.

Item.

CCCXCVI. (*Regula S. Bened.*, c. 25.) Is autem frater qui gravioris culpæ noxa tenetur, suspendatur a mensa simul et ab oratorio. Nullus ei jungatur in consortio, neque in colloquio.

De eadem re. Ex concilio Antiocheno.

CCCXCVII. (*Concil. Antioch.*, c. 2; BURCHARD. lib. XI, c. 34.) Cum excommunicatis non licere communicare; nec cum his qui per domos conveniunt, devitantes orationes ecclesiæ, simul orandum est. Si quilibet autem ex clero deprehensus fuerit cum excommunicatis communicare, etiam ille privetur communione.

De eadem re. Ex concilio apostolorum.

CCCXCVIII. (*Can. apost.*, c. 14; BURCHARD. lib. XI, c. 35.) Si quis cum excommunicato saltim in domo oraverit, iste communione privetur.

De eadem re. Ex concilio Nicæno.

CCCXCIX. (*Concil. Nic.*, c. 5; BURCHARD. lib. XI, c. 26.) De his qui communione privantur, seu ex clero, sive ex laico ordine, ab episcopis, sententia regularis obtineat, ut hi qui abjiciantur, ab aliis non recipiantur. Requiritur autem, ne pusillanimitate, aut contentione, **356** vel alio vitio episcopi videatur a communione seclusus.

De eadem re. Ex concilio Antiocheno.

CCCC. (*Concil. Antioch.*, c. 6; BURCHARD. lib. XI, c. 37.) Si quis a proprio episcopo communione privatus est, non ante suscipiatur ab aliis episcopis quam suo reconcilietur Episcopo.

De eadem re. Ex concilio apostolorum.

CCCCI. (*Can. apost.*, c. 12.) Si quis cum damnato clerico, veluti cum clerico, simul oraverit, iste damnetur.

De damnatis a synodo. Ex concilio Antiocheno.

CCCCII. (*Concil. Antioch.*, c. 4; BURCHARD. lib. I, c. 199.) Si quis episcopus damnatus a synodo, vel presbyter aut diaconus a suo episcopo, ausi fuerint aliquid de ministerio contingere, nullo modo liceat

A eis, nec in alla synodo, restitutionis spem aut locum habere satisfactionis.

De excommunicato qui communicare pœsumpse. Ex concilio Carthaginiensi.

CCCCIII. (*Lib. v Capitular.*, c. 28, et *addit.*, IV, c. 35; BURCHARD. lib. I, c. 200.) Item placuit universo concilio ut qui excommunicatus fuerit pro suo neglectu sive episcopus, sive quilibet clericus, et tempore excommunicationis suæ ante audientiam communionem pœsumpserit, ipse in se damnationis indicetur protulisse sententiam.

357 *Si episcopus voluerit exterminare aliquem de Ecclesia. Ex concilio Sardicensi.*

CCCCIV. (*Concil. Sardic.*, c. 17.) Si episcopus exterminare voluerit clericum suum de Ecclesia, providendum est ne innocens damnetur: et ideo habeat potestatem ut episcopos finitimos interpellet, et causa ejus audiatur, ac diligentius tractetur, quia non oportet negari audientiam roganti; et episcopus patienter accipiat ut aut probetur sententia ejus, aut emendetur.

De depositis, si ausi fuerint attrectare ministerium sibi dudum commissum. In canonibus apostolorum.

CCCCV. (*Can. apost.*, c. 29.) Si quis episcopus, presbyter aut diaconus, juste super certis criminibus depositus, ausus fuerit attrectare ministerium sibi dudum commissum, hic ab Ecclesia penitus abscidatur.

De presbytero accusato. Ex concilio Rothomagensi.

CCCCVI. Ut nullus episcopus presbyterum accusatum ab officio missæ removeat, nisi ad causam suam dicendam die statuta litteris evocatus minime occurrerit, id est infra spatium mensis. Et si post mensem secundum non occurrerit, tunc ab officio suspendatur, quousque pro se rationem reddat. Si enim laici non canonice excommunicantur nisi tertio fuerint vocati atque commoniti, indignum videtur ut sacerdotibus denegetur, qui majoris ordinis et dignitatis sunt, quod laicis regula **358** ecclesiastica indulgenter permittit. Pro tanto enim habetur sacerdotem ab officio remove pro quanto laicum a communione ecclesiæ cessare. Nam unde laici excommunicantur, inde presbyteri ab officio altaris submoventur. Require cap. 289.

Qualiter episcopus excommunicare infideles debeat. Unde supra

CCCCVII. (BURCHARD. lib. XI, c. 2, *ex concilio Rothomag.*) Episcopus, cum excommunicare vel anathematizare aliquem infidelem pro certis et manifestis scelesibus dispositum habet, post lectionem Evangelii clerum et plebem ita debet alloqui.

Allocutio.

CCCCVIII. (BURCHARD. lib. XI, c. 2, et apud CENTURIATORES, *centur.* 10, cap. 6.) Noverit charitas vestra, fratres mei, quod quidam vir nomine ille, diabolo suadente, postponens Christianam promissionem quam in baptismo professus est, per apostasiam conversus post Satam, cui abrenuntiavit et omnibus operibus ejus, vineam Christi, id est Eccle-

siam ejus, devastare et deprædare non pertimescit, pauperes Christi, quos pretioso sanguine suo redemit, violenter opprimens et interficiens, et bona eorum diripiens. Unde quia filius hujus nostræ Ecclesiæ, cui Deo auctore præsidemus, debuerat esse, quia in ea per aquam et Spiritum sanctum renatus est, et inter adoptivos filios Dei annumeratus, quamvis modo filius diaboli sit imitando diabolum, solliciti ne per negligentiam pastoralem aliqua de ovibus nobis creditis deperiret, pro qua in tremendo judicio **359** ante principem pastorum Dominum nostrum Jesum Christum rationem reddere compelleremur, juxta quod ipse terribiliter nobis comminatur dicens: *Si non annuntiaveris iniquo iniquitatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiram* (Ezech. iii), misimus ad eum presbyterum nostrum et litteras commonitorias semel et iterum atque tertio, invitantes eum canonicè ad emendationem et satisfactionem et pœnitentiam, corripientes eum paterno affectu. Sed ipse, pro dolor! diabolo cor ejus indurante, monita salutaria sprevit, et in cœpta malitia perseverans, Ecclesiæ Dei, quam læsit, superbix spiritu inflatus, satisfacere dedignatur. De talibus itaque transgressoribus, et sanctæ religionis pacisque, quam Christus ipse suis discipulis dedit atque reliquit, violatoribus, præcepta Dominica et apostolica habemus, quibus informamur quid de hujuscemodi prævaricatoribus agere nos oporteat. Ait enim Dominus in Evangelio: *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum* (Matth. xviii). Fratres, in unuquoque nostrum peccat qui in sanctam Ecclesiam peccat. Si enim sancta Ecclesia unum corpus est, cujus corporis caput Christus est, singuli autem sumus alter alterius membra, et cum patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra (I Cor. xii), procul dubio in nos peccat qui membra nostra lædit. Jubeat ergo Dominus ut frater, id est Christianus, in nos peccans, primo secrete corripatur, deinde cum testibus redarguatur, novissime in conventu Ecclesiæ publice conveniatur. Quod si has tres admonitiones et pias correptiones **360** contemnit, et satisfacere despicit, *post hæc sit tibi, inquit, sicut ethnicus* (Matth. xviii), id est gentilis atque paganus; ut non jam pro Christiano, sed pro pagano, habeatur. Et in alio loco membrum quod a sua compage resolvitur, et a junctura charitatis dissociatur, et omne corpus quod scandalizat, Dominus abscidi et projici jubet, dicens: *Si oculus vel manus vel pes tuus scandalizat te, erue eum, et projice a te* (Ibid). Et Apostolus: *Auferite, inquit, malum a vobis* (I Cor. v.) Et item: *Infidelis si discedit, discedat* (I Cor. vii.) Et in alio loco rapaces a regno Dei excludit, dicens: *Neque rapaces regnum Dei possidebunt* (I Cor. vi.) Et alibi: *Si quis frater nominatur, et est fornicator, aut adulter, aut homicida, aut rapax, cum hujusmodi nec cibum sumere licet* (I Cor. v) Et Joannes, dilectus præ cæteris Christi discipulis, talem nefarium hominem salutare prohibebat, dicens: *Nec ei ave dixeris, neque eum in domum receperis. Qui enim ei ave dicit,*

A communicat operibus ejus malignis (II Joan. x). Dominica itaque atque apostolica præcepta adimplentes, membrum putridum et insanabile, quod medicinam non recipit, ferro excommunicationis a corpore Ecclesiæ abscidamus, ne tam pestifero morbo reliqua membra corporis, veluti veneno, inficiantur (Decreta Sinc. c. 7).

Excommunicatio.

CCCCIX. (BURCHARD. lib. xi, c. 3, et apud CENTURIATORES, *ibid.*) Igitur quia monita nostra et crebras exhortationes contemnit, quia tertio secundum Dominum præceptum vocatus ad emendationem et pœnitentiam venire despexit, quia culpam suam necdum cognovit nec **361** confessus est, nec missa nobis legatione, qui causam ipsius exsequimur, quia noster parœchianus est, veniam postulavit, quia in cœpta malitia, diabolo cor ejus indurante, perseverat, et, juxta quod Apostolus dicit, secundum duritiam suam et cor impœnitens thesaurizat sibi iram in die iræ, idcirco nos eum cum universis complicibus et communicatoribus fautoribusque suis judicio Dei omnipotentis, Patris, Filii, et Spiritus sancti, et beati Petri principis apostolorum, et omnium sanctorum, necnon et nostræ mediocritatis auctoritate et potestate nobis divinitus collata ligandi et solvendi in cœlo et in terra, a protiosi corporis et sanguinis Domini perceptione et a societate omnium Christianorum separamus, et a liminibus sanctæ matris Ecclesiæ in cœlo et in terra excludimus, et excommunicatum et anathematizatum esse decernimus, et damnatum cum diabolo et angelis ejus et omnibus reprobis in igne æterno judicamus, nisi forte a diaboli laqueis resipiscat, et ad emendationem et pœnitentiam redeat, et Ecclesiæ Dei, quam læsit, satisfaciat. Et respondeant omnes tertio: *Amen*; aut: *Fiat. Fiat*; aut *Anathema sit*. Debent autem duodecim sacerdotes episcopum circumstare et lucernas ardentes in manibus tenere, quas in conclusionem anathematis vel excommunicationis projicere debent in terram et pedibus conculcare. Post hæc episcopus plebi ipsam excommunicationem communibus verbis debet explanare, ut omnes intelligant quam terribiliter damnatus sit, et ut noverint quod ab illa hora in reliquum **362** non pro Christiano, sed pro pagano, habendus sit, et qui illi quasi Christiano communicaverit, aut eum manducaverit aut biberit, aut eum osculatus fuerit, vel cum eo colloquium familiare habuerit, nisi forte ad satisfactionem et pœnitentiam eum provocare studuerit, aut in domo sua eum receperit, aut simul cum eo oraverit, proculdubio similiter sit excommunicatus. Deinde epistolæ presbyteris per parœchiam mittantur, continentes modum excommunicationis, in quibus jubeatur ut Dominicis diebus post lectionem Evangelii plebibus sibi commissis publice annuntient ipsam excommunicationem, ut ne quis per ignorantiam communicet excommunicato. Oportet etiam ut aliis episcopis ipsa excommunicatio manifestetur. Præceptum enim Toletanum concilium (Concil. Tolet. i, c. 11.)

eam mox scripta percurrant per omnes pro-
prios episcopos, quoscunque adire potuerint, ut
communicatus audiatur. Seniori etiam ejus ipsa
communicatio debet nota fieri (328).

Item alia excommunicationis allocutio.

CX. (BURCHARD. lib. XI, c. 4, et apud CENTURIA-
tores, *ibid.*) Audistis, dilectissimi, quanta et quam
magna pravitate ac iniquitatis opera ille a dia-
bolis instigatus perpetrare non timuerit, et quo-
per apostasiam a totius Christianæ religionis
profana mente recesserit. Audistis quemad-
modum canonicè ad satisfaciendum evocatus sit,
non venire distulerit, quomodo frequenter admo-
nitus respiceret a laqueis diaboli, quibus te-
stis astrictus. **363** saluberrimas admonitiones
vestris auribus cordis audire contempserit. Do-
minus dicit in Evangelio de tali contumaci fra-
tri ecclesiasticam renuit suscipere correptionem.
*Si Ecclesiam non audierit, sit tibi, inquit, sicut
Sathan et publicanus (Matth. xvii); id est, non
est computandus inter Christianos, sed
inter paganos. Hinc Paulus Domini et Magistri doc-
trina sequens, Corinthios redarguit quare cum
impios ac sceleratis communionem haberent,
et dicit: Vos inflati estis, et non magis luctum ha-
betis, ut tollatur de medio vestrum (I Cor. v);
separetur a vestro consortio qui tale scelus
commisit. Et adjungit: Ego quidem absens cor-
porè presens autem spiritu, jam judicavi ut præ-
sumptum qui sic operatus est, in nomine Domini
Jesu Christi congregatis vobis et meo spiri-
tus virtute Domini mei Jesu tradere hujusmo-
di in interitum carnis (ibid.). Et post
hoc: Scripsi vobis ne commisceamini fornicato-
rum. Et statim infert: Si quis frater appella-
tus est Christianus, et fornicator est aut rapax,
neque hujusmodi nec cibum sumere (ibid.). Et alibi:
neque matum ex vobis (I Cor. vii). Et Infidelis, si
conversus sit, discedat (I Cor. v). Una enim ovis mor-
tuam gregem contaminat, et modicum fer-
rum totam massam corrumpit, et plerumque
membrum putridum totum corpus inficit.
Et sic tam perniciose pestis a corpore Ecclesiæ
evellatur.*

Excommunicatio.

CXI. (BURCHARD. lib. XI, c. 5, et apud CENTURIA-
tores, *ibid.*) Dominicis igitur atque apostolicis
legibus præceptis, iudicio Patris, et Filii ejus Do-
mini Jesu Christi, et Spiritus **364** sancti,
auctoritate et potestate apostolis apostolorumque
scripturis a Deo concessa, una vobiscum præ-
sentibus pessimum virum a liminibus sanctæ matris
Ecclesiæ excludimus et ab omni societate et com-
munionem Christianam separamus, separatamque
a ceteris æternam decernimus, id est in præsentibus
et in futuro. Nullus Christianus ei ave dicat,
neque osculari præsumat. Nullus presbyter cum
eo communionem celebrare audeat vel sacrosanctum cor-
poris sanguinem Domini tradere. Nemo ei junga-

tur in consortio neque in aliquo negotio. Et si quis
ei se sociaverit, et communicaverit ejus operibus
malignis, noverit se simili percussum anathemate;
his exceptis qui ob hanc causam ei junguntur ut
eum revocent ab errore, et provocent ad satisfac-
tionem; nisi forte resipuerit, et Dei gratia inspi-
rante ad penitentiam remedium conversus fuerit,
et digna emendatione Ecclesiæ Dei, quam læsit,
humiliter satisfecerit.

Item alia terribilior excommunicatio.

CCCCXII. (BURCHARD. lib. XI, c. 6, et apud CENTURIA-
tores, *ibid.*) Canonica instituta et sanctorum
Patrum exempla sequentes, ecclesiarum Dei viola-
tores, videlicet raptos, deprædatores, et homi-
cidas illos in nomine Patris, et Filii, et in virtute
Spiritus sancti, nec non auctoritate episcopis per
Petrum principem apostolorum divinitus collata,
a sanctæ matris Ecclesiæ gremio segregamus ac
perpetuæ maledictionis anathemate condemna-
mus. Sintque maledicti in civitate, maledicti in
agro, maledictum horreum eorum, et maledictæ
365 reliquæ illorum, maledictus fructus ventris
eorum, et fructus terræ illorum. Maledicti sint in-
redientes, et maledicti sint egredientes; sintque
in domo maledicti, in agro profugi; veniantque
super eos omnes illæ maledictiones quas Dominus
per Moysen in populum divinæ legis prævaricato-
rem se esse missurum intentavit; sintque anathe-
ma maranatha, id est, pereant in secundo adventu
Domini. Nullus eis Christianus ave dicat. Nullus
presbyter missam celebrare præsumat, vel sanc-
tam communionem dare. Sepultura asini sepelian-
tur et in sterquilinum sint super faciem terræ. Et
sicut hæ lucernæ de manibus nostris projectæ ho-
die extinguuntur, sic eorum lucerna in æternum
extinguatur; nisi forte resipuerint, et Ecclesiæ
Dei, quam læserunt, per emendationem et condi-
gnam penitentiam satisfecerint.

Excommunicatio brevis.

CCCCXIII. (BURCHARD. lib. VI, c. 7, et apud CENTURIA-
tores, *ibid.*) Canonica instituta, et sanctorum
Patrum exempla sequentes, ecclesiarum Dei viola-
tores illos auctoritate Dei et iudicio sancti Spiritus a
gremio sanctæ matris Ecclesiæ et consortio totius
Christianitatis eliminamus, quousque resipiscant
et Ecclesiæ Dei satisfaciant.

D *Qualiter episcopus reconciliet vel recipiat excom-
municatum.*

CCCCXIV. (BURCHARD. lib. XI, c. 8.) Cum antiquis
excommunicatus vel anathematizatus, penitentia
ductus, veniam postulat, et emendationem promit-
tit, **366** episcopus qui eum excommunicavit, ante
januas ecclesiæ venire debet, et duodecim presby-
teri cum eo, qui eum hinc inde circumstare debent;
ubi etiam adesse debent illi quibus injuria vel dam-
num illatum est; et ibi secundum leges divinas et
humanas oportet damnum commissum emendari,
aut, si jam emendatum est, eorum testimonio com-
probari. Deinde interroget episcopus si penitenti-
am, juxta quod canones præcipiunt, pro perpe-

) Vide supra cap. 289 hujus libri.

tratis sceleribus suscipere velit. Et si ille terræ prostratus veniam postulat, culpam confitetur, poenitentiam implorat, de futuris cautelam spondet, tunc episcopus, apprehensa manu ejus dextera, eum in ecclesiam introducat, et ei communionem et societatem Christianam reddat. Post hæc secundum modum culpæ poenitentiam ei injungat, et litteras per parochiam dirigat, ut omnes noverint eum in societate Christiana receptum. Aliis etiam episcopis hoc notum faciat. Nullus autem episcopus alterius parochianum excommunicare vel reconciliare præsumat sine conscientia vel consensu proprii episcopi.

De eo qui patrem vel matrem inhonorat. Ex concilio Rothomagensi.

CCCXV. Si quis patrem aut matrem percussit, aut maledicit, quia capitalia crimina commisit, publicam inde poenitentiam agat, sicuti de gravioribus peccatis. Ait enim Dominus : *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur* (Exod. 21). Quem enim Dominus dignum morte judicat, procul dubio pro homicida tenetur, **367** et sicut homicida debet poenitere.

De bubulcis et porcariis, ut ad missam veniant saltem in Dominicis diebus. Unde supra.

CCCXVI. (BURCHARD. lib. II, c. 74.) Admonere debent sacerdotes plebes sibi subditas ut bubulcos atque porcarios vel alios pastores vel aratores, qui in agris assidue commorantur vel in silvis, et ideo more pecudum vivunt, in Dominicis et in aliis festis diebus saltem ad missam faciant vel permittant venire. Nam et hos Christus pretioso sanguine suo redemit. Quod si neglexerint, pro animabus eorum absque dubio rationem se reddenturos sciant. Siquidem Dominus veniens in hunc mundum, non elegit oratores atque nobiliores quosque, sed piscatores atque idiotas sibi discipulos ascivit; ut ostenderet in facto quod ipse verbo in Evangelio affirmant dicens : *Quod hominibus altum est, abominabile est apud Deum*. Et salva altiore intelligentia, natiuitas nostri Redemptoris primo omnium pastoribus ab angelo nuntiatur.

De confessione, de poenitentia, de decimis, et de ebrietate, et de vomitu post eucharistiam, in primo libello supra expositum est.

De pauperibus, qualiter alantur. Ex concilio Turonensi.

CCCXVII. (Concil. Turon. II, c. 3.) Unaquæque civitas pauperes et egenos alimentis congruentibus pascat secundum vires, et tam vicini presbyteri **368** quam cives unusquisque suum pauperem nutriat : quo fiat ut ipsi pauperes per alias civitates non vagentur.

De eadem re. Ex Capitularium lib. I, cap. 118.

CCCXVIII. (Lib. I Capitular., c. 124.) De mendicis qui per patrias discurrant, volumus ut unusquisque fidelium nostrorum suum pauperem de beneficio aut de propria familia nutriat, et non permittat alicubi ire mendicando. Et ubi tales inventi fuerint qui laborare manibus possunt et non faciunt, nullus eis quidquam tribuere præsumat.

A *De eo qui bannum episcopi vel presbyteri parvipendit. Unde supra.*

CCCXIX. Quisquis bannum vel excommunicationem episcopi vel presbyteri sui superbiendo parvipenderit, hic talis ab Ecclesia penitus evellatur. Ait enim Dominus ad Moysen : *Anima, quæ superbiendo mandatum Domini transgressa fuerit, peribit de populo suo* (Num. xv). Hinc Dominus in Evangelio : *Qui vos spernit, me spernit* (Luc. x). Et Moyses contumacibus dicit : *Non contra me est murmur vestrum, sed contra Dominum* (Exod. xvi). Et Dathan et Abiron vivi absorpti sunt, quia insurrexerunt adversus eundem Moysen, et ejus mandatum spreverunt. Et ideo tale scelus gravissime vindicandum est.

B **369** *De presbytero qui fuerit degradatus. Ex concilio Toletano XII, cap. 6.*

CCCXX. (Concil. Vern. sub Pipp., c. 9; lib. V Capitular., c. 42; BURCHARD. lib. II, c. 179.) Si quis presbyter ab episcopo suo fuerit degradatus, aut ab officio pro certis criminibus suspensus, et ipse per contemptum et superbiam aliquid de ministerio sibi interdicto agere præsumperit, et postea ab episcopo suo correptus incepta præsumptione perduraverit, hic omnimodis excommunicetur et ab Ecclesia expellatur. Et quicumque cum eo communicaverit scienter, similiter se sciat esse excommunicatum. Similiter de clericis, laicis, vel feminis excommunicatis observandum est. Quod si aliquis ista omnia contempserit, et episcopus emendare minime potuerit, regis judicio exilio damnatur.

C *Ut nullus hospitium deneget iteranti. Ex concilio ad palatium Vernis.*

CCCXXI. Placuit nobis et nostris fidelibus ut presbyteri suos parochianos admoneant ut et ipsi hospitales, ut nulli iter facienti mansionem denequent, et ut omnis occasio rapinæ tollatur, nihil charius vendant transeuntibus nisi quanto in mercato vendere possunt. Quod si charius vendere voluerint, ad presbyterum transeuntes hoc referant, et illius jussu cum humanitate eis vendant.

De eo qui presbyterum inhonorat. Unde supra.

CCCXXII. (BURCHARD. lib. II, c. 229.) Si quis presbyterum proprium **370** inhonorat, aut verbo aut facto contumeliam facit, tandiu a liminibus ecclesiæ arceatur quousque per condignam poenitentiam satisfaciat. Ait enim Apostolus : *Presbyteri qui præsumunt, duplici honore digni habeantur* (I Tim. v). Item alibi dicit : *Obedite præpositis vestris, et subjecti eis estote, et cætera.* (Hebr. xm.) *Si quis contradicit episcopo ne servi propter crimina virgis cedantur. Ex concilio ad sanctum Medardum.*

CCCXXIII. (Concil. Suession. II, act. 8, c. 9.) Ut missi nostri omnibus per singulas parochias denuntient quia si episcopus aut ministri episcoporum pro criminibus colonos flagellaverint cum virgis, propter metum aliorum, ut ipsi criminosi corrigantur, cum tali discretione, sine ulla occasione indebita, sicut in synodo collocutum est, ut vel invitati poenitentiam agant, ne æternaliter pereant. Si seniores ip-

serum colonorum indigne tulerint, et aliquam vindictam exinde exercere voluerint, aut eosdem colonos, ne distringantur, contendere præsumperint, scient quia et bannum nostrum componant, et simul cum excommunicatione ecclesiastica nostram haramiscaram durissimam sustinebunt.

De advenis. Ex concilio Caroli et Lotharii ad Valentianas, cap. 10.

CCCCXXIV. (*Capitula CAROLI CALVI, tit. 12, c. 9.*) De advenis qui oppressione Nortmannorum vel Britannorum in partes istorum regnorum confugerunt, statuerunt seniores nostri ut a nullo reipublicæ ministro **371** quamcunque violentiam vel oppressionem aut exactionem patiantur; sed liceat eis conductum suum querere, donec pace reddita aut ipsi redeant ad loca sua, aut seniores illorum eos recipiant. Nullus autem eos inservire præsumat, eo quod loco mercenarii apud aliquem manserint, nec censum aut tributum exigere. Quod si inventus fuerit ex reipublicæ ministris aut alius quilibet contra hoc pietatis præceptum facere aut fecisse, bannum nostrum exinde componat.

Unde supra.

CCCCXXV. Pervenit ad aures sacerdotum quod profugi, qui paganorum manus omnibus bonis amissis vix evaserunt, in regionibus nostris a quibusdam injuste opprimantur, et in servitutem redigantur contra divinas humanasque leges, cum Dominus per prophetam dicat: *Advenæ ne feceritis calumniam in loco hoc, et habitabo vobiscum* (*Jer. vii*). Et iterum: *Advenam non contristabis* (*Exod. xx*); et multa his similia. Tales igitur severiter corripendi sunt, et de manibus eorum advenæ eruendi, juxta quod scriptum est: *Eriprens inopem de manu fortioris ejus etc.* (*Psal. xxxiv*). Nam advenæ apud fratres suos, id est Christianos, mercenarii debent esse, non servi. Si autem in servitutem redigantur, quid illis profuit paganorum manus effugisse, cum captivitatis jugum et duræ servitutis non effugerint? Et ideo contra hanc crudelitatem sacerdotum debet pietas decertare, ne pro tam immani malitia ira divina populum Christianum consumat.

372 *Ut justæ mensuræ sint. Ex Capitulare ad Pistas.*

CCCCXXVI. (*Capitula CAROLI CALVI, tit. 34, cap. 20.*) Ut comites et omnes reipublicæ ministri seu cæteri fideles nostri provideant quatenus justus modius, et æquus sextarius, secundum sacram Scripturam et Capitula prædecessorum nostrorum, in civitatibus et in vicis vel in villis ad vendendum et emendum fiat, et mensuram secundum antiquam consuetudinem de palatio nostro accipiant. Et si cui reputatum fuerit mensuram adulterasse, si liber homo est, aut sacramento secundum suam legem se expurget; aut si culpabilis invenitur, bannum nostrum persolvat, et a ministris reipublicæ tollatur quod cum injusta mensura vendere voluit. Si autem colono aut servo hoc reputatum fuerit, ju-

(329) Vide Burchard, lib. xix, cap. 148.

dicio Dei se inde examinet; et si convictus fuerit, perdat rem, id est, hoc unde mensuram adulteratus est, insuper et nudo corio virgis cædatur. Et sive servus, sive liber, post legalem emendationem episcopale judicium suscipiat, quia contra interdictum Dei fecit. Ait enim: *Æquus tibi sit modius, et sextarius æquus* (*Levit. xix*). Et alibi: *Mensuram et mensuram odit Dominus* (*Prov. ix*). Et item: *qui pecuniam suam non dedit ad usuram* (*Psal. xiv*). Quod peccatum inter illa capitalia peccata computatur de quibus Apostolus dicit (*I Cor. v*), quod qui ea fecerit, cum hujusmodi nec cibum sumere Christiano licet. Similiter per civitates et vicos atque mercatores ministri reipublicæ provideant ne illi qui panem et carnem per deneradas et vinum per sextarios vendunt, **373** mensuram adulterare possint; sed quantos mensurabiles panes de justo modio in unaquaque civitate episcopi vel abbates a suis pistoribus recipiant, tantos mensurabiles panes de eodem modio a pistoribus qui panem vendunt fieri faciant. Quod si inventi fuerint mensuram adulterare vel minuere, et damnum sustineant, et virgis cædantur. Homines etiam quibus hoc commissum est ut provideant ne mensuræ minorentur. Si de perjurio quod juraverunt quod hoc consentire non debuissent fuerint convicti, secundum legem puniantur, aut perdant manum, aut redimant, aut grave damnum sustineant, et postea ab episcopo de perjurio publicam poenitentiam accipiant.

De eadem re. Ex Capitularium lib. III, cap. 90.

CCCCXXVII. (*Lib. I, Capitular. c. 74.*) Ut æquales mensuras et pondera æqualia omnes habeant sive in civitatibus sive in monasteriis ad dandum invicem sive accipiendum, sicut in lege Domini præceptum habemus (329).

De conspirationibus. Ex concilio Chalcedonensi.

CCCCXXVIII. (*Concil Chalcedon., c. 18; BURCHARD, lib. x, c. 18.*) Conjuracionis vel conspiracionis crimen etiam ab exteris legibus est omnino prohibitum. Multo magis hoc in Dei Ecclesia ne fiat admonere convenit. Si qui ergo clerici vel monachi reperti fuerint conjurantes, aut conspirantes, aut insidias ponentes **374** episcopis aut clericis, gradu proprio penitus abscedentur.

De eadem re. Ex Capitularium lib. I, titulo 28.

CCCCXXIX. (*Lib. I Capitular., c. 29.*) Nec clerici nec monachi conspiracionem vel insidias contra pastorem suum faciant.

De eadem re. Ex concilio ad Pistas.

CCCCXXX. (*Capitula CAROLI CALVI, tit. 29, c. 4.*) Nos quoque episcopi auctoritate Dei et sacrorum canonum, sicut sancti pontifices CCCXX Chalcedonensi concilii conspiracionem fieri prohibuerunt, et sicut cætera episcoporum concilia hujusmodi pernicioosa facta vetuerunt, et nos prohibemus: quia facientes illa per eorum judicium, qui cum Deo jam in celo regnant, et a cœlesti Ecclesia et Christianorum societate separati sunt, nisi per dignos poenitentiae fructus ad hoc redeant ut sanctæ Ecclesiæ possint readunari.

De eadem re. Ex Capitularium lib. III, cap. 9.

CCCCXXXI. (Lib. III *Capitular.*, c. 9; lib. I *Leg. Longob.*, tit. 17, c. 11. Conspiraciones vero quicumque facere præsumpserint, et sacramento quacumque conspirationem firmaverint, triplici ratione judicentur. Primo, ut ubicumque aliquod malum per hoc perpetratum fuit, auctores facti interficiantur. Adjutores vero illorum singuli alter ab altero flagellentur, et nares sibi invicem præcidant. Ubi vero nihil mali perpetratum est, similiter **375** quidem inter se flagellentur, et capillos sibi vicissim detondeant. Si vero per dextras conspiratio facta fuerit, si liberi sunt, aut jurent cum idoneis juratoribus; aut si hoc facere non possunt, suam legem componant. Si vero servi sunt, flagellentur.

De confratris vel consortiis. Ex concilio Nannetensi.

CCCCXXXII. (*Concil. Nannet.*, c. 13; HINCMMI *Capitula.*, tit. 1, c. 16.) De collectis vel confratris, quas consortia vocant, sicut verbo monuimus, et nunc scriptis expresse præcipimus, ut tantum fiat quantum rectum ad auctoritatem et utilitatem atque ad salutem animæ pertinet. Ultra autem nemo neque sacerdos neque fidelis quisquam in parochia nostra progredi audeat, id est, ut in omni obsequio religionis, videlicet in oblatione, in luminaribus, in orationibus mutuis, in exsequiis defunctorum in eleemosynis et cæteris pietatis officiis. Pastos autem et comessationes quas divina auctoritas vetat, ubi et gravedines et indebitæ exactiones et turpes ac inanes lætitiæ et rixæ sæpe etiam, sicut experti sumus, usque ad homicidia et odia et dissensiones accidere solent, adeo penitus interdiciamus ut qui contra hoc decretum agere præsumpserit, si presbyter fuerit, vel quilibet clericus, gradu privetur; si laicus est aut femina, ab Ecclesia usque ad satisfactionem separetur. Conventus autem talium confratrum, si necesse fuerit ut simul conveniant, aut forte aliquis contra pacem suam discordiam habuerit, **376** quem reconciliari necesse sit, et sine conventu presbyterorum et cæterorum esse non possit, post peracta illa quæ Dei sunt et Christianæ religioni conveniunt, et post debitas admonitiones, si contigerit ut veræ charitatis et fraternæ invicem consolationis omnes ad refectionem conveniant, sic talia fieri permittimus, ut servata modestia et temperantia et sobrietate pacisque concordia, sicut decet fratres, omnia in ædificationem fraternitatis et laudem et gloriam Dei et gratiarum actiones fiant. Et hoc omnino caveatur quod Salvator ait: *Vide te ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate* (*Luc. XXI*). Qui voluerint, eulogias a presbytero accipiant; et panem tantum frangentes, singuli singulos biberes accipiant, et nihil amplius contingere præsumant. Et sic unus quisque ad sua cum benedictione Domini redeat. *Ut si presbyter defunctus fuerit, vicinus presbyter apud seniore sæcularem nequaquam ecclesiam obtineat. Ex eodem.*

CCCCXXXIII. (*Concil. Nannet.*, c. 16; HINCMMI *Capitula*, tit. 2, c. 17; (BURCHARD. lib. III, c. 229.)

A Ut si quilibet presbyterorum defunctus fuerit, vicinus presbyter apud sæcularem seniore nulla precatione vel aliquo xenio ecclesiam illam obtineat, quia titulus per se constans antea existit, sed neque capellam, sine consultu episcopi (*Decreta LEON. I*, c. 38.) Quod si fecerit, definitam sententiam sibi prolatam suscipiat, sicut de episcopo canonica decrevit auctoritas, ut qui per ambitionem majorem civitatem appetierit, et illam perdat quam tenuit, **377** et illam nequaquam obtineat quam usurpare tentavit.

De liquore in quo mus ceciderit. Ex pœnitentiâ.

CCCCXXXIV. Mus si ceciderit in liquorem, tollatur inde, et aspergatur aqua benedicta, et sumatur. Si vero mortua fuerit inventa, abjiciatur totus ille liquor. Quod si multum est de liquore, purgetur ille liquor, et aspergatur aqua sancta, et sumatur, si necesse est. Si in farina aut in lacte coagulato aut in melle mus mortua invenitur, quod in circuitu ejus est foras projiciatur, reliquum sumatur.

Si quis sepulcrum violaverit, et cætera. Ut supra.

CCCCXXXV. Si quis sepulcrum violaverit, septem annos pœniteat, tres in pane et aqua.

Si quis ligaturas fecerit, quod detestabile est, tres annos pœniteat, unum ex his in pane et aqua.

Si quis manducaverit morticinum aut idolis immolatum, jejuset hebdomadas duodecim.

Si quis quodlibet membrum sibi voluntario truncaverit, tres annos pœniteat, unum ex his in pane et aqua.

Si quis usuras undecunque exegerit, similiter pœniteat.

Si quis per violentiam aut quolibet ingenio malo ordine res alienas invaserit aut tulerit, similiter pœniteat.

378 Si quis aliquem hominem malo ordine vendiderit, similiter pœniteat.

Si quis aream aut domum alterius voluntarie igne cremaverit, similiter pœniteat.

Si quis per iram aliquem percusserit, et sanguinem fuderit, aut debilem fecerit, quadraginta dies pœniteat in pane et aqua.

Si aliquis excommunicatus mortuus fuerit.

Ut supra.

CCCCXXXVI. (HALITGARD. lib. VI, c. 10; BURCHARD. lib. XI, c. 51.) Si aliquis excommunicatus fuerit mortuus, qui jam sit confessus, et non occurrit venire ad sacerdotem, sed præoccupavit eum mors in domo aut in via, faciant pro eo parentes ejus oblationem ad altare, et dent redemptionem pro captivis.

De eo qui furatus fuerit per necessitatem.

CCCCXXXVII. (BURCHARD. lib. XI, c. 56.) Si quis per necessitatem furatus fuerit cibaria vel vestem vel pecus per famem aut per nuditatem, pœniteat hebdomadas quatuor. Si reddiderit, non cogatur jejuna.

De redemptionis pretio.

CCCCXXXVIII. (BURCHARD. lib. XIX, c. 22.) Si

quis forte non potuerit jejunare, et habuerit unde possit redimere, si dives fuerit, pro septem hebdomadis det solidos viginti. Si non habuerit tantum unde dare possit, det solidos decem. Si autem multum pauper fuerit, det solidos tres. Neminem vero conturbet quia jussimus dare solidos viginti aut minus: quia, si dives fuerit, facilius est illi dare solidos viginti quam pauperi **379** solidos tres. Sed attendat unusquisque cui dare debeat, sive pro redemptione captivorum, sive supra sanctum altare sive Dei servis, seu pauperibus in eleemosyna.

Quid pro uno mense agendum sit. Unde supra.

CCCCXXXIX. (BURCHARD. lib. XIX, c. 19.) Pro uno mense quod in pane et in aqua pœnitere debet aliquis, psalmos decantet mille cc, genu flexo; et si non genu flexo, mille dclxxx. Et omni die, si vult, et abstinere non potest, reficiat ad sextam; nisi feria quarta et sexta jejunet usque ad nonam, carnem et vinum non sumat. Reliqua percipiat.

Qui pro una hebdomada. Ut supra.

CCCCXL. (BURCHARD. lib. XIX, c. 18) Pro una hebdomada psalmos ccc genua flectendo decantet, aut in uno loco per ordinem psallat.

Quid pro uno anno

CCCCXLI. (BURCHARD. lib. XIX, c. 20.) Qui vero psalmos non novit, et jejunare non potest, pro uno anno quod jejunare debet in pane et aqua, det in eleemosyna viginti sex solidos, et in unaquaque hebdomada diem unum jejunet usque ad nonam, id est, feriam quartam, et alium, id est, feriam sextam, usque ad vesperam. Et in tres quadragesimas quantum sumit penset, et medietatem tribuat in eleemosyna.

380 *Item de pretio unius anni.*

CCCCXLII. Primo anno quidam permiserunt triduanas quatuor, alii duodecim triduanas, id est, semel in mense uno. Quidam dixerunt triduanas agere in verberibus et vigiliis insistendo triduum.

De redemptione unius diei.

CCCCXLIII. Pretium autem unius diei, id est agapen duorum vel trium pauperum, sive unum denarium. Alii totum psalterium in æstate, in hieme vero et in verno vel in autumno psalmos quinquaginta. Quidam judicaverunt duodecim plagas vel percussiones.

Item de redemptione unius diei.

CCCCXLIV. Qui itaque hoc quod in Pœnitentiale scriptum est implere potuerit, agat Deo gratias.

A Qui autem non potuerit adimplere, consilium damus per misericordiam Dei. Imprimis pro uno die in pane et aqua quinquaginta psalmos cantet genu flexo, aut stando in uno loco septuaginta decantet, aut unum denarium det, aut tres pauperes pascat. Quidam dicunt quinquaginta percussiones vel verno centum percussiones vel psalmos quinquaginta, in æstate psalterium unum vel percussiones centum.

Item de redemptione trium annorum.

CCCCXLV. (BURCHARD. lib. XIX, c. 23.) Qui non potest sic agere **381** pœnitentiam ut superius diximus, in primo anno erogat in eleemosyna solidos viginti sex, in secundo viginti, in tertio octodecim, hoc est solidos sexaginta quatuor. Potentes homines faciant pro culpis suis quod Zachæus fecit. Ait enim ad Dominum: *Domine, omnium bonorum meorum dimidium do pauperibus: et si aliquid injuste abstuli, in quadruplum restituo* (Luc. XIX). Et de mancipiis suis aliquos dimittant liberos, et captivos redimant, et in se peccantibus ex corde dimittant. Et qui illicita commisit, etiam a licitis se abstineat, et corpus affligat jejuniis, vigiliis et crebris orationibus. Caro enim læta nos ad culpam traxit, afflicta reducit ad veniam.

Quomodo possum pœnitentiam septem annorum pœnitere. Ex dictis sancti Bonifacii episcopi.

CCCCXLVI. Triduana una pro triginta diebus et cantatio psalmorum centum viginti. Pro uno die psalmi quinquaginta et quinque *Pater noster*. Pro tribus diebus psalterium unum, et quindecim *Pater noster*. Item pro uno die tribus vicibus *Beati immaculati*, et sex *Miserere mei, Deus*, et septuaginta vices prosternat se in terram, et per singulas *Pater noster* dicat. Item si nescit psalmos, pro uno die prosternat se centum vicibus in terram, et per singulas dicat *Miserere mei, Deus*, et: *Dimitte, Domine, peccata mea*. Cantatio unius missæ potest redimere duodecim dies; decem missæ, quatuor menses; viginti missæ, novem menses; triginta missæ, duodecim **382** menses. Pro hebdomada una trecenti psalmi genu flexo decantentur. Qui psalmos nescit, et jejunare non potest, quantum quotidie sumit penset, et medietatem tribuat in eleemosyna.

D Ecce diversorum Patrum diversas opiniones de remediis peccatorum vel de leviganda pœnitentia in ordine posuimus, in arbitrio prudentis sacerdotis relinquentes quid salubrius et utilius animæ pœnitenti esse decernat.

383 APPENDIX PRIMA

384-385 INCIPIT TEXTUS CAPITULORUM.

De pseudographis et dubiis narrationibus. Ex libro i Capitularium.

1. (Lib. i *Capitularium*, c. 78.) Pseudographiæ et

dubiæ narrationes, vel quæ omnino contra fidem **386** catholicam sunt, ut epistola pessima et falsissima quam dicunt in Hierusalem de cælo cecidisse, nec credantur, nec legantur, sed comburantur.

De linteis altaribus præparandis. Ex eodem.
II. (Lib. I Capit., c. 152; BURCHARD. lib. II, c. 145.)
Ut presbyteri per parochias suas feminis prædicent ut linteamina ad altaria cooperienda præparent.
De his qui proponentes fornicari vetantur. Ex concilio Neocæsariensi.

III. (Concil. Neocæs., c. 4.) Si quis mulierem concupiscens proposuerit cum ea concumbere, et cogitatio ejus non pervenit ad effectum, apparet quod gratia Dei liberatus sit.

Laicum pellentem suam conjugem communione privandum. Ex concilio apostolorum.

IV. (Can. apost. c. 48.) Si quis laicus uxorem propriam pellens, alteram vel ab alio dimissam duxerit, communione privetur.

De his qui velut peccatum copulam deserunt nuptiarum. Ex concilio Gangrensi.

V. (Conc. Gangr., c. 14.) Si qua mulier virum proprium relinquens, discedere voluerit, nuptias exsecrata, anathema sit.

De mulieribus quæ utuntur virilibus indumentis. Ex eodem.

VI. (Conc. Gangr., c. 15.) Si qua mulier pro solito muliebri amictu **387** virilem sumit, anathema sit.

De his qui Christianitatis obtentu despiciunt filios. Ex eodem.

VII. (Conc. Gangr., c. 15.) Si quis filios suos relinquens, non eos enutrit, sed eos negligit occasione continentis, anathematizetur.

De his qui Dominico die jejunant. Ex eodem.

VIII. (Conc. Gangr., c. 18; BURCHARD. lib. XII, c. 19.) Si quis propter continentiam in die Dominico jejunat, anathema sit.

De his qui abominantur eos qui carnibus vescuntur. Ex eodem.

IX. (Conc. Gangr., c. 2.) Si quis carnem edentem, præter sanguinem (id est absque sanguine), et idolis immolatum, et suffocatum, cum religione et fide condemnat, anathema sit.

Non debere in diebus jejuniorum commemorationes martyrum fieri. Ex concilio Laodicensi.

X. (Concil. Laodic., c. 51; BURCHARD. lib. XIII, c. 10.) Quod non oporteat in Quadragesima martyrum natalitia celebrari, sed eorum sancta commemoratio diebus Sabbatorum et Dominicorum fieri conveniat.

Quod manere debet firmum si servi fisci ecclesias fecerint. Ex concilio Toletano.

XI. (Concil. Tolet. III, c. 15.) Si qui ex servis fiscalibus fortasse ecclesias construxerint, easque de sua paupertate ditaverint, hoc procuret episcopus prece **388** sua auctoritate regia confirmari.

Ut omni die energumeni exorcizentur. Ex concilio Carthaginensi.

XII. (Concil. Carthag. IV, c. 90; BURCHARD. lib. II, c. 223.) Omni die exorcistæ energumenis manum imponant.

De victu energumenorum. Ex eodem.

XIII. (Concil. Carthag. IV, c. 92; BURCHARD. lib. III, c. 213.) Energumenis in domo Dei sedentibus victus quotidianus per exorcistas ministretur.

A *De servis qui ad ecclesiam confugiunt. Ex concilio Aurelianensi.*

XIV. (Concil. Aurelian. I, c. 3; BURCHARD. lib. III, c. 192.) Servus, qui ad ecclesiam pro qualibet culpa [Codex ms., causa] confugerit, si a domino pro admissa culpa sacramentum susceperit, statim ad servitium domini sui redire cogatur. Et si posteaquam dato sacramento domino suo fuerit consignatus, si aliquam pœnam pro eadem culpa pertulerit, pro contemptu Ecclesiæ et pravariatione fidei dominus a communione catholicorum habeatur extraneus.

De nominibus recitandis in missa. Ex epistola Innocentii.

XV. (Decreta INNOC. I, c. 2.) De nominibus recitandis hoc observetur, ut prius oblationes offerentium commendentur, et tunc eorum nomina, quorum oblationes sunt, inter sacra missarum mysteria nominentur.

389 *Quod rite omni sabbato jejunetur. Ex eodem.*

XVI. (Decreta INNOC. I, c. 4.) Sabbato vero jejunandum esse ratio evidentissima demonstrat. Nam si die Dominica ob venerabilem resurrectionem Domini nostri Jesu Christi non solum in Pascha celebramus, verum etiam per singulos circulos hebdomadam ipsius diei imaginem frequentamus, ac sexta feria propter passionem Domini jejunamus, Sabbatum prætermittere non debemus, qui inter tristitiam et lætitiâ temporis illius videtur esse inclusus. Nam constat apostolos biduo isto et in mœrore fuisse, et propter mœlum Judæorum se occultasse. Quapropter sicut sexta feria jejunandum, ita et Sabbato agendum est: quia ambo dies tristitiam ostendunt, sicut dies Dominica lætitiâ. *Jejunio legitima non nisi maxima necessitate solvenda. Unde supra.*

XVII. (Ivo part. IV, c. 32.) Jejunia sane legitima, id est quarta et sexta feria, non sunt solvenda, nisi pro grandi necessitate: quia feria quarta Judas de traditione Domini cogitavit, et sexta feria crucifixus est Dominus. Videbitur ergo qui in his diebus non jejunat vel cum tradente tradere Salvatorem, vel cum crucifigentibus crucifigere.

Ut incarcerati a præpositis ecclesiæ diebus Dominicis visitentur. Ex concilio Aurelianensi.

XVIII. (Concil. Aurelian. V, c. 20.) Misericordis intuitu æquum duximus **390** custodire ut pro quibuscunque culpis in carceribus deputantur rei, a præposito ecclesiæ diebus Dominicis requirantur, ut necessitas victorum secundum præceptum Domini misericorditer sublevetur, et competens victus de domo ecclesiæ tribuatur.

Ut mulieres publice docere non præsumant, neque baptizare. Ex eodem.

XIX. (Concil. Carthag. IV, c. 99 et 100; BURCHARD., lib. VIII, c. 83.) Mulier, quamvis docta et sancta sit, viros in conventu docere non præsumat. Similiter nec baptizare.

Qui ad ecclesiam confugiunt, tradi non debent. Ex eodem concilio.

XX. (Concil. Arelat. II, c. 30.) Eos qui ad eccle-

siam confugerint trahi non oportet; sed eos domini sui promissa venia, exire persuadeant. Quod si ab ecclesia exeuntibus pœnale aliquid intulerint, ut Ecclesie inimici, habeantur excommunicati.

De accusatis vel accusatoribus.

XXI. (BURCHARD. lib. II, c. 196). Illud præterea omni ecclesiastico ordini omnimodis observandum est, ut nullatenus aliquis præsumat in concilio vel synodali conventu aliquem confratrum accusatione pulsare, nisi prius ipsum accusationis crimen et litigationis causas litteris per ordinem comprehensum manu propria subscripserit, et episcopo vel sacræ synodo porrexerit, ut juste et canonicè litigantium controversiæ finiantur. Non enim licet, ut auctoritas Romana testatur, nisi **391** inscriptione celebrata reum quemquam fieri, nec ad iudicium exhiberi, **391** quia, sicut convictum de crimine pœna constringit, ita accusatorem, si non probaverit quod objecit.

De eadem re. Ex concilio ad sanctum Medardum.

XXII. (Concil. Suession. II, act. 4; BURCHARD. lib. II, c. 197). Hincmarus archiepiscopus Rhemorum suis accusatoribus dixit: Quæ est petitio vestra, fratres? Misericordiam, inquit, petimus a vestra paternitate impendi de ministracione ordinum ecclesiasticorum, ad quos a domno Ebbone quondam proveci, vestra auctoritate suspensi sumus. Hincmarus archiepiscopus dixit: Habetis libellum reclamationis aut postulationis, sicut ecclesiastica se habet traditio? Illi autem responderunt se præ manibus nullum habere libellum. Hincmarus archiepiscopus dixit: Legum ecclesiasticarum auctoritas talis est (2, q. 1, c. 9), ut in causis gestorum semper scripturam requirant; adeo ut qui ad sacrum fontem accedit, suum dare nomen præcipiatur; qui ad summum sacerdotium provehitur, decreto manibus omnium roborato eligitur; ordinatus autem a suis ordinatoribus litteras accipere jubetur; qui etiam ab ecclesiastica societate quolibet excessu discinditur, libellari scriptione aut recipitur aut dejicitur. Sed et qui accusatur, vel qui excommunicatur, seu reconciliatur, per scripturam accusari vel reconciliari videtur. Et sic in cæteris hujusmodi in tantum scriptura deposcitur ut, sicut beatus Gregorius in commonitorio ad Joannem defensorem ex Romanis legibus sumens scribit (lib. VI, epist. 34), sententia quæ sine scriptura profertur, **392** nec nomen sententiæ habere meretur. Quapropter, fratres et filii, oportet vos secundum ecclesiasticam auctoritatem reclamationem vestram libelli serie allegare, eumque manibus vestris roboratum synodo sacræ porrigere, ut convenienter canonicè vobis valeat responderi. Et tunc ipsi fratres libellum conscribentes eique sua nomina suscribentes, porrexerunt Hincmaro episcopo, qui tunc una cum Wenilone Senonensi archiepiscopo, et cum Amalrico Turonensi æque archiepiscopo, sub præsentia gloriosi regis Caroli synodo præsidebat.

De eadem re.

XXIII. (Interpret. l. 9 Cod. Theod., De accusat. et inscript.) Tam civile negotium quam criminale, accusationem professio manu accusatoris conscripta præcedat.

De eadem re.

XXIV. (Interpret. l. 9 Cod. Theod., eod. tit.) Quicumque alium de aliqua criminis capitalis objectione pulsaverit, non prius a iudicibus audiatur quam se similem pœnam, quam reo intendit, subscripserit subiturum.

Item unde supra.

XXV. (Interpret. l. 15 Cod. Theod., eod. tit.) In criminalibus causis vel objectionibus per mandatum nullus accuset; sed ipse qui crimen intendit, per se accusat, inscriptione præmissa. Iudices autem puniendi sunt, damnandumque officium, s aliquem, nisi præmissa inscriptione, subdendum crediderint quæstioni.

393 *Ex eodem.*

XXVI. (Interpret. l. 19 Cod. Theod., eod. tit.) Ante inscriptionem nemo efficitur criminosus. Nam inscriptione per ordinem facta, tunc a iudice suscipiendus est reus, et custodiæ cum accusatore tradendus.

De his qui episcopo aliquam injuriam vel dehonorationem fecerint. Ex libro VI Capitularium Caroli regis, capite 99.

XXVII. (lib. VI Capitular., c. 98). Si quis episcopo aliquam injuriam aut injustam dehonorationem fecerit, de vita componat, et omnia quæ habere visus fuerit, Ecclesie cui præesse dignoscitur societur, et nobis in triplo hannus noster, id est LX solidi persolvantur, aut ipse in servitio fisco nostro serviturus semper societur, usque se redimere in triplo juxta virigildum suum potuerit. Sancta vero Ecclesia in sacerdotibus constat. Ideirco magna pœna plectendi sunt qui episcopis vel reliquis sacerdotibus injuriam vel contumeliam fecerint. Nam detractio sacerdotum ad Christum pertinet, cujus vice legatione in Ecclesia funguntur. *Quæ pœnitentia imponenda sit his qui furem aut latronem interficiunt.*

XXVIII. (BURCHARD. lib. XI, c. 60; Ivo, parte III, c. 46, et apud GRATIAN. 13, q. 2, c. 32). Si fur aut latro captus in præda absque occisione potest comprehendi, et tamen interficitur, quia ad imaginem Dei creati et in nomine ejus baptizati sunt, interfectores eorum quadraginta diebus non intrent in ecclesiam. Lanea veste induti, ab escis et **394** potibus qui interditi sunt, cum thoro, gladiis et equitatu se absterneant. In tertia, quinta feria, et sabbato, aliquo genere leguminum, vel oleribus, et pomis, parvis pisciculis, cum mediocri cervisia, vicissim utantur, et temperate. Sin autem a veridicis comprobatur testibus quod sine odli meditatione, se suaque liberando, diaboli membra interficiunt, secundum indulgentiam quadraginta diebus ab ecclesia, carne, vino, et conjugio, elemosynam largiter faciendo, absterneant. Et si presbyter est, non deponatur; canotus tamen vitæ suæ diebus pœnitentiam agat [cod. ms., agendo].

Ne oblationes alibi fiant quam in Ecclesia.

XXIX. (*Conc. Gangr.*, c. 7; lib. VII *Capitular.*, c. 5; BURCHARD. lib. V, c. 114, et lib. XI, c. 21). Si quis oblationes ecclesie extra ecclesiam accipere vel dare voluerit præter conscientiam episcopi vel ei qui hujuscemodi officia commissa sunt, nec cum ejus voluerit agere concilio, anathema sit.

Contra eos qui dicunt sanctum Gregorium papam Romanum ad interrogationem Augustini Cantuariorum episcopi consanguinitatis quarta contracta matrimonia solvi minime debere. Excerptum ex Vita sancti Gregorii, libro II, cap. 37.

XXX. (*Excerptiones* EGBERTI, c. 130 et 131; BURCHARD. lib. VII, c. 19, 20). Gregorius papa Romanus, requisitus ab Augustino Anglorum gentis episcopo usque ad quotam generationem fideles debeant copulari, dispensatorie sic rescripsit: Quædam terrena lex in Romana republica permittit ut sive frater et soror, seu duorum fratrum germanorum vel duarum sororum filius et filia misceantur. Sed experimento didicimus ex tali conjugio sobolem non posse succrescere. Unde necesse est ut jam quarta et sexta generatio fidelium licenter sibi jungi debeat. Nam in secunda quam prædiximus omnino debeat abstineri. Verum post multum temporis a Felice Mesenæ [Messanæ] Siciliæ præsule requisitus utrum Augustino scripserit ut Anglorum quarta generatione contracta matrimonia minime solverentur, humillimus pater Gregorius inter cætera talem dedit rationem: Quod scripsi Augustino Anglorum gentis episcopo, alumno videlicet, ut recorderis tuo, de sanguinitatis conjunctione, ipsi et Anglorum genti quæ nuper ad fidem venerat, ne a bono quod cæperat, metuendo austeriora, recederet, specialiter et non generaliter certissime scripsisse me cognoscas. Unde et mihi omnis Romana civitas testis existit. Nec in ea intentione hæc illis scripsi mandata ut postquam firma radice in fide fuerint solidati, si infra propriam consanguinitatem inventi fuerint, non separentur, aut infra affinitatis lineam, id est usque ad septimam generationem jungantur. Sed adhuc illos neophytos existentes, sæpissime eos prius illicita docere et verbis ac exemplis instruere, et quæ post de talibus egerint rationabiliter et fideliter excludere oportet. Nam juxta Apostolum, qui ait: *Lac vobis dedimus escam*, ista illis modo, non posteris, ut præfixum est, temporibus tenenda indulsumus, ne bonum quod infirma adhuc radice plantatum erat exuretur, sed aliquantum firmaretur, et usque ad perfectionem custodiretur. Hæc ego Joannes idcirco perstringenda curavi, ut hi qui occasione novæ dispensationis illicita matrimonia contrahunt, eruditissimum virum non regulariter quartæ generationis copulam censuisse, imo venialiter simulque temporaliter permisisse cognoscant.

De presbyteris vel diaconibus ab uno episcopo non deponendis. Ex concilio Toletano, cap. 13.

XXXI. (*Concil. Hispal.* II, c. 13). Comperimus quemdam Fratiganum Cordubensis Ecclesie pre-

A sbyterum a pontifice suo injuste olim dejectum, et innocentem exsilio condemnatum; quem rursus ordini suo restituentes, id denuo adversus præsumptionem synodalem sententiam nullus nostrum sine concilii examine dejectendum quemlibet presbyterorum vel diaconorum audeat. Episcopus enim sacerdotibus ac ministris solus honorem dare potest, auferre solus non potest. Presbyter profecto nec ab uno damnari nec uno judicante poterit honoris sui privilegio denudari, sed præstanti synodali judicio quod canon de illis præceperit. *Ut abbates episcopis, monachi abbatibus subsint.*

Et de monachis vagis. Ex consilio Aurelianensi, cap. 15.

XXXII. (*Concil. Aurelian.* I, c. 19; BURCHARD. lib. I, c. 67). Abbates pro humilitate religionis in episcoporum potestate consistent; et si quid extra regulam fecerint, ab episcopis corrigantur: **397** qui semel in anno, in loco ubi episcopus elegerit, accepta vocatione conveniant; monachi autem abbatibus omni obedientia et devotione subiaceant. Quod si quis per contumaciam extiterit indevotus, ac per loca aliqua vagari aut peculiare aliquid habere præsumpserit, omnia quæ adquisierit, ab abbatibus auferantur secundum regulam monasterio profutura. Ipsi autem qui fuerint provagati, ubi inventi fuerint, cum auxilio episcopi tanquam fugaces sub custodia revocentur; et rem se ille abbas futurum esse cognoscat qui in hujusmodi personis non regulari animadversione distrikerit, vel qui monachum susceperit alienum. *De discretione potestatis episcoporum quam in monasteriis habere possunt. Ex concilio Toletano IV, cap. 50.*

XXXIII. (*Concil. Tolet.* IV, c. 51). Nuntiatum est præsentis concilio eo quod monachi episcopali imperio servili opere mancipentur, et jura monasteriorum contra constituta canonum illicita præsumptione usurpentur, ita ut pene ex oenobio possessio fiat, atque illustris portio Christi ad ignominiam servitutemque perveniat. Quapropter monemus [eos] qui ecclesiis præsumunt ut ultra talia non præsumant, sed hoc tantum in monasterio sibi judicent [vinditent] sacerdotes quod præcipiunt canones, id est, ad conversationem sanctam præponere abbates, aliaque officia constituere, atque extra regulam facta colligere [corrigere]. Quod si aliqui in monachis canonibus interdictum præsumpserint, aut usurpare quidpiam **398** de monasterii rebus tentaverint, non deerit ab illis sententia excommunicationis qui se deinceps nequaquam subtulerint ab illicitis.

De his quo parentes ab infantia clericatus officio manciparunt, si postea voluntatem habeant subendi. Ex concilio Toletano, cap. 119.

XXXIV. (*Concil. Tolet.* I, c. 1). De his quos voluntas parentum a primis infantie annis divinis ministeriis tradiderit id statuimus observandum, ut mox detonsi vel ministerio lectorum traditi fuerint, in domo ecclesie ab [sub] episcopali præsentia a præposito sibi debeant erudiri. Liberum tamen pro-

priæ voluntatis arbitrium habeant, ubi se clericatus officio mancipari elegerint. At ubi octavum decimum ætatis suæ annum compleverint, coram totius cleri plebisque conspectu voluntas eorum de expelendo conjugio ab episcopo perscrutetur. Quibus si gratia castitatis Deo inspirante placuerit, et professionem castimonie suæ absque conjugali necessitate sponderint servaturos, hi, tanquam appetitores arcuissimæ vitæ, levissimo Domini jugo subdantur; ac primum subdiaconatus ministerium habeant, quod a probatione professionis suæ a vicesimo anno suscipiant. Quod si inculpabiliter ac si inoffense vicesimum et quintum ætatis suæ peregerint annum, ad diaconatus officium, si scienter implere posse ab episcopo comprobantur, promoveri possunt.

399 *Ut diaconus ante xxv annos et sacerdos ante xxx non ordinetur. Ex concilio Arelatensi quarto, cap. 1.*

XXXV. Et quia in ordinandis clericis antiquorum Patrum statuta, non ad integrum, sicut expedit, observata esse cognoscitur, ne forte quorumcumque importunis et inordinatis precibus sacerdotes Domini fatigentur, et ea quæ toties sunt præcepta transgredi compellantur, hoc inter se observandum esse definiunt, ut nullus episcoporum diaconum antequam xxv annos impleat ordinare præsumat. Episcopatus vero vel presbyteratus honorem nullus laicus ante præmissam conversionem vel ante xxx ætatis annos accipiat.

Ut pœnitentes et digami non ordinentur. Ex eodem, cap. 3.

XXXVI. Nullus pœnitentem, nullus digamum vel internuptarum maritos in prædictis honoribus audeat ordinare. Et licet hæc etiam prope omnium canonum instituta constiterint, tamen ne cuiusque sacerdotum supplicandum, sicut jam diximus, importunitas vel suggestio iniqua subripiat, necesse fuit ut nunc severiorem regulam sibi velint Domini sacerdotes imponere. Et ideo quicumque ab hac die contra ea quæ superius sunt comprehensa clericum ordinare præsumpserit, ab ea die qua hoc ei potuerit approbari, anno integro missas celebrare præsumpserit, ab omnium fratrum charitate noverit se alienum. **400** Quia dignum est ut severitatem discipline ecclesiasticæ sentiat qui salubriter a sanctis Paribus instituta observare contempnit (330).

Qua ætate diaconi ordinentur. Capitulo 13.

XXXVII. (Conc. Agath., c. 16.) Episcopus vero benedictionem diaconatus minoribus a viginti et quinque annorum penitus non committat. Sane si conjugali juvenes consenserint ordinari, etiam uxorum voluntas ita requirenda est ut sequestrato mansionis cubiculo, religione præmissa, posteaquam pariter conversi fuerint, ordinentur.

Qua ætate episcopi vel presbyteri consecrentur. Ex eodem, cap. 17.

XXXVIII. Presbyterum vero vel episcopum ante

(330) Desunt aliquot verba in canone isto, quæ sic interjicienda sunt ex editione canonum istius concilii Aurelianensis: *Approbari, anno integro*

A xxx annos, id est, ad viri perfecti ætatem perveniat, nullus metropolitanorum ordinare præsumat; ne per ætatem, quod aliquoties evenit, aliquo errore culpentur.

Qua ætate sacerdotes ordinari debeant. Ex canonibus Orientalium antiquorum Patrum, cap. 20.

XXXIX. (Concil. Neocæsar., c. 11; MARTIN. BRACAR., c. 20; BURCHARD. lib. II, c. 10.) Si quis triginta ætatis suæ non **401** impleverit annos, nullo modo presbyter ordinetur, etsi valde sit dignus, quia ipse Dominus in tricesimo anno baptizatus est, et sic cœpit docere. Oportet ergo eum qui ordinandus est usque ad hanc ætatem legitimam conservari.

De ordinatione episcopi. Ex concilio Toletano IV, capitulo 19.

B **XL.** Perniciosa consuetudo nequaquam reticenda, quæ majorum statuta præteriens, omnem Ecclesiæ ordinem perturbavit, dum alii per ambitum sacerdotium appetunt, alii oblatis muneribus pontificatum assumunt; nonnulli etiam sceleribus implicati, vel sæculari militiæ dediti, indigni ad honorem summi sacri ordinis pervenerunt. De quorum scilicet causa atque remotione oportuerat quidem statuendum. Sed ne perturbatio quamplurima Ecclesiæ oriretur, præteritis omissis, deinceps qui non promoveantur ad sacerdotium ex regulis canonum necessario credimus inserendum, id est, qui in aliquo crimine detecti sunt, qui infamiæ nota aspersi sunt, qui scelera aliqua per publicam pœnitentiam admisisse confessi sunt, qui in hæresi baptizati aut rebaptizati esse notantur, qui semetipsos abscederunt, aut naturaliter membrorum defectu vel defectione aliquid minus habere noscuntur, qui secundæ uxoris conjunctionem sortiti sunt, aut numerosa conjugia frequentaverunt, qui viduam vel a marito relictam duxerunt, aut corruptarum mariti fuerunt, qui concubinas ad fornicationes habuerunt, qui servili **402** conditione obnoxii sunt, qui ignoti sunt, qui neophyti vel laici sunt, qui sæculari militiæ dediti sunt, qui curiæ nexibus obligati sunt, qui inscii litterarum sunt, qui nondum ad triginta annos pervenerunt, qui per gradus ecclesiasticos non accesserunt, qui ambitu honorem quærunt, qui muneribus honorem obtinere moliuntur, qui a

C **D** decessoribus in sacerdotium eliguntur. Sed nec ille deinceps sacerdos erit, quem nec clerus nec populus propriæ civitatis elegerit, vel auctoritas metropolitana vel comprovincialium sacerdotum accessio exquisivit. Quicumque igitur deinceps ad ordinem sacerdotii postulatur, et in his quæ prædicta sunt exquisitus, in nullo horum deprehensus fuerit, examinatus, probabili vita atque doctrina exsiterit, tunc secundum synodalia vel decretalia constituta cum omnium clericorum vel civium voluntate ab universis comprovincialibus episcopis aut certe a tribus in die Dominica consecrabitur, conhibentibus litteris suis qui absentes

missas facere non præsumat: quam rem si quis observare noluerit, et contra consensum fratrum faciens, missas celebrare, etc. Error fuit librarii.

sunt, et magis auctoritate vel præsentiâ ejus qui est in metropoli constitutus. Episcopus autem cum comprovincialibus consecrandus est ubi metropolitanus elegerit; metropolitanus autem non nisi in civitate metropoli, comprovincialibus ibidem convenientibus. Si quis autem deinceps contra prædicta vetita canonum ad gradum sacerdotii indignus aspirare contenderit, cum ordinatoribus suis adepti honoris periculo subiacebit.

403 *Ut viduæ non velentur. De generalibus decretis Galasii papæ.*

XLI. (*Decreta GELASII*, c. 13; lib. I *Capitular.*, c. 39.) Viduas velare pontificum nullus attentet: quod nec auctoritas divina delegat, nec canonum forma præstituit. Non est ergo penitus usurpandum, eisque sic ecclesiastica inferenda præsidia ut nihil committatur illicitum.

Quod viduæ, ut supra dictum est, non velentur. Sed si professam continentiam proposito mutato calcaverint, ipsæ pro se Deo rationem reddant. Cap. 21 ejusdem.

(XLII. (*BURCHARD*, lib. VIII, c. 34.) Nam de viduis sub nulla benedictione velandis superius late sufficienterque disserendum duximus: quia si propria voluntate professam pristini conjugii castitatem mutabili mente calcaverint, periculi ejus intendant, quia, juxta Apostolum, primam fidem irritam fecit, quali Deum debeat satisfactione placare. Sicut enim, si se forsitan continere non poterat, secundum Apostolum nullatenus nubere vetabatur sic habita secum deliberatione promissam Deo pudicitie fidem debuit custodire. Nos autem nullum talibus laqueum debemus injicere; sed solum adhortationes præmii sempiterni pœnasque proponere divini judicii, ut nostra sit absoluta conscientia, et illarum pro se Deo rationem reddat intentio. Cavendum est quippe quod de earum moribus actibusque beatus Paulus testatur apostolus. Quod planius exponere præterimus, ne **404** sexus instabilis non tam deterreri quam admoneri videatur.

De viduis quæ post professam continentiam peccaverint. Concilium Carthaginensis Africae quartum habitum ab episcopis numero, CCIV, æra CCCCXXXVI.

XLIII. (*Concill. Carthag.* IV, c. 104; *BURCHARD*, lib. VIII, c. 29.) Sicut bonum est castitatis præmium, ita et majori observantia et præceptione custodiendum est ut si quæ viduæ, quamlibet adhuc in minoribus annis positæ, et in matura ætate a viro relictæ, se devoverint Deo, et, veste laicali abjecta, sub testimonio episcopi et Ecclesiæ religioso habitu apparuerint, postea vero ad nuptias sæculares transierint, secundum apostolum Paulum damnationem habebunt, quoniam fidem castitatis, quam Deo voverunt, irritam facere ausæ sunt. Tales ergo personæ alienæ sunt a Christianorum communione, quæ nec in convivio cum Christianis communicent. Nam si adulteræ conjuges reatu sunt suis viris abnoxie, quanto magis viduæ, quæ Deo religiositatem voverunt, crimine adulterii notabuntur, si devotionem quam spontaneæ Deo obtulerunt libidinosâ voluptate corrupe-

rint atque ad secundas nuptias transitum fecerint; quæ etsi violentia irruente ab aliquo præceptæ fuerint, ac postea delectatione libidinis permanere in conjugium raptori vel violento viro consenserint, superius damnatione cum presente teneantur obnoxie. De talibus enim ait Apostolus: *Cum enim luxuriatæ fuerint in Christo, nudere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt* (I Tim. v). Aurellus episcopus Carthaginensis Ecclesiæ subscripsi. Donatianus Taleptensis primæ sedis.

De viduis professis, si nupserint, aut raptæ fuerint. Concilium Arausicum XVII episcoporum habitum æra CCCCXXXVII, titulo primo, cap. 27.

XLIV. (*Concil. Arausic.* I, c. 27; *BURCHARD*, lib. VIII, c. 43.) Viduitatis servandæ professionem coram episcopo in secretario habitam, imposita ab episcopo veste viduali, non esse violandam; ejus vero roborem, vel ipsam talis professionis desertricem, merito esse damnandam.

Incipiunt capitula qua in Dei nomine sancta synodus in Toletanam urbem, cap. 10.

XLV. (*Concil. Tolet.* III, c. 10; *BURCHARD*, lib. VIII, c. 44.) Præ consultu castitatis, quod maxime hortamento concilii proficere debet, annuente glorioso domino nostro Reccaredo rege, hoc sanctum affirmat concilium, ut viduæ quibus placuerit tenere castitatem, nulla vi ad nuptias iterandas venire cogantur. Quod si priusquam profiteantur continentiam nubere elegerint, illis nubant quos propria voluntate voluerint habere maritos. Similis conditio et de virginibus habeatur, nec citra voluntatem parentum vel suam cogantur maritos accipere. Si quis vero propositum castitatis viduæ vel virginis impedierit, a sancta communione et liminibus ecclesiæ habeatur extraneus.

406 *De viris ac feminis sacris propositum transgredientibus sacrum. Concilium Toletanum.*

XLVI. (*Concil. Tolet.* VI, c. 6; *BURCHARD*, lib. VIII, c. 44.) Proclivis cursus est a voluntate, et imitatrix natura vitiorum. Quamobrem quisquis virorum vel mulierum habitum induerint semel, vel induerunt spontaneæ religiosum, aut si vir deditus Ecclesiæ choro, vel femina fuerit aut fuit delegata puellarum monasterio, in introque sexu prævaricator ad propositum invitatus reverti cogatur, ut vir detondeatur, et puella monasterium ingrediatur. Si autem quolibet patrocinio desertores permanere voluerint, sacerdotali sententia a Christianorum cœtu habeantur extorres, ut nec locus eis ullus sit communis. Viduas quoque universalis jamdudum statuit synodus professionum vel habitus sui desertrices ut superiori sententia condemnentur.

Ut viduæ vel virgines continentiam professæ non nubant. Item ejusdem papæ Gelasii ad Sicilienses episcopos.

XLVII. (*SYMMACH.* ep. 5, c. 5; *BURCHARD*, lib. VIII, c. 46.) Neque viduas ad nuptias transire patimur quæ in religioso proposito diuturna observatione permanserint. Similiter virgines nubere prohibeas

quas annis plurimis in monasteriis ætatem pere-
gisse constiterit.

*De his qui velatas Deo consecratas in conjugium
duxerint. Cap. 23.*

XLVIII. (Concil. Tribur., c. 23; BURCHARD. lib. viii, c. 38.) Si quis sacro velamine consecratam in conjugium duxerit, et post dictum **407** Deo propositum incesta fœdera sacrilegaque miscuerit, ut in constitutis Gelasii papæ, cap. 20, legitur, protinus æquum est a sacra communione detrudi, et nisi per publicam probatamque pœnitentiam omnino non recipi. Si tamen pœnituerit, transeuntibus de sæculo viaticum non negetur. In Chalcedonensi concilio, cap. 16, hoc perpetrantes excommunicentur. Confitentibus auctoritate episcopi misericordia largiatur. In epistola papæ Siricii, cap. 6, velatæ Deo consecratæ, si abjecto proposito sanctitatis clanculum sacrilega contagione se miscuerint, vel de illicitis complexibus publice et libere procreaverint, has impudicas detestabilesque personas a monasteriorum cœtu et ecclesiarum conventibus eliminandas esse judicatum est, quatenus retrusæ ergastulis, tantum facinus continua lamentatione defleant. Unde verbo Domini et canonica auctoritate in hac sancta synodo præcipimus ut omnino separentur, et juramento colligantur ulterius sub uno non cohabitare tecto, nec familiari frui colloquio, excepto in ecclesia et publico, aut pariter ullam habere communionem unde suspicio illecebrosi desiderii aut scandalum libidinosi facti juste possit oriri. Si quæ etiam inter se dividenda sint, dividant, et uterque sua provideat.

De viduis velatis. Gelasii papæ.

XLIX. (Concil. Tribur., c. 25; BURCHARD. lib. viii, c. 36.) Viduas autem velare pontificum nullus attentet (prout constitutum est in decretis Gelasii, cap. 13, quod nec auctoritas divina nec canonum forma præstituit. Quæ **408** si propria voluntate continentiam professa (ut in ejusdem Gelasii cap. 21, legitur), ejus intentio pro se reddat rationem Deo; quia sicut, secundum Apostolum, si se continere non poterat, nullatenus nubere vetabatur, sic secum habita deliberatione promissam fidem pudicitie Deo debet custodire. Qua auctoritate paternæ suffulti sententiæ, in hoc sacro conventu sancimus et libere judicamus quod si sponte velamen, quamvis non consecratum, sibi imposuerit, et in ecclesiâ inter velatas oblationem Deo obtulerit, velit nolit, sanctimonie habitum ulterius habere debet, licet sacramento confirmare velit eo tenore et ratione velamen sibi imponere ut iterum non possit deponere.

Item de viduis velatis. Ex concilio Africano, capitulo 89.

L. Vidua quidem quæ sacrum capiti velamen imposuerit, et inter cæteras velatas feminas in ecclesia oraverit, et oblationem cum illis obtulerit, professa est in eodem habitu permanere, spondens nunquam religionis deponere velamen, a religionis observantia discedere non præsumat. Op-

A tamus sanctitatem vestram in Christo bene valere.

De viro contra voluntatem uxoris in monasterium ingresso, et jam tonsoratus fuerit, omnino reddendo. Ex Reg. part. 1, cap. 180, ad Adriam notarium Panormi.

LI. (S. GREGOR. lib. ix), indict. 4, epist. 44; BURCHARD. lib. ix, c. 48.) Agathosa latrrix præsentium questa est maritum suum contra voluntatem suam in **409** monasterio Urbici abbatis esse conversum. Quod quia ad ejusdem abbatis culpam et invidiam non est dubium pertinere, experientiæ tuæ præcipimus ut diligenti inquisitione discutiat, ne forte cum ejus voluntate conversus sit, vel ipsa se mutare promiserit. Et si hoc repererit, et illum in monasterio permanere provideat, et hanc, sicut promisit, mutare compellat. Si vero nil horum est, nec quoddam fornicationis crimen, propter quod viro licet uxorem relinquere, prædictam mulierem commisisse cognoveris, ne illius conversio uxori relictæ in sæculo fieri possit perditionis occasio, volumus ut maritum suum illi, vel si jam tonsoratus est, reddere omnino debeas excusatione cessante. Quia etsi mundana lex præcipit conversationis gratia utrolibet invito solvi posse conjugium, divina lex fieri non permittit. Nam excepta fornicationis causa virum uxorem relinquere nulla ratione concedit. Quia postquam copulatione conjugii viri atque mulieris unum corpus efficitur, non potest ex parte converti et ex parte in sæculo manere.

C *Episcopum debere honorem deponere si concubinam habuit eo tempore quo erat in sacro ordine constitutus. Ex epistola sancti Gregorii, cap. 43.*

LII. (S. GREGOR. lib. ii, indict. 11, epist. 83; BURCHARD. lib. i, c. 195.) Andreæ Tarentino episcopo scribit dicens: Tribunal judicis æterni securus aspiciet quisquis reatus sui conscius digna eum modo pœnitentia placare contendit. Habuisse te concubinam manifesta veritate comperimus **410** de qua etiam contraria est quibusdam nata suspicio. Sed quia in rebus arbiguis absolutum non debet esse judicium, hoc tuæ conscientie elegimus committendum. Qua de re, si in sacro ordine constitutus, ejus te permissione esse reolis maculatum, sacerdotii honore deposito, ad administrandum nullo modo præsumas accedere, sciturus in animæ tuæ periculo ministrare et Deo nostro te sine dubio reddere rationem, si hujus sceleris conscius, in eo quo es ordine, celans veritatem, permanere volueris.

De raptoribus virginum et viduarum. Item de abbatibus quæ jus electionis habent seu de his quæ non habent.

LIII. Anno incarnationis Domini 952, indictione 9, constitutum est in Franconofurth a rege gloriosissimo Ottone, anno illius 18, consentientibus episcopis, comitibus, aliisque fidelibus compluribus, canonum sanctorumque Patrum auctoritate, necnon Capitularium præcedentium regum institutis coram positis, ne oppressio virginum aut viduarum,

vel raptus ab ullis hominibus fiat, et ut qui rapiunt eas sub nomine simul habitandi, cooperantes et conniventes raptoribus, si quidem clerici sunt, decidant a proprio gradu; si vero laici, anathematizentur, et raptores sine spe conjugii permaneant. Quod si post hæc jungere se præsumpserint, utriusque anathematizentur. Tuendum est etiam præfato rege ut nulla abbatia quæ per se electionem habet, ad monasterium nec alicui **411** in proprium possit donari. Illæ vero quæ electione carent, regis donatione et privilegio ad aliud monasterium, quod sub ejus mundiburdio consistit, subrogari possint.

Quid sit ministrare Christo.

LIV. (S. AUGUST. in Joann. tract. 51.) *Si quis mihi ministrat, me sequatur.* Quo fructu, qua mercede, quo præmio? *Et ubi sum, inquit, illic et minister meus erit.* Gratis ametur, ut operis quo ministratur illi pretium sit esse cum illo. Ubi enim bene erit sine illo, aut quando male esse poterit cum illo? Audi evidentius: *Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus.* Quo honore, nisi ut sit cum Filio ejus? Quid enim superius ait? *Ubi ego sum, illic et minister meus erit.* Hoc intelligitur exposuisse cum dicit: *Honorificabit eum Pater meus.* Nam quem majorem honorem accipere poterit adoptatus quam ut sit ubi est unicus, non æqualis factus divinitati, sed consociatus æternitati? Quid sit autem ministrare Christo, cui operi merces tanta promittitur, hoc potius debemus inquirere. Si enim hoc putaverimus esse Christo ministrare, ea quæ sunt corpori necessaria præparare, aut cœnanti cibum coquere vel apponere, vel poculum dare, potumque miscere, fecerunt hoc illi qui potuerunt eum in corpore habere præsentem, sicut Martha et Maria, quando et Lazarus unus erat ex recumbentibus. Sed eo modo Christo etiam Judas perditus ministravit. Nam et loculos habebat ipse. Et quamvis ex eis quæ mittebantur sceleratissime furaretur, per illum tamen etiam necessaria **412** parabantur. Hinc est illud quod cum ei diceret Dominus: *Quod facis fac velociter,* arbitrati sunt quidam quod eum jusserit propter diem festum necessaria præparare vel indigentibus aliquid dare. Nullo modo igitur de hujusmodi ministris diceret Dominus: *Ubi ego sum, ibi erit et minister meus. Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus,* quoniam Judam talia ministrantem reprobaturum potius quam honoratum videmus. Ut quid ergo alibi quærimus quid sit ministrare Christo, et non potius in istis ipsis verbis agnoscimus? Cum enim dixit: *Si quis mihi ministrat, me sequatur,* hoc intelligi voluit, ac si diceret: Si quis me non sequitur, non mihi ministrat. Ministrant ergo Jesu Christo qui non sua quærunt, sed quæ Jesu Christi. Hoc est enim, *me sequatur.* Vias ambulant, non suas. Sicut alibi scriptum est: *Qui se dicit in Christo manere, debet sicut ille ambulavit et ipse ambulare.* Debet (331) Vide concilium Cæsaraugustan., cap. 6.

A etiam, si porrigit esurienti panem, de misericordia facere, non de jactantia, nesciente sinistra quid faciat dextera, id est, ut alienetur intentio cupiditatis ab opere charitatis. Qui sic ministrat, Christo ministrat, recteque illi dicetur: *Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Nec ea tantum quæ ad misericordiam pertinent corporalem, sed omnia opera bona propter Christum faciens. Tunc enim erunt bona; quoniam finis legis Christus ad justitiam omni credenti minister est usque ad [apud Augustinum, omni credenti. Minister est Christi usque ad] illud opus magnæ charitatis, quod est animam suam pro fratribus ponere, quia et hoc sua membra [apud Augustinum, ponere. Hoc est enim et pro Christo ponere, quia et h. propter sua m.] dicturus est: Cum pro istis, pro me **413** fecisti. De tali quippe opere etiam se ministrum facere et appellare dignatus est, ubi ait: *Sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et animam suam ponere pro multis.* Hinc ergo est unusquisque minister Christi unde est minister et Christus. Sic ministrantem Christo honorificabit Pater ejus honore illo magno, ut sit cum Filio ejus, nec unquam deficiat felicitas ejus. Cum ergo audistis, fratres, Dominum dicentem: *Ubi ego sum, illic et minister meus erit,* nolite tantummodo bonos episcopos et clericos cogitare. Etiam vos pro modulo vestro ministrare Christo, bene vivendo, ac eleemosynas faciendo, nomen doctrinamque ejus quibus potueritis prædicando; ut unusquisque etiam paterfamilias hoc nomine cognoscat paternum affectum suæ familiæ se debere pro Christo et pro vita æterna suos omnes moneat, doceat, hortetur, corripiat, impendat benevolentiam, exerceat disciplinam. Ita in domo sua ecclesiasticum et quodam modo episcopale implet officium, ministrans Christo, ut in æternum sit cum ipso. Nam et illam maximam passionis ministrationem multi ex vestro numero ministrant, multi episcopi, clerici, juvenes et virgines, senes cum junioribus. Multi conjugati et conjugatæ, multi patres matresque familias, ministrantes Christo, etiam animas suas in ejus martyrio posuerunt, et honorificante Patre coronas gloriosissimas receperunt.

414 *De clericis qui monachorum propositum appetunt. Ex concilio Toletano, cap. 50.*

D LV. (Concil. Tolet. IV, c. 50; BURCHARD. lib. VIII, c. 21.) Clerici qui monachorum propositum appetunt, et meliorem vitam sequi cupiunt, liberos ab episcopo in monasteriis largiri oportet ingressus, nec interdicti propositum eorum qui ad contemplationis desiderium transire nituntur (334).

Decretum de viduis. Ex epistola beati Gregorii papa Bonifacio archiepiscopo missa, in qua inter cætera ita legitur:

LVI. (Addit. IV, c. 65; BURCHARD. lib. VIII, c. 45; Ivo, parte VII, c. 63.) Viduas a proposito discedentes viduitatis, super quibus nos consulere voluit dilectio tua, frater charissime, credo te nosse a

sancto Paulo et a multis sanctis Patribus, nisi A convertantur, olim esse damnatas; quas et nos apostolica auctoritate damnandas et a communione fidelium atque a liminibus ecclesie arcendas fore censemus, usquequo obediant episcopis suis et ad bonum quod ceperunt invitæ aut voluntariæ revertantur. De virginibus autem velatis, si devierint, a sanctæ memoriæ prædecessore nostro Innocentio tale decretum habemus: « Hæ vero quæ necdum sacro velamine tectæ, tamen in proposito virginali semper se simulaverint permanere, licet velatæ non fuerint, si nupserint, aliquanto tempore his agenda pœnitentia est, quia sponsio earum a Domino tenebatur. Si enim inter homines solet bonæ fidei contractus nulla ratione dissolvi, quanto magis ista pollicitatio, quam cum **415** Deo pepigit, solvi sine vineta non poterit, » et cætera. Nam si virgines nondum velatæ taliter pœnitentia publica puniuntur et a cœtu fidelium usque ad satisfactionem excluduntur, quanto potius viduæ, quæ perfectioris ætatis et maturioris sapientiæ atque consilii existunt, virorumque consortio multoties usæ sunt, et velari se permiserunt, habitum religionis assumpserunt, et demum apostataverunt, atque ad prius vomitum sunt reversæ, a nobis et ab omnibus fidelibus a liminibus ecclesie et cœtu fidelium usque ad satisfactionem sunt eliminandæ et carceribus tradendæ, qualiter juxta apostolum Paulum tradentes hujusmodi hominem Satanæ, ut spiritus salvus sit in die Domini. De talibus enim et Dominus per Moysen loquitur: *Auferte malum de medio vestri.* De quibus et per Prophetam ait: *Lætabitur justus cum viderit vindictam, manus suas lavabit in sanguine peccatoris (Psal. LVII).* De talibus namque et earum similibus atque eisdem consentientibus, quia non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt, rei sunt, Dominus per eundem prophetam David loquitur dicens: *Vitebas furem, currebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas (Psal. XLIX);* et multa eorumque similia. Tales ergo personæ indubitanter; adulteræ esse manifestantur; quoniam, relicta immortalis sponso, ad anteriorem ut canes ad proprium reversæ sunt vomitum, et, apostatæ factæ, illicita ac sacrilega se contagione polluentes, viris mortalibus se conglutiantes; quæ etiam, juxta apostolum Paulum, eo quod viduitatis propositum dimiserunt, et **416** fidem quam cum Deo pepigerunt frangere præsumpserunt, atque primam fidem prævericaverunt, sunt damnandæ a nobisque et a vobis atque a reliquis nostri ordinis viris, a singulis videlicet sua in diocesi, a liminibus ecclesie et a cœtu fidelium usque ad satisfactionem, ut prædictum est, sunt eliminandæ. A talium autem consortio et societate omnes fideles in omnibus abstinere mandamus. Super quibus etiam placuit, quousque in ipso detestando et illicito atque sacrilego carnis contubernio perseverant, ut nullus Christianorum, nisi quibus proprius studio corrigendi jusserit episcopus, cum eis in quoquam communicet, aut ad domum in qua sunt accedat;

cum quibus etiam, ut jam dictus præcepit Apostolus, nulli fidelium cibum sumere licet. Quod si quis ex his quidquam tentare aut temerare præsumpserit, pari cum eis excommunicationis sententia feriatur.

De vidua quæ sub obtentu religionis velum ad tempus sibi imposuerit. Cap. 5.

LVII. (BURCHARD. lib. VIII, c. 47). Nicolaus episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo et sanctissimo confratri nostro Adalwino sanctæ Juvavensis Ecclesie archiepiscopo. Quod autem interrogastis de femina quæ post obitum mariti sui velamen sacrum super caput suum imposuit, et finxit se sub eodem velamine sanctimoniam esse, postea vero ad nuptias rediit, bonum videtur, quia per hypocrisim ecclesiasticam regulam conturbare voluit, et non legitime in voto suo permansit, ut pœnitentiam **417** agat de illusionem nefanda, et revertatur ad id quod spondit et in sacro ministerio inchoavit. Nam si consenserimus quod omnia sacramenta ecclesiastica quisque prout vult fingat, et non vere fiat, omnis ordo ecclesiasticus conturbatur, nec catholicæ fidei jura consistunt, nec canones sacri rite observantur. Quid enim profuit Simoni Mago baptismum sacrum fecte suscipere et in Christianitate permansurum se finxisse, cum per apostolum fraus ejus detecta, quid sibi futurum esset pronuntiatum est. Ait enim: *Pecunia tua tecum sit in perditione. Cor enim tuum non est rectum coram Deo. Pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tua, et roga Deum ut forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis et obligatione iniquitatis video te esse.* (Act. VIII). Ideo tales, nisi resipiscant, spiritali gladio percutere censemus. Non enim fas est Spiritui sancto mentiri, sicut Ananias et Saphira mentiti sunt, et statim perierunt.

De pœnitentibus viris ac viduis, sive virginibus, qui divertentes laici fiunt, aut vestem mutant, vel conjugis copulantur. Toletanum concilium IV, cap. 55.

LVIII. (BURCHARD. lib. VIII, c. 27). Quicumque ex sæcularibus accipientes pœnitentiam totonderunt se, et rursus prævaricantes, laici effecti sunt, comprehensi ab episcopo suo ad pœnitentiam ex qua recesserunt revocentur. Quod si aliqui per pœnitentiam irrevocabiles sunt, nec admoniti revertuntur, vere ut apostatæ coram Ecclesia ut anathematis sententia condemnentur. **418** Non aliter et hi qui tonsi a parentibus fuerint, aut sponte sua, amissis parentibus, se ipsos religioni devoverunt, et postea habitum sæcularem sumpserunt, et iidem a sacerdote comprehensi, ad cultum religionis, acta prius pœnitentia, revocentur. Quod si reverti non possunt, vere ut apostatæ anathematis sententiæ subjiciantur. Quæ forma servabitur etiam in viduis virginibusque sacris ac pœnitentibus feminis quæ sanctimoniam habitum induerunt, et postea aut vestem mutaverunt aut ad nuptias transierunt.

De discretione sæcularium et sanctimonialium viduarum. Item ejusdem, cap. 56.

LIX. Duo sunt genera viduarum, sæculares et

sanctimoniales. Sæculares viduæ sunt quæ adhuc disponentes nubere, laicalem habitum non deposuerunt. Sanctimoniales sunt quæ jam mutato habitu sæculari, sub religioso cultu in conspectu sacerdotis vel Ecclesiæ apparuerint. Hæc si ad nuptias transierint, juxta Apostolum non sine damnatione erunt; qui se primum Deo voventes, postea castitatis propositum abjecerunt.

Ad habitum redire cogatur et recludatur in monasterio quæ religiosam vestem abiecit. Ex Regesto Gregorii, Vitaliano episcopo Sepontino.

LX. (S. GREG., lib. VII, indict. 1, *epist.* 9; BURCHARD. lib. VIII, c. 49). Si custos religiosi habitus aut esse nosset episcopus, filiam gloriose memorie Tulliani magistri militiæ, te illuc posito, nec projectis religiosis vestibus ad sæcularem reverti **419** habitum nec ad nos licuisset per versam epistolam destinare. Sed quia nimia desidia ac torpore deprimeris, in tuo dedecore res ad præsens illicita impune commissa est. Nam, sicut præfati sumus, si sollicitus esse [exstitisses], prius ad nos ultio mulieris pravissime quam culpa debuit pervenire. Quia ergo tantum hebes tantumque es negligens ut nisi canonicam in te fueris coercionem expertus, in aliis distractionem et disciplinam nescias custodire, qualiter debeas esse sollicitus congruo tibi, si Domino p acuerit, tempore demonstramus [demonstrabimus]. Præsentia igitur scripta suscipiens evigila, et excitatus saltem exsequere quod pressus nunc usque ignavia distulisti. Instantiæ ergo tuæ sit prædictam mulierem una cum Sergio defensore comprehendere, et statim non solum ad male contemptum habitum sine excusatione aliqua revocare, sed etiam in monasterio, ubi omnino districte valeat custodiri, detrudere et ita omnem circa illam sollicitudinem exhibere, ut quam sit nefarium quod commisit ex tua possit distractione cognoscere. Quod si quis [qua in re si quis], quod non credimus, laicorum aliquo tibi ingenio tentaverit obsistendum, a sanctissimæ [sacratissimæ] eum communionis participatione suspende; nobisque renuntiare festina; ut quantum sit execrabile quod præsumit, postquam consideratione propria non advertit emendationis qualitate cognoscat. In his autem omnibus ita te cautum ac stude vigilantem ostendere ut culpam tuam non geminare neglectus, sed aliquantisper valeat sollicitudo minuere.

420 *De eadem re. Gregorius Sergio defensori nostro.*

LXI. (S. GREG. lib. VII, indict. 1, *epist.* 10). Si homo esses, aut distractionem aliquam habuisses, ita regularis disciplinæ debuisti custos existere, ut ea quæ illic illicite committuntur ante vindicta corrigeres quam ad nos eorum nuntius perveniret. Sed dum nimia stultitia te fecit negligentem, non solum de illis offendimur, sed etiam ad ulciscendam desidiam tuam nihilominus provocamur. Omni ergo dilatione omnique excusatione postposita filiam gloriose memorie Tulliani ma-

(382) Non extat inter canones conciliorum Toletanorum.

gistri militiæ, quæ projectis quas sponte assumpsit religiosis vestibus, indumentis se laicis deturpavit, una cum fratre et coepiscopo nostro Vitaliano festina comprehendere atque ad religiosum rursus habitum revocare, ac in monasterio mittere, ubi districte omnino valeat custodiri, nec ejus custodiam aliquatenus relevari permittas quousque nostra denuo scripta susceperis. Nam si quolibet modo in hac re negligens vel lentus exstiteris, ita in te districtissime noveris vindicandum ut quod ex te nescis, pœna possis reserante cognoscere: quia, sicut diximus, si intellectum hominis habuisses, hæc quæ facere modo præciperis, ante debueras etiam cum ultione a te facta cognoscere.

De feminis quæ religionis vestem in domibus propriis mutaverint, si postea conjugium elegerint, quid agendum sit. Toletanum concilium IV, cap. 57.

LXII. (Lib. VII *Capitular.*, c. 257; BURCHARD. lib. VIII, c. 48). De viduis et puellis quæ habitum **421** religionis in domibus propriis tam a parentibus quam per se mutaverunt, et si postea contra instituta Patrum vel præcepta canonum conjugia crediderint copulanda, tandiu utrique habeantur a communione suspensi quousque quod illicite perpetraverunt emendent. Quod si emendare neglexerint, a communione vel omnium Christianorum convivio in perpetuo sint sequestrati (332).

Quod consuetudo ecclesiastica pro lege tenenda est. Sancti Patris nostri Basilii capite 27, sermonum ad beatum Amphilochium de Spiritu sancto scriptum.

LXIII. (BURCHARD. lib. III, c. 127). Ecclesiasticarum institutionum quasdam scripturis, quasdam vero apostolica traditione per successiones in ministerio confirmatas accepimus; quibus par virtus et idem utrisque pietatis effectus quin sit, quousque vel aliquantulum sacrarum expertus Scripturarum hæsitaverit. Si enim attentaverimus consuetudines Ecclesiæ non per scripturas a Patribus traditas nihili aestimare, quantum religio detrimenti latura sit, desipientibus liquido constabit. Quæ enim, ut inde ordiamur, scriptura salutaris crucis signaculo fideles docuit insigniri? Quæ multifariam digesta super panem et calicem prolix et orationis et consecrationis verba commendavit? Nam non modo quod in Evangelio continetur vel Apostolo in secretis dicimus, sed et alia per plura adjicimus magnum quasi unum consummandis accommodantia mysteriis. Quæ orientem versus **422** nos orare litterarum forma præstitit? Benedicimus fontem baptismatis, oleum unctionis. Huc accedit quod ter immergimus quos baptizamus, oleo unguimus, verbis abrenuntiare Satane et angelis ejus informamus. Unde hæc et alia in hunc modum non pauca nisi tacita ac mystica traditione a Patribus ecclesiastico more reverentiori diligentia in mysteriis observata silentio quam publicata scripto?

Item, cap. 29.

LXIV. (BASILIUS in *ep. ad Amphiloch.*, c. 27 et 29.

Deficit me dies si singulas Ecclesie consuetudines explicatum aggrediar. Quid plura? Ipsam confessionem fidei credendi in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, quis nobis scripta insinuavit, nisi quod baptismatis traditionem consequenter fidei pietas imitatur, et ut baptizamus, ita et credimus? Quis diebus festis Scriptura stantes nos orare precepit, profestis autem non sic? Ergo si tot non scripto tradita usus Ecclesie pie accepta mystica observatione custodit, non absurdum,

A imo apostolicum, arbitror etiam non scriptas traditiones firmiter tenere. *Laudo vos*, inquit Apostolus, *quod in omnibus memores mei estis, et sicut tradidi vobis traditiones tenetis*. Et illud: *Tenetis traditiones quas accepistis sive per sermonem, sive per epistolam*. Igitur licet in ore duorum vel trium testium stet omne verbum, diversis niti exemplis maluimus, quibus ecclesiasticæ consuetudinis observantiam a majoribus ductam pro lege tenendam persuasibilis eruditus clarescat.

423 APPENDIX SECUNDA.

Priora capita 18 istius secundæ appendicis, quæ exstant in editione Helmæstadiensi, eadem omnino sunt cum primis 28 primæ appendicis, quam edidimus ex veteri codice ms. Parisiensi, excepto tamen capite nono, quod non exstat in editione Helmæstadiensi, et additum est ex Parisiensi. Itaque capita tantum 27 ex his 28 pertinent ad istam secundam appendicem; quæ nos ob eam causam hic omitti volumus, ne repetitio inutilis feret. Exhibebimus autem bona fide editionem Helmæstadiensem: nisi quod, quantum fieri poterit, adnotabimus unde petita sint capita; quod in Helmæstadiensi editione factum non est. Tum variantes quoque lectiones quæ erunt alicujus momenti inter uncas conclusas exhibemus.

424 INCIPIT TEXTUS CAPITULORUM.

Ne sacerdos vexetur. Ex concilio Aurelianensi, cap. 8

XXVIII. Relatum est sanctæ synodo quod a malis Christianis plurimæ vexationes sacerdotibus Christi seu cæteris clericis inferioris gradus sæpissime inferantur. Unde visum est sancto concilio, ne postea talia existant, jaculo spiritali percutere, ut si quis clerico aliquam injuriam seu calumniam **425** ingesserit, a liminibus sanctæ ecclesie arceatur usque ad condignam satisfactionem.

XXIX. *Ex concilio Rothomagensi (333).*

De demigrantia Clericorum.

XXX. Cum fraternitatem tuam confidamus canonum statuta et vigorem dirigere disciplinæ, hoc tibi indagandum mandare curavimus, ne ingenui clerici, qui capacioris et argutioris sunt ingenii, ad loca quæ scientia et doctrina excellentiora conspiciuntur, discendi (*diliscendi*) gratia præ (*nisi abita*) utilitate ecclesie sui que necessarij petendi *causa* transcendant.

Invidia pontificum sæpe prohibentur, dum cap. 20 Chalcedonensis concilii eis opponunt, ubi dicitur clericos in ecclesia administrantes in alterius civitatis ecclesia statutos fieri non oportet, et sequentia invida obfuscatione abolent, ubi illi excipiuntur qui ex necessitate ad aliam ecclesiam transierint. Magna sane necessitate premitur qui fame constringitur; et qui injuria arotatur insipientia, opus habet reficere doctrina scientiæ. Inter fugitivum denique et studiosum caute ab episcopo discretio prospici debet, ut ille locum delitescendi non inveniatur, isti vero locum in melius mutare et ire de virtute in virtutem offendiculum non op-

B ponatur, sed charitatis adjutorio, quæ nunquam excidit, sublevetur. Igitur si pie et juste **426** recto currebant haecenna viam tramite vitæ, pro religione perfectiora expetere loca licentiam eis non denegandam esse censuimus.

De odio in fratres.

XXXI. Si quis odium contra fratrem suum injuste habuerit, hunc Deus a suo separat regno et a cælo subtrahit; quia odium nec passione ei admittitur, nec martyrie expiatur, nec sanguine fuso deletur. Detrahare autem alteri per odium, sui commodi causa, magis est contra naturam quam mors, quam dolor, vel cætera hujusmodi mala. *Sanctus Gregorius dicit, item Augustinus, de odio.*

XXXII. Magna et mira sententia, quemadmodum sit hominis in animam suam amor ut pereat, odium ne pereat. Si male ameris, tunc odisti. Si bene oderis, tunc amasti, Felices qui oderunt custodiendo, ne perdant amando.

Gregorius papa de lapsis sacerdotibus.

XXXII. (S. GREGOR. lib. 1, *epist.* 42.) De lapsis sacerdotibus, vel quolibet ex clero, observari volumus, ut in rebus eorum nulla contaminatione miscearis; sed pauperrima regularia monasteria require, quæ secundum Deum vivere sciunt, et in eisdem monasteriis lapsos ad penitentiam trade, ut res lapsorum in eo loco perficiant (*proficiant*), in quo agere penitentiam traduntur, quatenus ipsi ex rebus eorum subsidium habeant qui de correctione eorum sollicitudinem gerunt. Si vero **427** parentes habent, res eorum legitimis parentibus dentur; ita tamen ut eorum stipendium quia penitentiam dati fuerint, sufficienter debeat procurari.

(333) Capitulum mæthuscipito nostro deest.

Si qui vero ex familia ecclesiastica sacerdotes vel laici [levitæ], vel monachi, vel clerici, vel quilibet alii lapsi fuerint, dari eos in pœnitentiam volumus, sed res eorum ut ecclesiasticæ non subtrahi [ecclesiastico juri non s.]. Ad usum tamen suum accipiant unde ad pœnitendum subsistant; ne si nudentur, locis in quibus dati fuerint onerosi sint. Si qui parentes in possessione habent, ipsis res eorum tradendæ sunt, ut in ipsis Ecclesiæ [juri Eccl.] conserventur.

(Idem, lib. iv indict. 13, epist. 31.) Sacerdotibus autem externa potestate nullus dominus violentiam inferat; sed excellenti consideratione, propter eum cujus servi sunt, eis ita dominetur ut etiam debitam reverentiam impendat. Nam in divinis eloquiis sacerdotes aliquando dii, aliquando angeli vocantur. Et per Moysen de eo qui ad juramentum deducendus est dicitur: *Applica illum ad deos*, videlicet ad sacerdotes. Et rursum: *Diis non detrahes* (Exod. xxii), scilicet sacerdotibus. Et propheta ait: *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, ut legem requirant ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est* (Malach. ii). Quid ergo mirum si illos vestra pietas dignetur honorare, quibus in suo eloquio honorem tribuens, eos aut angelo aut deos ipse etiam appellat Deus? Ecclesiastica testatur historia quod eum piæ memoriæ Constantino principi oblatae accusationes contra episcopos fuissent, libellos quidem accusationis accepit, et eosdem quia accusati fuerant 428 episcopos convocans, in eorum conspectu libellos quos acceperat incendit, dicens: « Vos dii estis, a vero Deo constituti. Ite, et inter vos causas vestras disponite, quia dignum non est ut nos judicemus deos.» Antiquitus in republica principes fuerunt, qui, verum Deum nescientes, deos ligneos et lapideos colebant, et tamen eorum sacerdotibus honorem maximum tribuerunt.

Hinc est ergo quod, exceptis criminibus, neminem sacerdotum Gregorius deponebat, imo pro qualitatibus delictorum venialiter communione privabat.

Si quando igitur super sacerdotum criminibus erat aliquid ventilandum, cum summa districtione grandique cautela Gregorius uniuscujusque capituli modulos quærens, sententiam suam magis difficulter quam faciliter promulgabat, dicens: *Dum cuncta negotia indagandæ sollicitudine veritatis indigeant, tum quæ ad dejectionem sacerdotalium graduum sunt districtius trutinanda, in quibus non tam de humilibus constitutis quam de divinæ quodammodo benedictionis refragatione tentatur. Nam grave satis est et indecens ut in re dubia certa dicatur sententia.*

Nesacerdotes Domini, sicut vulgus solet, jurare compellantur. Cornelius papa Rufo Orientali episcopo.

XXXIV (CORNEL. papa, epist. 2; BURCHARD. lib. 1, c. 193). Sacramentum hactenus a summis sacerdotibus vel reliquis exigi pro fide recta cognovimus, nec sponte eos jurasse reperimus. Summopere

(334) Vide supra lib. ii, cap. 59.

ergo sanctus Jacob apostolus 429 prohibens sacramentum loquitur, dicens: *Ante omnia autem, fratres mei... nolite jurare* (Jac. v). Hæc, fratres charissimi, ipse Dominus prohibet, id est non debere jurare, sacramenta non exigi nisi pro fide recta. Hæc apostoli maxime omnes, hæc sancti viri prædecessores nostri, qui huic sanctæ universali et apostolicæ Ecclesiæ præfuerunt ante nos, hæc propheta et reliqui sancti doctores per universum mundum dispersi ad prædicandum juramenta vetant.

De ecclesiastica controversia testes.

XXXV. Omnis controversia quæ de ecclesiasticis rebus fit, secundum divinam legem sub duobus vel tribus terminetur, dicente Domino: *Non unus stet contra alium, sed in ore duorum vel trium testium stet omne verbum* (Matth. xviii). Similiter et de separatione conjugatorum, ut tres veraces homines hoc testificentur, si septem inveniri non valeant.

De medico male curante.

XXXVI. Medicus infantem incautius curans, claudicantem effecit. Quæsitum est an gradum in clericali mereri possit. Et visum est quod hujusmodi debilitas, si alios bonos profectus ostenderit, eum a gradu non debeat prohibere.

De clericorum tonsura.

XXXVII. (Concil. Tribur., c. 27; BURCHARD. lib. viii, c. 97.) Clericus si tonsuram dimissa uxore acceperit, qui quidem sit sine gradu, ne ad monasterium quodlibet a parentibus traditus, 430 si uxorem habere permittitur, iterum tonderi cogatur, nec in vita sua tonsuram negligere audeat. Quem autem progenitores tradiderunt, et in Ecclesia legit, nec uxorem ducere nec monasterium deserere poterit. Sed si discesserit, reducatur. Si tonsuram dimiserit, rursus tondeatur. Uxorem si usurpaverit, dimittere compellatur.

De puellis monialibus factis.

XXXVIII. (Concil. Tribur., c. 24; BURCHARD. lib. viii, c. 98.) Puella si ante duodecim annos ætatis sponte sua sacrum sibi velamen assumit, possunt statim parentes vel tutores ejus id factum irritum facere, si volunt. At si annum et diem dissimulando contenderint, ulterius nec illi nec ipsa mutare hoc poterunt. Porro si in fortiori ætate adolescentula vel adolescens servire Deo elegerint, non est potestas parentibus hoc prohibendi.

De laicis morientium presbyterorum substantiam diripientibus.

XXXIX. (334) Perlatum est quoque ad sanctam synodum quod quidam laici improbe agant contra presbyteros suos, ita ut de morientium presbyterorum substantia partes sibi vindicent sicuti de substantia rusticorum suorum. Interdicimus itaque hoc ulterius fiat; sed sicut liberi facti sunt ad accipiendum gradum et agendum divinum officium, ita ab eis nihil exigatur præter Dei officium. De peccato vero sacerdotum nihil sibi usurpent; sed ex duabus partibus faciant presbyteri quod sibi placuerit. Ter-

secundum canonum jussa. **431** quibus A
int relinquunt ecclesiis.

De manso et decimis.

(Concil. Wormat. c. 50; lib. 1 *Capitular.*
BURCHARD. lib. III, c. 52). Item sancitum est
pitulari ne de manso ecclesie, neque de de-
neque de oblationibus, nec de domibus vel
juxta ecclesiam positis, aliquod servitium
it præter ecclesiasticum. Si aliquid vero am-
habuerint, inde faciant servitium senioribus

de servili conditione promoveatur ad clerum
(335) Nulli de servili conditione ad sacros
is promoveantur, nisi prius a dominis propriis
nam libertatem consecuti fuerint; cujus li-
is charta ante ordinandum in ambone pu-
legatur; et si nullus contradixerit, rite cou-
bitur. Porro si postea de gradu deciderint,
ant conditionis cujus fuerant ante gradum.
bonis ecclesiasticis. Ex epistola canonica.

II. Nullus episcoporum, presbyterorum, seu
norum, vel etiam clericorum, prædia eccle-
potestate habeat venundare, sed nec cui-
parentum suorum donare; et qui hoc ege-
ib omni celeritate, reddito pretio, ad loca
in quæ competunt revertatur. Si autem, hac
vatione contempta, aliquis hoc præsumpse-
s proprias in ipsa ecclesia relinquat, et ipse
ejiciatur, eo quod divina congruat ratione ut
qui ecclesias accipiunt ad regendum, non
spergendum accipiant. Simili modo nullam
unt potestatem quolibet modo alienandum
venundandum, sed nec sine voluntate pon-
sui vicarios dandum, aut liberis dimitten-
Qui hoc præsumpserit, ut superius censui-
si habet proprietatem suam, aliud tan-
stituat. Si non habuerit, exspoliatus omni-
ras ejiciatur. Ipsæ tamen res ad ecclesiam,
res sunt, revertantur.

strimontio clericorum. Ex concilio Meldensi,
cap. 21.

III. (336) Investigandum an nihil patrimonii
is presbyter quando proventus est ad ordi-
ecclesiasticum, postea emerit prædia, cujus
sint, annon ecclesie esse debent. Unusquis-
nim presbyter proprias res, quas post diem
orationis acquisiverit, ecclesie relinquat. Si
a alieno nomine res comparaverit, et ibi stru-
s fecerit, vel quæ ad ecclesiam ibi Deo collo-
it, contra decreta canonum hoc malum agi-
quia sacrilegium est, et par crimen... furis
lignoscitur qui sacras oblationes furabatur.
minis quæ religionis vestem domibus propriis
taverint, si postea concubitum elegerint, quid
medium sit.

IV. (Lib. VII *Capitular.* c. 257; BURCHARD.
III, c. 48). De viduis et puellis quæ habitum
onis in domibus propriis tam a parentibus

quam per se mutaverint (337), et si postea contra
instituta Patrum vel præcepta canonum **433**
conjugia crediderint copulanda, tandiu utrique
habeantur a communione suspensi quousque quod
illicite perpetraverunt emendent. Quod si emendare
neglexerint, a communione vel omnium Christia-
norum convivio in perpetuo sint sequestrati.

De viduis. Epistola beati Gregorii papæ Bonifacio
archiepiscopo missa, in qua inter cætera ita le-
gitur decretum.

XLV. (BURCHARD. lib. VIII, c. 45). Viduas a pro-
posito discedentes viduitatis, super quibus nos
consulere voluit dilectio tua, frater charissime,
credo te nosse a sancto Paulo et a multis sanctis
Patribus, nisi convertentur, olim esse damnatas;
quas et nos apostolica auctoritate damnandas et a
communione fidelium atque a liminibus ecclesie
arcendas fore censemur usquequo obediant epi-
scopis suis et ad bannum [bonum] quod ceperunt
invite aut voluntarie revertantur (338).

De virginibus non velatis.

XLVI. (BURCHARD. lib. VIII, c. 45). A sanctæ me-
morie prædecessore nostro Innocentio taliter de-
cretum habemus: « Hæ vero quæ necdum sacro
velamine tectæ, tamen in proposito virginali sem-
per se simulaverunt permanere, licet velatæ non
fuerint, si nupserint, his agenda pœnitentia est,
quia sponsio earum a Domino tenebatur. Si enim
inter homines solet bonæ fidei contractus nulla
ratione dissolvi, quanto magis ista pollicitatio,
quam cum Deo pepigit, solvi sine vindicta non
poterit. » Et contra [cætera]. Nam si virgines non-
dum velatæ taliter pœnitentia publica puniuntur
et a cœtu fidelium **434** usque ad satisfactionem
excluduntur, quanto potius viduæ, quæ perfectio-
ris ætatis et maturioris sapientiæ atque consilii
existunt, virorumque consortio multoties usæ
sunt, et velari se permiserunt, habitumque re-
ligionis assumpserunt, et tamen apostataverunt,
atque ad pejus votum [priorem vomitum] sunt re-
versæ, a nobis et ab omnibus fidelibus a limini-
bus ecclesie et cœtu fidelium usque ad satisfactio-
nem sunt eliminandæ et carceribus tradendæ,
qualiter, juxta beatum apostolum Paulum traden-
tes hujusmodi hominem Satanæ, ut spiritus salvus
sit in die Domini. De talibus enim et Dominus per
Moysen loquitur dicens: *Auferte malum de medio*
vestri. De quibus et per Prophetam ait: *Lætabitur*
justus cum viderit vindictam, manus suas lavabit
in sanguine peccatoris (Psal. LVII). De talibus
namque et eorum similibus atque eisdem consen-
tientibus (quia non solum qui faciunt, sed etiam
qui facientibus consentiunt, rei sunt (Domi-
nus per eundem prophetam David loquitur
dicens: *Videbas furem, currebas cum eo, et*
cum adulteris portionem tuam ponebas (Psal.
XLIX). Et multa alia eorumque similia. Tales ergo

5) Vide supra lib. 1, c. 407.

6) Vide supra lib. 1, c. 219.

(337) Vide supra in 1 Append., c. 62.

(338) Vide supra in Appendice prima, cap. 56.

personæ indubitanter adulteræ esse manifestantur, cum [quia] relicto immortalis sponso, ad anteriorem ut canes ad proprium reversæ sunt vomitum, et apostatæ factæ illicita ac sacrilega se contagione polluentes, viris mortalibus se conglutinantes. Quæ etiam, juxta eundem apostolum Paulum, eo quod... viduitatis propositum dimiserunt, et fidem quam cum Deo pepigerunt frangere præsumperunt, atque primam fidem prævaricaverunt, **435** sunt damnandæ a nobis. Quæ et a vobis et a reliquis nostri ordinis viris, a singulis videlicet sua in diœcesi, a liminibus ecclesiæ et cœtu fidelium usque ad satisfactionem, ut prædictum est, sunt eliminandæ (339).

Ne clerici viduarum familiaritati associantur. Ex concilio Carthaginiensi, cap. 102.

XLVII. (Concil. Carthag. 1, c. 120; BURCHARD. lib. viii, c. 55). Ad reatum episcopi pertinet, vel presbyteri qui parochiæ præest, si sustentandæ vitæ præsentis causa adolescentiores viduæ vel sanctimonialis clericorum familiaritati subjiciantur.

De viduis quæ ecclesiæ stipendiis sustentantur. Cap. 103.

XLVIII. (Ibid. c. 103). Viduæ quæ stipendio ecclesiæ sustentantur, assidue in opere Dei esse debent, ut et meritis et orationibus suis ecclesiam adjuvent.

De viduis quæ professa continentia prævaricantur. Cap. 104.

XLIX. (Ibid. c. 104). Sicut bonum est castitatis præmium, ita majori observantia et præceptione custodiendum est ut si quæ viduæ, quamvis adhuc in minoribus annis positæ, et in matura ætate a viro relicte, se devoverint Deo, et vestes laicales abjecerint sub testimonio episcopi, et post ad sæculum redierint, damnentur, quia fidem castitatis, quam Deo voverunt, irritam facere ausæ sunt. Tales ergo personæ sint a Christianorum communione alienæ, quæ etiam nec in convivio **436** cum Christianis communicent. Nam si adulteræ conjuges reatu sunt suis viris obnoxie, quanto magis viduæ, quæ Deo religiositatem voverunt, crimine adulterii notabuntur, si devotionem, quam sponte Deo obtulerunt, libidinosa voluntate corruerint, atque ad secundas nuptias transitum fecerint; quæ etsi violentia irruente ab aliquo præceptæ fuerint, ac postea delectatione libidinis permanere in conjugio raptoris vel violento viro consenserint, damnatione superius comprehensa teneantur obnoxie. De talibus enim dicit Apostolus *Cum luxuriatæ fuerint, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt* (II Tim. v).

De viduis quæ viduitatem professæ sunt coram episcopo. Ex concilio Arausicano, cap. 9.

I. (Concil. Arausic. 1, c. 27; BURCHARD. lib. viii, c. 43). Viduitatis servandæ professionem coram episcopo faciendam et habitum impositum minime violandum; ejus vero raptorem, vel ipsam talis

A professionis desertricem merito damnandam decernimus.

De virginibus quæ infra xxv annos necessitate cogente velantur. Ex concilio Carthaginiensi Africæ, cap. 26.

LI. (Concil. Milevit. v, c. 26; concil. Carthag. vii, 7, c. 93). Placuit ut quicumque episcoporum necessitate periclitantis pudicitias virginem velaverit [virginalis, cum], cum vel peltor vel raptor formidatur, vel si etiam aliquo in mortis periculo scrupulo compuncta fuerit ne non velata moriatur, aut exigentibus parentibus ecclesia aut hi ad quos cura pertinet, velaverint virginem **437** infra xxv annos ætatis, ei non obsit concilium quod de ipso numero annorum constitutum est.

B *Non liceat mulieri sanctum velum acceptum dimittere.*

LII. (Lib. v Capitular. c. 113). Qualicumque modo mulier, permittente canonice viro suo, aut eo defuncto, velum sanctum acceperit in caput, aut sponte aut invite, eo permaneat omnino, nec dimittat.

De communicantibus.

LIII. *Quicumque manducaverit panem vel biberit calicem Domini indigne, vel immoderate, vel inordinate, reus erit corporis et sanguinis Domini. Reus, id est, dignus ut damnetur ab ipso sacrificio, qui tantum mysterium ut vile despexerit. Scriptum est: Omnis mundus manducabit ea. Anima quæ peccaverit, ut immunda exterminabitur de populo suo. Indigne; ut Dominus ait: Si ante altare steteris, et ibi recordatus fueris, etc.* Prius perscrutanda est conscientia, si in nullo nos reprehendit; et post offerre aut communicare debemus: Quidam dicunt: Dominus non indignum, sed indigne accipientem, revocat a sancto. Sed si dignus indigne accedens retrahitur, quanto magis qui non potest accipere digne. Unde oportet cessare a vitiis, ut sanctum Domini corpus sancte percipias. *Probet autem, id est, quærat an dignus sit.* Qui enim manducat, dupliciter reus effectus est, præsumptionis scilicet peccati: *Non dijucans, id est, non* **438** *discernens a cæteris cibis.* (Apud RABAN. in fine libri primi *de ministris ecclesiæ*). Ergo cum tanta sit plaga peccati atque impetus morbi ut medicamenta corporis et sanguinis Domini differenda sint, auctoritate antistitis debet quisque ab altari removeri ad agendam penitentiam, et eadem auctoritate reconciliari. Hoc est enim indigne accipere corpus et sanguinem Domini, si quis eo tempore accipiat quo debet agere penitentiam. Sancti namque ac religiosi et Deo acceptabiles antistites cum sub tectum Dei intrant, ibidem Dominus per eos ingreditur, tanquam Deum suscipiant. Et quando pane vitæ et poculo frueris, quando manducas corpus et bibis sanguinem Domini, tunc Dominus sub tectum tuum ingreditur. Ubi vero indigne ingreditur, ibi ad iudicium ingreditur illi accipienti.

(339) Vide supra in Appendice prima, capp. 47, 56.

sacerdos moritur, quid de rebus ejus observetur. Ex concilio Ilerdensi.

(*Concil. Ilerd. c. 16.*) Licet de re hujusquam constituere salubri ordinatione decernat, prisca auctoritas canonum nequaquam si sed evidenti sanctione præceperit ut cujus Ecclesie pontifice defuncto, non passim auctore suo in earum rerum direptionem, quas dereliquit, quisquis irruat, domumque subvertat, sed sacerdos qui exsequiarum tempore omnia quæ ad utilitatem et conservationem pertinent, debet diligenti circumspectione munire; quia hæc ipsa sanctio, quod pejus est, a clericis cognoscitur violari, ita ut occum-sacerdote, expectato [despecto] affectu, **439** disciplinæ severitate posthabita, B niter quæ in domo pontificali reperiuntur auferant et abstrahant, id nunc omne hujus placitum constitutum inter nos censura placuit custodiat defuncto antistite, vel etiam adhuc in sua domo agente, nullus clericorum cujuslibet officii, aut gradus, quidquam de domo auferre audeat, vel de utilitate, quæ instrumentum domus esse dignoscitur, de mobilibus nobilibus rei ecclesiasticæ conetur invadere, furto, nihil vi, nihil dolo suppressens, aufert atque abscondens. Sed is cui domus commissa est, subjunctis sibi cum consilio clerico [clericis] et duobus fidelissimis, omnia usque ad templum pontificis substituendi debet conservare, et his in domo inveniuntur clericis consueta alimenta ministrare. Subditus [substitutus] autem antistes placita ea, prout decessor [decessor] suus ordinavit, vel huic Deus inspiraverit, uti his debet quos servaverit disciplinæ et charitati decessoris sui fideliter servare. Quod si quisquam post hæc cujuslibet officii, ut superius dictum est, clericus quacunque occasione de domo ecclesie vel de omni facultate remota probatus fuerit abstulisse vel forsitan dolo suppressisse, reus sacrilegii prolixiori anathemate condemnetur, ut vix peregrina ei communi- canda. Quia durum est ut hi quos constat in vitio Domini cum primæ sedis antistite deservisse, illorum qui suarum rerum incubatores vel ministris servientes atque vacantes fuisse noscuntur, respectibus aliquatenus crucientur.

De accusatis sacerdotibus, sive etiam de optatibus palatii, atque gardingis. Ex conc. Tolet.

(*Concil. Tolet. xiii, c. 2.*) Sed et collationis ista res nostro cœtui lacrymanda occurrit, quæ magis est synodalis judicii pondere abigenda, quanto majorem stragem populis affert pariter et nobis. Etiam decursis retro temporibus vidimus nos et flevimus ex palatini ordinis officio cecidisse, quos et violenta professio ab honore dejecit, et male regum factione [sanctione] judicium aut ignominie perpetue subjugavit. Quod immitabile malum et impietatis facinus exhorrendum ideo principis nostri animus abolere intendens, rebus omnium pontificum arbitrio retractandum erit, et ultrici synodalis penitentis [potentis]

A auctoritate cohibendum statuit. Unde congruam devotioni ejus sententiam decernentes, hoc in commune decrevimus, ut nullus deinceps ex palatini ordinis gradu vel religionis sanctæ conventu regis subtilitatis astutia, vel profanæ potestatis instinctu, sive quorumlibet hominum malitiosæ voluntatis obnisi, citra manifestum et evidens culpæ suæ indicium, ab honore sui ordinis vel servitio domus regie arceatur, non vinculorum nexibus alligetur, non quæstioni aptetur, non quibuslibet tormentorum vel flagellorum generibus maceretur; non rebus privetur, non etiam carceralibus custodiis mancipetur, neque adhibitis hinc inde injustis occasionibus abdicetur, per quod illi violenta aut occulta vel fraudulenta **441** profes- sio extrahatur. Sed is qui accusatur gradum sui ordinis tenens, et nihil de supradictorum capitulorum nobilitate [nobilitate] persentiens, in publica sacerdotum seniorumque atque etiam gardingorum discussione deductus, et justissime perquisitus, aut obnoxius reatui defectæ culpæ legum pœnas excipiat, aut obnoxius judicio omnium comprobatus appareat. Illos tamen quos in locis talibus manere constiterit unde nocibilis perfugii suspicio sit, aut eos quos pro conturbatione terræ diligentius oportet custodire, hos sine aliquo vinculorum vel injuriæ damno sub libera custodia consistere oportebit. Sic tamen, repulso omni terrore, sub circumspecta et diligenti custodia habeantur ut tempus quo judicari eos oportet, nullo modo sub fraudulentia dilatetur, quo ab uxoribus vel propinquis atque etiam rebus suis diutissime separati, professionem suam videantur dedisse inviti; quæ tamen etsi data fuerit, modis omnibus non valebit; sed, juxta superiorem ordinem, illud pro vero accipietur quod ex ore ejus agnitum generali fuerit judicio comprobatum. Nam et de cæterorum ingenuorum personis, qui palatinis officiis non conferunt [hæserunt], et tamen ingenue dignitatis titulum reportare videntur, similis ordo servabitur; qui etiam si pro culpis minimis, ut assolet, flagellorum ictibus a principe verberentur, non tamen ex hoc aut testimonium amissuri sunt, aut rebus sibi debitis privabuntur. Quod si de infidelitatis crimine quidquam eis objicitur, simili, ut superius præmissum est, ordine judicandi sunt. Quod synodale decretum, **442** divino, ut confidimus, Spiritu promulgatum, si quis regum deinceps aut temeranter custodire neglexerit, aut malitiose præterire prælegerit, quo quisque de personis taxatis aliter quam præmissum est prædamnetur, aut ex factione conjectæ in eum malitiæ [astu congestæ mal.] perimatur, vel dejectus sui ordinis loco privetur, et cum omnibus qui ei ex delectatione consenserint, in conspectu altissimi Dei Patris et unigeniti Filii ejus atque Spiritus sancti perenni anathemate ultus, et divinis vel æternis abdicetur [addicetur] ardoribus concremandus. Et insuper quidquid contra hanc regulam sententiæ nostræ aut in persona cujusquam fuerit actum, aut de rebus accusatæ personæ extiterit judicatum, nullo

vigore subsistat, quo persona ipsa aliter quam discernimus iudicata aut testimonii sui dignitatem amittat, aut questu rei propriæ careat. Nec tamen per hæc et hujusmodi statuta principibus domesticæ correptionis [enim hæc et alia promentes princ. d. correct.] potestas adimitur. Nam specialiter de laicis illis quos non culpa infidelitatis astringit, sed aut servitii sui officio torpentes aut in commissis sibi actibus reperiuntur esse mordaces vel potius negligentes, erit principi licitum hujusmodi personas absque aliqua eorum infamia vel rei propriæ damno et servitii mutatione corrigere, et in locum talium [commissos talium] alios qui placeant transmutare.

Ne quis sine actore condemnetur. Ex concilio Toletano vi, tit. 40.

I.VI. (Concil. Tolet. vi, c. 11.) Dignum est ut vita innocentum non maculetur pernicie accusantium, adeo ut **443** quisquis a quolibet criminatur, non ante accusatus supplicio dedicetur quam accusator præsentetur, atque legum et canonum sententiæ exquirantur [sententia exquiratur]; ut si indi-

gna ad accusandum persona inveniantur, ad ejus accusationem non iudicetur, nisi ubi pro capite regie majestatis causa versatur.

(340) Remotis igitur ab inimicitiiis, ab insidiis, a mendaciis, remotis ab omni genere flagitiorum sive facinorum, ipsis scilicet presbyteris qui accusati fuerint, quomodo convincantur, aut quomodo defendantur. Apostolus enim ad Timotheum loquitur dicens: *Adversus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus. Peccantem coram omnibus argue, ut cæteri timorem habeant (I Tim. v).* Dominus in Evangelio Judæis dicit: *In lege vestra scriptum est quia duorum hominum testimonium verum est (Joan. iii).* De accusatoribus vero clericorum in canonibus **B** satis invenitur, et maxime in Carthaginensi concilio ut accusatoris queratur fides et conversatio. Si autem presbyteri et diaconi fuerint accusati, adjuncto sibi ex vicinis locis legitimo numero collegarum, quos ab episcopo accusati petierint, una secum in presbyterii nomine sex, in nomine diaconii tres, ipsorum causas discutiant.

(340) Hæc non pertinent ad hunc canonem Toletanum.

STEPHANI BALUZII

NOTÆ

AD LIBROS REGINONIS DE ECCLESIASTICIS DISCIPLINIS.

444-523 DE VITA REGINONIS.

Regionem patria Germanum fuisse scribit Trithemius, ex conjectura, ut opinor. Videbat enim eum monachum et abbatem fuisse Prumiensis monasterii in diocesi Trevirensi, quod *cum omnibus villis dominicatis et vassallorum* additum regno Germaniæ fuerat ex pactis initis, anno 870, inter Carolum Calvum Franciæ occidentalis regem et Ludovicum regem Franciæ orientalis, id est Germaniæ, ut patet ex titulo 37 Capitulorum ejusdem Caroli. Per ea tempora Normanni, Galliæ Germaniæque vastatores, regnum Arnulphi, qui Carolomanno Ludovici filio, patri autem suo, successerat, ingressi anno octingentesimo nonagesimo secundo, ad monasterium Prumiense tandem pervenerunt. Ei tunc præerat Farabertus abbas. Hic ergo aliqua monachorum suorum parte comitatus, cedens tempori, se in fugam contulit. Qui in monasterio deprehensi fuerunt, omnes vel trucidati vel in captivitatem abducti a barbaris sunt. Hi deinde expugnato direptoque vicino quodam castro, cum ingenti præda ad classem regressi, cneratis navibus, cum omnibus **524** copiis, ut Regino scribit in libro secundo Chronicorum,

C transmarinas repetunt regiones, id est Franciam occidentalem. Accepta ea calamitate Farabertus, victus propterea tædio rerum humanarum, abdicare se magistratu constituit. Tum temporis istud non licebat nisi cum auctoritate principum, quod omnia monasteria in eorum potestate essent, uti diximus ad epistolam 29 Lupi Ferrariensis. Itaque quoties monasterii cujuscumque abbas excesserat e vivis, aut ab administratione recedebat, rex in cujus ditione constitutum erat monasterium, novum abbatem in locum ejus substituebat. Aliud obtinebat si regi auctoritate, id est diplomate ac privilegio, tribus erat monasterio facultas eligendi abbatem. Nam eo casu monachi poterant eligere abbatem; neque dabatur e palatio. Farabertus igitur accessit ad regem Arnulphum; et cum impetrasset ab eo derelinquendo regimine monasterii Prumiensis, sponte deseruit curam pastorem. Habebant autem monachi Prumienses, ut ex Reginone discimus, *regalem auctoritatem*, id est diploma regium, quo illis concessum erat uti ex se eligere possent abbatem. Coacto itaque conventu, monachorum suffragia vocaque in Reginonem convenerunt, virum, ut colligitur